

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЗАМУЛА БОГДАН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК 343.985.7

**ДИСЕРТАЦІЯ
МЕТОДИКА РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ,
ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ**

081– Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Б. А. Замула**

Науковий керівник: **Чорноус Юлія Миколаївна,**
доктор юридичних наук, професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Замула Б.А. Методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081– Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертація є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями, у якому сформовано низку наукових положень і рекомендацій, які можуть бути корисними як для науки, так і практики в галузі правотворчості.

На підставі здійсненого аналізу монографічних досліджень, наукової літератури з криміналістики, кримінального процесуального права, кримінального права, міжнародного права та психології висвітлено характеристику стану розробленості проблематики розслідування вбивств, вчинених іноземними на території України. Висвітлено правові засади розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України і як результат встановлено, що норми національного законодавства поділено на загальні, що застосовуються при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень, і спеціальні, що застосовуються в зв'язку з розслідуванням вбивств, вчинених іноземними на території України. Норми міжнародних договорів мають пріоритет перед національним законодавством і законодавством держави, громадянином якої є іноземець.

Розкрито зміст криміналістичної характеристики вбивств, вчинених іноземцями під якою розуміється – сукупність взаємозалежних, динамічних ознак вчиненого вбивства, які відображають об'єктивну інформацію про спосіб його вчинення, у поєднанні зі способами готування і приховування вчинення; обстановку вчинення вбивства – місце, час, умови та інші обставини, що є типовими для обстановки вчинення злочину цієї категорії; знаряддя і засоби злочину; мотиви й мета вчинення злочину; слідова картина вчиненого злочину або типові матеріальні сліди злочину та механізм їх утворення; особа

потерпілого; особа злочинця (іноземець), на підставі якої визначаються напрями розслідування вбивств, вчинених іноземцями.

Обґрунтовано, що особливості особи злочинця (іноземця) безпосередньо впливають на зміст методики розслідування вбивств. На підставі аналізу практики виявлення та розслідування цих злочинів, а також результатів судового розгляду відповідних справ, особа злочинця-іноземця класифікована за такими підставами: 1) за часом перебування в Україні: а) іноземці, які постійно проживають в країні; б) іноземці, які досить тривалий час перебувають в країні та мають реєстрацію (студенти, аспіранти, представники фірм, журналісти, особи дипломатичного корпусу; в) іноземці, які короткочасно перебувають в Україні іноземці (туристи, члени екіпажів суден, спортсмени, артисти, транзитні пасажери; 2) за наявності реєстрації: а) іноземці, які правомірно знаходяться на території України; б) іноземці, які правомірно в'їхали на територію України, але прострочили візу; в) іноземці, які нелегально перетнули кордон України; 3) в залежності від мети перебування в Україні: а) іноземці, які прибули до України у службових справах; б) іноземці, які прибули через бізнес інтереси; в) іноземці, які прибули з особистих справ (за запрошеннями родичів, знайомих, студенти; г) іноземці, які прямують транзитом.

Найпоширенішим мотивом до вчинення вбивства, скоєного іноземцем є: корисливий мотив; забезпечення себе певними благами, документами чи наркотичними речовинами; неприязні відносини між винним та потерпілим; хуліганські мотиви; учинення злочину з метою приховати інший злочин або полегшення його вчинення; захист себе або інших осіб / свого майна або майна інших осіб; ревності та ін.

На основі узагальнення практики, нами виокремлені особливості обставин, що підлягають встановлення у провадженнях, пов'язаних із вбивствами вчиненими іноземцями на території України, враховуючи обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. До них віднесено: 1) встановлення події вбивства (що саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин); 2) яким способом, за допомогою яких

засобів чи знарядь учинено вбивство; 3) час настання смерті та місце вчинення вбивства; 4) особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця; 5) встановлення обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання.

Здійснено типізацію слідчих ситуацій початкового та наступного етапу розслідування вказаних злочинів залежно від правового статусу підозрюваного іноземного громадянина на території України та його місцезнаходження після виявлення ознак вчиненого вбивства. Для їх вирішення визначено алгоритм дій слідчого та оперативних співробітників, де, окрім взаємообумовленого комплексу слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів, особливу актуальність має застосування негласних слідчих (розшукових) дій, заходів забезпечення кримінального провадження з тактичною метою.

За результатами вивчення доктринальних і нормативних джерел, емпіричного матеріалу, запропоновано криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, допиту, одночасного допиту двох або більше вже допитаних осіб, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту) із врахуванням особливого кримінального процесуального статусу іноземця і наявності у нього додаткових процесуальних гарантій, а також із особистості іноземця (наявність дипломатичного імунітету, не володіння мовою кримінального провадження, відсутність психологічного контакту, короткостроковість перебування іноземця на території України, необхідність співпраці з правоохоронними органами України).

Зроблено висновок, що взаємодія слідчих та оперативних підрозділів у кримінальних провадженнях цієї категорії не повинна обмежуватись локальними завданнями, а повинна здійснюватися спільно співробітниками Національної поліції, Державної прикордонної служби, Служби безпеки, Державної міграційної служби, консульствами іноземних держав, Європолем та Інтерполом з метою збирання і дослідження доказів, виявлення, запобігання та припинення злочинної діяльності, встановлення та розшуку злочинців.

Виокремлені умовами взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні даної категорії злочинів: об'єктивні умови (слідча ситуація, що склалася на момент взаємодії, обстановка взаємодії, науково-технічне і матеріальне забезпечення взаємодії, організаційне забезпечення взаємодії, інформаційне забезпечення взаємодії); суб'єктивні умови (кваліфікація слідчого, психологічний стан, готовність суб'єктів до взаємодії, оцінка суб'єктами стану і перспектив взаємодії, оцінка суб'єктами взаємодії ситуації, що склалася). Запропонована класифікація форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України: а) за принципом закріплення форм взаємодії в кримінально-процесуальному законодавстві (процесуальні та організаційні форми взаємодії); б) по суб'єктам взаємодії – взаємодія з суб'єктами, які беруть участь в процесі в силу посадових обов'язків (співробітники кримінальної поліції або оперативні підрозділи СБУ, прикордонної служби); в) за стадіями кримінального процесу – взаємодія при отриманні повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення і взаємодія при проведенні досудового розслідування.

Виокремлено та встановлено, що основними формами використання спеціальних знань під час досудового розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України є залучення спеціаліста (педагога, психолога, судово-медичного експерта, інспектора-криміналіста) для надання допомоги під час пошуку, виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину, а також перевірки й оцінки доказів в ході розслідування. До видів експертиз, які найчастіше призначають під час розслідування аналізованого злочину, належать: судово-медична; комплексна психолого-психіатрична експертиза; судова імунологічна; судова медико-криміналістична; судова цитологічна; судово-дактилоскопічна; судово-трасологічна; судова експертиза холодної зброї; судово-балістична. Використання можливостей таких експертиз сприятимуть успішному доведенню вини підозрюваних іноземців.

Ключові слова: розслідування, вбивство, іноземець, криміналістична характеристика, типові слідчі ситуації, взаємодія, слідчі (розшукові) дії.

SUMMARY

Zamula B. Methods of investigation of murders committed by foreigners on the territory of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is the first scientific work in Ukraine, in which at the monographic level the methodology of investigation of murders committed by foreigners on the territory of Ukraine is formed comprehensively and taking into account the provisions of the current criminal procedural legislation.

As a result of the research, the basics of the methodology of investigation of murders committed by foreigners on the territory of Ukraine were formed, as a system of recommendations aimed at effective investigation of a crime. Among the structural elements of the methodology of investigation of murders committed by foreigners on the territory of Ukraine, the following are singled out: forensic characteristics (taking into account the characteristics of the offender, the motive and purpose of the murder); circumstances to be established; algorithm of actions of the investigator at the initial and subsequent stages of the investigation; organizational and tactical principles of interaction of the investigator with domestic and foreign law enforcement agencies, the use of assistance from international organizations.

The current state of scientific research into the investigation of crimes of this category is highlighted. The content of the forensic characteristics of murders committed by foreigners is revealed, which should be understood as a set of interdependent, dynamic general and individual features of the crime, which reflect objective information about the methods of preparation, commission and concealment; motives and goals; trace picture of the crime; situation, place and time; the identity of the offender; the identity of the victim, on the basis of which the directions of investigation of criminal proceedings are determined. On the basis of the formed definition the basic elements of the criminalistic characteristic of the murders committed by foreigners are allocated: a way of commission of a crime, in combination

with ways of preparation and concealment of commission of murder; the circumstances of the murder - the place, time, conditions and other circumstances that are typical of the circumstances of the crime of this category; instruments and means of crime; motive and purpose; trace picture of the committed crime or typical material traces of the crime and the mechanism of their formation; the person of the victim; the person of the criminal (foreigner).

It is proved that the personality of a foreign criminal directly affects the content of the methodology of investigation of murders. Based on the analysis of the practice of detection and investigation of these crimes, as well as the results of the trial of relevant cases, the identity of a foreign criminal is classified on the following grounds: 1) by time of stay in Ukraine; 2) in the presence of registration; 3) depending on the purpose of stay in Ukraine; 4) depending on the citizenship of the foreigner.

It is established that in criminal proceedings on the fact of murders committed by foreigners on the territory of Ukraine the motive and purpose of the crime are of key importance as a component of the characteristics of the offender, which helped to form an idea of his internal motivation to commit a crime. The most common motive for committing a murder committed by a foreigner is a selfish motive; providing themselves with certain goods, documents or drugs; unfriendly relations between the perpetrator and the victim; hooligan motives; committing a crime in order to conceal another crime or facilitate its commission; protection of oneself or others / one's property or the property of others; jealousy, etc.

Based on the generalization of practice, we have identified the features of the circumstances to be established in proceedings related to murders committed by foreigners in Ukraine, taking into account the circumstances to be proved in criminal proceedings. These include: 1) establishing the event of the murder (what exactly happened - forcible death or death for other reasons); 2) in what way, by what means or weapons the murder was committed; 3) time of death and place of murder; 4) the identity of the offender, guilt in the commission of murder, motive and purpose of the crime - taking into account the status of a foreigner; 5) establishing the circumstances

that affect the severity of the crime, characterize the suspect, aggravate or mitigate the punishment.

The investigative situations of the initial and subsequent stages of the investigation of these crimes were typified depending on the legal status of the suspected foreign citizen on the territory of Ukraine and his whereabouts after the signs of murder were revealed. To solve them, the algorithm of actions of investigators and operatives is defined, where, in addition to the interdependent set of investigative (search) actions and operational-search measures, the use of covert investigative (search) actions, measures to ensure criminal proceedings for tactical purposes is especially relevant.

According to the results of studying doctrinal and normative sources, empirical material, procedural and tactical features of conducting certain investigative (search) actions during murders committed by foreigners on the territory of Ukraine: inspection of the scene, interrogation (based on "procedural interview"), search, presentation for identification, appointment and carrying out of forensic examinations. In particular, the expediency of interrogating foreign suspects, stateless persons according to the European model of "procedural interview" is substantiated. In order to achieve the greatest psychological effect, it is expedient to interrogate two or more already interrogated persons (Part 9 of Article 224 of the CPC of Ukraine) consisting of no more than two persons. Particular attention is paid to the conditions of the above investigative (search) actions with the participation of foreigners. For the effectiveness of certain investigative (search) actions, recommendations are provided on the organization and conduct, taking into account the following factors: 1) possession of full or partial diplomatic immunity by some foreigners; 2) language barrier; 3) psychological factor; 4) short-term stay of a foreign citizen on the territory of Ukraine; 5) the need for cooperation with law enforcement agencies of other states.

It is concluded that the interaction of investigative and operational units in criminal proceedings of this category should not be limited to local tasks, but should be carried out jointly by the National Police, State Border Service, Security Service, State Migration Service, foreign consulates, international organizations Europol and Interpol.

collection and research of evidence, detection, prevention and cessation of criminal activity, identification and search of criminals.

Separated by the conditions of interaction of the investigator with operational units in the investigation of this category of crimes: objective conditions (investigative situation at the time of interaction, the situation of interaction, scientific, technical and material support of interaction, organizational support of interaction, information support of interaction); subjective conditions (qualification of the investigator, psychological state, readiness of subjects for interaction, assessment by subjects of condition and prospects of interaction, assessment by subjects of interaction of the developed situation). The classification of forms of interaction of the investigator with operative divisions at investigation of murders committed by foreigners in the territory of Ukraine is offered: a) on the principle of fixing of forms of interaction in the criminal procedure legislation (procedural and organizational forms of interaction); b) by subjects of interaction - interaction with subjects involved in the process by virtue of official duties (criminal police officers or operational units of the Security Service of Ukraine, border service); c) at the stages of the criminal process - interaction upon receipt of notification of a criminal offense and interaction during the pre-trial investigation.

It is highlighted and established that the main forms of using special knowledge during the pre-trial investigation of murders committed by foreigners in Ukraine are the involvement of specialists (translator, psychologist, forensic expert, forensic inspector) to assist in finding, detecting, recording and removal of traces of murder, as well as the collection, verification and evaluation of evidence.

The types of examinations that are most often appointed during the investigation of the analyzed crime include: forensic; complex psychological and psychiatric examination; forensic immunological; forensic medical forensics; forensic cytology; forensic dactyloscopy; forensic trasological; forensic examination of cold steel; forensic ballistic.

Key words: investigation, murder, foreigner, forensic characteristics, typical investigative situations, interaction, investigative (search) actions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Замула Б. А. Криміналістична характеристика вбивств, учинених іноземцями на території України. *KELM. Knowledge. Education. Law. Management. Lodz (Poland)*. 2018. № 4 (24). С. 296–304.

2. Замула Б. А. Роль міжнародних договорів у процесі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 290–295.

3. Замула Б.А. Встановлення події вбивства як обставина, що підлягає встановленню на початковому етапі розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. №4, 2020. С. 303-306 URL: http://lsej.org.ua/4_2020/4_2020.pdf

4. Замула Б.А. Типові слідчі ситуації розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України та напрями їх вирішення. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2'2020. С. 108–112.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Замула Б. А. Необхідність дослідження проблеми розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матер. міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 146–148.

6. Замула Б. А. До питання засобів та знарядь учинення вбивства. *Актуальні питання криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 295–297.

7. Замула Б. А. Використання слідової інформації на місці події при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного*

законодавства : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14-15 лют. 2020 р.). Харків. 2020. С. 107–109.

8. Замула Б. А. Проблеми використання в практиці розслідування вбивств сучасних науково-технічних засобів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. II-ої наук.-практ. конф. (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2019 р.). Київ-Маріуполь : 2019. С. 46–48.

9. Замула Б. А. Мотив кримінального правопорушення – елемент, що підлягає встановленню при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. III-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2020 р.). Київ-Маріуполь, 2020. С. 119–122.

10. Замула Б. А. Слідчі (розшукові) дії на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 185–188.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	24
1.1. Стан наукових досліджень проблем розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України.....	24
1.2. Правові засади розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України	38
1.3. Криміналістична характеристика вбивств, вчинених іноземцями на території України.....	55
Висновки до розділу 1.....	77
РОЗДІЛ 2 ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	80
2.1. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України	80
2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України та напрями їх вирішення	112
2.3 Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України	129
Висновки до розділу 2.....	161

РОЗДІЛ 3 НАСТУПНИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	165
3.1. Взаємодія слідчого із вітчизняними та іноземними правоохоронними органами під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України	165
3.2. Використання допомоги Інтерполу та Європолу під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України	186
3.3. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій на наступному етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України	201
Висновки до розділу 3.....	229
ВИСНОВКИ.....	231
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	242
ДОДАТКИ	273

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ГУНП	Головне управління Національної поліції
ГПУ	Генеральна прокуратура України
ДПС	Державна прикордонна служба
ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
КК	Кримінальний кодекс
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	Міністерство внутрішніх справ
НПУ	Національна поліція України
СРД	слідча (розшукова) дія
НСРД	негласна слідча (розшукова) дія
СБУ	Служба безпеки України
СОГ	слідчо-оперативна група

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення прав, свобод і безпеки громадян – обов’язкова передумова розбудови України як демократичної, правової та соціальної держави. Завданням зовнішньої політики нашої держави є входження до європейського політичного, інформаційного, економічного та правового простору. Задля виконання цього завдання, Україна повинна забезпечити стабільне функціонування усіх інститутів, які гарантуватимуть повну демократію, верховенство права та дотримання прав, свобод та законних інтересів людини. Першоосновою оцінювання відповідності національної правової системи міжнародно-правовим стандартам є діяльність правоохоронних органів. Перепоною входження до європейського простору може стати вчинення іноземцями кримінальних правопорушень, а зокрема і вбивств на території України. Такі діяння викликають особливий суспільний резонанс, негативно впливає на імідж України на міжнародному рівні, перешкоджає євроінтеграційному напряму розвитку нашої держави. Розслідування вбивств, вчинених іноземцями, пов’язано з додатковими складнощами: необхідністю врахування правового статусу іноземця, додаткових кримінальних процесуальних гарантій, організаційно-тактичних особливостей під час проведення слідчих (розшукових) дій. Для вирішення поставлених завдань необхідні взаємодія слідчих та представників різних правоохоронних органів як на державному, так і міжнародному рівні, використання допомоги міжнародних організацій.

Останніми роками слід констатувати тенденцію до зростання кількості кримінальних правопорушень, вчинених іноземцями, й зокрема – вбивств. Так, за даними Офісу Генерального прокурора, в Україні у 2016-році органи досудового розслідування розпочали 1691 кримінальне провадження, вчинене іноземцями, у 2017-му – 2543, 2018-му – 2302, 2019-му – 2452, станом на листопад 2020 року – 1324, а загалом – 9112 кримінальних правопорушень. Водночас, із вказаного масиву кримінальних правопорушень у 2016-му році зареєстровано 20 вбивств, вчинених іноземцями, 2017-му – 33, 2018 – 26, 2019-му

– 18, станом на листопад 2020 року – 12, а загалом – 109 вбивств, вчинених іноземцями на території України [76]. Однак, поряд з тим, що дані злочини є тяжкими й резонансними, їх розслідування перебуває на особливому контролі у керівництва правоохоронних органів, слідчі наголошують на відсутності науково-методичної літератури з даної проблематики, що перешкоджає ефективному досягненню завдань кримінального провадження (на думку 83,8% слідчих).

З огляду на вказані та інші обставини, нині бракує комплексного дослідження, присвяченого даній проблематиці, характеристиці її структури, ефективності механізму правового регулювання, практики впровадження позитивного зарубіжного досвіду, тактиці проведенню окремих слідчих (розшукових) дій, що в комплексі спрямоване на вдосконалення методики розслідування вбивства, вчинених іноземцями на території України.

Теоретичне підґрунтя дослідження становлять фундаментальні праці, у яких висвітлено концептуальні засади методики розслідування злочинів, зокрема наукові доробки Л. І. Аркуші, В. П. Бахіна, А. Ф. Волобуєва, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, О. Н. Колесниченко, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. В. Лисенка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, М. В. Салтєвського, Д. Б. Сергєєвої, О. В. Таран, В. В. Тіщенко, В. В. Топчія, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура.

Окремі проблеми розслідування вбивств у сучасних умовах розглядали О. О. Андрєєв, А. О. Антошук, І. В. Борисенко, В. І. Бояров, О. Ю. Булулуков, С. Ф. Здоровко, Ю. Б. Комаринська, М. В. Костенко, І. В. Кубарєв, Л. В. Омельчук, О. С. Саїнчин, В. В. Семенов, В. Л. Синчук, А. В. Старушкевич, А. М. Чорний.

Особливості розслідування злочинів, вчинених іноземцями, досліджували В. С. Кузьмічов, Л. Г. Шарай, М. М. Шикоряк та ін.

У вітчизняній юридичній літературі проблематика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, не була предметом окремого наукового дослідження. Нині постала потреба в комплексному висвітленні окресленої проблематики в контексті сучасних правових реалій та особливостей учинення цього злочину. Практично затребуваним є формування методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, надання відповідних криміналістичних рекомендацій. Окреслені обставини засвідчують актуальність дослідження обраної теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015; Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 16 березня 2015 року № 275 (п. 7 «Актуальні проблеми реалізації кримінального процесуального законодавства та розслідування злочинів»); Пріоритетним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 17 від 30 жовтня 2018 р.) та зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 833, 2018 р.).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає у вирішенні конкретного наукового завдання з розробки методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- визначити стан наукової розробленості проблем розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, у працях вчених;
- розглянути правові засади розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України;
- висвітлити зміст криміналістичної характеристики вбивств, вчинених іноземцями на території України;
- визначити обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України;
- виокремити типові слідчі ситуації розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, сформулювати напрями їх вирішення;
- сформулювати тактику проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України;
- розкрити особливості взаємодії слідчого із вітчизняними та іноземними правоохоронними органами під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України;
- окреслити особливості використання допомоги Інтерполу та Європолу під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України;
- сформулювати тактику проведення слідчих (розшукових) дій на наступному етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері діяльності органів досудового розслідування під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України.

Предмет дослідження – методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ, а також

загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема, *історико-правовий* – під час дослідження стану наукових досліджень проблем розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України (підрозділ 1.1); *формально-логічний* – при з'ясуванні структурних елементів криміналістичної характеристики вбивств, вчинених іноземцями на території України (підрозділ 3.1); *порівняльно-правовий* – під час аналізу думок науковців щодо досліджуваної проблематики, наукових категорій, визначень та підходів (підрозділи 1.1, 1.3, розділ 2); *догматичний* – для тлумачення юридичних категорій, поглиблення й уточнення понятійного апарату (розділ 1, 2); *функціональний* – з метою виділення типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України (підрозділ 2.2); *типологічний* – під час дослідження особи злочинця-іноземця та особи потерпілого (підрозділ 1.3); *методи аналізу і синтезу* – при розробці структури криміналістичної характеристики вбивств, вчинених іноземцями та території України (підрозділ 3.1); *статистичний* – під час аналізу та узагальнення емпіричної бази (вивчених кримінальних проваджень, результатів анкетування) (розділи 1–3); *соціологічні* – для підтвердження наукових висновків результатами анкетування працівників правоохоронних органів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять дані офіційної статистики МВС України та Національної поліції України за період 2016–2020 років; узагальнені матеріали вивчення 96 кримінальних проваджень за ч. ч. 1, 2 ст. 115 КК України; зведені дані анкетування 185 слідчих НПУ із Вінницької, Дніпропетровської, Житомирської, Запорізької, Івано-Франківської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Херсонської, Хмельницької, Рівненської, Чернівецької областей та м. Києва, а також практичний досвід роботи дисертанта у слідчих підрозділах Міністерства внутрішніх справ України та Національної поліції України.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній криміналістичній науці комплексних досліджень, у якому на основі теорії криміналістики, узагальнення слідчої і судової практики

здійснено розробку методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України; сформульовано та обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на подолання проблем з розслідування, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у заданому напрямі, зокрема:

вперше:

– сформовано основи методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, як систему рекомендацій, спрямованих на ефективне розслідування злочину. Серед структурних елементів методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, виокремлено: криміналістичну характеристику (враховуючи особливості особи злочинця, мотиву та мети вбивства); обставини, що підлягають встановленню; алгоритм дій слідчого на початковому та наступному етапах розслідування; організаційно-тактичні засади взаємодії слідчого із вітчизняними та іноземними правоохоронними органами, використання допомоги міжнародних організацій;

– запропоновано криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, допиту, одночасного допиту двох або більше вже допитаних осіб, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту) із врахуванням особливого кримінального процесуального статусу іноземця і наявності у нього додаткових процесуальних гарантій, а також із особистості іноземця (наявність дипломатичного імунітету, не володіння мовою кримінального провадження, відсутність психологічного контакту, короткостроковість перебування іноземця на території України, необхідність співпраці з правоохоронними органами України);

– запропоновано залучити кращий іноземний досвід щодо удосконалення тактики допиту підозрюваного (іноземця), а саме надано пропозиції щодо запровадження до вітчизняної практики методу «процесуального інтерв'ю»;

– надано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до КПК України, з метою врегулювання окремих питань щодо підвищення ефективності розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. Мова йде про: урегулювання переліку компетентних суб'єктів, які повинні повідомлятися у разі

затримання іноземця; обов'язковості застосування аудіо- або відеозапису допиту іноземця громадянина, який не володіє мовою кримінального провадження та ін.;

удосконалено:

– криміналістичну характеристику розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України і визначено основні її елементи, до яких слід відносити: спосіб вчинення, у поєднанні зі способами готування і приховування слідів вчинення вбивства; обстановку вчинення вбивства; знаряддя і засоби; мотиви й мета вчинення вбивства; слідова картина; особа потерпілого; особа злочинця (іноземець), досліджено кореляційні зв'язки між ними;

– правові засади розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. Норми національного законодавства поділено на загальні, що застосовуються при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень, і спеціальні, що застосовуються в зв'язку з розслідуванням вбивств, вчинених іноземними на території України. Норми міжнародних договорів мають пріоритет перед національним законодавством і законодавством держави, громадянином якої є іноземець;

– типові слідчі ситуації початкового та наступного етапів розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України залежно від наявної доказової бази щодо причетності до вчинення вбивства іноземця;

– рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування вбивств, вчинених іноземними на території України, а саме переліку основних судових експертиз, участі спеціалістів під час проведення всіх слідчих (розшукових) дій;

дістало подальший розвиток:

– характеристика стану розробленості проблематики розслідування вбивств, вчинених іноземними на території України на підставі здійсненого аналізу монографічних досліджень, наукової літератури з криміналістики, кримінального процесуального права, кримінального права, міжнародного права та психології;

– зміст обставин, що підлягають встановленню під час досудового розслідування вбивств, вчинених іноземними на території України;

– рекомендації щодо взаємодії слідчого з підрозділами НПУ, зокрема Департаментом карного розшуку, Департаментом боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Департаментом кіберполіції, а також зі Державною прикордонною службою України (ДПС), Державною міграційною службою України (ДМС), Службою безпеки України (СБУ), Генеральною прокуратурою України (ГПУ), тощо, спрямованої на ефективне та швидке розкриття та досудове розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджені та використовуються в:

– *практичній діяльності* – Головного слідчого управління Національної поліції України під час підготовки нормативних документів та методичних рекомендацій щодо удосконалення методики розслідування злочинів, вчинених іноземцями, а також під час проведення занять у системі службової підготовки (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 10 вересня 2020 року);

– *освітньому процесі* – під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика» та «Методика розслідування кримінальних правопорушень», а також у системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України згідно із затвердженими МВС України навчальними програмами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 07 липня 2020 року).

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено на міжнародних міжвідомчих та всеукраїнських науково-практичних конференціях зокрема на: «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.); «Актуальні питання криміналістики (м. Київ, 20 груд. 2018 р.); «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства» (м. Харків, 14-15 лют.

2020 р.); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2019 р.); «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2020 р.); «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 19 лист. 2020 р.).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (288 найменувань на 31 сторінці) і чотирьох додатків на 12 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 284 сторінок, з яких основний текст – 226 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

1.1. Стан наукових досліджень проблем розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України

Посягання на життя людини є одним з найбільш тяжких і небезпечних злочинів, оскільки вони наносять непоправну (незворотну) шкоду найвищій соціальній цінності – життю людини.

Основним завданням побудови правової України на сучасному етапі є захист прав та інтересів людини, її життя, здоров'я, честі та гідності. Відповідно до Конституції України (ст. ст. 3, 27, 64) людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Право на життя є невід'ємним правом людини і воно має бути непорушним. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а людина є найважливішою соціальною цінністю суспільства і держави. Значної шкоди цій соціальній цінності завдає злочинність, боротьба з якою залишається загальнодержавною проблемою. Велику небезпеку становлять злочини, що посягають на життя та здоров'я людини. Розслідування вбивств обумовлено характерними рисами, які значно ускладнюють процес розслідування, що дозволяє віднести ці кримінальні провадження до підвищеної категорії складності [120].

У структурі судимості злочини проти життя та здоров'я особи займають близько 9%. У 2018 р. зареєстровано близько 6 тис. умисних вбивств (стаття 115 КК України) [129]. В той же час, на відміну від попередніх років у 2018 р. спостерігалось незначне зростання чисельності злочинів проти життя та здоров'я особи. Цей показник збільшився порівняно з минулим роком на 2,3% (2014 р. – 13,9%; 2015 р. – 12,9%; 2016 р. – 14,5%; 2017 р. – 16,8%) і становив 39164. Слід відмітити, що відбулося зростання більшості основних злочинів цієї

спрямованості.

Кількість умисних вбивств (фактів смерті та зникнення безвісти) порівняно з минулим роком зросла на 8,1% і дорівнювала 5600 (2014 р.: +94,7%; 2015 р.: –28,2%; 2016 р.: –26,9%; 2017 р.: –14,4%). Разом з тим, продовжувала зменшуватися чисельність очевидних умисних вбивств, яка у 2018 р. становила 1547 (–5,3%) (2014 р.: +140,9%; 2015 р.: –34,4%; 2016 р.: –43,5%; 2017 р.: –10,5%). Спостерігалось скорочення кількості таких різновидів умисних вбивств, як умисне вбивство двох або більше осіб (66; –5,7%); з особливою жорстокістю (17; –37,0%); способом, небезпечним для життя багатьох осіб (31; –13,9%); з корисливих мотивів (92; –6,1%); за попередньою змовою групою осіб (102; –23,9%); вчинене особами, які раніше вчиняли умисне вбивство (76; –3,8%).

Але, слід відмітити зростання у звітному році кількості умисних вбивств малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності (96; +47,7%); поєднаних зі зґвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом (12; +50,0%), та вчинених на замовлення (13; +18,2%).

Так, при зростанні порівняно з 2015 роком числа зареєстрованих кримінальних правопорушень (573,6 тис. проти 546,1 тис.), кількість розкритих (за якими особі повідомлено про підозру) суттєво зменшилася (зі 182,3 тис. до 154,7 тис.). Відповідно зменшилася питома вага розкритих злочинів (з 33% до 27%).

Слід зазначити, що показник розкриття злочину, тобто встановлення особи злочинця та оголошення йому про підозру, особливо при вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів проти життя, здоров'я у сукупності з іншими оціночними показниками розкриває ефективність діяльності поліції щодо реалізації принципу невідворотності покарання та відновлення порушених злочином прав. Натомість на сьогоднішній день вона залишається дуже низькою. Це також підтверджується подальшим зменшенням кількості розслідуваних (направлених до суду) кримінальних правопорушень (зі 198,6 тис. до 173,9 тис.). Питома вага розслідуваних злочинів у масиві тих, що знаходилися у

провадженні, становить лише 15% (2015 р. – 21%). Протягом 2016 року було розслідувано лише 1,5 тис. умисних убивств з 12,1 тис., що перебували у провадженні. Таким чином низька ефективність роботи із встановлення та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, сприяє системному уникненню злочинцями покарання. Це, в свою чергу, створює умови для вчинення нових протиправних діянь та посилює загрозу безпеці людей. За даними поліції кількість громадян, які минулого року стали жертвами злочинних дій, зросла на 9% (з 366,3 тис. до 400,7 тис.). Серед потерпілих майже 156,8 тис. жінок, 5,8 тис. дітей, 29,2 тис. пенсіонерів, 1,8 тис. іноземців, 194 працівника ЗМІ. Понад 5,6 тис. осіб загинуло. [191; 59; 6, с. 4–5].

З позицій криміналістики розслідування злочинів є, мабуть, найбільш складним та своєрідним видом діяльності у структурі боротьби зі злочинністю. Вивчення практики розслідування злочинів, як специфічної діяльності, та методики розслідування злочинів, як розділу криміналістики, дає підстави для таких роздумів щодо складності та специфічності розслідування злочинів.

По-перше, розслідування злочинів завжди спирається на норми кримінального права. З огляду на це, розслідування злочинів, як діяльність, бере свій початок тоді, коли має місце порушення норм кримінального права.

По-друге, специфічність розслідування злочинів полягає в тому, що ця діяльність, на відміну від інших видів діяльності, найбільш жорстко врегульована нормами кримінального процесуального права. З цього приводу Р. С. Белкін пише, що кримінально-процесуальний закон встановлює загальну процедуру розслідування, дає вичерпний перелік слідчих дій, за допомогою яких здійснюється розслідування, межі їх проведення, визначає загальну формулу предмета доказування, мету розслідування [17, с. 343–348]. У зв'язку з цим доречно, як на нашу думку, звернути увагу на відомі, але надзвичайно важливі обставини. Йдеться про те, що розслідування злочинів врегульовано нормами кримінального процесуального права дуже детально. Визначено з якою метою, хто, у які терміни, відносно кого проводить розслідування, як може бути доказово

отримана інформація, з яких джерел, ким, як, за яких умов зафіксована, хто може прийняти участь у цій діяльності, у яких межах та інші обставини.

Тобто своєрідність цієї діяльності полягає в тому, що однією з провідних її ознак є точне і неухильне дотримання вимог кримінального та кримінального процесуального законодавства.

Проблематика забезпечення розслідування злочинів не залишилась поза увагою криміналістів. Більше того, слід сказати, що дослідження питань забезпечення розслідування злочинів, слідчої практики, проходить досить активно, зокрема дана проблематика детально досліджена в роботах таких науковців, як Н. Г. Абрамової [2], В. П. Бахіна [13], В. І. Боярова [20], І. В. Загороднього [82], В. А. Журавля [79], А. В. Іваниці [95], А. В. Іщенко [101], В. К. Лисиченка [140], Н. С. Карпова [104], Н. І. Клименко [106], І. І. Митрофанова та В. М. Лінова [156], О. М. Самойлової [214], В. Ю. Шепітька [272], Ю. М. Черноус [263] та ін. Більш детально зупинимося на деяких роботах, що присвячені нашому дослідженню.

Про складність проблем забезпечення розслідування злочинів та інтенсивність їх вивчення свідчить хоча б те, що в криміналістичній науці визначились неоднозначні підходи до дослідження цих питань. Особливо це помітно у напрямках наукових досліджень окремих наукових шкіл, зокрема Київської та Харківської.

Вчені криміналісти продовжували досліджувати основні проблемні питання криміналістичної науки, враховуючи потреби практики, але через обмежений об'єм нашого наукового дослідження ми не можемо простежити весь генезис криміналістичного наукового забезпечення розслідування злочинів.

Стан теоретичної розробленості проблем розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України необхідно досліджувати за такими напрямками, а саме: а) дисертаційні та монографічні праці, присвячені вивченню проблем розслідування вбивств; б) дослідження, викладені в посібниках, методичних рекомендаціях та наукових статтях щодо вивчення цієї проблеми; в) дослідження

міжнародного співробітництва, видачі іноземців, правових імунітетів, особливостей доказування, забезпечення права на захист.

Наукові дослідження, науково-дослідна діяльність являють собою складну розгалужену систему. З точки зору організаційної можна назвати постійно діючі об'єднання вчених: академії наук, науково-дослідні інститути, центри, лабораторії, вищі навчальні заклади і їх структурні підрозділи. Не менш поширена діяльність тимчасових об'єднань науковців: авторських колективів, учасників семінарів, конференцій, симпозіумів. Також різноманітні і результати науково-дослідної діяльності. Це і певні фундаментальні теорії, гіпотези, висвітлення нових явищ, невідомих раніше закономірностей, варіанти вирішення конкретних проблем або завдань, зразки нових технічних пристроїв чи їх комплексів, технології, практичні рекомендації, пропозиції, прогнози. Здобутки вчених розповсюджуються за допомогою широкого кола носіїв інформації, але в сучасних умовах найбільш поширеними залишаються джерела друкованої інформації. Тому результати наукових досліджень, особливо в гуманітарній сфері, оприлюднюються у вигляді статей, посібників, підручників, монографій, тематичних збірників, довідників, словників тощо.

Це повністю стосується і криміналістики. Здобутки науковців, які працювали і працюють у цій галузі, знайшли своє відображення у розробці техніко-криміналістичних засобів, методів, прийомів, чисельних публікаціях.

Серед джерел інформації про результати наукових досліджень особливе місце займають дисертації. Відомо, що дисертація являє собою не просто результати наукових досліджень чи зібрання певних даних з конкретної проблеми, а є систематизованим викладом інформації про саму постановку проблеми, її актуальність для теорії та практики, напрямок та засоби вирішення, обґрунтованість та новизну отриманих результатів, інші важливі особливості, які фактично є критеріями оцінки роботи науковця. Слід додати, що з використанням цих критеріїв дисертація проходить ґрунтовну експертизу через систему обговорень та дискусій, апробацію результатів досліджень, публічний захист та оцінку матеріалів науковцями Вищої атестаційної комісії. Тобто дисертація є

закінченим дослідженням певної проблеми і тому досить часто виступає основою для підготовки різноманітних публікацій.

Разом з тим, матеріали дисертаційних досліджень являються одним із найменш доступних джерел інформації про діяльність науковців. Це пов'язано з обмеженою кількістю примірників дисертацій, особливим порядком ознайомлення, місцями їх зберігання та іншими обставинами. Досить сказати, що в Україні до недавнього часу не існувало єдиного фонду, де б зберігались тексти дисертаційних робіт, які підготовлені у науково-дослідних установах та навчальних закладах України. Значна їх кількість зосереджувалась у Москві, де здебільшого проходили захисти дисертацій. Особливо це стосується робіт, захищених за межами України до 1992 року.

На території України однією з перших дисертацій з тематики методики розслідування злочинів була робота В. П. Колмакова «Методика розслідування справ про вбивства з розчленуванням трупа» (1962 р.). В роботі спочатку проаналізовані особливості кримінально-правової кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я громадян. Далі автор зосередив свою увагу на особливостях методики їх розслідування. Для цього в дисертації розглянуті загальні положення розслідування злочинів проти життя та показана специфіка роботи слідчого у цих справах. В дисертації детально висвітлені особливості висування та перевірки слідчих версій, організації невідкладних слідчих дій і оперативно-розшукових заходів та залучення громадськості до їх проведення. Значне місце в роботі відведено слідчому огляду, можливостям встановлення потерпілого, призначенню та проведенню судових експертиз, основам профілактики злочинів проти життя [107].

Аналізуючи динаміку проведення дисертаційних досліджень у 60–90-ті роки минулого століття, слід зазначити, що об'ємно дослідив методику розслідування вбивств Я. М. Яковлев [280], який висвітлив основні елементи правової характеристики вбивств та тактику проведення окремих слідчих дій при розслідуванні даного виду злочину. Пізніше Г. М. Мудьогін досліджує особливості методики розслідування вбивств, пов'язаних із зникненням

потерпілого та зосереджує увагу на обставинах, які необхідно встановити [159], а В. І. Іванов дослідив проблемні питання, які виникають під час розслідування вбивств учинених у бійці [93]. Ю. М. Лукін [146] вивчає розслідування вбивств, вчинених з використанням вогнепальної зброї. У цій підгрупі робіт також слід назвати дисертацію Ю. Д. Федорова [253], який розглянув особливості огляду місця події при виявленні трупа з ознаками насильницької смерті.

Вищезазначені автори розглядали проблемні питання методики розслідування вбивств, дають кримінально-правовий аналіз досліджуваного злочину, початковий етап розслідування, планування та тактику проведення окремих слідчих дій, профілактичні дії слідчого щодо попередження аналогічних злочинів.

Як показує проведений аналіз дисертаційних досліджень з методики розслідування злочинів проти життя й здоров'я особи, науковці здебільшого зосередили увагу на розробці криміналістичного забезпечення розслідування вбивств, а специфіка розслідування щодо особи злочинця, зокрема іноземців, не знайшло свого гідного відображення в роботах науковців.

Одним із перших у незалежній Україні досліджень, присвячених цій проблематиці, була праця О. Ю. Булулукова «Методика розслідування вбивств при відсутності трупа» (1997 р.), у якій подано рекомендації відносно виявлення осіб, причетних до вбивства, залежно від стосунків між убитим і можливим злочинцем, виявлений взаємозв'язок між відомостями про злочинця та способами учинення і приховання вбивства. У праці обумовлено необхідність тісної взаємодії слідчого з оперативними працівниками розшуку в процесі здійснення перевірки зникнення особи і провадження первинних слідчих дій. До того ж, досліджено питання налагодження психологічного контакту під час допиту заявника та інших осіб [103, с. 216].

У 2000 році В. І. Бояровим захищене дисертаційне дослідження «Особливості методики розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань» [21]. Автором на монографічному рівні досліджено питання криміналістичної методики розслідування вбивств, вчинених в процесі

протистояння злочинних угруповань. Виділено і розглянуто структурні елементи криміналістичної характеристики цих злочинів. На підставі узагальнення слідчої та судової практики, вивчення літературних джерел, розроблено теоретичні й організаційно-тактичні аспекти розслідування названого різновиду вбивств. Вносяться конкретні пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів по розслідуванню вказаної категорії злочинів [21, с. 14].

Дотичними до змісту завдань нашого дослідження є результати дисертаційної роботи С. Ф. Здоровка «Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями» (2002 р.) [92], у якому встановлено особливості вбивств, вчинених організованими групами, розроблена їх криміналістична класифікація та запропонована криміналістична характеристика. Виявлені передумови і можливості формування тактичних операцій, розроблені двадцять типових тактичних операцій, доцільних при розслідуванні вбивств зазначеної категорії.

Цікавою та змістовною в контексті питань, які розглядаються, є праця М. В. Костенка «Криміналістична характеристика вбивств на замовлення», в якій проаналізовано стан злочинності в Україні, соціальні причини виникнення вбивств на замовлення, а також місце методики їх розслідування в загальній методиці розслідування вбивств. Достатньо уваги було приділено способу вчинення та приховування вказаного виду злочину, характеристиці типових слідів, які виникають унаслідок учинення вбивств. Механізм утворення слідів постає як джерело доказової інформації про злочин [122].

У 2004 р. В. П. Синчуком досліджено проблеми удосконалення й оптимізації розслідування вбивств на підставі застосування методу виявлення та використання кореляційних залежностей між елементами криміналістичної характеристики даного виду злочинів. Розглянуто поняття криміналістичної характеристики вбивств як інформаційної моделі та робочого інструментарію слідчого, її елементний склад та призначення, взаємозв'язок з криміналістичною класифікацією. Наведено пропозиції щодо використання відомостей, відображених у криміналістичній характеристиці вбивств, у процесі розкриття та

розслідування конкретного злочину. Запропоновано процедуру формування довідкових таблиць на підставі аналізу кореляційних залежностей між елементами криміналістичної характеристики вбивств, в яких розглянуто типові версії щодо особи вбивці та мотиву злочину. Наведено рекомендації для побудови складної моделі особи злочинців, які зникли з місця події, та запропоновано алгоритм їх пошуку [217]. У тому ж році В. В. Семенов вперше в криміналістичній літературі сформулював в узагальненому вигляді криміналістичну характеристику вбивств, прихованих інсценуванням [216].

У праці І. В. Кубарєва «Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності» (2007) виокремлені підходи до визначення організації розслідування, а також обґрунтовано значення та досліджено особливості взаємодії в межах розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності [136].

Особливої уваги заслуговує докторська дисертація В. Я. Горбачевського, хоча яка і має «гриф», але водночас містить комплексне дослідження теоретичних та прикладних проблем розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками. У ній визначено кримінально-правову природу та надано кримінологічну характеристику умисних вбивств, запропоновано класифікацію умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками за об'єктивними та суб'єктивними підставами. Систематизовано кримінально-процесуальні, криміналістичні та оперативно-розшукові засоби розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками. Надано рекомендації з їх удосконалення. Досліджено правові підстави, організаційні форми і тактику розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками. Проаналізовано проблеми кадрового та інформаційно-аналітичного забезпечення розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками [48].

У контексті криміналістичного дослідження вбивств відповідне теоретико-пізнавальне й прикладне значення мають дисертації Ю. Б. Комаринської «Методика розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті» (2010 р.) [108], у якій

визначено криміналістичну характеристику, провадження першочергових слідчих дій, кваліфікаційне проведення яких сприяє усуненню негативних обставин, дозволяє виявити спосіб вчинення та приховування злочину, висувати слідчі версії, обирати тактику проведення слідчих дій. Досліджено та систематизовано відому науково-криміналістичну інформацію, яка стосується методики розслідування даних вбивств і формування на цій підставі методичних рекомендацій для працівників слідчих підрозділів; О. С. Саїнчина «Розслідування умисних вбивств: теорія та практика» (2011 р.) [212], у якій розглянуто криміналістичні аспекти класифікації та характеристики таких злочинів, що дозволяє побудувати типові моделі видів умисних вбивств і створює передумову для розробки методів їх розслідування. Визначено проблемні аспекти застосування спеціальних знань і проблемні питання, які виникають щодо проведення комплексних експертиз. Шляхом системного розгляду розслідування як пізнавальної, інформаційної й організаційної діяльності визначено концептуальні засади розробки видової методики розкриття умисних вбивств. Сформульовано завдання в їх розслідуванні, визначено типові слідчі ситуації, версії та тактичні завдання, запропоновано програми дослідження обставин зазначених злочинів, засоби та методи їх перевірки та вирішення на початковому етапі розслідування.

Аналіз означених наукових досліджень виявив, що більшість пропозицій і положень морально застаріла, оскільки їх було сформульовано до прийняття чинного Кримінального процесуального кодексу України (2012 р.) [131] (далі – КПК України), який докорінно змінив порядок кримінального провадження, визнав пріоритет міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, суттєво підвищив навантаження на органи досудового розслідування МВС України, зумовив необхідність наукового осмислення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів за нових умов. Водночас, ці наукові доробки слугують підґрунтям, подальшого, сучасного вивчення проблем розслідування вбивств загалом та іноземцями зокрема.

В умовах прийняття нового КПК України 2012 року окремої уваги потребують дослідження А. О. Антощука, який здійснив дослідження початкового етапу розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини [9]; Д. М. Тимчишина – сучасного стану науково-технічного забезпечення розслідування вбивств [234]; А. І. Кунтія – розслідування умисного вбивства, учиненого в стані сильного душевного хвилювання [139]; А. В. Іваниці – криміналістичної характеристики та особливостей розслідування вбивств через необережність [95]; С. В. Яковчука – взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування серійних убивств [281]; О. І. Груздя – розслідування умисних вбивств, учинених при перевищенні меж необхідної оборони [52].

Для вирішення завдань цієї наукової розробки теоретико-прикладний інтерес становить дисертаційна робота Ю. М. Чорноус «Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру» (2013 р.) [261]. У дисертації на основі вивчення наукових праць з криміналістики, оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесуального, кримінального, міжнародного, конституційного та інших галузей права, міжнародного та національного законодавства, узагальнення практики його реалізації, здійснено комплексний аналіз теоретичних і практичних основ криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру. Зокрема, розкрито теоретичні засади криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру; сформульовано поняття та криміналістичну характеристику злочинів міжнародного характеру; розкрито правові та організаційні засади досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру; охарактеризовано міжнародне співробітництво при розслідуванні злочинів міжнародного характеру; з'ясовано особливості реалізації криміналістичного забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру.

Друга група досліджень охоплює дослідження, викладені в посібниках, методичних рекомендаціях та наукових статтях.

Методика розслідування вбивств розглядалася в навчальних посібниках та підручниках. Першу згадку про методику розслідування злочинів ми знаходимо в книзі А. Вайнгарта «Уголовная тактика. Руководство к расследованию преступлений», в якій автор пропонує методи розслідування вбивств, розглядає способи вбивств, знаряддя та мотиви вчинення злочину, види та способи описування тілесних ушкоджень, пропонує тактику проведення окремих слідчих дій при розслідуванні злочинів даної категорії справ [23, с. 229].

У керівництві для слідчих Ганс Грос у главі Х «Вбивства та тілесні ушкодження» подає класифікацію вбивств залежно від знаряддя злочину, які поділяє на дві великі групи – вбивства заподіяні холодною зброєю та вогнепальною зброєю. Також розглянуті особливості огляду місця події [50, с. 111–121].

У підручнику «Криміналістика» підготовленого авторським колективом Національної академії внутрішніх справ окремою главою розглянуто «Розслідування вбивств» [127, с. 432–446].

Деякі аспекти предмету нашої роботи висвітлені у статтях Б. В. Якимчука [277; 278], які присвячені правовому статусу іноземців під час провадження досудового слідства в Україні.

Необхідно зазначити, що питання міжнародного співробітництва, особливостей доказування щодо даної категорії, забезпечення їх права на захист досліджувалося у працях Ф. Агаєва, А. Бастрікіна, Ю. Белозерова, О. Виноградової, А. Волеводза, В. Волженкіної, Л. Галенської, В. Галузо, С. Кудінова, Н. Маришевої, П. Назаренка, М. Пашковського, В. Цепельова.

Засади проведення слідчих дій з іноземцями були предметом досліджень Р. Белкіна, И. Биховського, А. Васильєва, Н. Жукової, А. Закатова, І. Когутича, А. Крамарєва, В. Кузьмічова, В. Смирнова, А. Сирова, В. Снеткова, Н. Селіванова, О. Калганової, Л. Удалової, Ю. Чорноус та ін. Проте, проблеми, пов'язані із організацією та тактикою проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) з іноземцями,

залишаються нерозв'язаними. Такий стан речей впливає на порушення прав іноземців під час досудового розслідування.

У цьому контексті варто згадати і статтю Ю. М. Черноус «Використання досягнень науки та техніки в експертній діяльності» [259], у якій автор розглянула порядок проведення СРД з іноземцями, деталізував законодавчі положення, підкреслив важливе значення дотримання прав і свобод іноземців, особливо тих, які користуються дипломатичним імунітетом. Особливу увагу приділено тактичним прийомам, які використовують під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема підкреслено важливість встановлення психологічного контакту з іноземцем, сформульовано відповідні криміналістичні рекомендації.

Таким чином, увага науковців, що приділяють методикам розслідування окремих видів злочинів викликала за собою нагромадження теоретичних і емпіричних знань, що сприяло інтенсивному розвитку криміналістичних знань. У результаті оптимального їх використання збільшується кількість та якість розслідуваних злочинів, у тому числі й вбивств. Але, враховуючи міграційні процеси, експлуатацію міжнародних відносин злочинністю та збільшення числа злочинів міжнародного характеру, методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями потребує сучасного вивчення й удосконалення відповідно до сучасних реалій.

Із вищевказаного стає зрозумілим, що проблема розслідування вбивств вчинених іноземцями на практиці існує. Тому, у сучасних умовах надзвичайно актуальним постає питання удосконалення та оптимізація процесу розкриття і розслідування фактів щодо вчинення умисних вбивств іноземцями. Розслідування цієї категорії злочинів має низку особливостей, які відрізняють організацію розслідування даної категорії злочинів від інших злочинів проти життя та здоров'я, які необхідно враховувати слідчим у своїй діяльності. Криміналістична характеристика умисних вбивств, що вчиняються іноземцями, суттєво відрізняється від інших, а значить і має суттєві відмінності в організації розслідування та доказування. Крім цього, особливого значення по даній категорії злочинів посідають питання особливостей перейняття кримінального

провадження під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями та видача особи іноземця (екстрадиція), що підозрюється у вчиненні вбивства [88, с. 147].

Систематизовані наукові здобутки науковців з проблемних питань розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи в умовах чинного КПК України надали можливість з'ясувати, що більшість дисертацій спрямовані на розроблення методики розслідування вбивств загалом (А. О. Антошук, В. І. Бояров, О. Ю. Булукув, В. Я. Горбачевський, С. Ф. Здоровко, Ю. Б. Комаринська, М. В. Костенко, А. І. Кунтій, В. В. Семенов, А. О. Шульга, С. В. Яковчук та інших учених-криміналістів) та не стосувалися окремих проблемних питань розслідування вбивств, вчинених іноземцями, хоча це питання має не тільки теоретико-прикладний характер, а й практичне значення, оскільки від його вирішення на монографічному рівні залежить ефективність процесу розслідування кримінальних правопорушень у частині визначення заходів, спрямованих на забезпечення дієвості кримінального провадження та які застосовуються щодо конкретної особи (іноземця) і пов'язані з покладенням на неї певних обов'язків й обмеженням її прав і свобод.

Також варто констатувати, що зазначені та інші вчені зробили вагомий внесок у розроблення досліджуваної проблематики, однак їх праці ґрунтувались на законодавстві, що наразі втратило чинність або зазнало суттєвих змін, а тому не повною мірою враховує та не завжди відповідає потребам правозастосовної практики. Важлива науково-прикладна проблема узагальнення і впорядкування існуючих рекомендацій з розслідування вбивств, вчинених іноземцями є передумовою проведення дослідження з висвітленням криміналістичної характеристики й відповідних технологій злочинної діяльності, а на цій основі – формуванням теоретично-методологічних основ комплексної криміналістичної методики організації виявлення та початкового етапу розслідування таких злочинів, проведення СРД та НСРД, використання спеціальних знань, адаптованих до нового кримінального процесуального законодавства.

1.2. Правові засади розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України

Інтеграція України до міжнародного співтовариства неминуче супроводжується уніфікацією права, яке досягається через підписання міжнародних актів і подальшим виконанням зобов'язань перед іншими державами у вигляді приведення норм національного права у відповідність з міжнародними нормами та зобов'язаннями. Дана обставина знаходить відображення і в питаннях національного визначення правового статусу іноземних громадян, яке має своє відображення у питаннях правового регулювання розслідування кримінальних проваджень про вбивства, вчинені іноземцями або за їх участі.

У зв'язку з цим слід зазначити, що при розслідуванні таких кримінальних проваджень, міжнародне право проявляється багатогранно. В одних випадках норми міжнародного права визначають стандарти правового статусу іноземного громадянина для всіх держав, в інших випадках, є підставою для виникнення його суб'єктивних прав і обов'язків, виключають його підсудність суду країни у якій він перебуває, визначають коло діянь, які рекомендовані для криміналізації на національному рівні, створюючи таким чином умови для зносин між державами в сфері кримінального судочинства, визначають порядок виконання кримінальних процесуальних дій однієї держави в інтересах іншої.

Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». У той же час, відповідно до ч. 1 ст. 26 – «Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України» [120].

Дана стаття співвідноситься з Законом України «Про міжнародні договори України» [199], який визначив міжнародний договір України як укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо), а його укладення – дії щодо підготовки тексту міжнародного договору, його прийняття, встановлення його автентичності, підписання міжнародного договору та надання згоди на його обов'язковість для України. Міжнародний договір, учасником якого є Україна, має таку ж юридичну силу, як і національний закон. Тому даний Закон обумовлює здійснення ратифікації міжнародних договорів (тих, які потребують ратифікації згідно з ст. 7 цього закону) не у формі постанови Верховної Ради України, як це було раніше, а шляхом прийняття спеціального закону про ратифікацію, який підписується Головою Верховної Ради України.

У той же час відповідно до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [202], іноземець – особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав (п. б); іноземці та особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах – іноземці та особи без громадянства, які в установленому законодавством чи міжнародним договором України порядку в'їхали в Україну та постійно або тимчасово проживають на її території, або тимчасово перебувають в Україні (п. 7).

Водночас, поняття «іноземець» ученими визначається по-різному, а тому серед них існують декілька точок зору щодо його дефініції. Зокрема, А. М. Арбузкін, визначає «іноземця» як фізичну особу, яка знаходиться у правовому зв'язку з державою, не володіє її громадянством та яка перебуває у громадянстві іншої держави [10, с. 7]. Л. Н. Галенська, під іноземцем вважає особу, яка не є громадянином конкретної держави та володіє громадянством іншої держави або ж не володіє громадянством ні однієї з держав [44, с. 7]. Однак, на нашу думку «іноземцем» слід вважати особу, яка не володіє

громадянством країни в якій фізично перебуває та має реальні докази своєї належності до громадянства інших держав.

Тому, враховуючи особливості процесуального статусу іноземних громадян, працівники правоохоронних органів України під час проведення досудового розслідування за участю іноземців повинні переконатися в тому, чи дійсно учасник кримінального провадження є іноземним громадянином та яким об'ємом прав, свобод та обов'язків він володіє. Як свідчать сучасні дослідження, в провадженні досудового розслідування особливі ускладнення виникають у тих кримінальних провадженнях, де учасником є особа, яка користується дипломатичним імунітетом. При цьому не можна не брати до уваги, що іноземні громадяни, перебуваючи в Україні та беручи участь у кримінальному провадженні, наділені правом на виконання різноманітних процесуальних функцій, зокрема: виступати в якості потерпілих, свідків, підозрюваних, понятих, статистів тощо. Тому необхідно зауважити, що встановивши приналежність особи до громадянства іншої держави, працівники правоохоронних органів можуть зіткнутися з деякими кримінальними процесуальними особливостями проведення досудового розслідування. Тобто посадова особа повинна не тільки переконатися в громадянстві, але й пам'ятати, що громадян іноземних держав можна поділити на дві категорії, зокрема: на осіб, які користуються дипломатичним імунітетом, та осіб, які не користуються дипломатичним імунітетом [123, с. 211].

Документами, які посвідчують особу іноземця і можуть бути оглянуті та досліджені, крім власне документів такого призначення, є також документи, які надають право іноземцю перебувати в Україні, підтверджують факт прибуття або час виїзду його з території України. За результатами розгляду таких документів можна встановити не лише особу іноземця та особливості його правового статусу, а й терміни перебування його в Україні, місця перебування у певний проміжок часу, факти перебування на території інших іноземних держав, час і місце перетину ним державного кордону, факти порушення міграційного законодавства України, а також отримати додаткові відомості про особу

іноземця. Огляд іноземних документів може бути пов'язаний з певними об'єктивними складнощами, зумовленими мовою їх заповнення, адже, крім поширених в Україні мов (російської, англійської тощо), вони можуть бути заповнені і мовами, які трапляються доволі рідко: китайською, японською, арабською тощо. У таких випадках огляд документів слід проводити за участю перекладача. Також, враховуючи необізнаність слідчого щодо особливостей оформлення закордонних документів та їх відповідності офіційним зразкам, доцільним є залучення спеціалістів Державної прикордонної служби України, які мають навички огляду таких документів та їх зразків [137, с. 17].

Набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України 2012 року поставило перед кримінальною процесуальною доктриною нові завдання, що пов'язано з теоретичним та прикладним переосмисленням ідеології застосування нових концептуальних новел і процесуальних інститутів кримінального процесуального законодавства. У цьому напрямі діяльності положення КПК України змушують по-новому розглядати окремі питання, які б здавалось на сьогодні є достатньо дослідженими у процесуальній науці. Зазначене стосується й застосування міжнародних правових стандартів та урахування практики Європейського суду з прав людини у кримінальному процесі України, а також правозастосовної діяльності правоохоронних органів і суду [242, с. 6–7].

Відповідно до ч. 1 ст. 4 КПК України кримінальне провадження на території України здійснюється з підстав та в порядку, передбачених цим Кодексом, незалежно від місця вчинення кримінального правопорушення [131]. При виконанні на території України окремих процесуальних дій за запитом (дорученням) компетентних органів іноземних держав у рамках міжнародного співробітництва застосовується кримінальне процесуальне законодавство України. Порядок його виконання регулюється ст. 558 КПК. Однак на прохання компетентного органу іноземної держави під час виконання на території України таких процесуальних дій може застосовуватися процесуальне законодавство іноземної держави, якщо це передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана ВРУ. Якщо такий договір відсутній, задоволення

прохання про таке застосування можливе в тому випадку, коли дане прохання не суперечить законодавству України. При цьому, згідно зі ст. 563 КПК України, представник компетентного органу іноземної держави, дозвіл на присутність якого надано відповідно до вимог КПК, не має права самостійно проводити на території України будь-які процесуальні дії. У разі присутності під час проведення процесуальних дій такі представники повинні дотримуватися законів України. Вони мають право спостерігати за проведенням процесуальних дій та вносити зауваження та пропозиції щодо їх проведення, з дозволу слідчого, прокурора або суду ставити запитання, а також робити записи, у тому числі із застосуванням технічних засобів [132, с. 15].

Дана стаття визначає правила дії кримінального процесуального закону щодо іноземних громадян та осіб без громадянства. Головною особливістю процесуально-правового статусу іноземних громадян у сфері кримінального судочинства є те, що іноземні громадяни, які користуються дипломатичним або іншим імунітетом від кримінальної юрисдикції України, не можуть бути піддані кримінальному переслідуванню за злочини, вчинені на території України без згоди акредитуючої держави або міжнародної організації.

Відповідно до чинних міжнародних договорів дипломатичні та інші представники не підлягають арешту або затриманню. Їх резиденції, житла, особисті та службові автомашини не підлягають обшуку та огляду. Їх архіви, пошта та листування не можуть бути розкриті або затримані. Ці особи не зобов'язані давати показання в якості свідків, з'являтися за викликом слідчого та суду. Особи, наділені дипломатичним імунітетом, не можуть бути допитані, затримані, заарештовані також в разі вчинення ними злочину при проїзді транзитом через територію іноземної держави.

Дипломатичні паспорти видаються главам і членам урядів, дипломатам, консулам і дітям перерахованих осіб, що їдуть з ними за кордон, а також дипломатичним кур'єрам (Віденська конвенція про дипломатичні зносини) [40]. Наявність у іноземних громадян дипломатичного паспорта, як правило, свідчить про те, що його власник користується імунітетом від кримінальної юрисдикції

України. Однак, у кожному конкретному випадку ця обставина вимагає додаткового уточнення у Департаменті консульської служби МЗС України, так як іноді дипломатичні паспорти можуть бути у іноземних громадян, які в Україні не користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції.

Відповідно до Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні, іноземні громадяни, які мають право особистої недоторканності та користуються імунітетом від кримінальної юрисдикції, при посвідченні своєї особистості зобов'язані пред'явити дипломатичну картку, що видається Департаментом консульської служби МЗС України. Дипломатичні картки видаються членам дипломатичного персоналу на підставі національних дипломатичних паспортів, які підтверджують дипломатичний статус власника, а також членам їх сімей: дружині і незаміжньою дочки, що досягла повноліття [178].

Дотримання прав і свобод іноземців, які користуються дипломатичним імунітетом, має низку особливостей. Так, відповідно до частини четвертої ст. 65 КПК України не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, що користуються дипломатичною недоторканністю, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи. Слідчий, прокурор, інші компетентні суб'єкти мають роз'яснити таким особам зазначене положення і за умови їх згоди зафіксувати це документально. Водночас наведене положення слід тлумачити ширше, адже такі особи мають право відмовитися від підписання й інших процесуальних документів (наприклад, якщо слідча (розшукова) дія буде проводитися без їх згоди). Тому така згода має бути обов'язково підтверджена письмово [259, с. 64].

Слідчі (розшукові) дії за участю іноземців проводять у межах кримінального провадження відповідно до норм КПК України у зв'язку із вчиненням будь-якого кримінального правопорушення відносно іноземних громадян на території України чи іноземними громадянами на території України. Винятком є особи, які користуються дипломатичним імунітетом і кримінальне провадження щодо яких може здійснюватися лише за їх згодою або за згодою компетентного органу

держави (міжнародної організації), яку представляє ця особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України (ст. 6 КПК України) [131; 259, с. 63].

В свою чергу, ч. 4 ст. 9 КПК України встановлює новелу, згідно якої, якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. При цьому, частиною 5 цієї статті закріплено, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Як зазначає Ю. М. Черноус, слід відзначити розширений підхід до тлумачення дій, які можуть бути проведені у межах міжнародної правової допомоги (ст. 561); регламентацію повноважень уповноважених (центральної), та компетентних органів за умови міжнародного співробітництва (п. 6, п. 7 ст. 541, ст. ст. 545, 574, 595); закріплення можливостей виконання окремих процесуальних дій уповноваженими особами дипломатичних представництв або консульських установ (ст. 547); визначення наслідків виконання запиту в іноземній державі (ст. 553); регламентацію порядку допиту за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної кореспонденції (ст. 567); закріплення можливості оскарження особою рішення про її видачу (екстрадицію) до суду (ст. 591) та багато інших положень, що принципово змінюють підхід до реалізації досудового слідства й застосовуваних заходів міжнародного співробітництва [262, с. 133–134].

У зв'язку з цим та відповідно до КПК України, варто здійснити розподіл іноземців, які вчинили вбивство відносно яких проводяться СРД або НСРД на групи: I) іноземці, що знаходяться під час провадження досудового розслідування на території України і не володіють правовим імунітетом (викликаються до органів досудового розслідування за загальними правилами, встановленими положеннями чинного КПК України – ст. 133 КПК України); II) іноземці, які знаходяться під час проведення досудового розслідування на території держав-учасниць Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах

від 20.04.1959 р. [71] та можуть бути викликані до органів досудового розслідування і правоохоронних органів України як свідки, експерти, підозрювані в порядку, встановленому ст. ст. 7-12, 14-15 вказаної Конвенції та з урахуванням положень розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України. При цьому слід враховувати, які держави є учасницями Європейській конвенції від 20.04.1959 р.; III) іноземці, які знаходяться на території держав СНД (Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизії, Молдови, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, Російській Федерації) та можуть бути викликані до органів досудового розслідування в якості свідків, потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів, їх представників та експертів за правилами, встановленими ст. ст. 7-11 Конвенції про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. (Мінська конвенція) [114]; IV) громадяни, що знаходяться на території інших держав та можуть бути викликані до органів досудового розслідування і правоохоронних органів України в тому випадку, якщо між Україною і відповідною державою укладено договір про надання правової допомоги, в тому числі й у кримінальних провадженнях (наприклад, такі договори існують між Україною та таким державами, як Албанія, Алжир, В'єтнам, Грузія, Ірак, Ємен, Кіпр, Китай, Корея, Куба, Монголія, Румунія, США, Туніс, Фінляндія та деякі інші). Процесуальною формою виклику іноземців в органи досудового розслідування правоохоронних органів України є запит про взаємну допомогу або доручення про надання правової допомоги, які у встановленому главою 43 «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» КПК України порядку направляються органам досудового розслідування відповідних держав [123, с. 211].

Розглядаючи особливості притягнення до кримінальної відповідальності іноземців, які не користуються дипломатичним чи іншим імунітетом від юрисдикції України, можемо зазначити, що процесуальні дії здійснюються відповідно до положень чинного КПК України. Здійснюючи розслідування вбивств, вчинених іноземцями, варто керуватися нормами КК України [129],

зокрема, важливими є положення, які регламентують чинність закону про кримінальну відповідальність щодо вбивств вчинених на території України; громадянами України, особами без громадянства, іноземцями за межами України; правові наслідки засудження особи за межами України; умови видачі особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину та особи, яка засуджена за вчинення злочину (ст. ст. 6-10), а також положення Особливої частини КК України, які закріплюють безпосередню кримінальну караність злочинних діянь.

У цьому випадку органи досудового розслідування надсилають запит до компетентних органів відповідної держави про наявність судимостей в іноземця, який є підозрюваним у кримінальному провадженні. Такі відомості надаються відповідно до ст. 79 Мінської конвенції і чинних договорів про правову допомогу. Однак слід мати на увазі, що наявність судимості у громадянина в інших державах не має значення для кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого іноземцем. Якщо іноземець після вчинення кримінального правопорушення покинув територію держави, то для органів досудового розслідування і правоохоронних органів України він, як правило, становиться недосяжним. Про видачу громадянина питання зазвичай не підіймається, оскільки всі держави, як правило, не видають своїх громадян, які вчинили кримінальні правопорушення на території інших держав. Однак у Мінській конвенції і договорах з іншими державами про правову допомогу передбачено взаємний обов'язок здійснення кримінального переслідування за дорученням запитуючої Сторони. Відповідно до норм, закріплених в Мінській конвенції, договорах про правову допомогу та чинного КПК України в даній ситуації органи досудового розслідування направляють компетентним (юридичним) органам відповідної держави доручення (запит) про здійснення кримінального переслідування [123, с. 212–213].

Можна стверджувати, що КПК України та КК України не лише регулюють правові відносини у межах держави, але й виступають інструментом міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні.

Пріоритетне значення у правовому регулюванні заходів міжнародного співробітництва при розслідуванні злочинів міжнародного характеру мають міжнародні договори України, такі як:

1. *Загальні договори про права людини* (Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 р. [205], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. [158], Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поводження і покарання 1984 року [116], Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню 1987 року [72]), які регламентують стандарти кримінального судочинства та повинні безпосередню застосовуватися при здійсненні кримінального переслідування будь-яких осіб, включаючи іноземців. Йдеться про принципи законності, публічності, безпосередності судочинства, права на захист та ін.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, як справедливо зазначив В. Литвин, це міжнародний правовий акт, який за своєю масштабністю та авторитетністю співвставлений зі статутом ООН. Його виконання розглядається як наріжний камінь і вимір цивілізованості будь-якого суспільства та демократизму державної влади. Це щоденний іспит на відданість демократичним цінностям, що слугують спільним орієнтиром для країн і народів континенту, правовим стрижнем їхнього життя та розвитку [142, с. 5]. Проголошені в ній принципи мали істотний вплив на формування регіональних стандартів прав людини в різних частинах світу, зокрема: Американської конвенції про права людини, Африканської хартії прав людини і народів, конвенції Союзу співдружності незалежних держав про права і основні свободи людини, Арабської хартії прав людини і інших документів регіонального та спеціального характеру. Ряд положень конвенції увійшов вагомою складовою до Конституції багатьох європейських держав, наклав свій відбиток на формування та вдосконалення національних механізмів захисту прав людини

Важливе місце в правовій системі України займають рішення Європейського суду з прав людини, що забезпечує належне виконання положень Європейської

конвенції про захист прав людини і основних свобод. У своїй постанові 1978 р. у справі «Ірландія проти Сполученого Королівства» Суд зазначив, що його постанови «служать не тільки вирішенням конкретних суперечок, а й, у більш широкому сенсі, роз'ясненням, захистом і розвитком норм Конвенції, а також сприяють дотриманню державами-учасниками Конвенції взятих на себе зобов'язань» [254, с. 96].

Відповідно до положень Закону України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основних свобод і Протоколів до неї» [205] постанови Європейського Суду з прав людини, які у відношенні України, є складовою частиною правової системи України. У цій Конвенції значна увага приділяється регламентації основних прав і свобод людини, гарантується право на життя, свободу та особисту недоторканість, повагу до приватного і сімейного життя, забороняється катування, гарантується право на справедливий судовий розгляд, ефективні засоби захисту, закріплена недопустимість покарання без закону тощо (ст. ст. 2-15). Закріплені права є стандартами, яких повинні дотримуватись держави – учасниці Європейської конвенції. Перелік гарантованих прав і свобод розширено Додатковими протоколами до Конвенції. Однак, найбільша увага за змістом Конвенції приділяється створенню та функціонуванню Європейського суду з прав людини – найавторитетнішого судового органу, рішення якого є обов'язковими для держав – учасниць Конвенції (розділ II).

2. *Договори про правовий статус громадян України*, які постійно проживають на території іноземних держав, і громадян іноземних держав, які постійно проживають на території України. Вони надають іноземцям в Україні статус, максимально близький до статусу громадян України (наприклад, ст. 1 Договору між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах [61])

3. *Договори про боротьбу з міжнародними злочинними діяннями*. Наприклад, у 2004 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) [111]. Конвенція приймається в якості основи співпраці між правоохоронними органами щодо охоплених нею злочинів та надає

слідчим, прокурорам і суддям широкі можливості у сфері боротьби з організованою злочинністю.

Важливо, що поряд із визначенням міжнародної протиправності діянь, дані міжнародні договори приділяють значну увагу питанням міжнародного співробітництва держав, їх компетентних органів з метою розслідування відповідних злочинів. Такі міжнародні договори розширюють можливості співробітництва, враховують потреби компетентних органів у проведенні широкого кола процесуальних дій, інших заходів [267, с. 271–278].

4. *Договори про правову допомогу у кримінальних провадженнях.* Їх положення надають іноземним громадянам в Україні такий самий правовий захист, як і громадянам України (Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року з Додатковим протоколом 1975 року та Другим додатковим протоколом 1978 року до неї; Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковим протоколом 1978 та Другим додатковим протоколом 2001 року до неї [71, с. 12–32]; Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками 1964 року [74, с. 233–251]; Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків 1970 року [73, с. 252–297]; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах 1972 року [75, с. 297–327]; Конвенція про передачу засуджених осіб 1983 року з Додатковим протоколом 1997 року [113, с. 328–388]; Мінська конвенція 1993 року з Протоколом 1997 року до неї [114, с. 463–497]). Іноземці в Україні мають право вільно звертатися в суд, прокуратуру та інші установ, до компетенції яких відносяться кримінальні провадження, подавати клопотання та здійснювати інші процесуальні дії на тих же умовах, що і громадяни України.

Серед міжнародних документів Ради Європи, положення яких регулюють питання взаємодії держав, що входять в дану міжнародну організацію, можна відзначити Конвенцію про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року, яка будучи загальним міжнародним договором для всіх держав-учасників, не встановлює будь-яких ієрархічних відносин між двосторонніми та

багатосторонніми міжнародними договорами, які містять певні зобов'язання зацікавлених держав. Разом з тим, держави, які підписали дану можуть укласти будь-які інші міжнародні договори в цій галузі лише з метою доповнення положень даної Конвенції або сприяння застосуванню викладених в ній принципів. Крім того, зазначена Конвенція встановлює важливе положення, яке передбачає можливість держав-учасників здійснювати міжнародну правову допомогу у кримінальних справах, відповідно до встановленої правової системи міждержавних відносин. Такий стан сприяє співпраці країн-учасниць Конвенції, у яких, в даний час склалася певна система правових відносин з питань надання міжнародної правової допомоги у кримінальних справах.

Також, у цьому контексті, варто зупинити увагу на Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах (Мінськ, 1993 р.) [114, с. 463–489], у якій Сторони зобов'язалися надавати один одному правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитованої Договірної Сторони. Вказана Конвенція застосовується у відносинах нашої держави з Республікою Білорусь, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан, Російською Федерацією, Республікою Казахстан, Республікою Таджикистан, Республікою Вірменія, Киргизькою Республікою, Республікою Молдова, Республікою Грузія і Туркменістаном. У подальшому держави-учасниці внесли до Конвенції зміни та доповнення, що відображені у Протоколі 1997 року [207, с. 490–497].

5. Договори про співпрацю у боротьбі зі злочинністю (Договори про правові відносини у цивільних і кримінальних справах між Україною та Китайською Народною Республікою 1992 року, Республікою Польща 1993 року, Литовською Республікою 1993 року, Республікою Молдова 1993 року, Республікою Грузія 1995 року, Естонською Республікою 1995 року, Латвійською Республікою 1995 року, Монголією 1995 року, Канадою 1996 року, Сполученими Штатами Америки 1998 року та ін.). Наприклад, Угода між Україною і Литовською Республікою передбачає, що передача відомостей про фізичних осіб повинна відповідати таким умовам:

а) відповідно до вимог законодавства своєї держави компетентний орган, який отримує відомості про фізичних осіб, може використовувати їх тільки для цілей та при дотриманні умов, визначених передавальним компетентним органом;

б) відповідно до законодавства своєї держави відомості про фізичних осіб можуть бути передані тільки компетентним органам. Передача іншим органам можлива тільки в разі попередньої згоди передавального компетентного органу;

в) якщо особа, яка є об'єктом переданих відомостей, звертається з проханням про допуск до них, то запитуваний компетентний орган забезпечує допуск, за винятком випадків, коли у проханні може бути відмовлено відповідно до законодавства його держави.

Подібні норми є і в інших договорах про боротьбу зі злочинністю. Зазначені положення дещо обмежують можливості органів кримінального переслідування у використанні доказової інформації та підвищують гарантії іноземних громадян-учасників кримінальних процесуальних відносин.

6. *Консульські конвенції*. Вказані міжнародні договори укладаються на підставі Конвенції про привілеї та імунітети ООН 1946 року [109], Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року [40, с. 176–185], Віденської Конвенції про консульські зносини 1963 року [41], Віденської Конвенції про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру 1975 року [42].

Перелічені міжнародні договори регламентують особливості процесуальних відносин з особами, які мають дипломатичний імунітет чи згідно із законодавством і міжнародними договорами України, не є підсудними у кримінальних справах судам України (ч. 4 ст. 6 КК України). Наприклад, Віденська Конвенція про консульські зносини 1963 року встановлює привілеї та імунітети консульських установ і консульських посадових осіб. Так, консульська посадова особа не підлягає кримінальній відповідальності при виконанні нею консульських функцій, а якщо вона має дипломатичний паспорт, то має право відмовитися давати показання як свідок. Співробітники консульської установи і

працівники обслуговуючого персоналу можуть бути викликані для дачі показань як свідки, але у випадку їх відмови будь-які заходи примусу не можуть бути застосовані. Однак, консульська особа має право за власною ініціативою чи на прохання компетентних органів держави перебування дати відповідні показання (ст. ст. 40–44) [262, с. 142–143].

Із врахуванням зазначених положень укладаються консульські угоди на двосторонній основі. Наприклад, Консульська конвенція між Україною Республікою Білорусь 2009 року визначає, що консульські приміщення і житлові приміщення консульських посадових осіб є недоторканими. Органи влади держави перебування не можуть вступати в консульські приміщення і житлові приміщення консульських посадових осіб без згоди на це глави консульської установи або глави дипломатичного представництва акредитуваної держави у державі перебування або особи, призначеної одним з них (ст. 29) [121].

Таким чином, можна зробити наступні висновки про роль міжнародних договорів, в регулюванні діяльності з розслідування вбивств вчинених іноземцями:

По-перше, міжнародні договори діють як частина правової системи країни, застосовуються відповідно до її цілей та принципів, встановлених нею у процесуальному порядку, займаючи при цьому другорядне відношення до Конституції України.

По-друге, норми міжнародних договорів у правовій системі України мають пряму дію у випадках, коли норми правових актів внутрішнього законодавства суперечать їм, але у рамках і відповідно до Конституції України.

По-третє, пряме застосування міжнародного договору в разі суперечності з правовим актом внутрішнього законодавства, не означає його пріоритетність перед правовим актом, а тільки лише у конкретному випадку.

По-четверте, в разі якщо правові акти внутрішнього законодавства України видаються для застосування міжнародного договору або його частини, то ця обставина виключає безпосереднє застосування міжнародного договору.

Правові статуси іноземного громадянина і особи без громадянства, які визначаються законодавством про правове становище іноземних громадян як рівнозначні, у кримінальному процесуальному законодавстві не є такими. Для іноземного громадянина, затриманого в якості підозрюваного або щодо якої обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, передбачена можливість спілкування з представниками держави його громадянства та інші права, тоді як для осіб без громадянства такі права законодавством не передбачені.

Особливості правового статусу іноземного громадянина визначаються його підпорядкованістю юрисдикції України і держави його громадянства.

Конституція України (ст. 21), встановлює рівність прав громадян України та іноземних громадян. Дані положення Конституції України знайшли своє відображення у кримінальному процесуальному законодавстві України (ст. 8 КПК України), але відсутні в КК України. Винятком з цих правил є іноземці, наділені дипломатичним імунітетом, з якими можливе виконання окремих СРД за їх проханням або за їх згодою, яке вимагається через МЗС України. Питання притягнення до кримінальної відповідальності іноземних громадян, наділених дипломатичним імунітетом, вирішуються відповідно до норм міжнародного права, у вигляді передачі кримінального переслідування до акредитуваної держави.

Розслідування вбивств, вчинених іноземцями або з їх участю, пов'язане із застосуванням не тільки українського законодавства, але й законодавства держави громадянства іноземця. Застосування законодавства іноземної держави з метою розслідування вчинення ними вбивств або за їх участі, опосередковано застосуванням норм міжнародного права, що дозволяє констатувати два важливі моменти:

- у розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями або за їх участі, присутні дві складові: національна та міжнародна;
- норми міжнародного права, що застосовуються при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями або за їх участі, мають кримінальну процесуальну природу,

що дає підстави стверджувати про наявність міжнародного кримінального процесуального права.

З метою врегулювання національного законодавства в частині розслідування кримінальних проваджень про злочини, вчинені іноземцями на території України варто ст. 1 КПК України доповнити ч. 3 таким змістом: «Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини»; ч. 4 – «При внесенні змін і доповнень до кримінального процесуального законодавства не допускається звуження змісту та обсягу прав і законних інтересів особи, що суперечать Конституції України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також практики Європейського суду з прав людини». Крім того, чинну ч. 5 ст. 9 КПК України запропоновано викласти у новій редакції: «У разі якщо норми цього Кодексу суперечать рішенням Європейського суду з прав людини, застосовується відповідне рішення, яке не суперечить положенням Конституції України».

Таким чином, основоположні норми і принципи міжнародно-правових актів щодо правового регулювання захисту прав, свобод і законних інтересів іноземців ґрунтуються на загальновизнаних міжнародних і європейських правових стандартах, носять системний характер і правозахисну орієнтацію. Зазначені обставини також зумовили необхідність вироблення та формування належного правового регулювання кримінальних процесуальних відносин з використанням міжнародно-правових стандартів як для забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, так й щодо ефективної їх реалізації в Україні. Дотримання прав і свобод людини та громадянина, а також формування та впровадження у практичну діяльність дієвого правового механізму захисту та відновлення перестали бути лише внутрішньою компетенцією держав-учасниць Конвенції про права людини. На сьогодні в ході вироблення належного правового механізму захисту прав і свобод людини у кримінальному судочинстві держави-члени, перш за все, зобов'язані керуватися загальновизнаними міжнародно-правовими стандартами. У цьому контексті можна зазначити, що

основоположні норми і принципи міжнародно-правових актів, зокрема й щодо правового регулювання відносин у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, ґрунтуються на загальноновизнаних європейських правових стандартах, носять системний характер і правозахисну орієнтацію.

Узагальнюючи вищевикладене варто міжнародне та національне законодавство, що регламентує особливості розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України розподілити на: а) Конституцію України; б) міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України та які визначають права і свободи людини, яких потрібно дотримуватися у сфері кримінального провадження; в) міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, що регламентують окремі питання правових відносин за участю іноземців, які мають дипломатичний імунітет; г) багатосторонніми і двосторонніми міжнародними договорами з питань міжнародної правової допомоги та інших форм міжнародного співробітництва, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, за умови застосування у кримінальному провадженні заходів міжнародного співробітництва; д) КК та КПК України; ж) інші закони України, міжнародні договори України, підзаконні нормативно-правові акти, що стосуються правового статусу іноземців та особливостей кримінального провадження за їх участю [89, с. 294].

1.3. Криміналістична характеристика вбивств, вчинених іноземцями на території України

Україна – держава, яка має зв'язки з багатьма країнами світу. Щорічно Україну відвідують мільйони іноземців: хто у справах, хто провідати рідню, а є й така категорія осіб, які прибувають на територію країни і у кримінальних цілях. Сьогодні значного поширення набувають вчинення злочинів іноземцями на

території України. Такі злочини завжди перебувають під пильною увагою, як керівництва країни, так і міжнародних партнерів. А саме поширення злочинів міжнародного характеру є одним із нагальних проблем сучасного суспільства та актуальним завданням правоохоронних органів.

Необхідність криміналістичного дослідження вчинення злочинів іноземцями підтверджується і статистичними даними судових та правоохоронних органів України. Так, за 2018 рік до суду направлено 2,2 тис. кримінальних проваджень, де в якості підозрюваних є іноземці. Водночас, кількість зареєстрованих кримінальних проваджень по даній категорії осіб за вказаний період складає 3,8 тис. Особливого занепокоєння, сьогодні, викликає вчинення іноземцями особливо тяжких злочинів, а саме вбивств. Так, із загальної кількості облікованих кримінальних правопорушень за 2017 рік – 33 вбивства, вчиненні іноземцями. Із них, направлено до суду 27 кримінальних проваджень. За 2018 рік – 26 вбивств, вчиненні іноземцями. Із них, направлено до суду 20 кримінальних проваджень [191].

Тому, швидке та об'єктивне розслідування даної категорії злочинів вимагають від правоохоронних органів якісної та ефективної роботи. Інтенсивний розвиток зовнішньої міграції в Україні та активні зміни в зовнішньополітичному становищі сприяють виокремленню злочинів, які учиняються іноземцями, в окрему групу для здійснення їх криміналістичного аналізу, з метою розробки максимально ефективного комплексу заходів направлених на ефективне, повне та швидке розслідування такої категорії злочинів [88, с. 146].

Крім цього, потреби слідчої й судової практики вимагають комплексного підходу в оновленні криміналістичної методики, а зокрема і розгляду криміналістичної характеристики, як складового елемента методики [86, с. 297].

Основним завданням науки криміналістики є сприяння своїми специфічними засобами та методами ефективній протидії злочинності. Слід відмітити, що на розслідування кримінальних правопорушень, а зокрема вбивств вчинених іноземцями істотно впливають як об'єктивні (відсутність апробованої методики

розслідування злочинів, пов'язаних з іноземними громадянами; особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій; відсутність в управліннях поліції штатних перекладачів, які не лише володіють мовою, а й добре знають юридичну термінологію), так і суб'єктивні чинники (відсутність слідчих, які спеціалізувалися б на даній категорії злочинів; несвоєчасність і неякісне проведення невідкладних СРД, що приводить в кінцевому результаті до втрати важливих доказів; порушення норм кримінального процесуального законодавства при проведенні СРД; відсутність прямої, належної взаємодії між слідчими підрозділами Національної поліції України та працівниками поліції інших країн.

Звичайно, що кожен із цих чинників впливає на ефективне розслідування. Частина із них виходить із потреби вдосконалення законодавства та нормативно-правових актів, які регулюють діяльність суб'єктів розслідування і на які ми можемо впливати лише опосередковано. Однак, з усіх перерахованих чинників, на наш погляд, найбільш істотним і таким, який можливо усунути – це відсутність методики розслідування злочинів, пов'язаних з іноземними громадянами.

Як відомо, методика розслідування окремих видів злочинів складається з криміналістичної характеристики виду злочинів, типових слідчих ситуацій, версій і планування розслідування, а також первинних і наступних слідчих дій. Основою ж методики є криміналістична характеристика, що дозволяє будувати найбільш правильні слідчі версії. При розробці окремих елементів методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями, виникає ряд теоретичних проблем, без розв'язання яких неможливо розробити науково обґрунтовані рекомендації з конкретних питань організації та проведення цієї діяльності. Увага в першу чергу повинна бути зосереджена на елементах криміналістичної характеристики, які мають найбільше значення з точки зору виявлення ознак та розкриття вбивств.

Сьогодні з упевненістю можна констатувати той факт, що переважна більшість криміналістів обстоює право на існування даної одиниці у системі криміналістичної методики і вважає, що криміналістична характеристика злочинів – це «система узагальнених даних про найтипівіші ознаки певного виду

(групи) злочинів, закономірний взаємозв'язок яких є основою для вирішення завдань із розкриття та розслідування злочинів» [13, с. 18].

Ми також підтримуємо думку тих вчених, які вважають, що саме криміналістична характеристика є тим стрижнем, навколо якого концентрується типова інформація про те, як вчиняються окремі види і групи злочинів. І, якщо говорити про її значення та перспективи використання у розслідуванні злочинів, необхідно погодитися з М.П. Яблоковим, який вважає, що «криміналістична характеристика містить у собі істотний науковий і практичний потенціал, ще не реалізований належним чином. У майбутньому ж її роль і значення в загальній теорії криміналістики і для вирішення практичних завдань ще більше зростуть» [276, с. 13].

Названа наукова категорія інтерпретується стосовно різних видів злочинів, відповідно до характеру події злочину. Остання може бути інтерпретована й до методики розслідування вбивств.

Не вдаючись до розгляду численних точок зору на структуру і зміст криміналістичної характеристики злочинів, які дослідженні О. В. Старушкевичем [225], відзначимо, що кількість її елементів не може бути довільною, як і їх зміст. На думку С. О. Торопова та Д. А. Сафонова, криміналістична характеристика є інформаційно-дієвою системою, орієнтованою на вирішення практичних потреб правоохоронних органів [240, с. 758]. Г. В. Завгородня переконана, що лише на підставі даних криміналістичної характеристики існує можливість розробки типових версій, слідчих ситуацій початкового та наступного етапів розслідування, а також визначення особливостей проведення окремих слідчих дій. До основних елементів криміналістичної характеристики вона відносить: характеристику предмета злочинного посягання та обстановку вчинення злочину; 2) характеристику способів, слідів та наслідків злочинної діяльності або бездіяльності; 3) характеристику особи злочинця та його особистісні якості [80, с. 201]. Ю. М. Черноус до елементів криміналістичної характеристики включає: 1) предмет злочинного посягання; 2) спосіб вчинення злочину; 3) обстановку вчинення злочину; 4) «слідову картину» злочину;

5) характеристики особи злочинця та особи потерпілого з урахуванням їх взаємозв'язку [260, с. 35].

Підсумовуючи, А. О. Антощук приходить висновку, що криміналістична характеристика є своєрідною системою даних (відомостей), які описують злочини, сприяють правильному визначенню ефективних криміналістичних методів, прийомів і засобів виявлення, розслідування і часткової профілактики злочинів. До її основних елементів він відносить предмет безпосереднього замаху, спосіб скоєння злочину, слідову картину, обстановку скоєння злочину, особу злочинця [7, с. 431–432].

Більшість криміналістів вважають, що елементами (компонентами) типової криміналістичної характеристики є: безпосередній предмет злочинного посягання; способи вчинення злочину; обстановка вчинення злочину; механізм слідоутворення; особа злочинця; особа потерпілого [13, с. 190–194].

Наведений вище типовий перелік елементів криміналістичної характеристики окремих видів злочинів може змінюватись. Так, у типовій криміналістичній характеристиці вбивств безпосереднім предметом злочинного посягання є особа потерпілого. Очевидно, таким чином, що два елементи криміналістичної характеристики в цьому випадку збігаються.

З урахуванням думки В. П. Бахіна про те, що «до змісту криміналістичної характеристики злочинів як практичного інструмента розслідування повинні бути віднесені тільки ті елементи, які відрізняються чіткою пошуково-розшуковою спрямованістю» [13, с. 20], вважаємо, що система криміналістичної характеристики вбивств, вчинених іноземцями, в обов'язковому порядку повинна включати дані про: 1) способи підготовки, учинення та приховування; 2) слідова картина злочину; 3) обстановка вчинення злочину; 4) особа злочинця; 5) особа потерпілого.

Щодо необхідності дослідження та цінності криміналістичної характеристики вбивств вчинених іноземцями, то це підтверджується і анкетуванням працівників слідчих підрозділів із різних областей України. Так, під час анкетування, респондентам ми поставили запитання з приводу того,

характеристика якого з елементів криміналістичної характеристики вбивства вчиненого іноземцем найбільш важлива з огляду на практичну діяльність слідчого. За результатами аналізу більш ніж третина вказала на типові сліди злочину (слідова картина) (38,4%) та типовий спосіб вчинення злочину (35,3%). Також 26,3% опитаних вказали на характеристику особи злочинця, як один із важливих елементів криміналістичної характеристики (Додаток А).

З огляду на те, що кожен із зазначених елементів розглянутої криміналістичної характеристики є специфічним, а вивчення закономірностей їх прояву, як відзначалося вище, є важливим дослідним та прикладним завданням, що має значення для розробки основ відповідної методики розслідування, вважаємо за необхідне більш докладно зупинитися на їх розгляді.

Одним з головних елементів, який і становить найбільший інтерес для одержання інформації про криміналістично значущі ознаки злочину є спосіб вчинення.

У цьому відношенні не є винятком і криміналістична характеристика вбивств, вчинених іноземцями, де способи вчинення злочинів дуже різноманітні. Тут спосіб вчинення злочину містить у собі всю сукупність актів поведінки особи, вчинюваних нею у зв'язку зі скоєнням злочинного діяння. Тим самим останнє, яке утворює об'єктивну сторону злочину, фактично ототожнюється зі способом учинення злочину. Більше того, до способу віднесено й дії, які лежать за межами складу, тобто спрямовані на приховування самого злочину. Специфіка способу вчинення злочину може вказувати на професійні навички вбивці, мотиви скоєння злочинного діяння, соціальний і психологічний портрет злочинця. Спосіб учинення злочину орієнтує слідчого на комплекс слідів, речових доказів, важливих для розслідування. Крім того, він може сприяти встановленню особи потерпілого (мається на увазі характер попередніх відносин потерпілого і злочинця) [213, с. 181].

Спосіб вчинення злочину у криміналістиці визначається як комплекс дій, які виконуються злочинцем у певному порядку і спрямовані на досягнення злочинної мети. Пропонується також розрізняти спосіб вчинення злочину в двох розуміннях

– у широкому, включаючи в це поняття як саме вчинення, так і приховування злочину, й у вузькому, маючи на увазі лише безпосереднє вчинення злочину [126, с. 65–66]. Необхідно відзначити, що не завжди приховування злочину охоплюється наміром злочинця на стадії підготовки і вчинення злочину і відповідно не входить у поняття способу вчинення злочину. Так, здебільшого так звані побутові вбивства вчиняються спонтанно, без будь-якої підготовки й лише після того як злочинець усвідомлює всю картину, що відбулася, він вдається до всіляких способів приховування вчиненого ним, щоб уникнути відповідальності. Таким чином, ми бачимо, що спосіб учинення злочину і спосіб його приховування злочину можна розглядати як самостійні поняття, тому що кожен з них являє собою сукупність (комплекс) дій зі своєю чітко вираженою спрямованістю. В іншому випадку приховування злочину може охоплюватися наміром злочинця ще на стадії підготовки й охоплюватися поняттям способу вчинення злочину.

Як вважає В. О. Коновалова стосовно розглядуваної категорії вбивств, спосіб вчинення і спосіб приховування мають інший, нетрадиційний характер, оскільки подія злочину із самого початку переслідує одну мету – вбити і приховати скоєне злодіяння, використовуючи будь-яке інсценування, яке вибере злочинець у ситуації, що склалася [119, с. 156].

Найбільш часто на етапі підготовки злочинцями проводяться різні заходи розвідувального характеру. Метою цих заходів є вибір об'єкта злочинного посягання. В якості жертви вибираються особи із достатком, зазвичай з найменшими зв'язками в кримінальному середовищі і правоохоронних органах, здійснюється максимальний збір інформації про кількість осіб, які проживають разом, наявності грошових коштів, матеріальних цінностей і можливих місцях їх зберігання, маршрути руху, а також ймовірність надання активного опору.

Так, із матеріалів кримінального провадження 31.07.2015 року обвинувачений ОСОБА 7, керуючись корисливим мотивом, спрямованим на заволодіння майном ОСОБА_17, знаючи, що останній займається купівлею-продажем іноземної валюти та виробів із дорогоцінних металів на ринці «Колос»

в місті Миколаєві та з'ясувавши, що ОСОБА_14 проживає в будинку 7, зустрів його біля вказаного будинку та, наблизившись, з метою реалізації свого злочинного наміру, переслідуючи мету незаконного збагачення та умисного протиправного заподіяння смерті ОСОБА_14, із застосуванням задалегідь підготовленої ним незаконно придбаної коротко ствольної вогнепальної зброї, здійснив у бік ОСОБАМИ не менше 3-х пострілів, поціливши останньому у голову та живіт, спричинивши тим самим пошкодження кісток черепа, деструкції речовини головного мозку правої півкулі, судбуральної гематоми (клінічної) в правій потиличній області, пошкодження тонкого і товстого кишечника, ушкодження брижейки, гемоперитонеуму (100 мл). Від отриманих вогнепальних поранень ОСОБАМИ впав на землю. В свою чергу обвинувачений, керуючись корисливим мотивом, підійшов до непритомного ОСОБА_14 та заволодів належною останньому чоловічою сумкою, в якій знаходились грошові кошти в сумі 52.000,00 російських рублів, що еквівалентно в національній валюті України 18.720,00 гривень, 400,00 доларів США, що еквівалентно в національній валюті України 8.644,00 гривень, та 24.000,00 гривень, після чого зник з місця вчинення злочину з викраденим майном, розпорядившись ним на власний розсуд [36].

Звичайно, це не вичерпний перелік підготовчих дій, однак при розкритті та розслідуванні злочинів необхідно враховувати цю інформацію для виявлення свідків і організації розшуку злочинців.

Дії, спрямовані безпосередньо на вчинення злочинів, зазвичай відрізняються жорстокістю. Як знарядь вчинення злочинів, як зазначалося вище, використовується вогнепальна, холодна зброя, або інші предмети.

Способів позбавлення життя людини багато, але для вбивств, що вчиняються організованими злочинними формуваннями, характерним є відкритий зухвалий напад на жертву. Способом вчинення вбивства може бути спосіб, небезпечний для життя багатьох людей, використання вибухівки, гранат, вогнепальної зброї, гранатометів. Може застосовуватися і снайперська стрільба в життєво-важливі органи [270, с. 252]. В. О. Коновалова зазначає, що мають місце випадки надзвичайного вчинення злочинних задумів, що відрізняються особою

зухвалістю, – це стрільба на вулицях і дорогах, у магазинах, кафе, ресторанах, коли розрахунок робиться на стресовий стан людей, присутніх при цих акціях, їхній страх, дезорганізацію психіки, прагнення укритися від можливих наслідків події [119, с. 229].

Серед найбільш поширених знарядь (77% кримінальних проваджень), які використовуються іноземцями для вчинення злочинів були:

- 1) вогнепальна зброя (нарізна, гладкоствольна тощо) – 33%;
- 2) гострі предмети (сокири, ножі) – 26%;
- 3) тупі предмети (молотки, цегла, каміння) – предмети матеріального світу – 24%;
- 4) власна мускульна сила нападаючого – 15%;
- 5) хімічний або термічний вплив на потерпілого – 2% (мотузки, тканини, отруйні речовини та ін.; спеціальні засоби (гумові кийки, електрошокери, спеціальні вибухові засоби, балончики зі сльозоточивим газом тощо).

Як засоби вчинення злочинів винними особами використовувались різні матеріали, речі, інструменти, процеси, які вони застосовували з метою реалізації поставлених цілей, для здійснення певних дій, операцій, рухів відносно учасників злочинної події або предмета злочинного посягання. Серед найбільш поширених засобів вчинення вбивств, вчинених іноземцями слід відзначити:

- мобільні телефони та інші засоби зв'язку (25%);
- автотранспорт (28%);
- маски, пов'язки, рукавички, інші засоби маскування (10%);
- мішки, сумки, мотузки тощо (3%);
- інші предмети, прилади або устаткування (2%).

Більш докладно було проаналізовано групу способів вчинення убивств, які були вчинені шляхом заподіяння тілесного ушкодження. Останні нами були класифіковані за різними ознаками відповідно до розроблених юридичною наукою класифікаційних критеріїв [94, с. 19–29; 215, с. 23–24]:

а) за формою діяння: шляхом активних дій (76%); шляхом бездіяльності (наприклад, створення небезпечних для життя та здоров'я людини умов і після

потрапляння в них жертви – невжиття необхідних для її врятування заходів) (24%);

б) за засобами впливу на організм потерпілого: заподіяння ушкоджень із використанням мускульної сили нападників (54%), різних знарядь та засобів (32%), факторів оточуючого середовища (8%), тварин (4%), інших (2%). З-поміж способів убивств, вчинених неповнолітніми, найбільш специфічними є вбивства, скоєні шляхом скидання або виштовхування жертви з висоти (2%), а також шляхом підкладання жертви на залізничне полотно під поїзд, який рухається (1%). У таких випадках, якщо злочинцями здійснювалося виштовхування, утворюється система слідів, характерна для падіння людини з висоти; якщо ж жертву підклали під рухомий склад поїзду, смерть настає в результаті так званої рейкової травми [232, с. 443, 638];

в) за характером травматичної дії – використання дії механічних, термічних, температурних, біологічних, хімічних факторів;

г) за видом травматичного впливу – побиття, удар, тиск, розтягнення, розрив, відривання, крутіння, ламання, поштовх тощо.

Обираючи спосіб убивства, суб'єкт злочину в більшості випадків прагне не тільки досягти злочинного результату, але й приховати злочин. Тому, розглядаючи зміст способу вчинення злочину, багато криміналістів говорять про систему поведінки суб'єкта не тільки під час, але й після вчинення злочину [165, с. 17–18].

Аналіз кримінальних проваджень про вбивства, вчинені іноземцями, свідчить про те, що тільки у 15,6% випадків злочинці намагалися приховати наслідки свого злочинного діяння різними способами.

У теорії криміналістики прийнято розрізняти дії по підготовці, вчиненню і приховуванню злочину. Деякі криміналісти поєднують ці три дії в одну і відносять їх до способу вчинення злочину. Але більшість учених вважає дане твердження помилковим. Наприклад, В. П. Колмаков, досліджуючи проблеми розкриття злочинів проти життя, розрізняв спосіб вчинення злочину і спосіб його приховування, де останнє він розглядав як дії злочинця, спрямовані на

маскування факту злочину і ліквідацію його [227, с. 27].

Ґрунтуючись на прийнятій у криміналістиці класифікації способів приховування злочинів, нами виділено дії, спрямовані на приховування вбивств, вчинених іноземцями:

1) дії, спрямовані на приховування трупа (3%). До них належать дії з переміщення трупа з місця безпосереднього вбивства, закопування, утоплення, його спотворювання, розчленування або повне знищення;

2) приховання таких матеріальних об'єктів, як зброя злочину, одяг або інші особисті речі потерпілого або злочинця, різні сліди матеріального характеру, виникнення яких пов'язане з діями злочинця на місці вчинення злочину (3%);

3) інсценування, пов'язані зі створенням такої матеріальної обстановки, яка буде помилково розцінена органами слідства та дізнання (2%). Наприклад, інсценування природної смерті, самогубств, нещасних випадків;

4) дії, спрямовані на приховування фактичних даних про вбивство (1%). Включають придбання і демонстрацію очевидцям злочину чужих або підроблених документів, що засвідчують особу потерпілого, підготовку неправдивого алібі тощо;

5) дії, пов'язані з цілеспрямованим впливом на матеріальні джерела та носії інформації, а також на обстановку місця події, наприклад, фальсифікація слідів злочину; знищення помешкання шляхом підпалу тощо (2%);

6) вербальні дії, що полягають у створенні неправдивих ідеальних слідів та образів у пам'яті свідків або очевидців (4%).

Варто констатувати, що за даними вивчення кримінальних проваджень, у 25% випадків дії з підготовки, вчинення та приховування вбивств, вчинених іноземцями були вчинені на території України. Однак, злочинці переховувалися у країнах, до яких належить їх громадянство (74%). Наведені дані є узагальненими, адже часто діяльність із вчинення вбивств іноземцями є досить складною, пов'язана із реалізацією заплутаних злочинних схем діяльності різних співучасників.

Можна констатувати, що складна система дій з підготовки та реалізації злочинного наміру, приховання його наслідків, спостерігається при вчиненні іноземцями більшості вбивств, й пов'язана із реалізацією злочинної діяльності на території України, а переховуванням на території іноземних держав.

Під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, досліджують слідову картину злочинів задля виявлення на тілі жертви й одязі слідів насильства, а також суттєвого порушення обстановки, що свідчить про наявність боротьби. У межах вивчення виявлених особливостей на місці події можна будувати версії про механізм учинення злочину, вік, стать, фізичну силу, навички й уміння особи злочинця, мотиви злочину.

Практика розслідування кримінальних правопорушень даної категорії показує, що іноземні громадяни при вчиненні вбивств проти не вчиняють істотних дій, спрямованих на приховування матеріальних слідів, ознак своєї зовнішності. Це пов'язано із тим, що більшість із них перебувають в Україні або нелегально, або вперше. Тому відомостей про них в базах даних України відсутні.

Тому при якісному огляді місць подій можливе виявлення як традиційних слідів-відображень (рук, взуття), так і інших. Це залежить як від особи злочинця, так і від способу вчинення вбивства.

Знання особливостей механізму утворення слідів і ймовірних місць їх знаходження має істотне значення для розуміння процесів підготовки, вчинення і приховування вбивств, вчинених іноземцями. Сліди дають слідчому доказову інформацію а також дані, що вказують на джерела одержання доказів. Виявлення слідів дозволяє більш точно вирішувати питання про необхідність застосування технічних засобів, залучення фахівців, проведення НСРД, можливість і необхідність використання певних тактичних прийомів, визначення черговості слідчих дій тощо.

З огляду на те, що одні з них є безпосередніми очевидцями вбивств, інші мають у своєму розпорядженні дані про обставини, які передують їх вчиненню або йдуть відразу після них, потрібно мати на увазі, що ступінь їх

поінформованості різна. У більшості випадків зазначеним особам можуть бути відомі лише окремі факти, що не мають зі злочином безпосереднього зв'язку, але які можуть мати орієнтовне значення в процесі розслідування. Тому необхідно прагнути встановити не тільки безпосередніх очевидців, але й інших осіб, інформація яких допоможе виявити обставини вчиненого вбивства.

Таким чином, можна зробити висновок, що знання особливостей механізму утворення слідів і ймовірних місць їх знаходження має істотне значення для розуміння процесів підготовки, вчинення і приховування вбивств, вчинених іноземцями. Сліди дають слідчому доказову інформацію а також дані, що вказують на джерела одержання доказів. Виявлення слідів дозволяє більш точно вирішувати питання про необхідність застосування технічних засобів, залучення фахівців, проведення НСРД, можливість і необхідність використання певних тактичних прийомів, визначення черговості СРД тощо.

При розробці криміналістичної характеристики будь-якого виду злочинів важливу роль відіграють типові дані про обстановку, час і місце їх вчинення. У криміналістичній літературі під обстановкою вчинення злочину розуміють систему взаємозалежних і взаємодіючих об'єктів, процесів і явищ, які характеризують умови місця і часу, речові, метеорологічні, фізико-хімічні та інші фактори, особливості поведінки учасників події та інші обставини об'єктивної дійсності, що впливають на спосіб і механізм вчинення злочинного діяння [126, с. 57].

В. В. Тищенко зазначає, що знання обстановки злочину дозволяє слідчому будувати версії щодо злочинця, механізму злочину, цілей і мотивів злочину. Також обстановку злочину тісно пов'язує з усіма компонентами злочинної діяльності і пропонує у структуру обстановки злочину включити наступні елементи: 1) часову характеристику розвитку події злочину; 2) просторову характеристику на всіх її етапах; 3) матеріальну обстановку місця підготовки, вчинення і приховування злочину (якщо вони не збігалися, не відбувалися в одному і тому ж місці); 4) погодні й інші природно-кліматичні умови; 5) поведінку учасників події; 6) соціально-побутові і психологічні відносини між

учасниками події; 7) умови загального характеру, на фоні яких протікала злочинна подія (суспільні заходи, святкова подія і т. п.); 8) обставини, що сприяють чи перешкоджають підготовці, здійсненню і приховуванню злочину [236, с. 69–70].

Тому криміналістична характеристика вбивств, вчинених іноземцями включає такі елементи обстановки вчинення злочину: а) час вчинення злочину, крім того, що він є елементом криміналістичної характеристики злочину, він також дозволяє встановити послідовність, розвиток різноманітних процесів і явищ. Це необхідно для точної реконструкції злочинної події, чіткого розмежування дій потерпілого, підозрюваного, встановлення можливості знаходження свідків у певний період часу на місці події та ін., і в результаті – правильної кваліфікації злочину та встановлення винної особи. Дану інформацію слідчий отримує як за допомогою допитів, так і під час проведення огляду місця події, матеріальна обстановка якої свідчить про давність учиненого діяння. Своєчасне проведення огляду місця події та правильний вибір спеціалістів дозволить досить точно змодельовати ситуації, які розгорталися на місці події, визначити початок і закінчення дії, послідовність нанесення тілесних ушкоджень потерпілому, де основними носіями інформації будуть фізичні та біологічні сліди, залишені учасниками події та предмети. Інформаційними в даному сенсі будуть і висновки експертів за призначеними криміналістичними та судово-медичними експертизами; б) місце злочину має важливе значення, оскільки – це місце підготовки, вчинення та приховання злочинних діянь особи й залишених ним у результаті злочину матеріальних слідів. Таким місцем може бути будь-який територіально виділений об'єкт матеріального світу – ділянка місцевості, житлові будинки та споруди, транспортні засоби, громадське місце та ін. Визначення місця злочину необхідне для припинення злочину, відшукування реальних матеріальних слідів та знарядь злочину, висунення та перевірки слідчих версій, правильної кваліфікації злочину, кількість осіб, які брали участь у події та ін. Також місце злочину дає інформацію про особистість особи, яка

вчинила злочин, її психічний стан, наявність наркотичного чи алкогольного сп'яніння, можливість вчиняти певні дії [164, с. 234–235].

За даними О. О. Щербатих, місцем вчинення злочинів зазначеної категорії є найчастіше жилі приміщення (55%), загальнодоступні місця (44%) та автомобілі (1%) [274, с. 95; 83, с. 52].

Що стосується сезонної залежності вчинення вбивств іноземцями, то вона характеризується наступними даними: 40% злочинів вчиняється навесні, 30% – влітку, 10% – взимку і 20% – восени, що свідчить про існування сезонних коливань злочинності.

Стосовно астрономічного часу вчинення злочинів було встановлено, що між 20 годиною вечора та 6 годиною ранку вчиняється близько 69% вбивств цієї категорії. Найменша кількість (7%) припадає на ранішні часи – від 6 до 11 години ранку. Кількість злочинів, вчинюваних в інші періоди доби, приблизно однакова.

У будні дні вчиняється 54% убивств. Однак, оцінюючи даний показник, необхідно враховувати, що робочих днів протягом року набагато більше, ніж вихідних. Тому, з огляду на порівняно невелику різницю між кількістю вбивств, вчинених у будні дні, і кількісним показником убивств, що сталися у вихідні, передсвяткові й святкові дні (46%), коли більшість населення не працює, можна зробити висновок, що в останньому випадку вбивства іноземцями вчиняються все-таки частіше.

Слід зазначити, що відомості про обстановку вчинення вбивства часто недооцінюються практичними працівниками органів досудового розслідування. Тим самим вони ускладнюють для себе, а часом навіть унеможливають процеси висування обґрунтованих версій, складання конкретного плану розслідування злочину, встановлення можливих очевидців його вчинення, визначення кола осіб, причетних до цього, використання типових даних, що становлять криміналістичну характеристику, вибір типової програми та алгоритму розслідування у конкретній слідчій ситуації.

Слушною слід визнати думку Р. А. Ахмедшина стосовно того, що криміналістична характеристика особи злочинця в структурі криміналістичного знання має наскрізний характер, адже про неї йдеться в усіх основних розділах криміналістики, зокрема в теорії криміналістики (у межах систематизації криміналістично значущої інформації), у криміналістичній техніці (розкриває природу матеріальних слідів за допомогою з'ясування логічного зв'язку «особистість злочинця - сліди злочину»), у криміналістичній тактиці (дає змогу визначити зміст одного зі структурних рівнів тактичного прийому; цей зміст зводиться до обліку сукупності особливостей психіки осіб, у взаємодії з якими проводять слідчі дії), у методиці розслідування злочинів (становить один із найважливіших блоків вихідної інформації, на базі яких конструюють нові окремі методики розслідування певних груп злочинів) [11, с. 11].

Загалом, вчені виокремлюють такі групи елементів структури особи злочинця: 1) соціально-демографічні ознаки – стать, вік, соціальне, сімейне та службове становище, професійна належність, рівень матеріальної забезпеченості, наявність або відсутність постійного місця проживання тощо; 2) кримінально-правові ознаки, притаманні лише злочинцям. Це дані про вид учиненого злочину, його мотив, форму вини, одноособовий чи груповий характер злочинної діяльності. У цих ознаках відображено характеристики, властивості злочинності, її окремих видів (груп), а також конкретних злочинів; 3) моральні риси та психологічні особливості, що відображають суб'єктивний світ злочинця. Вказана група ознак охоплює такі підвиди: мотиваційна сфера (потреби й потяги, інтереси, мотиви), нормативні характеристики свідомості (погляди, переконання, ціннісні орієнтації). Психологічні особливості аналізують у контексті інтелектуальної, емоційної, вольової та інших сфер [135, с. 81].

Соціально-демографічні особливості іноземців безпосередньо обумовлюють зміст методики розслідування вбивств, вчинених ними. Зазначена специфіка не завжди в належній мірі враховується слідчими, що часом призводить до процесуальних та тактичних помилок. Вивчення практики дозволяє виділити наступні криміналістично значущі групи іноземців.

За вивченими нами кримінальними провадженнями встановлено, що:

1) за часом перебування в Україні: а) іноземці, які постійно проживають в країні (65,6 %); б) іноземці, які досить тривалий час перебувають в країні та мають реєстрацію (студенти, аспіранти, представники фірм, журналісти, особи дипломатичного корпусу (10,3 %); в) іноземці, які короткочасно перебувають в Україні іноземці (туристи, члени екіпажів суден, спортсмени, артисти, транзитні пасажери (24,1%); (Додаток Б).

Вбивці перебували на території України до трьох днів – 34,2%, від трьох до тридцяти днів – 26,4%, від 30 днів до 6 місяців – 29,3%, понад 6 місяців – 19,3%.

Короткочасність перебування іноземця на території України обумовлює необхідність проведення вже на початковому етапі розслідування в якості невідкладних усіх СРД, які вимагають участі іноземця.

За наявності реєстрації, іноземці розподіляються на тих, які:

- а) іноземці, які правомірно знаходяться на території України (44,3%);
- б) іноземці, які правомірно в'їхали на територію України, але прострочили візу (37,5%);
- в) іноземці, які нелегально перетнули кордон України (18,2%).

В залежності від мети перебування в Україні можна виділити наступні групи іноземців:

- а) іноземці, які прибули до України у службових справах (12,3 %);
- б) іноземці, які прибули через бізнес інтереси (55,2 %);
- в) іноземці, які прибули з особистих справ (за запрошеннями родичів, знайомих, студенти (11,2 %);
- г) іноземці, які прямують транзитом (21,3 %).

В залежності від громадянства злочинців можна розподілити на наступні групи: громадян країн близького зарубіжжя – 87,6%; б) громадяни країн далекого зарубіжжя – 12,4%. Серед громадян близького зарубіжжя необхідно виділити громадян Росії – 26,6%, Таджикистану – 15,7%, Азербайджану – 7,4%, Грузії – 9,2%, Вірменії – 5,3%, Молдови – 6,1%, Киргизстану – 5,9%, Білорусі – 4,5%, Казахстану – 3,9% і Узбекистану – 2,9%. Такі особи, перебуваючи на території

України, не відчують себе іноземцями в повному сенсі цього слова, що відбивається на способі життя, поведінці. З боку практичних працівників правоохоронних органів має місце відношення до таких іноземців як до «своїх». Це ставлення може проявитися, зокрема, в ігноруванні необхідних правил поведіння з іноземцями у ході досудового розслідування. Так, за вивченими кримінальними провадженнями, у 62% норми міжнародних договорів практично не використовуються.

Злочинці – громадяни країн далекого зарубіжжя: Афганістану – 8,2%, Китаю – 1,2%, Індії – 0,6%, Ізраїлю – 0,3%, Польщі – 0,9%, Туреччини – 1,2%.

Загальну картину доповнюють соціально-демографічні дані злочинців-іноземців: більшість вбивств були вчинені чоловіками – 78,6%; типовий вік злочинців – від 24 до 30 років (50%). При цьому 21,9% злочинців страждало алкоголізмом, а 11,2% – на наркоманію.

Вчинення вбивства іноземцями, як правило, передують ретельна підготовка. За вивченими кримінальними провадженнями злочинці вели спостереження за об'єктом у 67% випадках, опитували знайомих жертв – 29%, заводили знайомства з потерпілими у 43% випадків.

Необхідно зазначити, що іноземці, які вчинили вбивство на території України, як правило, вчиняли злочини також і в інших країнах. Так, результати вивчення кримінальних проваджень даної категорії показали, що кожен третій обвинувачений (32%) у вчиненні вбивства іноземець раніше вже притягувався до відповідальності за різні злочини, вчинені на території інших держав (у тому числі держави, громадянином якої є).

У зв'язку з цим вже на початковому етапі розслідування необхідна співпраця з правоохоронними органами інших держав в установленому законом порядку, у тому числі і з використанням можливостей Національного центрального бюро Інтерполу України.

Останнім часом спостерігається тенденція до організації злочинності іноземців. За даними МВС України, 71% злочинів вчинялися групами осіб,

більшу частину групових злочинів вчиняли організовані злочинні групи – 60%. Злочинні групи були сформовані заздалегідь у 52% випадках [6, с. 35].

Результати узагальнення кримінальних проваджень про вбивства, що вчиняються організованими злочинними групами іноземцями або за їх участі, показують, що в 86% випадків у групі були розподілені ролі співучасників; у 8% – не були чітко розподілені такі ролі; у 6% – відомості відсутні. Виконували функції: лідера (58%); ідеологічного забезпечення (4%); охорони лідера (54%); бойовиків (72%); забезпечення дисципліни (12%); підготовки вчинення злочину (2%); тих, що здійснюють зв'язок із корумпованими представниками владних структур (6%); інше (16%); відомостей немає (22%). Що стосується лідера організованої групи, то в 42% випадків це особа, яка раніше була судимою.

Практика показує, що злочинні групи іноземців створюються як за національною, етнічною, так і за релігійною ознакою. В Україні останніми роками діють етнічні злочинні угруповання, зокрема у Закарпатській, Одеській, Харківській областях та м. Києві, виявлені китайські та в'єтнамські злочинні угруповання, у Києві – Іракські, сирійські. Крім того, в Україні активізується діяльність нігерійських організованих наркогруп.

Характеризуючи особу злочинця, а саме іноземця при вбивстві, варто класифікувати їх за такими групами:

- перша – іноземні громадяни, які на законних підставах перебувають на території України;
- друга – іноземні громадяни, які перебувають на території України без законних підстав.

Перша група злочинців відрізняється особливою зухвалістю і жорстокістю. Вони здійснюють певні підготовчі заходи (деякі з них вказані в способі скоєння злочину), після вчинення вбивства у 84% випадків незаконно заволодівають цінностями. Час найбільш часто вибирають нічний, побоюючись все-таки можливого в подальшому впізнання. Характеризуючи друга група злочинців, необхідно відзначити те, що ряд з них прагне незаконно закріпитися на території України. Як правило, вони займаються протиправною діяльністю в своїй державі

і перебувають у злочинних угрупованнях [86, с. 302]. Злочинні угруповання, що складаються з іноземних громадян, відрізняються високою організованістю і стійкістю. Досить рідкісні випадки, коли до складу цих угруповань входять громадяни різних країн. Скоюють злочини в більшій частині не маскуючись.

Особливості розслідування таких злочинів головним чином пов'язані зі специфікою їх суб'єктів (правовий статус іноземного громадянина, можливі мовні бар'єри, недостатнє знання ними правил поведінки, звичаїв, що діють в країні їх перебування, та ін.). Детальне вивчення особи злочинця у вбивствах вчинених іноземцями є значущим з точки зору встановлення основних елементів криміналістичної характеристики цього злочину, з'ясування особливостей його вчинення, а також слугуватиме орієнтиром при проведенні досудового розслідування.

Мотив та мета учинення злочину як складова криміналістичної характеристики особи злочинця допомагає досліднику скласти уявлення про її внутрішні спонукання до вчинення злочину. Результати емпіричного дослідження показали, що злочинна діяльність іноземців, як і злочинна діяльність громадян України, є полімотивною. Найпоширенішим мотивом до вчинення вбивства, скоєного іноземцем є корисливий мотив (56,7%); забезпечення себе певними благами, документами чи наркотичними речовинами – 17,2%; неприязні відносини між винним та потерпілим – 15,2%; хуліганські мотиви – 6,1%; учинення злочину з метою приховати інший злочин або полегшення його вчинення – 2,5%; захист себе або інших осіб / свого майна або майна інших осіб – 2,1%; ревнощі – 0,2% та ін. (Додаток А).

Як правило криміналістичній літературі вчені значну увагу приділяють дослідженню системи «злочинець – жертва». Однак під час розслідування вбивств вчиненого іноземцем на території України слід зважати на деякі особливості вказаного злочину. Так у 56,3% випадків даний злочин вчиняється, коли злочинець знайомий із потерпілим та у 43,7% випадків вони між собою не знайомі. Тому, характеризуючи особу потерпілого, можна виокремити дві їх

групи. Поділ на такі групи створить слідчому відповідний алгоритм дій у межах конкретного кримінального провадження:

1. Особа потерпілого раніше була знайома із особою злочинця – у такому разі, найбільш ймовірним мотивом вчинення даного злочину буде особиста неприязнь, конфлікт інтересів та ін. За цих обставин потрібно, передусім, відпрацювати зв'язки, а також осіб, які були присутні чи можуть володіти будь-якою інформацією про події, що відбувалися.

Так, згідно з Вироком Малиновського районного суду міста Одеси. ОСОБА_11, який народився в м. Дрезден, Федеративної Республіки Німеччина, кабардинець, громадянин Російської Федерації 5 березня 2014, близько 21 години зустрів біля розташованого за адресою: м. Одеса, вул. Генерала Бочарова 10, продовольчого магазину раніше знайомого йому ОСОБА_14. Під час розмови між ними виник словесний конфлікт на ґрунті боргових зобов'язань останнього перед обвинуваченим. В ході конфлікту ОСОБА_11, будучи розгніваним надуманими, на його думку, претензіями до нього з боку боржника, реалізуючи раптово виниклий намір на вбивство останнього, здійснив постріл з наявного у нього револьверу в область правого ока ОСОБА_14, чим спричинив тому вогнепальне вхідне, проникаюче, сліпе, кульове поранення правої півкулі головного мозку, що віднесено до тяжких тілесних ушкоджень за критерієм небезпеки для життя, від якого ОСОБА_14 помер о 16 годині 55 хвилин наступної доби в КУ «Одеська обласна клінічна лікарня» [37].

2. Особа потерпілого не була знайома із особою злочинця. Аналіз судових вироків дає змогу стверджувати, що в разі виявлення невстановленої особи потерпілого, коли наявні ознаки оборони, особа підозрюваного намагалася здійснити напад на потерпілу особу з певною метою (з корисливих чи хуліганських мотивів). Дані особи зазвичай молодого віку, фізично не розвинені і у випадках вчинення стосовно них злочини надати відповідного опору не можуть. У такому разі першочерговими слідчими (розшуковими) діями під час розслідування кримінальних проваджень є встановлення особи потерпілого й обставин, що трапились.

Жертвами етнічних злочинних угруповань виявляються, як правило, співвітчизники (57%). До складу злочинних груп іноземців можуть входити іноземні громадяни, які перебувають на території України нелегально (22%). Відомості про них не відображаються у існуючих системах реєстрації, часто, при них відсутні ідентифікуючі документи, що часом істотно ускладнює встановлення особи.

Загальне визначення криміналістичної характеристики окремого виду злочину утворює сукупність взаємопов'язаних елементів, значимість та ієрархія яких обумовлена певним видом злочинів, характеристикою його суб'єкта, а також іншими обставинами. Для злочинів, вчинених іноземцями або за їх участю, одним з визначальних елементів криміналістичної характеристики є характеристика особи злочинця. При цьому, дана характеристика визначається не тільки правовим статусом особи як іноземного громадянина, а й його громадянською приналежністю до певної держави, рівнем загальної, а також правової культури, віросповіданням. Поряд з цим слід відзначити важливість таких складових, як формування правового статусу іноземного громадянина в Україні, напрацьовану практику боротьби з даним видом злочинів в інших країнах та інших аспектів, які повинні бути покладені в основу аналізу такого явища як іноземна злочинність.

Крім того, видається, що для криміналістичної характеристики злочинів, вчинених іноземцями, істотне значення має характеристика іноземця з позицій його кримінальних зв'язків, тобто приналежності іноземного громадянина до кримінального світу своєї країни, або з України, рівнем цих зв'язків. Наявність або відсутність такого роду зв'язків має істотне значення для повного і об'єктивного розслідування даної категорії кримінальних проваджень.

Для злочинів даної категорії характерним є відсутність елементу підготовки до вчинення злочину, оскільки умисел на вчинення вбивства виникає найчастіше раптово, наприклад, під час сварки, з'ясування відносин тощо. У випадках, коли мають місце якісь підготовчі дії, то для них не характерна особлива ретельність підготовки. У більшості випадків (77% кримінальних проваджень) основні

знаряддя вчинення вбивств виділені в п'ять груп: 1) вогнепальна зброя (нарізна, гладкоствольна тощо) – 33,1%; 2) гострі предмети – 24,4%; 3) тупі предмети, предмети матеріального світу – 24,2%; 4) власна мускульна сила нападаючого – 15,3%. Дії іноземців щодо слідів вчинення вбивства полягали у наступному: приховування – 41,2%; знищення – 12,4%; маскуванню – 9,1%; фальсифікація – 6,3%; інсценування обставин злочину – 18,9%; не вживали ніяких дій – 12,1% (Додаток Б).

Висновки до розділу 1

1. Серед злочинів проти особи велику небезпеку посідають злочини, що посягають на життя людини. Умисне вбивство є одним з найбільш небезпечних насильницьких злочинів і характеризується настанням тяжких наслідків у виді позбавлення людини життя, а також значним суспільним резонансом. При вивченні наукових досліджень та розглядаючи теоретичні джерела, можна дійти висновку, що проблеми методики розслідування вбивств певним чином досліджені у вітчизняній криміналістиці, однак їх праці не стосувалися специфіки розслідування щодо іноземних громадян, ґрунтувались на законодавстві, що наразі втратило чинність або зазнало суттєвих змін, а тому не повною мірою враховує та не завжди відповідає потребам правозастосовної практики. Важлива науково-прикладна проблема узагальнення і впорядкування існуючих рекомендацій з розслідування вбивств, вчинених іноземцями є передумовою проведення дослідження з висвітленням криміналістичної характеристики й відповідних технологій злочинної діяльності, а на цій основі – формуванням теоретично-методологічних основ комплексної криміналістичної методики організації виявлення та початкового етапу розслідування таких злочинів, проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) та негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), використання спеціальних знань, адаптованих до нового кримінального процесуального законодавства

2. Правовою основою досудового слідства у кримінальних провадженнях про вбивства, вчинені іноземцями є Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України та інші закони України (ст. 1 КПК України). Враховуючи особливості правового статусу іноземців, які вчинюють вбивство на території України, працівники правоохоронних органів під час проведення досудового розслідування, повинні керуватися нормами національного та міжнародного законодавства. Правова основа розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, складається із: міжнародних договорів, що регламентують права людини; міжнародних договорів про правовий статус іноземців; міжнародних договорів про боротьбу з міжнародними злочинними діяннями та ін. Обґрунтовано, що основоположні норми і принципи міжнародно-правових актів щодо правового регулювання захисту прав, свобод і законних інтересів іноземців ґрунтуються на загальновизнаних міжнародних і європейських правових стандартах, носять системний характер, мають правозахисний характер. Зазначені чинники повинні враховуватися під час правового регулювання досудового розслідування як для забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, так і досягнення завдань кримінального судочинства.

3. Криміналістична характеристика вбивств, вчинених іноземцями – сукупність взаємозалежних, динамічних ознак вчиненого вбивства, які відображають об'єктивну інформацію про спосіб його вчинення, у поєднанні зі способами готування і приховування вчинення; обстановку вчинення вбивства – місце, час, умови та інші обставини, що є типовими для обстановки вчинення злочину цієї категорії; знаряддя і засоби злочину; мотиви й мета вчинення злочину; слідова картина вчиненого злочину або типові матеріальні сліди злочину та механізм їх утворення; особа потерпілого; особа злочинця (іноземець), на підставі якої визначаються напрями розслідування вбивств, вчинених іноземцями.

Доведено, що особливості особи злочинця-іноземця безпосередньо впливають на зміст методики розслідування вбивств.

Установлено, що у кримінальних провадженнях за фактом вбивств, вчинених іноземцями на території України ключове значення має мотив та мета учинення злочину як складова характеристики особи злочинця, що допомогло скласти уявлення про її внутрішнє спонукання до вчинення злочину. Результати емпіричного дослідження показали, що злочинна діяльність іноземців є полімотивною. Найпоширенішим мотивом до вчинення вбивства, скоєного іноземцем є корисливий мотив (56,7%); забезпечення себе певними благами, документами чи наркотичними речовинами – 17,2%; неприязні відносини між винним та потерпілим – 15,2%; хуліганські мотиви – 6,1%; учинення злочину з метою приховати інший злочин або полегшення його вчинення – 2,5%; захист себе або інших осіб / свого майна або майна інших осіб – 2,1%; ревності – 0,2% та ін.

4. Підстави формування неприязних відносин між особою, яка вчинила злочин, і потерпілим є різноманітними, серед них найбільш поширені: неправильна чи аморальна поведінка потерпілого; образливі слова чи вживання нецензурної лайки потерпілим на адресу особи, яка вчинила злочин, чи третіх осіб; ревності; розбіжності з будь-яких питань; незгода з приводу належності матеріальних цінностей тощо. Крім того, дані обставини дійсно можуть бути реальними, а інколи особа може свідомо помилятися в обстановці, яка склалася, і хибно її сприймати.

РОЗДІЛ 2 ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

2.1. Обставини, що підлягають встановленню на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України

Метою розробки криміналістичної методики або методики розслідування кримінальних правопорушень є виявлення спільних рис, характерних для окремих видів кримінальних правопорушень, їх узагальнення та визначення на цій основі найбільш ефективних способів розслідування. При цьому узагальнюються як способи вчинення і приховування кримінальних правопорушень, так і методи їх розслідування.

Важко уявити єдину, притаманну для розкриття будь-якого кримінального правопорушення методику, так як кожен вид кримінального правопорушення має свої особливості, розслідування кожного кримінального правопорушення індивідуально. Незалежно від приналежності до певного виду, особливості кожного кримінального правопорушення визначаються сукупністю приватних і загальних факторів. Відповідно, загальна для певного виду кримінального правопорушення методика повинна бути гнучкою, мати рекомендаційний характер, створювати для слідчого можливість вибору її застосування не тільки до певного виду кримінального правопорушення, але, перш за все, до розслідування конкретного кримінального правопорушення.

Разом з тим, індивідуальність кожного вчиненого кримінального правопорушення та відповідний індивідуальний підхід до його розкриття, не говорять про те, що не існує загальних положень для розслідування кримінального правопорушення, об'єднаних за певним критерієм.

У криміналістиці методики розслідування прийнято розмежовувати:

1. Видові криміналістичні методики (за видами кримінальних правопорушень). При визначенні видових криміналістичних методик слід керуватися положеннями особливої частини Кримінального кодексу України.

2. Внутрішньовидові криміналістичні методики (підвиди чи різновиди, виділені з-поміж кримінальних правопорушень одного виду за криміналістично значимими ознаками.

3. Міжвидові (або групові, комплексні) криміналістичні методики розслідування кримінальних правопорушень, в яких відображені рекомендації з розслідування комплексів взаємопов'язаних кримінально протиправних дій, об'єднаних на підставі одночасного врахування кримінально-правових і криміналістичних критеріїв.

4. Позавидові криміналістичні методики. В основі виділення цих методик покладено особливості суб'єкта злочину, вплив чиннику часу, специфіку засобів вчинення злочинів тощо [124 с. 574-575].

Однак даний підхід в класифікації методик розслідування кримінальних правопорушень не є вичерпним. Деталізація позавидових методик ґрунтується також на особливостях окремих елементів складу кримінального правопорушення, в тому числі суб'єктів.

Належність іноземця до певної групи обумовлює особливості методики розслідування такого роду кримінальних правопорушень. В даному випадку під груповою приналежністю маються на увазі не лише громадянська приналежність, а й належність до певної мовної, етнічної групи, релігії, раси та інш. Крім того, слід враховувати ступінь забезпеченості прав людини на захист і юридичну допомогу в Україні.

Не є виключенням і вбивства вчинені іноземцями на території України. Специфіка розслідування такого кримінального провадження обумовлена змістом обставин, які підлягають доказуванню, певними особливостями проведення окремих слідчих (розшукових) дій і джерелами отримання криміналістично значимої інформації на різних етапах розслідування. Ефективність, якість і повнота розслідування кримінальних правопорушень даної категорії багато в чому залежить від своєчасного початку кримінальної процесуальної діяльності.

В ході реалізації даних завдань працівники правоохоронних органів в результаті вчинення кримінального правопорушення на початковому етапі розслідування повинні зібрати дані про основні обставини розслідуваної події. Особливого значення при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями відіграє – можливість встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та її винуватості у вчиненому. На цій стадії досить часто зустрічаються складні ситуації, які характеризуються недостатньою інформацією про обставини, що підлягають встановленню.

Початок досудового розслідування має важливе значення в кримінальному провадженні. Саме від вирішення питання щодо реєстрації заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення в ЄРДР залежить подальша доля ефективності досудового розслідування. Слідчий, прокурор здійснюють свої повноваження починаючи з моменту надходження інформації про злочин від заявника до правоохоронного органу, що є підставою для початку досудового розслідування, шляхом внесення відомостей до ЄРДР [228, с. 177].

На нашу думку, однозначно, підставою для внесення відомостей до ЄРДР (початку досудового розслідування) є обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення і це ж декларує ч.1 ст. 214 КПК України. Ці обставини, передусім, має бути підтверджено наявністю елементів складу злочину, зокрема об'єкта й об'єктивної сторони. Для початку досудового розслідування інформація про інші елементи складу злочину не має принципового значення, однак вони будуть обов'язково з'ясовані під час подальшого розслідування. Саме на підставі інформації про вказані обставини до ЄРДР вносять відомості про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення, зазначаючи статтю (частину статті) закону України про кримінальну відповідальність [49, с. 3].

У разі внесення відомостей про умисні вбивства до ЄРДР, після набуття чинності КПК України 2012 року, відбулися значні зміни. Так, у разі надходження інформації про виявлений труп відомості негайно мають бути внесені до ЄРДР. Проте ця категорія кримінальних правопорушень із

кваліфікацією за ст. 115 КК України передбачає обов'язкове визначення додаткових категорій, а саме:

1. Раптова смерть – застосовують у разі виявлення трупа особи, у будь-якому місці (вдома, на вулиці, у лікарні), без видимих тілесних ушкоджень і насильницької смерті. Здебільшого вказане кримінальне провадження в майбутньому підлягає закриттю, на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України, за відсутності події кримінального правопорушення. Лише незначна частина підлягає перекваліфікації та подальшому досудовому розслідуванню. Але прийняття рішення відбувається тільки після отримання та долучення до матеріалів кримінального провадження висновку судово-медичного експерта.

2. Умисне вбивство – у разі виявлення трупа з видимими тілесними ушкодженнями або тоді, коли наявні ознаки на те, що особу було позбавлено життя. Цю категорію злочинів зазвичай до отримання та долучення до матеріалів кримінального провадження висновку судово-медичного експерта залишають незмінною. Після цього, згідно з проведеними дослідженнями, у 72 % було продовжено розслідування за тією самою кваліфікацією, 25 % перекваліфіковано на менш тяжкий злочин, та в 3 % окреслена категорія злочинів підлягає закриттю (на підставі п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК України), за відсутності події кримінального правопорушення.

3. Зникнення безвісти – використання цієї кваліфікації наявне тоді, коли тіло особи не виявлено, а її місцезнаходження не встановлено. Результати вивчення практичних джерел свідчать, що в 54 % встановлюється місцезнаходження особи, яка з будь-яких причин не виходила на зв'язок з особою й заявила про зникнення (сварка, образа, психологічні розлади здоров'я). Водночас 37 % таких злочинів унаслідок проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових дій) не надали позитивного результату щодо встановлення місцезнаходження особи, 9 % кримінальних проваджень підлягали перекваліфікації за результатами нововиявлених обставин під час досудового розслідування. Особливу увагу слід приділяти вказаній категорії в разі зникнення неповнолітніх. За цих умов слід терміново внести відомості до ЄРДР, про що негайно повідомити прокурору.

Необхідно відмітити, що внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР не зводиться лише до єдиного акту. Дана дія включає в себе подальший ланцюжок дій і рішень, направлених на з'ясування дійсної події і встановлення у ній ознак конкретного складу кримінального правопорушення, а також закріплення отриманих відомостей. Таким чином, на етапі внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР має місце кримінально-процесуальне доказування.

Предметом дослідження будь-якого явища є виявлення його закономірностей, тому для розгляду криміналістичного забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві потрібно розглянути закономірності та особливості цього процесу [102, с. 67]. У ст. 91 КПК України визначені обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [131].

М. А. Погорецький, у співавторстві з М. Є. Шумилом, коментуючи ст. 91 КПК України 2012 р., зазначили, що обставини, викладені у цій статті, мають узагальнюючий орієнтуючий характер для всіх видів кримінального провадження, тому в теорії доказів отримали назву загального предмета доказування на всіх стадіях кримінального провадження. Водночас індивідуалізація предмета доказування в конкретному провадженні здійснюється з урахуванням вимог диспозиції статті КК України, за якою кваліфікується діяння, що підлягає доказуванню [133, с. 267].

У науці криміналістиці існують різні підходи щодо спільної назви таких обставин – «обставини, що підлягають з'ясуванню, встановленню або доказуванню під час розслідування злочину». Так, на думку В. А. Журавля, процедура формування обставин, що підлягають з'ясуванню, зумовлена трьома чинниками: предметом доказування (ст. 64 КПК України 1961 року, ст. 91 чинного КПК України), кримінально-правовою та криміналістичною характеристикою певного різновиду злочинного посягання. Причому обставини, що підлягають доказуванню, як структурний елемент окремої криміналістичної методики є значно ширшими, ніж предмет доказування в значенні КПК України [78, с. 13]. Що стосується розслідування вбивств, вчинених іноземцями на

території України, то 73,2 % опитаних слідчих (Додаток А) вважають, що формування криміналістичної методики для розкриття такого виду злочину є необхідним для теоретичного розуміння та якісної практичної діяльності.

Водночас розслідування умисних вбивств, вчинених іноземцями на території України, що об'єднує принципові ознаки перелічених складів та до того ж має певну специфіку, потребує розроблення власної методики їх розслідування, яка включатиме й обставини, що підлягають з'ясуванню.

До елементів, які найважче доказувати у кримінальних правопорушеннях пов'язаних із вбивством вчинених іноземцем, опитані слідчі віднесли: особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, форма вини, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця (34,2 %); встановлення події вбивства (саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин) – 26,5%; яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство – 22,3%; час настання смерті та місце вчинення вбивства – 12,1%.; інше – (4,9 %) [85] (Додаток А).

Так, на основі узагальнення практики, нами виокремлені особливості обставин, що підлягають встановлення у провадженнях, пов'язаних із вбивствами вчиненими іноземцями на території України, враховуючи обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [85]. Деякі із елементів обставин, що підлягають встановленню ми розглядали у першому розділі нашого дисертаційного дослідження в розрізі криміналістичної характеристики даного виду злочину, тому детально на них зупинятися не будемо. Тому, розглянемо деякі із них детальніше.

1. Встановлення події вбивства (що саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин).

На наш погляд, законодавець, у ст. 91 КПК України, визначив черговість розташування обставин згідно їх важливості і черговості встановлення. Якщо не з'ясувати обставини, які стоять в першу чергу, то встановлення наступних взагалі не має сенсу. Наприклад, якщо не встановлено достовірно обставин, що

характеризують подія злочину, то питання про винність особи не ставиться, так само як і всі наступні [85].

У зв'язку з цим, в першу чергу, слідчому необхідно довести наявність події злочину, в даному випадку – вбивства. У той же час закон недостатньо конкретно вказує, що означає – довести подію кримінального правопорушення. Тому зміст даної обставини має визначатися в залежності від конкретного виду і різновиду кримінального правопорушення. Таким чином, у провадженнях про вбивства, зокрема і вчинених іноземцями, має бути доведено подія вбивства. Однак, на наш погляд, такий стан вимагає подальшого розкриття, тобто в рамках розглянутої обставини повинні бути доведені більш окремі обставини, які в своїй сукупності і становитимуть зміст події вбивства [85].

На наш погляд, встановлення події вбивства передбачає встановлення наступних окремих обставин:

1) В першу чергу, необхідно встановити, чи настала смерть потерпілого. Найчастіше в літературі ця обставина не береться (мабуть, в силу її очевидності), і автори говорять про те, що необхідно встановити, чи вбитий потерпілий. Однак не встановлення факту настання смерті потерпілого виключає подальше провадження про закінчений злочин – вбивство.

У судово-слідчій практиці мали місце помилки, які полягають в засудженні особи за вбивство «без трупа», в той час як «потерпілий» опинявся живий. Такі помилки є результатом того, що слідство і суд не завжди приділяють увагу доведенню факту настання смерті [85, с. 304].

Так, С. В. Бородін наводить приклад засудження В. за вбивство тещі, труп якої виявлений не був. Звинувачення спиралося на свідчення сусідки, яка бачила, як напередодні ввечері В. бив тещу, в результаті чого вона впала і більше не піднімалася. В. не заперечував побиття, але стверджував, що теща незабаром піднялася, збрала свої речі і поїхала. Суд не взяв до уваги свідчення В. Однак після засудження з'ясувалося, що жінка після побиття дійсно збрала свої речі і, намагаючись не привертати уваги, поїхала до родичів у віддалене село [19, с. 56].

Наявність подібних помилок, однак, не означає, що факт настання смерті не може бути доведений при відсутності трупа. Так, в даний час з метою уникнення покарання злочинці застосовують найвитонченіші способи приховування та знищення трупів потерпілих, що створює значні труднощі в доведенні слідчими органами таких кримінальних правопорушень. Однак узагальнення практики показало, що не виявлення трупа потерпілого не є перешкодою для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб [85].

Так, згідно Вироку Києво-Святошинського районного суду Київської області по справі № 369/420/17 засудили ОСОБУ_3, за сукупністю вироків, шляхом поглинення менш суворих покарань довічним позбавленням волі, остаточне покарання у виді довічного позбавлення волі з конфіскацією всього належного йому майна. Згідно із матеріалів даної справи, місцезнаходження трупа потерпілого – ОСОБИ_5 в ході розслідування не встановлено [35].

У цьому випадку отримані в ході розслідування докази дозволили прийти до обґрунтованого висновку про вчинене вбивство при відсутності трупа.

Крім показань підозрюваного, даних на початковій стадії розслідування, і які були підтвержені в ході слідчих експериментів, велике значення у встановленні факту смерті мають матеріальні сліди злочину. Як показує аналіз практики, як матеріальні носії інформації і тому, що смерть потерпілого настала (при відсутності трупа), виступають, як правило, сліди крові і інші сліди біологічного походження (мозкову речовину та інш.). Такі сліди можуть бути виявлені на місці скоєння злочину, в транспортних засобах, використаних для транспортування трупа з метою подальшого приховування, на предметах, використаних для тимчасової упаковки трупа, в каналізаційних системах (наприклад, при розчленування трупа, відмиванні знаряддя злочину, запирання предметів одягу, білизни і т. д.), на знаряддях вбивства, одязі та інших предметах, що належать злочинцю, в місцях приховування або знищення трупа. Дані сліди можуть бути слабovidимі або невидимі, можуть перебувати в важкодоступних місцях. Найчастіше злочинець намагається знищити дані сліди. Слідчий же повинен

використовувати весь арсенал науково-технічних засобів для їх виявлення [85 с. 305].

Виявлені сліди повинні бути ретельно досліджені як на предмет їх походження від конкретної особи, так і на предмет механізму їх утворення. Оскільки труп потерпілого в розглянутих випадках відсутній, то особливого значення набувають молекулярно-генетичні дослідження, при цьому використовують зразки крові близьких родичів потерпілого [85 с. 305].

Особливого значення у таких ситуаціях буде відігравати здійснення обліку слідової інформації щодо об'єктів, вилучених в ході проведення С(Р)Д, у єдиному інформаційному просторі з використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання. Тим паче, що це вже стає вимогою сьогодення. Так, відповідно до Наказу № 257 від 16.03.2020 року «Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України», яка покликана на забезпечення обробки інформації про об'єкти, що були вилучені під час проведення слідчих (розшукових) дій, наповнення та підтримка в актуальному стані інформаційних ресурсів баз (банків) даних, що входять до ПІНП [192].

Так, при розслідуванні кримінального провадження по факту безвісного зникнення гр. П., (Львівська область) в автомобілі марки «Audi-A6» при огляді виявленні наступні сліди: на ремені безпеки переднього правого пасажирського сидіння містилась речовина бурого кольору; між водійським сидінням та переднім правим пасажирським сидінням – підлокітник, знизу якого зроблено змив речовини бурого кольору; на килимку біля заднього правого пасажирського сидіння сліди бурого кольору; на водійському сидінні виявлено три наскрізні отвори на задньому сидінні, були виявлені плями бурого кольору, які зазнали затирання [85 с. 305].

Згідно даних з протоколу отримання зразків для експертизи від 12.05.2016 у батьків гр. П було відібрано букальний епітелій для проведення судової молекулярно-генетичної експертизи. Згідно з висновком експерта, особа

генетичні ознаки (ДНК-профіль) якої встановлено у змиві РБК з підлокітника (об'єкт №1 у висновку експерта №6-01/417 від 11.05.2016), на частині ременя безпеки (об'єкти №№4-7 у висновку експерта № 6-01/411 від 12.05.2016), та у змиві з килимка біля заднього правого пасажирського сидіння (об'єкт №1 у висновку експерта №6-01/431 від 12.05.2016) може бути біологічним сином гр. П. Ймовірність даної події складає 99,99 % [252].

2) Встановлення насильницького характеру смерті. Він встановлюється шляхом дослідження трупа на предмет причини смерті, адже згідно ч. 2, п.1. ст. 242 КПК України: Слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо:

1) встановлення причин смерті [131].

Так, згідно висновку експерта №42/2447/2 від 03 лютого 2014 року, «При судово-медичному дослідженні трупа гр. О, виявлено наступні тілесні ушкодження: сліпе кульове проникаюче вогнепальне поранення голови (вхідна вогнепальна рана розташована на нижній повіці правого ока, на фоні синця та множинних дрібних саден – рана видовженої форми, з відносно рівними краями, дефектом «мінус-тканина»; від якої відходить раневий канал по ходу якого ушкоджується, шкіра та слизова оболонка нижньої повіки лівого ока, очне яблуко, нижня стінка очниці (вилична кістка та кістка верхньої щелепи), решітчаста кістка та тіло основної кістки, проникає в порожнину черепа і закінчується стороннім тілом – куля сіруватого металу); сліпе кульове проникаюче вогнепальне поранення голови (вхідна вогнепальна рана розташована в потиличній ділянці ліворуч, з краями, які не співставляються, та наявністю дефект «мінус-тканини», від якої відходить раневий канал по ходу якого ушкоджується шкіра, апоневроз, потилична кістка, у вигляді конусоподібного наскрізного перелому, тверда та м'яка мозкові оболонки головного мозку, ліва доля мозочок, закінчується між тім'яною та скроневою долями стороннім тілом під м'якою мозковою оболонкою - куля сіруватого металу). Смерть гр. О настала від вогнепальних проникаючих кульових поранень голови з ушкодженням оболонок та речовини головного мозку [85, с. 305].

Виявлені тілесні ушкодження є прижиттєвими і утворились незадовго до настання смерті, мають ознаки тяжких тілесних ушкоджень, небезпечних для життя. Враховуючи наявність навколо вхідної вогнепальної рани на нижній повіці лівого ока саден, що виникли від дії вторинних снарядів, слід вважати, що постріл відбувся через перешкоду (окуляри). Дані вогнепальні поранення голови утворились від дії вогнепального снаряду в результаті пострілу з вогнепальної зброї [33].

3) Чи є смерть, можливо, наслідком самогубства, нещасного випадку або перевищення меж необхідної оборони. Насильницький характер смерті, проте, ще не свідчить про подію вбивства, оскільки смерть може наступити в результаті самогубства або нещасного випадку. Таким чином, для того, щоб довести наявність вбивства, необхідно виключити можливість настання смерті від нещасного випадку або самогубства. Дана інформація, як правило, виходить в процесі судово-медичного дослідження трупа на предмет можливості нанесення відповідних ушкоджень власною рукою [85, с. 306].

Так, згідно Вироку Дніпровського районного суду м. Києва по справі № 1-150/2011 від 17 травня 2012 року встановлено, що 14.05.2010 року, приблизно о 13 год. 15 хв. між громадянином США_ОСОБА_4, який знаходився за адресою: АДРЕСА_2 на ґрунті особистих неприязних стосунків виникла суперечка з ОСОБА_8, в ході якої останній здійснив з пістолету два постріли в бік ОСОБА_4, від чого останній отримав вогнепальні поранення голови та обличчя. В зв'язку з цим у ОСОБА_4, який був збентежений раптовістю нападу на нього та усвідомлюючи реальність небезпеки власному життю, винник умисел спрямований на умисне позбавлення життя ОСОБА_8, з метою захисту свого життя. ОСОБА_4 тим часом став наносити удари по різним частинам тіла ОСОБА_8. При цьому ОСОБА_4, отримавши перевагу над потерпілим ОСОБА_8, заволодів вогнепальною зброєю револьвером системи «Наган». Реалізуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_4 в процесі боротьби з ОСОБА_8, усвідомлюючи при цьому суспільно небезпечний характер свого діяння, розуміючи, що заподіює ОСОБА_8 тяжкої шкоди, яка не відповідає

небезпечності посягання, маючи можливість припинити бійку, без застосування зброї, проте перевищуючи межі самооборони, вчинив постріл через перешкоду - журнальний стіл в область голови потерпілого ОСОБА_8 та спричинивши смертельне вогнепальне поранення, від чого останній помер [31].

У таких ситуаціях важливе значення відіграють матеріальні сліди, залишені на місці події і які не «співпадають» з припущенням про нещасний випадок або самогубство (негативні обставини).

Таким чином, встановлюючи подія вбивства, слідчий повинен вирішити такі питання:

- 1) чи настала смерть потерпілого;
- 2) чи є смерть потерпілого насильницькою;
- 3) чи є смерть, можливо, наслідком самогубства, нещасного випадку або перевищення меж необхідної оборони? [85 с. 306].

Встановлення способу вчинення злочину

2. Яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство.

Встановлення способу вчинення вбивства, вчиненого іноземцем на території України також має важливе значення для визначення форми вини та при вирішенні питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Як вважає, В.В. Пясковський – спосіб учинення злочину найбільшою мірою відображає форму зовнішнього прояву діяння та індивідуальні особливості, що притаманні лише йому [209, с. 36].

Крім цього, на нашу думку, вивчення способу вчинення кримінального правопорушення дозволяє виявити характер і ступінь суспільної небезпеки діяння, правильно його кваліфікувати, в тому числі розмежувати із суміжними складами злочинів, встановити особливості суб'єктивної сторони злочину та індивідуалізувати покарання (у разі вчинення групою осіб).

Щодо засобів та знарядь вчинення вбивства, то слід відмітити, що безпосередньо знаряддям виконується об'єктивна сторона злочину, а засобом полегшує вчинення злочину. Знаряддя, на відміну від засобів скоєння злочину, завжди має матеріальну форму, а засіб може її не мати, хоча знаряддя, що

розуміється як предмет, яким виявляється безпосередній вплив на об'єкт (предмет) злочину, по суті, теж полегшує вчинення злочину, і в цьому сенсі знаряддя є видом засобу вчинення злочину.

Серед наукових кіл існує дискусія щодо спільності та відмінності таких понять. Одна категорія науковців вважають їх синонімічними поняттями. Інша категорія цього не підтримує і заявляє про необхідність належного закріплення засобів вчинення кримінального правопорушення в КПК України і використовувати його в доказуванні, Так, О.С. Денисова вважає, що документ визнається засобом вчинення злочину, оскільки вплив на охоронювані законом суспільні відносини здійснює інформація, що вказана в документі. Використовуючи недостовірну інформацію, що передбачена на відповідному матеріальному носії, злочинець досягає своїх цілей [56, с. 140-141].

Треба зауважити, що розуміння знарядь і засобів знаходить відображення не тільки в науковій літературі, а й в законі.

Водночас, слід зазначити, що засоби вчинення кримінальних правопорушень не відносяться до речових доказів, так відповідно до ст. 98 КПК України [131].

Проте, якщо здійснити порівняння Кримінальних процесуальних кодексів інших країн, то стає зрозумілим, що законодавець упустив засіб, як доказ взагалі.

Так, в ст. 109 Кримінального процесуального кодексу Республіки Болгарія 2005 року визначає речові докази як предмети, що призначені або використані для вчинення злочину, містять сліди злочину або були предметом злочину, а також усі інші предмети, які можуть слугувати для з'ясування обставин справи [285].

Поряд із терміном «речові докази» кримінальний процесуальний закон Республіки Болгарія оперує терміном «речові доказові засоби». Зокрема, ч. 1 ст. 125 КПК Республіки Болгарія 2005 року до них зараховує фотознімки, слайди, кінозаписи, відеозаписи, звукозаписи, записи на носії комп'ютерних даних, плани, схеми, зліпки й відбитки, виготовлення та приєднання яких до справи відбувається у випадках, коли речові докази не можуть бути відділені від місця,

де вони були виявлені, та в інших випадках, передбачених КПК Республіки Болгарії 2005 року [285].

Частина 1 ст. 197 КПК Румунії 2010 року визначає речові докази як предмети, що містять або несуть сліди вчиненого злочину, а також будь-які інші предмети, які можуть слугувати для встановлення істини. При цьому ч. 2 ст. 197 КПК Румунії 2010 року уточнює, що речові докази, використані або призначені слугувати для вчинення злочину, а також предмети, що є доходами від злочину, становлять тіло злочину. У доктрині румунського кримінального процесу термін «тіло злочину» використовується для позначення окремих видів речових доказів – знарядь учинення злочину та доходів від злочину [284].

Частина 1 ст. 81 КПК РФ речовими доказами визнає будь-які предмети:

1) які служили знаряддями, обладнанням чи іншими засобами вчинення злочину або зберегли на собі сліди злочину [245].

Виходячи із вищевказаного, вважаємо необхідне закріпити на законодавчому рівні поняття засобів вчинення кримінального правопорушення і використовувати його у доказуванні.

Запропоновано внести зміни у ч. 1 ст. 98 КПК України і викласти її у такій редакції:

*1. Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям **та/або засобом** вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.*

Виходячи із вищевикладеного слід зазначити, що встановлення способу вчинення вбивства, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство має надзвичайно важливе значення як для розкриття, так і для доказування вини певної особи.

3. Час настання смерті та місце вчинення вбивства.

Час є не тільки об'єктивною реальністю, а й криміналістично значущим фактором. Тому встановлення часу вчинення злочину завжди грає роль в його розкритті та розслідуванні, а також підлягає безумовному встановленню в ході цієї роботи.

Якщо після прибуття СОГ на місце виявлення трупа і початку його огляду не відомі відомості про час вчинення вбивства, то у даному випадку слідчому на допомогу приходить судово-медичний експерт, який в результаті огляду трупа зможе встановити приблизний час настання смерті, а відповідно і час вчинення злочину. В подальшому, встановлення часу настання смерті звужує коло підозрюваних осіб і допомагає розкриттю злочину.

Так, згідно із протоколу огляду місця події у справі № 755/5905/14-к, яка розглядалася Дніпровським районним судом м. Києва по обвинуваченню ОСОБА_2, уродженця м. Кіровабад, Азербайджан, вірменина, громадянина Російської Федерації, судово-медичним експертом було зроблено припущення, що враховуючи вираженість трупних явищ на момент огляду трупа на місті його виявлення ІНФОРМАЦІЯ_8 близько 11 години 57 хвилин, слід вважати, що смерть ОСОБА_7, могла настати приблизно за 1-3 години до огляду тіла на місті його виявлення [33]. В подальшому, встановлення цього часу сприяло доведенню вини громадянина ОСОБА_2 Російської Федерації в інкримінованому йому злочині.

При розкритті вбивств без очевидців встановлення даних обставин, що входять до предмету доказування (п. 1 ч. 1 ст. 91 КПК України), має виключно важливе значення як один з основних відправних моментів початку пошуку злочинця. При розслідуванні вбивств це відноситься безпосередньо до часу настання смерті потерпілих. Якщо вони числяться серед зниклих без вести, то точному з'ясуванню підлягає час їх зникнення, яке в переважній більшості випадків і є часом їх загибелі.

Для розслідування вбивства важливо також встановити місце вчинення вбивства, тому що місце досить часто виявлення трупа ще не засвідчує місце його

вбивства. Існує багато випадків, коли вбивця або його спільник, з метою приховання злочину або перешкоджання його розкриттю, переміщують труп іноді на значні відстані.

Прикладом може слугувати вирок Деснянського районного суду м. Києва у справі №754/15457/16-к по обвинуваченню ОСОБА_1, уродженця с. Двуреченск Сисертського району, Свердловської області, Російської Федерації, громадянина Російської Федерації та ОСОБА_3, уродженки м. Києва, громадянки України у скоєнні злочинів передбачених п.п. 6, 12 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 289, ч. 2 ст. 185 КК України.

Так, ОСОБА_1 та ОСОБА_3 06.08.2016 року, перебуваючи за місцем свого проживання, вступили у попередню змову між собою, спрямовану на умисне вбивство ОСОБА_13, при цьому, розробили план скоєння вбивства.

Згідно розробленого плану, ОСОБА_3 і ОСОБА_1 під приводом спільного відпочинку виїхали у вечірній час 07.08.2016 року разом з ОСОБА_14 до Білодібровного лісництва КП «Дарницького лісопаркового господарства» в Деснянському районі м. Києва, а саме, до 6 км автодороги в напрямку села Зазім'я Броварського району Київської області, для поїздки до одного з кафе, розташованих в цьому районі.

Зупинившись на вказаній ділянці місцевості ОСОБА_1, діючи умисно, знаходячись на задньому сидінні вказаного автомобіля, відповідно до раніше розробленого плану, спрямованого на вбивство, заздалегідь підготовленим комп'ютерним шнуром, який він накинув на горло ОСОБА_14, почав здавлювати шию останньої до того моменту, поки вона не перестала дихати, в результаті чого, від механічної асфіксії ОСОБА_14 померла. Надалі, ОСОБА_1 сів за кермо зазначеного автомобіля, а ОСОБА_3 сіла на заднє пасажирське сидіння та ОСОБА_1 від'їхав в глибину лісу, де ОСОБА_1 та ОСОБА_3 витягнули труп ОСОБА_14 із зазначеного автомобіля та сховали його в ямі, розташованій в лісі, закидавши побутовим та будівельним сміттям. Після цього, ОСОБА_1 і ОСОБА_3 на вказаному автомобілі з місця вчинення злочину зникли [30].

4. *Особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця.* Одна із суттєвих особливостей розслідування кримінальних проваджень за участю іноземців, полягає в тому, що в ньому органічно взаємопов'язані об'єктивна сторона, тобто саме діяння й причетність визначеного суб'єкта до його вчинення. Інакше кажучи, практично неможливо говорити про специфіку методики розслідування вбивств, не враховуючи того, хто його вчинив, а саме іноземний громадянин. Тому, розглядаючи питання розслідування вбивств, вчинених іноземцями, особливо слід акцентувати увагу на необхідності з'ясування питання щодо особи, яка його вчинила.

На практиці істотною обставиною, яку необхідно враховувати слідчому в ході розслідування кримінальних проваджень, вчинених іноземцем є оперативність розслідування і прийняття рішення відносно особи, яка вчинила злочин. Терміни перебування іноземних громадян в Україні у більшості випадків обмежені, що, з огляду на процесуальні обмеження, може спричинити за собою втрату можливості проведення за участю іноземця необхідних слідчих (розшукових) дій.

Якщо ж встановлена особа, яка підозрюється у вчиненні вбивства, то при вирішенні питання про оголошення їй підозри слідчий повинен встановити:

- законність його перебування на території України, наявність документів, які підтверджують особу;
- правовий статус іноземного громадянина;
- наявність у нього права імунітету від кримінальної юрисдикції України;
- місце роботи і посада за кордоном;
- постійне місце проживання за кордоном і тимчасове місце перебування на території України;
- термін його законного перебування в Україні (термін дії візи або дозволу).

Ми не будемо детально зупинятися на кожному пункті і розкривати їх значення для розслідування. Деякі із цих пунктів ми розглядали у першому розділі нашого дисертаційного дослідження у призмі особи злочинця.

Тому, розглянемо законність перебування на території України та наявність документів, що підтверджують особу, адже це відіграє ключову роль на початковому етапі розслідування. Іноземець, який перебуває в Україні нерідко не має постійного місця проживання, а термін дії документів, які дозволяють йому перебувати на території України обмежений. Крім того, іноземець-підозрюваний, який має документи потрібні для виїзду з території України, може сховатися від слідства та суду за кордоном, якщо слідчим своєчасно не будуть вжиті потрібні заходи. Тому, перш за все необхідно переконатися в законності перебування іноземця в Україні та наявності документів, що підтверджують особу.

Документом, що засвідчує особу для іноземців – паспортний документ іноземця або документ, що його заміняє, а для осіб без громадянства – посвідчення особи без громадянства, посвідчення особи без громадянства для виїзду за кордон, посвідка на постійне або тимчасове проживання, посвідчення біженця, посвідчення особи, яка потребує додаткового захисту.

Сам по собі закордонний паспорт не дає права іноземному громадянину на в'їзд в Україну. Необхідна віза (крім тих випадків, коли діє безвізовий режим). Крім цього, слід знати, що ідентифікаційна картка (ID-card), що посвідчує особу іноземного громадянина, не дає права на перетинання державного кордону України. Крім, громадян Туреччини і Грузії (з 01.03.2019), які відповідно до міжнародних угод мають право на в'їзд, виїзд, перебування в межах встановленого законодавством періоду на підставі дійсних паспортних документів у вигляді ID-card [186].

Саном на 01.03.2019 рік, кількість держав, громадяни яких в'їжджають в Україну без віз:

- відповідно до Указів Президента України – 41;
- відповідно до міжнародних угод України – 29 [65].

Крім зазначених документів іноземець повинен мати імміграційну карту, яка містить відомості про нього, що приїхав в Україну, в тому числі відомості про мету візиту і термін перебування на території України.

В подальшому розпочавши досудове розслідування слідчий може отримати цю інформацію про особу іноземця, яка підозрюється у вчинення вбивства.

Що стосується правового статусу іноземного громадянина, то слід зазначити, що процесуальні дії, щодо іноземних громадян проводяться в загальному порядку. Про це нам говорить ч. 1, ст. 10 КПК України, де зазначено: «Не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками [131].

Водночас, в частині другій цієї ж статті йдеться мова про певні додаткові гарантії під час кримінального провадження стосовно певної категорії осіб (неповнолітніх, іноземців та інш.). Звичайно, що у рамках нашого дисертаційного дослідження, нас цікавлять такі гарантії щодо іноземців. Якщо говорити про іноземця, який вчинив злочин в Україні і його є підстави затримувати за вчинення злочину, то у КПК України не конкретизовані гарантії щодо цієї категорії осіб і на наш погляд деякі норми КПК, які б надавали ці гарантії потребують удосконалення. Слід пам'ятати, що особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК України. Однак, іноземців серед цієї категорії не має.

Якщо розглядати більш детально, то в ч. 6, ст. 42 КПК України зазначено, що: «Підозрюваний, обвинувачений, який є іноземцем і тримається під вартою, має право на зустріч з представником дипломатичної чи консульської установи своєї держави, яку йому зобов'язана забезпечити адміністрація місця ув'язнення» [131]. Проте ця норма стосується осіб, які вже тримаються під вартою. На наш погляд, така норма повинна застосовуватися відразу після затримання особи в порядку ст. 208 КПК України.

Дана позиція повністю підтверджується Віденською конвенцією про консульські зносини. Так, у ст. 36 зазначено: «Компетентные органы государства пребывания должны безотлагательно уведомлять консульское учреждение

представляемого государства о том, что в пределах его консульского округа какой-либо гражданин этого государства арестован, заключен в тюрьму или взят под стражу в ожидании судебного разбирательства, или же задержан в каком-либо ином порядке, если этот гражданин этого требует» [41].

Проте, у даній Конвенції нічого не сказано про строки такого повідомлення. Хоче це питання в умовах сьогодення відграє надзвичайно важливу роль і правозастосовна практика це підтверджує.

Терміни «повідомлення про затримання» та обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою встановлено консульськими договорами в конвенціях. Наприклад, про затримання або тримання під вартою громадянина Польщі відповідне представництво Польщі повідомляється протягом 3-х днів. Про затримання або тримання під вартою громадянина Китаю представництво повідомляється протягом 7 днів, Велика Британія – 1-3 днів, але не пізніше та ін. [123, с. 212].

На підставі вищевикладеного, з метою дотримання прав та свобод громадян, збереження процесуальних гарантій учасників кримінального провадження та якісного і своєчасного розслідування, нами запропоновано доповнити Статтю 213. Повідомлення інших осіб про затримання пунктом 2⁻¹ такого змісту:

«У разі затримання іноземного громадянина уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це прокурора, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється розслідування, який в свою чергу повідомляє Міністерство закордонних справ України, а копії протоколів затримання відправити до Національної поліції та Служби безпеки України.

У разі врахування таких змін, дійсно будуть надаватися ті додаткові гарантії про які йдеться у ч. 2 ст. 10 КПК України особі з початку досудового розслідування.

Крім цього, після внесення відомостей в ЄРДР та встановлення особи іноземця, яка вчинила вбивство, слідчий в числі першочергових заходів повинен вирішено питання про те, чи володіє іноземець мовою, на якому буде

здійснюватися досудове розслідування та судове слідство, а якщо володіє, то в якій мірі. Якщо іноземний громадянин не володіє мовою, якою ведеться досудове розслідування, йому має бути забезпечено право мати перекладача на всіх етапах розслідування та процесуальних діях за його участю, а також право отримувати копії всіх процесуальних документів, які згідно із законом він, як носій певного процесуального статусу, має право отримувати з перекладом.

Також, частиною третьою статті 29 КПК України визначено, що слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом [131].

Цікаво відзначити, що норми КПК України про мову, якою здійснюється кримінальне провадження (ст. 29) не поширюються на стадію затримання особи. Одним з найпоширеніших на практиці недоліків по провадженнях про злочини, які вчиняються іноземцями є оформлення протоколів затримання іноземних громадян без перекладачів.

Як наслідок, не лише порушуються права іноземців в кримінальному судочинстві, а й виникають проблеми в діяльності слідчого, співробітників карного розшуку по своєчасному виявленню, закріпленню і вилученню слідів злочину.

Таку ж позицію підтримав Європейський суд з прав людини, який роз'яснив, що зміст права на допомогу перекладача полягає у отриманні обвинуваченим послуг перекладача з письмового або усного перекладу всіх процесуальних документів чи заяв, які потрібні йому для розуміння того, що відбувається, і гарантують додержання інших його прав під час розгляду справи (рішення Європейського суду «Людіке, Белькесем та Коч проти Німеччини» від 28.11.1978 року) [255, с. 34].

Тому, ми підтримуємо думку Т. М. Кузика, який вважає, що у разі затримання уповноваженою службовою особою за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення особи, яка не володіє державною мовою, слід негайно залучати перекладача. При цьому, оскільки закон вимагає письмового оформлення кожного випадку процесуального затримання особи, до прибуття перекладача уповноваженій службовій особі слід скласти протокол про затримання, який в обов'язковому порядку повинен бути перекладений на мову, якою володіє затриманий та вручений затриманому під розписку. [138, с. 16]. Аби дана норма реалізовувалася вже на стадії затримання повинні бути внесені зміни в порядок затримання особи, регламентованого ст. 208 КПК України.

Проблема залучення перекладачів існувала завжди. Звичайно, що створення реєстру перекладачів цю проблему трохи скоротила, водночас вона залишається нагальною. Так, відповідно до пункту 1.3 Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів, реєстр перекладачів – це веб-сторінка офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України (далі – ДМС), що містить відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час здійснення їх затримання, забезпечення надання їм правової допомоги, розгляду адміністративними судами справ щодо біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, здійснення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України [196].

Водночас, згідно узагальнених даних анкетувань стає зрозумілим, що в 78,1 % опитаних виникали проблеми із залученням перекладача і лише в 21,9 % випадків залучення перекладача відбувалося без проблем. Серед осіб, в яких виникали проблеми: 64,3% не знали про Реєстр перекладачів і ним не користувалися; 23,5 % звернули увагу на відшкодування витрат, пов'язаних з

оплатою їх праці; 12,2% опитаних звернули увагу на проблемі недостатньої кількості кваліфікованих перекладачів (Додаток А).

Встановлення винності особи у вчиненні злочину. Вимога закону про встановлення винності особи у вчиненні злочину означає з'ясування при розслідуванні її психічне ставлення до скоєного вбивства та наслідків, які настали. Звичайно, що така категорія, як винність особи у вчиненому вбивстві існує об'єктивно, тобто поза свідомістю слідчого. Її доведення здійснюється безпосередньо за допомогою оцінки зібраних і перевірених у кримінальному провадженні доказів.

Встановлення винності іноземця, який вчинив вбивство та доказування пов'язані зі значними труднощами. Це можна пояснити труднощами, як об'єктивного характеру, які виникають в процесі доказування вбивства, так і труднощами в організації та здійсненні досудового розслідування. Негативні ситуації виникають у таких випадках:

–у кримінальному провадженні є докази, які підтверджують присутність підозрюваного на місці вчинення злочину, його безпосереднього контакту з потерпілим або інші докази, які вказують на причетність до вбивства. Проте підозрюваний не визнає свою вину, обґрунтовуючи це збігом обставин;

–в конфлікті або іншому злочині, який переріс у вбивство брали участь кілька людей;

–убивство було вчинено з необережності.

Звичайно, що ці ситуації не є вичерпними, але у всіх із них – головним завданням слідчого є повне встановлення механізму вчинення злочину. Необхідно точно з'ясувати характер дій всіх осіб. Потребує встановленню: як і коли особи потрапили на місце події; хто і у якій послідовності завдавав удари та якими знаряддями; які були рухи їх рук і ніг, повороти голови; яким чином і в якому напрямку переміщалося тіло потерпілого.

Так, ОСОБА_1 (громадянин Республіки Грузія), 30 листопада 2015 року приблизно о 17 годині 00 хвилин, перебуваючи за адресою: АДРЕСА_2 , після вживання спиртних напоїв з ОСОБА_3 , ОСОБА_4 та ОСОБА_5 , на ґрунті

неприятних стосунків із раніше невідомою йому особою - ОСОБА_5 розпочав словесний конфлікт, який стосувався різни поглядів на життя, виник злочинний намір, спрямований на умисне вбивство ОСОБА_5 .

Реалізуючи свої злочинні наміри, ОСОБА_1, знаходячись у коридорі вище вказаної квартири, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій і передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки у вигляді смерті ОСОБА_5, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, з метою вчинення вбивства, діючи умисно, наніс один цілеспрямований удар ножом, який тримав у лівій руці, в шию ОСОБА_5 , тобто в місце розташування життєво-важливих органів, чим завдав останньому колоте-різане поранення трахеї справа, чим спричинив останньому, відповідно до висновку експерта № 2361/е від 21.12.2015, умисне тяжке тілесне ушкодження.

Після чого, ОСОБА_1 , з метою уникнення кримінальної відповідальності, залишив місце скоєння злочину, однак довести свої злочинні наміри до кінця не зміг з причин, що не залежали від його волі, так як потерпілому ОСОБА_5 своєчасно була надана медична допомога.

Однак, опитаний, у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_1 свою вину у вчиненні кримінального правопорушення (злочину) передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, не визнав та пояснив, що, у цій ситуації, в його діях відсутній склад цього злочину.

Прокурор у своїй промові акцентував увагу на такому: а) в ході ОМП від 02.12.2015в квартирі за адресою: АДРЕСА_2 було виявлено речі обвинуваченого; б) згідно протоколів впізнання від 02.12.2015 з долученими довідками впливає, що у ході цих слідчих дій свідок ОСОБА_4 впізнав обвинуваченого, як особу, яка нанесла потерпілому тілесне ушкодження в шию; в) протоколом слідчого експерименту від 18.12.2015 проведеного за участю потерпілого ОСОБА_10 , слідує, що у ході його проведення потерпілий розповів та показав обставини події, які мали місце; г) відповідно до висновку № 2361/Е від 10.12.2015-21.12.2015 у потерпілого за ступенем тяжкості вищевказане проникаюче колото-різане поранення трахеї справа відноситься до тяжкого тілесного ушкодження (за

критерієм небезпеки для життя). На підставі вказаних та низці інших доказів суд визнав ОСОБУ_1 винуватим у пред'явленому обвинуваченні за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України та призначив покарання у виді позбавлення волі строком на 7 (сім) років [32].

Якщо у провадженні є декілька підозрюваних, то іноді досить складно визначити, які винні дії вчинив кожен із них. Для встановлення істини у таких ситуаціях має значення максимально точно встановити обставини скоєння злочину. Крім цього, в ході дослідження доказів доцільним буде розділити всю подію на окремі епізоди, виділяючи учасників цих епізодів, особливо тих, які мали ймовірні знаряддя злочину.

Так, ОСОБА_4, будучи раніше судимим за скоєння злочину, передбаченого ч. 1 ст. 187 КК України за попередньою змовою з ОСОБА_5 (громадянина Республіки Молдова) 26.01.2012 року, приблизно о 21 години 30 хвилин, діючи з прямим умислом направленим на напад із застосуванням насильства небезпечного для життя з метою заволодіння майном ОСОБА_6 з корисливих мотивів, під приводом продажу металобрухту проник до гаражу, який розташований за адресою: Одеська область, Овідіопольський район, смт. Таїрове. ж/м Черноморка, проспект Свободи, 6, а ОСОБА_5 залишився біля зупинки громадського транспорту для попередження ОСОБА_4 про можливе викриття їх дій сторонніми особами та надання допомоги у разі необхідності придушення опору з боку ОСОБА_6.

Перебуваючи в приміщенні вказаного гаражу ОСОБА_4 в період часу з 22 години 08 хвилин по 23 годину 04 хвилин маючи про собі металевий арматурний прут, виходячи за межі домовленості з ОСОБА_5 діючи з корисливих мотивів з прямими умислом направленим на протиправне позбавлення життя ОСОБА_6 з метою заволодіння майном завдав останньому не менше сьомі ударів металевим прутом по голові завдавши тілесні ушкодження, які не сумісні з життям та заволодів майном ОСОБА_6, а саме мобільним телефоном «Нокиа С1-01», вартістю 350 гривень с сим-картою «Київстар», вартістю 20 гривень з 40 гривнями на рахунку; двома чоловічими сумками,

вартістю 50 та 60 гривень та грошовими коштами в сумі 5000 гривень, а всього на суму 5520 гривень. 27 січня 2012 року ОСОБА_6 від отриманих тілесних ушкоджень помер [37].

В ході розслідування слідчі точно встановити обставини скоєння злочину та визначили роль кожного із них.

Встановлення мотивів убивства.

Погляди щодо поняття мотиву злочину серед науковців різняться. Так, Л. М. Кривоченко визначає мотив злочину як факультативну ознаку, тобто таку, яка в характеристиці суб'єктивної сторони різних злочинів може відігравати різну роль. При цьому зазначається, що мотив стає обов'язковою ознакою в тих випадках, коли законодавець передбачає їх у диспозиціях статей: або прямо вказує на них, або вони однозначно впливають із характеру діяння [128, с. 163–164].

У зв'язку із тим, що відсутня єдина узгоджена позиція щодо мотиву вбивства, зокрема, в судово-слідчій практиці відбивається різне тлумачення закону.

Так, Апеляційний суд Київської області в ухвалі від 08.07.2015 р. про скасування Вироку Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 12.05.2015 р. та направлення справи на новий судовий розгляд у цей же суд зі стадії підготовчого судового засідання в іншому складі суддів, підставою для цього рішення визнав те, що обвинувальний акт у цьому кримінальному провадженні не відповідає вимогам ст. 291 КПК України 2012 р., тому що не містить формулювання обвинувачення, оскільки в ньому не вказані *мотиви скоєного злочину*, передбаченого ч. 1 ст. 115, ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 194 КК України (справа № 373/2790/14-к) [250].

Слід відмітити, що дана ухвала не містить посилань на ст. ст. 91, 92, 368, 374, 412, 415 КПК України, що не дає змоги точно визначити правові підстави винесеного рішення. Проте, доводиться констатувати, що причиною та правовою підставою скасування Вироку та направлення справи на новий судовий розгляд слугувало те, що в обвинувальному акті не було вказано мотиви інкримінованих

обвинуваченому злочинів. Ця позиція не узгоджується з поглядом науковців на це питання.

Так, Л. М. Кривоченко прямо зазначає, що «простий склад умисного вбивства, передбачений у ч. 1 ст. 115 КК України, являє собою умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині незалежно від мотивів і мети». Наявність мотиву вчинення цього діяння, який передбачений у ч. 2 ст. 115 КК України, дає підстави для кваліфікації цих дій за відповідним пунктом цієї частини [128. с. 164].

У практичній діяльності і на основі власного досвіду, версії про мотиви вбивства вчинених іноземцями починають формуватися після того, як виявлений труп і факт насильницької смерті потерпілого встановлений. Висунення версій про мотиви вбивства доцільно висувати і перевіряти одночасно із версіями про вбивство.

В результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень за фактами вбивств та проведення анкетувань слідчих Національної поліції нами було виділено наступні мотиви вбивств, вчинених іноземцями на території України: 1) з корисливих мотивів (37 % опитаних), 2) з хуліганських спонукань (21% опитаних), 3) помста (17% опитаних), 4) на ґрунті кровної помсти (12% опитаних), 5) вбивство з ревнощів (9% опитаних), 6) з релігійних мотивів (4% опитаних) (Додаток А).

Звичайно, що мотив кримінального правопорушення є не лише обставиною, що підлягає доказуванню у кримінальному провадженні (ст. 91 КПК України), але й структурним елементом криміналістичної характеристики вбивств.

При цьому, слід відмітити, що правильність кваліфікації дій винної особи у злочинах, які потягли смерть потерпілого має визначальний характер. Так, у Кримінальному кодексі України присутні два суміжні склади злочинів у яких наслідками є смерть потерпілого, а саме ст. 115 КК України та ч. 2 ст. 121 КК України. Причина таких наслідків настає від умисних дій винної особи. А як результат правильність кваліфікації дій винної особи вплине на процес розслідування та міру покарання яку буде призначено за Вироком суду.

У дній ситуації ключове місце виділяється встановленню мотиву, що надає можливість слідчому оптимізувати процес розслідування, визначити напрям розслідування, раціонально здійснювати пошук винних осіб та формування системи доказів. Надзвичайно важливо це встановити саме на початковому етапі розслідування. Адже не встановлення мотивів вчинення вбивства може призвести до визнання деяких доказів допустимими, повернення справи на розгляд в суд першої інстанції або взагалі винесення виправдувального Вироку. Так, за Вироком Шевченківського районного суду м. Львова від 07 травня 2015 року ОСОБА_1 засуджена за ст. 115 ч. 1 КК України до покарання у виді позбавлення волі на строк 14 років. Згідно Вироку обвинувачений ОСОБА_7, 16.09.2014 у період часу з 19:18 год. до 22 год., знаходячись за місцем свого проживання - в квартирі АДРЕСА_1 та маючи умисел на вчинення вбивства ОСОБА_8, з невстановлених причин, під час розпиття спиртних напоїв, завдав множинні удари руками потерпілій та в подальшому наніс декілька ударів молотком по голові потерпілої.

У подальшому, ОСОБА_7, з метою приховання слідів злочину, зв'язав руки потерпілої білим ізоляційним дротом, а ноги білою шнурівкою та загорнув тіло ОСОБА_8 у покривало, яке у подальшому, цього ж дня, близько 23 год., після повернення його брата ОСОБА_9 додому, із залученням останнього, разом винесли з приміщення квартири АДРЕСА_1 та віднесли до сміттового баку, який розташований на вул. Гетьмана Мазепи, 31 у м. Львові, де витягнувши тіло потерпілої із покривала, залишили на місці [38].

В подальшому захисником обвинуваченого вирок суду було оскаржено. Обвинувачений та захисник вважали, що вина у вчиненні вбивства судом доведена не була. Крім цього, вони вважали, що висновки суду про доведеність його винуватості ґрунтувалися на не недопустимих доказах, та зазначає, що у Вироку, зокрема, не встановлено *мотиву злочину* [87, с. 121].

В Постанові Верховного суду від 01 березня 2018 року було зазначено, що доводи касаційної скарги засудженого про істотне порушення вимог

кримінального процесуального закону, а саме щодо не зазначення та не доведення мотиву злочину, заслуговують на увагу з наступних причин:

- У ст. 91 ч. 1 КК України наведені обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Серед іншого у кримінальному провадженні підлягають доказуванню винність обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення та мотиви зміни обвинувачення, підстави визнання частини обвинувачення необґрунтованою, якщо судом приймалися такі рішення.

- Відповідно до вимог ст. 374 ч. 3 п. 2 КПК України у разі визнання особи винуватою в мотивувальній частині Вироку зазначаються, у тому числі, формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кримінального правопорушення, форми вини і *мотивів кримінального правопорушення*.

- Відповідно до п. 20 постанови Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року № 2 «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» умисне вбивство без кваліфікуючих ознак, передбачених ст. 115 ч. 2 КК України, а також без ознак, передбачених ст. ст. 116-118 КК України, зокрема в обопільній сварці чи бійці або з помсти, ревнощів, інших мотивів, викликаних особистими стосунками винного з потерпілим, підлягає кваліфікації за ст. 115 ч. 1 КК України.

У формулюванні обвинувачення, визнаного судом доведеним, яке зазначено в мотивувальній частині Вироку, суд першої інстанції встановив, що удари ОСОБА_1 завдав ОСОБА_4 з *невстановлених причин*, не зазначивши при цьому підстави зміни обвинувачення в частині встановленого мотиву злочину. *Встановлення мотиву вчинення злочину є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 115 ч. 1 КК України* [184].

Тобто, Верховний суд вказав на те, що судом першої інстанції та апеляційної інстанції не дотримано вимог КПК України щодо доказування *мотиву злочину*.

У контексті цієї проблематики слід згадати рішення Європейського суду з прав людини у справі «Михайлюк та Петров проти України» (заява № 11932/02,

п. 25) зазначив, що «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права [222].

Встановлення мети вбивства

Необхідно зазначити, що мета злочину в порівнянні із мотивом, характеризує безпосередній злочинний результат. Саме такий результат, який бажав винний в результаті його вчинення.

Метою злочину вважають бажання особи, яка вчинює суспільно небезпечне діяння, досягти певних шкідливих наслідків [27, с. 464].

Для того, щоб встановити мету злочину у провадженнях про вбивства, вчинених іноземцями на території України, особливу роль відіграють обставини, що характеризують дії такої особи (її підготовчі дії, знаряддя, використані при вчиненні злочину, способи, яким він був скоєний). В ході розслідування кримінальних проваджень по фактах убивств, вчинених іноземцями повинні враховуватися: спосіб вчинення, знаряддя вчинення, кількість ударів і силу їх заподіяння. Так, так, ОСОБА_1 (гр. Республіки Азербайджан), близько 12 год. знаходячись у будинку співжительки ОСОБА_7 по АДРЕСА_2, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті раптово виниклих неприязних стосунків з ОСОБА_7 з приводу ревнощів останньої, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на вбивство ОСОБА_7, схопив зі столу кухонний ніж та умисно наніс потерпілій два цілеспрямовані удари ножом в життєво-важливу ділянку тіла – грудну клітку зліва, однак позбавити життя потерпілу не зміг, так як від другого удару лезо ножа зламалось. **З метою доведення свого злочинного наміру**, спрямованого на вбивство ОСОБА_7, до кінця, ОСОБА_1 із сусідньої кімнати взяв сокиру та наніс потерпілій цілеспрямований удар лезом сокири по голові, від чого настала смерть потерпілої, тобто умисно вбив її [36].

Тобто, встановлення мети також відграє ключове значення в ході доказування.

5. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання.

Характеристика особи підозрюваного повинна враховуватися при визначенні виду і розміру покарання (як обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання).

Проте, відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України не визначено, які саме обставини, що характеризують особу обвинуваченого, необхідно встановити та дослідити у кримінальному провадженні. Це ж питання не було регульованим і у п. 3 ст. 64 КПК України 1960 року. У зв'язку з цим, Пленум Верховного Суду України свого часу у низці постанов роз'яснив, що це за обставини. Так, наприклад, у п. 14 постанови № 5 від 29.06.1990 року «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення Вироку» зазначалося, що до відомостей про особу, які мають значення для справи і які належить зазначити у вступній частині Вироку, крім тих, що прямо передбачались у ст. 333 КПК 1960 р., належать, зокрема, й такі: місце роботи чи навчання, громадянство, участь у Великій Вітчизняній війні, інвалідність, нагороди, дані про непогашену і не зняту судимість [189, с.97]. У п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України № 11 від 27.12.1985 року «Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ» зазначалось, що в судовому засіданні необхідно з'ясувати всі дані про особу підсудного (прізвище, ім'я, по батькові, рік, місяць та день народження, місце проживання, заняття, сімейний стан, наявність утриманців, стан здоров'я, участь у бойових діях по захисту Батьківщини, наявність державних нагород, відомості про судимість та інші дані) [190, с.52]. У п. 3 постанови № 7 від 27.10.2003 року «Про практику призначення судами кримінального покарання» Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що, досліджуючи дані про особу підсудного, суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема наявність не знятих чи не погашених

судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо [203, с.15].

Крім цього, ми вважаємо, що істотне значення для характеристики особи підозрюваного у справах про вбивства, вчинені іноземцями, має його поведінка після вчинення вбивства. Як результат, в обвинувальному акті обов'язково повинні бути відображені дані про обставини, що свідчать про усвідомлення суспільної небезпеки вчиненого і прагнення виправитися. В результаті вивчення судової практики було встановлено, що до таких обставин слід віднести: з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину (52%); надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину (8%); вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин (27%); вчинення злочину під впливом погрози, примусу або через матеріальну, службову чи іншу залежність (9%); вчинення злочину під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи, а також за наявності системного характеру такого поведіння з боку потерпілого (4%).

Отже, враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що обставинами, що підлягають встановлення у провадженнях, пов'язаних із вбивствами вчиненими іноземцями на території України є 1) встановлення події вбивства (що саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин); 2) яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство; 3) час настання смерті та місце вчинення вбивства; 4) особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця; 5) встановлення обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання.

2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України та напрями їх вирішення

Слід відмітити, що методичні особливості розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, охоплюють такі елементи: характеристика міжнародного та національного законодавства; криміналістичну характеристики даного виду кримінального правопорушення; типові слідчі ситуації та напрями їх вирішення; обумовлені слідчими ситуаціями комплекси слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій слідчого; засади взаємодії слідчого із правоохоронними органами України та іноземних держав; система подальшого етапу розслідування та особливості застосування тактичних прийомів і науково-технічних засобів.

Загалом, діяльності слідчих підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень, як на початковому так і на наступному етапах розслідування, визначається залежно від обставин, які підлягають встановленню та доказуванню. Ця діяльність проявляється варіативним (залежно від обставин кримінального провадження) алгоритмом певних процесуальних дій, які допомагають якнайшвидше розслідувати кримінальне правопорушення. Обрання напрямку і алгоритму розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, здебільшого залежить від слідчої ситуації, що складається на момент виявлення ознак кримінального правопорушення. Тобто, організація та планування розслідування у конкретному провадженні значною мірою залежить від слідчої ситуації. Тому, алгоритм слідчого, на нашу думку, щодо розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України має бути наступним: оцінка первинної інформації; аналіз слідчої ситуації; висунення версій щодо обставин вчинення кримінального правопорушення; виокремлення тактичних завдань і планування розслідування (враховуючи статус особи злочинця); особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій щодо перевірки висунутих версій.

Слідча ситуація, більшістю практиків (81 % опитаних), розглядається як наукова криміналістична категорія. Проте, на наш погляд, вона має не лише теоретичне, а й насамперед прикладне значення для методики розслідування. Цієї позиції підтримується і Щербакова Г. В., яка зазначає, що слідча ситуація як наукова криміналістична категорія має не тільки теоретичне, а насамперед прикладне значення для методики розслідування окремих видів злочинів. Воно полягає в тому, що визначення змісту слідчих ситуацій, їх класифікація, аналіз і оцінка уможливають об'єктивне обґрунтування вибору варіантів методики розслідування, які передусім відповідали б обставинам і завданням розслідування на певному етапі [273, с. 112].

Концептуальні основи криміналістичної слідчої ситуації детально розглянули у своїх працях: В. П. Бахін, С. В. Веліканов, А. Ф. Волобуєв, Т. С. Волчецька, В. К. Гавло, В. Г. Гончаренко, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, О. М. Колесніченко, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. С. Саїнчин, М. В. Салтевський, М. О. Селіванов, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько.

Заслугує увагу і позиція Тіщенко В.В., який зазначає, що особливе методичне значення має виділення слідчих ситуацій на початку розслідування, коли визначають його загальний напрям, а також після закінчення первинних слідчих дій, коли підсумовують усю отриману на попередньому етапі інформацію та визначають завдання повного розкриття злочину. Такими є особливості сприйняття конкретних слідчих ситуацій і значення їх аналізу для визначення напрямів, засобів і методів розслідування [237, с. 964].

На основі вивчення практики розслідування вбивств можна виокремити низку типових слідчих ситуацій, розкриття сутності яких дасть можливість повніше досліджувати обставини події. Однак, ці слідчі ситуації на сьогодні детально досліджені вченими-криміналістами, а оскільки специфіка розслідування вбивств саме іноземцями полягає у алгоритмі дій слідчих залежно від ситуацій щодо особи, яка причетна до вчинення даного кримінального правопорушення, тому ми спробуємо їх розглянути та проаналізувати. Саме

тому, ми спробуємо надати методичні особливості розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України у вигляді цілісної системи рекомендацій, направлених на оптимізацію виявлення та розслідування даних кримінальних проваджень.

Зазвичай, інформація про типові слідчі ситуації є результатом узагальнення практики розслідування певного виду злочинів. Як вірно відмічає С. С. Чернявський, погоджуючись із цією думкою, який вбачає у типовій слідчій ситуації інформаційну модель з найбільш значущими властивостями й ознаками процесу розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії [258, с. 405].

Так, нами було вивчено практику розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України і в результаті цього виокремити низку видів типових слідчих ситуацій.

Перша ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з повідомленням про умисне вбивство, особу злочинця затримано безпосередньо після вчинення злочину, особу потерпілого встановлено, обставини події очевидні та підтверджуються зібраними доказами.

Така слідча ситуація, у більшості випадків, характеризується тим, що стосунки між особи були між собою знайомі і такі відносити супроводжувалися конфліктами, про який можуть підтвердити свідки. Це так звані побутові вбивства. Як приклад, можна навести ситуацію, що сталася під час побутового конфлікту внаслідок вживання алкогольних напоїв. В деяких випадка попереднього конфлікту могло й не бути, але жертва своїми протиправними діями відносно злочинця чи оточуючих спровокувала відповідну реакцію з їхнього боку та змусила їх припинити таку злочинну поведінку. Під час таких подій можуть знаходитись сторонні особи, які стали очевидцями протиправних дій жертви, що надалі будуть свідками в кримінальному провадженні. Також у цій ситуації можуть бути відсутні очевидці злочину, тому слідчому необхідно спрямувати зусилля на перевірку версій про самооборону.

Звичайно, що вказана ситуація є найбільш сприятливою для розслідування. Напрямок розслідування у такій ситуації направлений від особи до доведення вини у вчиненні кримінального правопорушення. Узагальнивши емпіричні дані дослідження, можна прослідкувати певну тенденцію в учиненні цього виду злочину: у 32 % випадків злочин вчиняють саме за таких умов.

Прикладом такої слідчої ситуації є кримінальне провадження, яке розслідувалося Ірпінським ВП ГУНП в Київській області, згідно якого ОСОБА_1 (громадянин Республіки Білорусь) 05.11.2018 р., близько 17 год 00 хв, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, зайшов до житлового будинку ОСОБА_2, що знаходиться за адресою: АДРЕСА_1, для того, щоб уточнити, чи є робота по господарству. В ході розмови з ОСОБА_2 між ними на ґрунті раптово виниклих неприязних відносин виник конфлікт, який супроводжувався нецензурною лайкою. Під час конфлікту ОСОБА_2 рукою штовхав у плече ОСОБА_1 та наніс йому декілька ударів руками в область обличчя та тулуба. Після цього ОСОБА_1, перебуваючи у вітальній кімнаті вищевказаного будинку, діючи з прямим умислом, з мотивів помсти за образи з боку ОСОБА_2 та його неправомірну поведінку, з метою позбавлення ОСОБА_2 життя, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, взяв на підлозі біля груби вищевказаної кімнати сокиру і, тримаючи її правою рукою за кінець дерев'яного топорища поблизу металевій частини з обухом, підійшов до ОСОБА_2, який стояв обличчям до нього, та дерев'яним топорищем сокири наніс йому один удар в тім'яну ділянку голови справа. Від цього удару ОСОБА_2 розвернувся, ставши спиною по відношенню до ОСОБА_2, та почав відходити від нього в сусідню кімнату. В цей час, продовжуючи свій злочинний умисел, ОСОБА_1 наніс три послідовні удари дерев'яним топорищем та обухом вищевказаної сокири в область голови ОСОБА_2, а саме її тім'яну ділянку справа та праву скроневу ділянку. Від вказаних ударів ОСОБА_2 впав на розташований у спальній кімнаті диван обличчям до низу, і в цей час з метою доведення свого злочинного умислу до

кінця ОСОБА_1 наніс обухом сокири ще два послідовні удари в потиличну ділянку голови ОСОБА_2.

Нанесеними ударами ОСОБА_1 заподіяв ОСОБА_2 множинні забійні рани м'яких тканин голови, відкриті переломи кісток черепа, пошкодження головного мозку, і внаслідок отриманої відкритої черепно-мозкової травми останній помер на місці події.

Дану подію почув сусід ОСОБА_3 і прибіг на крики, де я в подальшому затримав ОСОБУ_1 на місці вчинення злочину [34].

Основним алгоритмом дій слідчого для вирішення тактичних завдань в цій ситуації є: ОМП в ході якого здійснити: аналіз слідової картини злочину (часу, місця, знаряддя вчинення та інших обставин), способу вчинення вбивства, встановлення форми вини, мотиву й мети вчинення кримінального правопорушення; огляд трупа, огляд предметів і слідів, виявлених на місці події; огляд взуття і одягу затриманої особи; освідування затриманого; отримання зразків для порівняльного дослідження (крові, волосся, слини); призначення судово-медичної експертизи трупа, цитологічної, імунологічної, медико-криміналістичної, дактилоскопічної та інших видів дослідження; допит свідків; збір усіх необхідних доказів для повідомлення особі про підозру в учиненні умисного вбивства або заходів, необхідних для затримання особи. Звичайно, що є особливості затримання особи, враховуючи статус іноземця, але про особливості затримання таких категорій осіб ми будемо розглядати у наступному підрозділі нашого дисертаційного дослідження. Тому у даному підрозділі лише обмежимося слідчими ситуаціями, які можуть виникати, враховуючи статус іноземця.

Взагалі, залежно від правового статусу підозрюваного іноземного громадянина на території України, можна виділити наступні типові слідчі ситуації:

1. Іноземець на території України знаходиться нелегально і не володіє імунітетом від кримінальної юрисдикції України;

2. Іноземець на території України знаходиться легально і не володіє імунітетом від кримінальної юрисдикції України. В цій ситуації за часом перебування в Україні можна виділити ситуації, коли іноземець:

- 1) постійно проживає в Україні і має посвідку на проживання;
- 2) тривалий час знаходиться в країні (студент або аспірант, керівник іноземної фірми або спільного підприємства, журналіст і т. д.);
- 3) короткочасно перебуває в Україні (турист, спортсмен, артист, проїжджає через територію України транзитом).

3. Іноземець має або користується дипломатичним імунітетом в Україні (співробітники консульств, дипломатичних представництв, представництв міжнародних організацій з «функціональним» імунітетом) [90, с. 109].

У першій ситуації слідчий повинен повідомити дипломатичне представництво, громадянином якої країни виявиться затримана особи, а також про факт нелегального перебування іноземця на території України слідчий повинен повідомити представників міграційної служби.

В подальшому можливе вирішення питання про притягнення особи і до кримінальної відповідальності за додатковою кваліфікацією ст. 332⁻². Незаконне перетинання державного кордону України.

Щодо другої слідчої ситуації, то слід відмітити, що в ст. 26 КУ зазначається наступне: іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [120].

Крім цього, в статті 10 КПК України (Рівність перед законом і судом) зазначається:

1. Не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених цим Кодексом, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження,

майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками.

2. У випадках і порядку, передбачених цим Кодексом, певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими і фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями.

Із цих положень виходить наступне, що іноземці, які вчиняють кримінальні правопорушення на території України, мають такі ж права і обов'язки, а відповідно – рівні перед Законами України, як і громадяни України.

Єдине, що у цій ситуації відрізняє іноземця перед дієздатним громадянином – це те, що під час кримінального провадження вони користуються додатковими гарантіями, які визначені міжнародним законодавством і про які ми говорили у попередньому розділі.

Відомості про іноземця, що знаходиться в Україні легально, терміни прибуття і цілі прибуття в Україну, слідчий може отримати, звернувшись із запитом до загальної бази даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України». Відповідно до Положення цієї бази даних, а саме п. 23 Інформація з Баз даних осіб надається у формі витягів безкоштовно на письмову вимогу суду, прокуратури, органів дізнання і слідства та інших органів державної влади (посадових осіб) у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством України [177].

Звичайно, що Державна прикордонна служба України надасть відповідь на даний запит, але у слідчого обмежений час щодо отримання відомостей про законне перебування особи на території України. Крім того, відомі випадки, коли даний запит виконувався протягом трьох діб, а у слідчого такого часу не має. Тому нами запропоновано внести зміни в дане положення і викласти у наступній редакції: п. 23. Інформація з Баз даних осіб надається у формі витягів безкоштовно за письмовою (як виняток за усною з подальшим оформленням у письмовій формі) вимогою суду, прокуратури, органу досудового розслідування та інших органів державної влади (посадових осіб) у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законодавством України.

Друга слідча ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з повідомленням про умисне вбивство, особу злочинця встановлено, але не затримано, особу потерпілого встановлено.

Зазначена ситуація виникає зазвичай у разі, коли злочинець усвідомлює, що вчинив тяжке кримінальне правопорушення, але намагається уникнути відповідальності (у 26 % випадків злочин вчиняють саме з такою слідчою ситуацією). Такій слідчій ситуації притаманне переховування злочинця, коли в нього виникає страх перед відповідальністю, або він, усвідомлюючи свою вину та перебуваючи в шоковому стані, намагається втекти задля уникнення покарання або знищення слідів.

Прикладом такої ситуації є наступне кримінальне провадження. 26.06.2014 близько 22-ої год. ОСОБА_1 (громадянин Російської Федерації) підійшов на стоянку таксі, що розташована навпроти будинку №4 по вул. Жуйка в м. Житомирі, звідки став замовляти таксі до м. Бердичева, Житомирської області. За чергою, цю послугу надав ОСОБА_2, на автомобілі таксі марки ВАЗ – 2107, номерний знак НОМЕР_1. Обвинувачений сів на праве заднє пасажирське сидіння і вони вдвох поїхали дорогою Житомир Могилів-Подільський. Проїжджаючи через с. Пряжів, Житомирського району між ОСОБА_1 та ОСОБА_2 виник конфлікт через вартість послуг таксі. Проїхавши 450 м. від кафе «Русалка» в напрямку м. Бердичева, ОСОБА_2 зупинив автомобіль на правому узбіччі автодороги Житомир Могилів-Подільський на 9 кв. + 400 м., наказавши обвинуваченому вийти з авто.

На ґрунті раптово виниклих неприязних стосунків із ОСОБА_2, під час цієї суперечки у ОСОБА_1 виник злочинний умисел, спрямований на умисне протиправне заподіяння смерті потерпілому, для реалізації якого обвинувачений об 22 год. 15 хв., перебуваючи на задньому сидінні вказаного автомобіля, навмисно наніс ОСОБА_2 скляною пляшкою 2 удари в тім'яну ділянку голови, від чого останній втратив свідомість. Після цього обвинувачений перетягнув непритомне тіло ОСОБА_2 на заднє сидіння автомобіля, накинув на шию останнього невстановлений слідством металевий ланцюжок та із значною силою,

утримуючи близько 30 секунд, стиснув ланцюжок на шиї. Внаслідок злочинних дій обвинуваченого ОСОБА_2 були завдані тілесні ушкодження у вигляді неповного перелому лівого великого різка під'язикової кістки. Таким чином ОСОБА13 протиправно заподіяв смерть потерпілому.

В подальшому, з метою приховання слідів вчинення кримінального правопорушення та речових доказів ОСОБА 1 положила тіло ОСОБИ 2 у багажне відділення автомобіля, сівши за кермо і продовжив рух. В подальшому, з метою знищення слідів злочину, автомобіль із тілом шляхом підпалу знищив [185].

Основними тактичними завданнями є: встановлення події та обставини вчинення злочину, місцезнаходження злочинця та його затримання, збір доказів для повідомлення підозри, а в разі не встановлення його місцезнаходження – оголошення особи в розшук. Перевірка інформації про злочин у вказаній слідчій ситуації має здійснюватися не лише шляхом огляду місця події, а передусім завдяки опитуванню очевидців злочину або осіб, які виявили труп потерпілого [54, с. 36–37].

У такій ситуації процесуальні дії слідчого, в першу чергу, будуть направлені на встановлення місцезнаходження особи, яка вчинила даний злочин. Важливе значення у даній ситуації відіграє взаємодія слідчого із оперативними підрозділами, працівниками Державної прикордонної служби, Державної міграційної служба України та іншими органами та підрозділами.

Перш за все слідчому потрібно оглянути місце події, вилучивши всі матеріальні сліди. Дослідження (в тому числі із залученням фахівців) слідів, залишених злочинцем на місці події дозволяє в деяких випадках отримати приблизний опис зовнішності, анатомічних і функціональних ознак особи, яка вчинила злочин, які можуть допомогти при розшуку «за гарячими слідами». Важливо вживати всіх заходів, направлених на встановлення свідків-очевидців злочину, осіб, які володіють будь-якою інформацією про те, що сталося і його учасників.

У даному випадку слідчі повинні вжити заходів для введення відповідних оперативних планів. Так, за рішенням начальника органу (підрозділу) поліції

можна ввести в дію спеціальні оперативні плани «Грім», «Перехват» або «Сирена». У подальшому діяти згідно з цими планами і вказівками керівника поліцейської операції.

Крім цього, доцільно використовувати:

- 1) централізовані криміналістичні та розшукові обліки;
- 2) спеціалізовані обліки:
 - a) система «Аркан»[175, с. 124].

Водночас слід відмітити і недоліки системи «Аркан». Вся інформація в цю базу вносяться лише про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, що виявлені органами Держприкордонслужби, а у більшості випадків встановленням осіб, які причетні до вчинення кримінальних правопорушень, зокрема і вбивств, вчинених іноземцями на території України займаються працівники поліції.

Водночас у цю систему входять і бази даних МВС України, однак у ній відсутні відомості про осіб-іноземців, які вчинили кримінальні правопорушення. На нашу думку, створення в складі системи «Аркан» АПС «Кримінал-І» (автоматизованого централізованого обліку кримінальних проступків та правопорушень, скоєних на території України іноземними громадянами та особами без громадянства) сприяло б швидшому встановленню осіб причетних до вчинення кримінальних правопорушень.

В подальшому у разі затримання підозрюваного: пред'явити підозру; допитати; провести його освідування; вилучити його одяг, взуття та біологічні зразки для проведення відповідних експертиз; призначити експертизи із залученням спеціалістів (судово-медичної – трупа; судово-психологічної, судово-психіатричної – підозрюваного та інших криміналістичних експертиз); допити свідків; за потреби – обшуки за місцем проживання підозрюваного; за умов не встановлення місцезнаходження злочинця – винесення клопотання про оголошення особи в розшук.

Третя слідча ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з отриманням інформації про виявлення трупа з явними ознаками насильницької

смерті, особу злочинця не встановлено, але свідки бачили його, особу потерпілого (жертви злочину) встановлено.

Така слідча ситуація, згідно з результатами досліджень, виникає в 36 %. У цьому випадку злочинець, усвідомлюючи свої дії та маючи намір приховати факт убивства (або через надмірне хвилювання щодо притягнення до відповідальності), зникає з місця події.

Дана ситуація є проблемною на початковому етапі розслідування, адже відсутні будь-які відомості про особу злочинця. Позитивним є лише той факт, що особу потерпілого встановлено завдяки документам, які були у потерпілого або від свідків, які виявили злочин і володіють інформацією про потерпілого, а відповідно слідчий може використати ці ідеальні сліди для встановлення особи і причетності її до вчиненого злочину.

З огляду на специфіку цього злочину, доцільним є встановлення наявності на місці події чи поблизу нього відеокамер (у разі позитивного результату слід отримати тимчасовий доступ до речей). Відеоматеріали підлягають огляду, а за потреби – вилученню та визнанню речовим доказом у кримінальному провадженні. На таких відеозаписах може бути зафіксовано особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та механізм злочину або принаймні встановлено осіб з підозрілою поведінкою (тікали з місця події, поводитися схвильовано тощо).

Особливого значення сьогодні набуває встановлення оглядових камер із новим аналітичним модулем розпізнавання обличчя. Дана технологія використовується, як у великих корпораціях з певною обмеженістю доступу так і простим прикладом може бути система безпеки аеропорту, в якій уже розпізнавання здійснюється при обробці масиву зображень обличчя отриманого з відео потоку. Навіть такі пристрої, як ноутбук чи смартфон, які присутні у повсякденному житті дозволять скористатися можливістю даної технології. Розпізнавання обличчя є актуальним та використовується в багатьох сферах життя. Системи не потребують дорогого обладнання, для певної якості роботи достатньо застосувати веб камеру. Звичайно самої веб камери не

достатньо, потрібна програма, яка оброблятиме отримані зображення та “вирішуватиме” згідно заданого алгоритму та методу роботи чи потрібно надати доступ [46].

Сьогодні в багатьох країнах відомі та широко використовується велика кількість методів та їх модифікацій. Як приклад, можна назвати – Геометричний метод розпізнавання обличчя, який є одним із перших серед використовуваних методів розпізнавання обличчя. В методах цього виду розпізнавання полягає у виділенні набору ключових точок (або областей) особи і наступному формуванні набору ознак. Серед ключових точок можуть бути куточки очей, губ, кінчик носа, центр ока тощо. Даний метод задає високі вимоги до зйомки зображень і потребує надійного алгоритму знаходження ключових точок для загального випадку [287, с.117].

На відміну від Геометричного методу, метод Віоли-Джонса, дозволяє виявляти об'єкти на зображеннях в реальному часі. Метод добре працює при спостереженні об'єкта під невеликим кутом, приблизно до 30° . Точність розпізнавання з використанням даного методу частково досягає понад 90%, що є хорошим результатом. Однак при куті відхилення понад 30° ймовірність розпізнавання різко падає. Враховуючи дану особливість унеможлиблюється детектування особи під довільним кутом [288].

Тому, сьогодні у великих метрополісах встановлюються відеокамери із інтелектуальною системою розпізнавання обличчя на основі методу Віоли-Джонса. Так, у Києві встановлено новий аналітичний модуль відеоспостереження в рамках проекту "Безпечне місто" (Kyiv Smart Safe City), Даний модуль дозволить розшукувати осіб, які вчинили правопорушників не лише за допомогою спеціалізованих камер розпізнавання обличчя. Він фіксує зображення з будь-якої камери, що встановлена в рамках локальної мережі та порівнює їх із базою правопорушників, яка була створена правоохоронними органами. Крім того офлайн-режим дозволяє шукати людей у базі за фотографією обличчя. За допомогою отриманого з камер фоторобота правопорушника, система аналізує базу даних та знаходить потрібну людину [16].

Тому, як одним із напрямком подальшого розвитку боротьби із злочинністю, було б доцільно цю програму розвивати на території всієї України та надавати статус користувача працівникам правоохоронних органів з метою встановлення та розшуку осіб, які причетні до вчинення кримінальних правопорушень.

Четверта ситуація – кримінальне провадження розпочато за фактом виявлення трупа нестановленої особи з явними ознаками насильницької смерті, злочинця не встановлено, свідки події відсутні. Дана слідча ситуація є найбільш складною для розслідування і встановлення всіх обставин вчинення вбивства 5,2 % опитаних.

Основними завданнями на початковому етапі розслідування в даній ситуації – встановлення особи жертви та збір доказів причетності особи до вчинення вбивства. Вказані завдання є проміжними тактичними завданнями розслідування, а основним – це встановлення особи, що вчинила вбивство в умовах неочевидності.

Слід відмітити, що досудове розслідування в цій ситуації здійснюють за типовим алгоритмом розслідування неочевидних убивств. Першочерговою і невідкладною слідчою (розшуковою) дією буде проведення огляду місця події та трупа. В ході огляду можуть бути виявлені ознаки боротьби, які в майбутньому дають змогу визначити обставини вчинення вбивства й сліди певної особи. Паралельно – проводять заходи, спрямовані на виявлення свідків вбивства, а також інших носіїв інформації (камер відеоспостереження). Обов'язково призначається судово-медична експертиза трупа й речових доказів, а також, залежно від виявлених на місці події об'єктів, низку інших експертиз (дактилоскопічна, трасологічна, балістична, імунологічна, цитологічна, медико-криміналістична та інш.).

У цьому разі, урахувавши всі обставини та біологічні сліди, може виникнути потреба в призначенні молекулярно-генетичної експертизи для встановлення особи потерпілого чи злочинця. З метою встановлення особи жертви, злочинця та обставин події злочину проводять допити свідків. Крім того, активно використовують криміналістичні обліки. Реалізація вказаного комплексу слідчих

(розшукових) дій та організаційних заходів сприяє досягненню результату щодо встановлення особи жертви. Надалі слідча ситуація переходить у нову, за якої особа потерпілого відома. Після цього проводять заходи з відпрацювання зв'язків потерпілого, виявлення та затримання злочинця [54, с. 38–39].

Для встановлення місцезнаходження підозрюваного в учиненні цього злочину ефективним у більшості випадків є проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НС(Р)Д) (89 % опитаних). Засади, підстави та регламентація НС(Р)Д передбачено КПК України та Інструкцією про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затвердженої наказом ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації ДПС України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5/.

Відповідно до процесуальної класифікації, законодавець виділяє дві групи НС(Р)Д. До першої групи віднесено НС(Р)Д, що розміщені в § 2 даної глави, який має назву «втручання у приватне спілкування»: а) аудіо-, відеоконтроль особи; б) арешт, огляд і виїмка кореспонденції; в) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; г) зняття інформації з електронних інформаційних систем (ч. 4 ст. 258 КПК). Слід звернути увагу, що «арешт, огляд і виїмка кореспонденції» науковці розглядають як три окремі самостійні дії: накладення арешту на кореспонденцію; огляд кореспонденції; виїмка кореспонденції [132, с. 575–577].

Слідчі ситуації наступного етапу розслідування кримінальних проваджень про вбивства вчинені іноземцями можна поділити на прості і складні.

Прості слідчі ситуації характеризуються наявністю в розпорядженні слідчого достатнього обсягу інформації, необхідної для доведення вини іноземця, встановлено всі обставин його діяння, підозрюваний – іноземний громадянин визнає свою вину і дає показання по суті.

До складних слідчих ситуацій наступного етапу розслідування можуть бути віднесені наступні:

1. Слідчим проведено комплекс процесуальних дій, пов'язаних з можливістю направлення до суду обвинувального акта, підозрюваний – іноземець визнає свою вину або визнає свою вину частково (63,2 % опитаних).

Як приклад, підсудний ІНФОРМАЦІЯ_2 (громадянин Республіки Азербайджан) близько 12 год. знаходячись у будинку співжительки ОСОБА_7 по АДРЕСА_2, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті раптово виниклих неприязних стосунків з ОСОБА_7 з приводу ревнощів останньої, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на вбивство ОСОБА_7, схопив зі столу кухонний ніж та умисно наніс потерпілій два цілеспрямовані удари ножом в життєво-важливу ділянку тіла – грудну клітку зліва, однак позбавити життя потерпілу не зміг, так як від другого удару лезо ножа зламалось. З метою доведення свого злочинного наміру, спрямованого на вбивство ОСОБА_7, до кінця, ОСОБА_1 із сусідньої кімнати взяв сокиру та наніс потерпілій цілеспрямований удар лезом сокири по голові, від чого настала смерть потерпілої, тобто умисно вбив її.

Допитаний в судовому засіданні підсудний свою вину визнав повністю, щиро розкався [36].

Водночас, органами досудового розслідування було проведено комплекс СРД, які підтверджували вину особи. Зокрема було проведено: допити свідків, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент та призначені судові експертизи.

2. Слідчим проведено комплекс процесуальних дій, пов'язаних з можливістю направлення до суду обвинувального акта, однак підозрюваний – іноземний громадянин не визнає свою вину. У цьому випадку діяльність слідчого, спрямована на перевірку позиції сторони захисту та заявлених клопотань – (23,7 % опитаних).

Як приклад, ОСОБА_1 (громадянин Республіки Грузія), 30 листопада 2015 року приблизно о 17 годині 00 хвилин, перебуваючи за адресою: АДРЕСА_2, після вживання спиртних напоїв з ОСОБА_3 , ОСОБА_4 та ОСОБА_5 , на ґрунті неприязних стосунків із раніше невідомою йому особою - ОСОБА_5 розпочав

словесний конфлікт, який стосувався різни поглядів на життя, виник злочинний намір, спрямований на умисне вбивство ОСОБА_5.

Реалізуючи свої злочинні наміри, ОСОБА_1, знаходячись у коридорі вище вказаної квартири, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій і передбачаючи суспільно-небезпечні наслідки у вигляді смерті ОСОБА_5, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, з метою вчинення вбивства, діючи умисно, наніс один цілеспрямований удар ножом, який тримав у лівій руці, в шию ОСОБА_5, тобто в місце розташування життєво-важливих органів, чим спричинив останньому, відповідно до висновку експерта № 2361/е від 21.12.2015, умисне тяжке тілесне ушкодження [32].

Однак, в ході досудового розслідування ОСОБА_1 свою вину у вчиненні кримінального правопорушення (злочину) передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 115 КК України, не визнавав та пояснював, що в його діях відсутній склад цього злочину. Водночас слідчими було зібрано комплекс доказів, які підтверджували вину особи у вчиненому злочині. Зокрема: 1) протоколом огляду місця події (далі – ОМП) на місці події були вилучені речі підозрюваного; 2) допит потерпілого та свідків; 3) пред'явлення для впізнання за участю свідків та потерпілого в ході яких останні впізнали підозрюваного, як особу, яка вчинила даний злочин; 4) протоколом слідчого експерименту проведеного за участю потерпілого; 5) висновком судово-медичної експертизи, згідно якої потерпілому було заподіяно до тяжкого тілесного ушкодження (за критерієм безпеки для життя); 6) висновком судово-імунологічної експертизи, відповідно до якої на штанах підозрюваного – знайдено сліди крові людини, походження якої від потерпілого; 7) висновком дактилоскопічної експертизи, згідно якого на рукоятці ножа виявлені сліди пальців правої руки підозрюваного; 8) висновком судово-цитологічної експертизи, згідно якої на речовому доказі – вилученому під час огляду місця події ножі, є сліди крові, які належать потерпілому; 9) висновком судово-психіатричної експертизи.

Сторона захисту в ході розслідування неодноразово заявляла клопотання про порушення вимог КПК України та визнання доказів недопустимими.

Водночас, суд вказав на те, що ОМП був проведений за згодою володільця (власника), а у постанові від 07 червня 2018 року в справі № 727/4350/16-к Верховний Суд колегією суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду указав, що виходячи із аналізу кримінальних процесуальних норм, які містяться у ст. 233 ч. 1, ст. 234 ч. 2 та ст. 237 ч. 2 КПК України, огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено за добровільною згодою особи, яка ним володіє, за умови, що були наявні процесуальні гарантії, які захищали здатність особи висловлювати свою справжню думку при наданні такої згоди. Надання власником добровільної згоди на проникнення до його житла чи іншого володіння є гарантією захисту прав особи від зловживань слідчого, прокурора, рівноцінною гарантією у вигляді отримання на це судового рішення, а тому не потребує після здійснення таких дій (постфактум) звернення з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Щодо доводів сторони захисту про наявність у протоколах ОМП певних недоліків, у питанні їх оформлення та описок, то суд сприймає їх, як такі, що заслуговують на увагу, однак виходить з того, що сама по собі описка, тобто зроблена слідчим механічна (мимовільна, випадкова) граматична помилка, яка допущена під час його письмово-вербального викладу (помилка у правописі, у розділових знаках тощо), не указує на недопустимість такого документу та автоматично не дає передумов для застосування концепції «плодів отруєного дерева» по відношенню до висновків експертиз по матеріалах отриманих у ході таких слідчих дій [32].

3. Всі фактичні обставини кримінального правопорушення не встановлені, щоб вважати розслідування у провадженні закінченим, хоча підозрюваний – іноземець визнає себе винуватим у вчиненому вбивстві і дає показання – (13,1 % опитаних). Завдання слідчого в максимальній деталізації і перевірці отриманих від нього показань, проведені необхідних СРД та НСРД (проведення слідчого експерименту із безперервним відеозаписом, призначення та проведення різних видів судових експертиз). (Додаток А)

2.3 Тактика проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України

Сутність криміналістичної тактики полягає в організації та плануванні розслідування кримінальних правопорушень, проведенні окремих С(Р)Д, спрямованих на отримання доказів, їх дослідження, а також прийняття процесуальних рішень у кримінальних провадженнях відповідно зі слідчою ситуацією. Слід зазначити, що точки зору на сутність і зміст криміналістичної тактики не раз змінювалися і в даний час є різні підходи вчених до даної категорії криміналістики. Оскільки дана проблематика не є предметом нашого дослідження, тому ми розглянемо лише ту позицію, яка заслуговує на увагу та яку ми підтримуємо.

Оскільки тактика проведення окремих С(Р)Д досить детально розписана в працях науковців, тому ми зупинимося лише на тих, які мають свою специфіку в розрізі розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України.

Проведення кожної С(Р)Д, передбаченої КПК України, за участю іноземців має свої як організаційні, так і тактичні особливості. Оскільки розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України передбачає участь особливого учасника кримінального провадження, а саме іноземця, тому ми будемо розглядати С(Р)Д із участю останнього. Особливості проведення таких дій, пов'язані із наступними чинниками:

- 1) володіння повного або часткового дипломатичного імунітету деякими іноземцями;
- 2) мовний бар'єр;
- 3) психологічний фактор;
- 4) короткостроковість перебування іноземного громадянина на території України;
- 5) необхідністю співпраці з правоохоронними органами інших держав.

На підставі вказаних особливостей ми і розглянемо найбільш поширені С(Р)Д, які притаманні на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України.

Як вірно відзначає Ю.М. Черноус, тактика слідчих (розшукових) дій залежить від багатьох чинників: виду слідчої (розшукової) дії, процесуального статусу залучених осіб, слідчої ситуації на певному етапі розслідування, підготовчих дій слідчого та багатьох інших. Дослідження різних питань тактики слідчих (розшукових) дій, враховуючи особливий статус учасників кримінального провадження, постійно привертає увагу теоретиків і практиків [266, с. 62–63].

Таким чином, проведення таких дій мають, як пізнавальний, так і процесуальний характер, а водночас і розшукову спрямованість.

Розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення іноземними громадянами, вчиненими на території України, здійснюється в загальному порядку, передбаченому КПК України. Виключення стосується лише тих осіб, які мають право дипломатичної недоторканності.

Водночас, зауважимо, що у ст. 6 КПК України зазначено:

1. Кримінальне провадження за правилами цього Кодексу здійснюється щодо будь-якої особи, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті.

Особливості кримінального провадження щодо окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.

2. Кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами цього Кодексу лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа, у порядку, передбаченому законодавством України та міжнародними договорами України [131].

Тобто, у цій статті, зокрема, йдеться і про кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом. Однак розглядається лише в найзагальнішому вигляді і не відображає всіх його особливостей. Водночас, такі особливості відіграють важливе значення при прийнятті рішення про початок

кримінального провадження відносно іноземця, при застосуванні заходів процесуального примусу, із отриманням згоди як іноземного громадянина, який володіє дипломатичною або іншим імунітетом, так і компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа на проведення окремих С(Р)Д.

Наприклад, процесуально не закріплено – яким чином і в якій формі отримується така згода, які юридичні наслідки отримання цієї згоди будуть для іноземного громадянина, який володіє дипломатичним або іншим імунітетом. У КПК України також не врегульовано питання, в яких випадках така згода має бути отримана у самого іноземного громадянина, а в яких – у компетентного органу держави (міжнародної організації), яку представляє така особа. На наш погляд, дане питання потребує законодавчої регламентації.

Згідно з нормами міжнародного права, особи, що володіють імунітетами, володіють і імунітетом від кримінальної юрисдикції країни перебування.

Відповідно до ст. 31 ч. 1 Віденської конвенція про дипломатичні зносини «Дипломатический агент пользуется иммунитетом от уголовной юрисдикции государства пребывания» [40].

Крім цього, на практиці слідчі стикаються із проблемою допиту в якості свідків осіб, які володіють дипломатичним імунітетом. Такі особи не зобов'язані давати показання в якості свідків, а в разі їх згоди дати показання – не зобов'язані для цього з'являтися в слідчі та судові органи. Так, відповідно до ст. 31 ч. 2 Віденської конвенція про дипломатичні зносини «Дипломатический агент не обязан давать показаний в качестве свидетеля» [40]. Дане положення і співвідноситься із ч. 4 ст. 65 КПК України, де зазначено, що не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи [131].

Відповідно до ст. 44 Віденської конвенції про консульські зносини (1963 р.) працівники консульської установи можуть викликатися як свідки при розгляді судових або адміністративних справ. Якщо консульська посадова особа

відмовляється давати показання, до нього не можуть застосовуватися жодні заходи примусу або покарання [41].

На наш погляд, в силу таких особливостей, які притаманні розслідуванню злочинів іноземних громадян, що володіють імунітетом від кримінальної юрисдикції України, провадження у даній категорії кримінальних проваджень має в усіх випадках здійснюватися у формі передбаченій Главою 37 Кримінальне провадження щодо окремої категорії осіб. Причина бачиться, перш за все, в: компетентності слідчих підрозділів; більш тривалому терміні розслідування, що дозволить в необхідних випадках звертатися із запитами в іноземні правоохоронні органи, міжнародні організації; своєчасності вирішення організаційних питань – залучення у провадження перекладача, переклад процесуальних документів та інші дії.

Ситуацію можливо врегулювати шляхом внесення доповнення до ст. 480 КПК України «Особи, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження», а саме, передбачити в ч.1 Особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно *пункт*:

11) представника дипломатичного представництва чи консульської установи.

Перспективним вважаємо також формування в структурі слідчого апарату Національної поліції (далі – НП) і СБУ України підрозділів, які займалися б виключно розслідуванням злочинів іноземців, із включенням слідчих, які володіють іноземною мовою і основами взаємодії із закордонними правоохоронними органами та міжнародними організаціями.

Крім вищевказаного, слід констатувати, що серед досліджуваної категорії злочинів, а саме вбивств нами не вивчено жодного випадку на території України, щодо вбивства іноземним громадянином, який володіє імунітетом який ми вище розглядали. Тому, зосередимо увагу на наступних особливостях проведення розслідування вбивств особами, які не володіють імунітетом.

Щодо категорії іноземців, які не володіють імунітетом, то в результаті проведеного дослідження нами виокремлено чотири групи таких осіб, залежно від місця їхнього перебування після вчинення вбивства:

Перша група – іноземці, які знаходяться на території України;

Друга група – іноземці, які після вчинення вбивства покинули територію України і знаходяться на території держав учасниць Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах. Станом на 28.04.2020 року дану конвенцію підписали 50 країн учасниць (серед них: Азербайджан, Армения, Великобританія, Грузія, Польща, Республіка Молдова, Російська Федерація та інш. [231]).

Третя група – іноземці, які після вчинення вбивства покинули територію України і знаходяться на території держав СНД (до таких країн відносяться Республіка Білорусь, Республіка Казахстан, Киргизька Республіка та інш.).

Четверта група – іноземці, які після вчинення вбивства покинули територію України і знаходяться на території інших держав із якими в Україні укладені договори про надання правової допомоги (серед таких країн: В'єтнам, Алжир, Ємен, Кіпр, Китай, Корея, Куба, США).

В залежності від місця знаходження особи іноземця, яка вчинила вбивство і буде залежати організація та тактика проведення окремих С (Р)Д.

В результаті проведеного нами анкетування, слідчі НП України серед гласних С(Р)Д, які є найефективнішими під час розслідування вбивств вчинених іноземцем на території України вважають такі (за умовами анкетування, відповідь на це питання може охоплювати декілька варіантів): допит – 134 (85,8 %); огляд, зокрема місця події та трупа – 118 (75,6 %); пред'явлення для впізнання – 107 (62,7 %); обшук – 97 (56,7 %); освідування – 48 (24,8 %); слідчий експеримент – 34 (16,2 %), що дозволяє ставити їх пріоритетними процесуальними діями в структурі методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями (Додаток А).

Необхідно відмітити, що ці данні цілком зіставляються з результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень по даній категорії злочинів,

відповідно до яких, серед гласних С (Р)Д, найчастіше проводяться: огляд і допит, інколи – пред’явлення для впізнання, обшук, освідування. Оскільки в даний підрозділ має назву: «Тактика проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України», тому розглянемо лише ті окремі С (Р)Д, які притаманні цій категорії кримінальних проваджень і які мають свої особливості. До таких С(Р)Д відносяться: слідчий огляд, допит та обшук.

Слідчий огляд. Огляд є однією з найбільш поширених С(Р)Д і його значення важко переоцінити. Результати, які слідчий одержує під час огляду, слугують тією відправною точкою, від якої залежить весь хід подальшого розслідування.

Особливе значення огляду у випадках, коли в розпорядження слідчого наявна лише інформація про виявлені ознаки кримінального правопорушення. За таких умов, огляд є єдиною можливістю встановлення сутності події.

Відповідно до п. 1 ст. 237 КПК України з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення та документів. Огляд як слідча (розшукова) дія полягає у безпосередньому спостереженні й дослідженні його учасниками матеріальних об’єктів, які пов’язані з обставинами вчинення кримінального правопорушення [132, с. 527].

Загальні засади проведення цієї С(Р)Д досить детально розглянуто в криміналістичній літературі [144; 166]. Водночас, проведення огляду під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, залишається недостатньо дослідженим.

Успіх даної С(Р)Д, втім, як і будь-якої іншої, визначається не лише ступенем володіння слідчим тактичними рекомендаціями і вмінням застосовувати їх на практиці, але безпосередньо залежить і від організації підготовки С(Р)Д [124, с. 416].

У науковій літературі детально описані дії слідчого на кожному з етапів огляду місця події, тому ми не будемо на них детально зупинятися, а розглянемо лише особливості проведення огляду у розглядуваній категорії злочинів.

Необхідно відзначити, що до виїзду на місце події слідчий повинен вирішити три групи завдань: 1) завдання інформаційного забезпечення учасників С(Р)Д; 2) завдання правового забезпечення огляду місця події; 3) завдання підготовки організаційно-забезпечувальних заходів.

Вирішення завдання інформаційного забезпечення передбачає в собі прогностичну роботу слідчого на основі наявної в розпорядженні слідчого попередньої інформації про місце події. У цьому випадку слідчий повинен визначити: які фахівці повинні бути залучені в даній С(Р)Д; які технічні засоби необхідно буде застосувати; в якій кількості повинні будуть бути задіяні оперативні працівники для проведення паралельно з оглядом місця події оперативно-розшукових заходів. Так, Антощук А.О. відмічав, що основу ефективності огляду становлять: технічне оснащення оперативної групи; досвідченість особи, яка проводить огляд; знання слідчим основних правил огляду та ретельності його проведення [8, с. 246].

Вирішення завдання правового забезпечення огляду місця події передбачає дотримання правових норм при виконанні даної С(Р)Д. Як справедливо зауважує А. Я. Михайленко, місцем події може виявитися приміщення, що належить іноземним громадянам або установам, в результаті чого слідчий повинен вступати в правовідносини з цими особами [157].

У такому випадку огляд місця події буде здійснюватися з урахуванням необхідності залучення перекладача. У разі, якщо за попередньою інформацією в приміщенні, що підлягає огляду, проживають іноземні громадяни або приміщення належить іноземній компанії, слідчий на етапі підготовки С(Р)Д повинен вжити заходів до того, щоб в його розпорядженні була особа, що володіє мовою, необхідною для забезпечення комунікації. Крім вирішення питання про виклик даної особи і перевірки його компетенції, слідчий опиняється в ситуації досить складного вибору: який має бути процесуальний статус особи, яка володіє необхідною мовою.

Подальша участь спеціаліста в огляді місця події з метою забезпечення перекладу можливе за двома напрямками.

Ситуація перша – коли особа, не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне судочинство. У цій ситуації необхідним є залучення до участі в огляді місця події – спеціаліста для забезпечення комунікації з особами, що проживають в приміщенні, що підлягає огляду, або з представниками адміністрації, в приміщеннях або на території яких буде здійснюватися огляд. В цьому випадку спеціаліст не бере безпосередньої участі в дослідженні матеріальної обстановки місця події. В той же час, це не означає, що даний спеціаліст не може сприяти здійсненню огляду місця події.

Відповідно до ч. 1 ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [131].

Але брати участь у процесуальних діях (в даному випадку в огляді місця події) і сприяти проведенню процесуальної дії (огляду місця події) – це не рівнозначні поняття. За своїм смисловим наповненням поняття «сприяти огляду місця події» ширше поняття «брати участь в огляді місця події». Сприяння огляду місця події включає в себе заходи по підготовці даної С(Р)Д, допомога у фіксації, заходи, спрямовані на отримання відомостей, які можуть сприяти результативності огляду місця події.

Ситуація друга – коли на підготовчому етапі огляду місця події в розпорядженні слідчого є інформація про те, що огляд місце події буде включати в себе і огляд документів, оформлених на іноземній мові. В цьому випадку спеціаліст, який володіє даною мовою, буде брати безпосередню участь в дослідженні матеріальних об'єктів на місці події. Дана ситуація передбачає участь спеціаліста на всіх стадіях проведення огляду місця події.

Таким чином, ми розглянули особливості проведення огляду при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України.

Допит. Оскільки проведене дослідження показало, що для розслідування вбивств, вчинених іноземними громадянами, одна із найпоширеніших і найінформативніших С(Р)Д – є допит, тому розглянемо його особливості.

Організація та тактика проведення допиту досить детально розглянуті у науковій літературі В. П. Бахіним, В. К. Весельським [14, 28], В. О. Коноваловою, [117], В. Г. Лукашевичем [145], Л. Д. Удаловою [248], К. О. Чаплинським [257], В. Ю. Шепітьком [269] та інш.

У науковій літературі абсолютно справедливо відзначається, що «не можливо представити собі розслідування, яке можна провести без допиту – підозрюваного, свідків або потерпілого, а найчастіше і тих і інших.

Допит підозрюваного – це слідча (розшукова) дія підвищеного тактичного ризику, оскільки неможливо передбачити наслідки її проведення. Тому слідчому необхідно враховувати конкретну ситуацію, унаслідок якої постала необхідність її проведення [279, с. 152].

Допит як процес інформаційної взаємодії як мінімум двох суб'єктів (слідчого і допитуваного) передбачає взаємний обмін інформацією при цьому не тільки вербальної, а й невербальної, відображуваної в жестах, міміці, інтонації та інших зовнішніх проявах суб'єкта взаємодії до інформації, що повідомляється. Тому, особливого значення, при розслідуванні вбивств вчинених іноземцем на території України, на нашу думку, відіграє місце та метод проведення допиту.

Доведено, що створення стресових психологічних умов, щоб отримати зізнання або інформацію, має негативний вплив на мотивацію, настрій, пам'ять і сприйняття, що в свою чергу негативно впливає на хід розслідування. З метою усунення цієї проблеми і починає отримувати широкого обговорення новий метод допиту – процесуальне інтерв'ю.

Дослідженням інституту процесуального інтерв'ю займалися такі науковці галузі кримінального процесуального права, криміналістики та психології, як Р. Булл, С. Мостон, М. Шоллум, Б. Снук, Дж. Іствуд, М. Феллон, Е. Ферраро, Т. Вільямсон, І. Блек, Б. Пітт-Пейн, Е. Гріффітс, Д. Джей, Р. Фішер, Е. Гайзельмен та інші. На теренах України ця тематика з'явилася відносно не давно, а тому не представляла собою широке коло досліджень. Деякі питання основ процесуального інтерв'ю розглядалися у роботах О. М. Броневицької [22], В.В. Луцика [148], М.М. Майстренка [150], А. Хавхун [256].

Необхідно відмітити, що піонерами у запровадженні процесуального інтерв'ю стала Велика Британія, де на початку 90-х років кардинально змінився підхід до допитів підозрюваних у кримінальних провадженнях, це ознаменувало перехід від формату допиту, спрямованого на отримання зізнання від підозрюваного, до науково обґрунтованого процесу інтерв'ювання, розробленого для збору і перевірки точної і надійної інформації. Фактично одночасно із Великою Британією, після судового скандалу в Норвегії, пов'язаного з неправдивим зізнанням молодого підозрюваного у вбивстві в 90-х, поліція Норвегії звернула увагу на практику процесуального інтерв'ювання і спільно з вченими та колегами з Великої Британії було розроблено національний навчальний курс, який згодом впровадили у практичну діяльність. Найяскравішим прикладом дієвості процесуального інтерв'ювання та своєрідною перевіркою цього методу стало розслідування терористичного акту у Норвегії у 2011 році, в результаті якого загинули 77 осіб. Під керівництвом Асбйорна Раклева, суперінтенданта поліції Осло, із підозрюваним Андерсоном Берінгом Брейвіком було проведено 31 інтерв'ю протягом 9 місяців, які в сукупності тривали 220 годин. На початку кожного інтерв'ю підозрюваному повідомляли і нагадували про його права, кожного разу був присутній адвокат. Під час судового розгляду єдиною його скаргою було те, що він жалкував, що так багато розповів [39].

Дана позиція почала широко вивчатися і в наукових колах України. Так, С. Хавхун визначає процесуальне інтерв'ю як процесуальну дію, що полягає в отриманні точної, надійної та достовірної інформації від потерпілих, свідків, підозрюваних (інтерв'юєнтів) в ході їхнього спілкування з інтерв'юером для встановлення фактичних обставин кримінального провадження з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [256, с. 45–46].

Вивчення випадків використання методу процесуального інтерв'ю засвідчує нам його ефективність та доцільність використання в процесі доказування, зокрема, і при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України.

Відповідно до матеріалів «СТІ» (ініціативи з підтримки конвенції проти катувань) процесуальне інтерв'ю складається із взаємопов'язаних етапів, де кожен етап має вплив на наступний. Інтерв'ю порівнюють із ланцюговою реакцією, де ретельне і систематичне планування та підготовка призведуть до встановлення психологічного контакту. Етапами процесуального інтерв'ю є:

1. Планування і підготовка (фізична підготовка, підготовка по справі, психологічна підготовка);
2. Ознайомлення і встановлення контакту (початок фіксації, залучення і пояснення, правові вимоги, причини і порядок);
3. Перший довільний виклад (вступ, відкриті питання у форматі TED);
4. Уточнення і розкриття (структура обговорення тем, питання, стратегічне розкриття доказів);
5. Завершення інтерв'ю (підведення підсумків, інформування, позитивне завершення, кінець фіксації);
6. Оцінка (Інформація, розслідування, Інтерв'ю(ер)) [208].

Вважаємо за доцільне, розглянути особливості допиту підозрюваного іноземця на основі моделі процесуального інтерв'ю із відповідною інтерпретацією до законодавства України.

Першим етапом є: планування та підготовка. Слід відмітити, що в ході анкетування слідчих Національної поліції на запитання щодо підготовки до проведення допиту, останні вказали, що: через надмірне навантаження у них немає часу на планування і підготовку до допиту (64,2% опитаних); здійснюють планування та підготовку до допиту (28,5 % опитаних); планування та підготовка не відграють значення на хід та результати допиту (7,3% опитаних) (Додаток А). Однак, на нашу думку, ті, які не зважають на такий етап допиту, як планування та підготовка вибирають хибний шлях і це може призвести до втрати важливих доказів та занепаду процесу розслідування.

Під час підготовки до допиту слідчий має ретельно вивчити наявні матеріали провадження, щоб мати змогу оптимально спланувати проведення слідчої (розшукової) дії. Неабияку роль у підготовці до проведення допиту є складання

його плану. Попереднє планування проведення допиту не тільки надає слідчому можливість формувати логічні запитання, не залишити без уваги важливі деталі, а й відчувати себе впевненіше в психологічному контексті. Під час підготовки до допиту не слід забувати й про важливу роль у його результативності питань, пов'язаних з вивченням слідчим особистості допитуваних, рис їх характеру. Наприклад, урахування особливостей характеру й поведінки особи, яку допитують, її життєвих інтересів і проблем, характеристики взаємовідносин з рідними, близькими та іншими особами, що дасть змогу слідчому встановити психологічний контакт, і навпаки, їх ігнорування призводить до загострення обстановки допиту та навіть відмови від спілкування [14, с. 6].

Щодо розглянутої категорії злочинів, то вважаємо, що допиту іноземного громадянина повинна передувати ретельне планування та підготовка. На нашу думку, планування та підготовка до допиту повинна включати в себе наступне: збір вихідних даних про подію, включаючи особу допитуваного; організаційне забезпечення (детально ознайомитися із наявною доказовою базою, визначення місця та часу проведення допиту, необхідних техніко-криміналістичних засобів та їх розташування, забезпечення присутності захисника, перекладача та за потреби інших осіб); тактичне забезпечення майбутньої С(Р)Д.

Загальновідомо, що успіх майбутнього допиту визначається багато в чому об'ємом і характером вихідних даних. До них відносяться, перш за все, коло обставин, про які необхідно отримати показання – предмет допиту. Правильне визначення цих обставин сприяє отриманню повної інформації від підозрюваного і є необхідною умовою планомірності і цілеспрямованості допиту, дозволяє правильно визначити зміст і черговість постановки запитань.

Відомості про особу іноземного громадянина можуть бути отримані слідчим з матеріалів кримінального провадження, оперативних джерел, за результатами аналізу зв'язків підозрюваного.

Водночас, 72 % респондентів серед труднощів, з якими доводиться стикатися при розслідуванні даної категорії злочинів відмітили – труднощі в отриманні характеризуючих матеріалів в іноземній державі на особу (особливо в

тих де відсутні міжнародні договори з Україною), а зокрема: відсутність інформації про реєстрацію особи, характеристика за місцем проживання, офіційні дані про судимість та інші. Крім того, кожний п'ятий респондент вказав на труднощі у збиранні відомостей про іноземця від свідків (особливості зовнішності, мови, дій тощо).

Важливого значення при зібранні вихідних даних має і з'ясування наявності або відсутності імунітету від кримінальної юрисдикції України, адже від цього і буде залежати напрямок подальшого розслідування.

Для з'ясування статутних питань щодо іноземців слідчий чи прокурор може надіслати до МЗС України запит з метою:

- проведення перевірки щодо перебування певного іноземця на дипломатичному, консульському обліку і на якому саме, наявності привілеїв та імунітетів, які поширюються на нього, із зазначенням нормативно-правових актів, якими їх закріплено;

- надсилання в інтересах правоохоронного органу звернення до відповідної установи іноземної держави або організації для підтвердження повноважень особи іноземця і наявності у нього імунітету, а також отримання згоди на проведення слідчих (розшукових) дій щодо нього за участю представника МЗС України.

Відповіді на зазначений запит підтверджують або спростовують наявність імунітету у певного іноземця і дозволяють слідчому, прокурору провести слідчі (розшукові) дії [137, с. 12].

Підсумком підготовки до проведення допиту іноземця є складання плану майбутньої С(Р)Д. Доцільно цей письмовий план допиту, реалізовувати в таблицях або схемах.

На нашу думку, у будь-якому випадку в плані майбутнього допиту доцільно відображати такі відомості: обставини, які підлягають з'ясуванню в ході допиту; джерело отримання інформації про них (протоколи С (Р)Д – огляду, обшуку, слідчого експерименту, висновки експертиз та інш.); питання, які необхідно поставити підозрюваному; при необхідності – доповнюючі, уточнюючі,

контрольні і викриваючі запитання; тактичні прийоми допиту (пред'явлення доказів, демонстрація можливостей та інш.).

Як рекомендація, то вважаємо, що доцільно найбільш суттєві питання заздалегідь перевести на ту мову, на якому будуть даватися показання. Це дозволить особисто переконатися в адекватності їх перекладу, адже доводиться констатувати, що здійснення перекладу в сфері кримінального судочинства специфічна і дуже відрізняється від здійснення перекладу в інших сферах діяльності. Крім того, перекладач в кримінальному судочинстві обмежений в часі, що підвищує вимоги до рівня знання відповідної мови, необхідно переводити не тільки тексти, а й усне мовлення.

Цікавою, та такою, яку ми підтримуємо є позиція Р.М. Дударця, який вважає, що у ситуації, коли слідчий володіє мовою, якою бажає давати показання учасник НЗФ – представник національних меншин. Закон не забороняє (частина 3 статті 29 КПК України) проводити допит цією мовою, якщо слідчий володіє нею вільно, це суттєво спрощує спілкування з допитуваною особою, сприяє встановленню психологічного контакту, довірливих відносин. Проте, на нашу думку, доцільно складати цією мовою і протокол допиту, а потім за допомогою запрошеного перекладача перекласти документ мовою судочинства та приєднати незалежний переклад до матеріалів кримінального провадження. Бажання допитуваної особи давати показання через перекладача або без нього обов'язково слід відобразити в протоколі допиту [66, с. 187–188].

Водночас, доводиться констатувати і той факт, що залучення перекладача на сьогоднішній день є нагальною проблемою. Дану тезу підтримали 100 % опитаних (Додаток А). Взагалі, проблема мовного перекладу при розслідуванні будь-яких кримінальних правопорушень, вчинених іноземними громадянами або з їх участю, як і в цілому, в кримінальному судочинстві повинна розглядатися в двох аспектах. З одного боку, це об'єктивність і повнота розслідування кримінальних правопорушень, які досягаються правильною організацією процесу перекладу, особливо у встановленні суб'єктивного ознаки складу злочину. З іншого боку, це забезпечення прав і свобод іноземного громадянина, який

притягається до кримінальної відповідальності. Завданням органу досудового розслідування є встановлення істини, в досягненні якої, при розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених іноземними громадянами «мовний бар'єр» є істотним.

Кримінально-процесуальний закон вирішує проблему мови шляхом залучення такого учасника кримінального процесу як перекладач (ст. 29, 42, 68 КПК України).

Одночасно, виникає проблема актуального перекладу змісту допиту. Як один із варіантів усунення даної проблеми В.В. Зарубей зазначала, щоб запобігти неправильному трактуванню юридичних термінів, появі ускладнень у процесі перекладу, що пов'язано з автентичним розумінням специфіки кримінального судочинства, необхідно вирішити питання щодо підготовки перекладачів у системі навчальних закладів МВС України [91].

Однак, на нашу думку, така позиція не знайшла підтримки серед наукових кіл та органів законодавчої влади у зв'язку із тим, що підготовка кадрів системи МВС України не передбачає такої спеціальності, як «Філологія». Однак, як напрям вдосконалення цієї проблематики, то за доцільне було б запровадження у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку за спеціальністю «Філологія» окремого спец-курсу «Основи кримінальної юрисдикції».

Вивчення відповідного законодавства, наукових праць та матеріалів кримінальних проваджень свідчить про проблему залучення перекладача на різних етапах, а зокрема, і до процесу конфіденційної зустрічі захисника із іноземним громадянином.

Право адвоката на конфіденційне побачення з підозрюваним регламентоване як на національному, так і на міжнародному рівнях. Так, відповідно Основних положень про роль адвокатів, прийнятих на VIII Конгресі Організації Об'єднаних Націй по запобіганню злочинам у серпні 1990 року, затриманій, заарештованій або поміщеній у в'язницю особі мають бути забезпечені необхідні умови, час і засоби для зустрічі або комунікацій й консультацій з адвокатом без зволікань, перешкод і цензури, з повною їх

конфіденційністю. Такі консультації можуть бути в полі зору, проте, за межами чутності уповноважених посадових осіб (п. 8). Уряди повинні визнавати і додержувати конфіденційності комунікацій і консультацій між адвокатом і клієнтом в рамках відносин, пов'язаних з виконанням адвокатом своїх професійних обов'язків (п. 22) [29].

Крім цього, в «Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства» зазначено, що особливість професії адвоката полягає в тому, що він одержує від клієнта відомості, які той не буде повідомляти іншій особі, а також іншу інформацію, яку йому належить зберігати в таємниці. Довіра до адвоката може виникнути лише за умови обов'язкового додержання ним принципу конфіденційності. Таким чином, конфіденційність є першорядним і фундаментальним правом та обов'язком адвоката (п. 2.3.1) [81].

Відповідно до КПК України, а саме в п.3, ч. 3, ст. 42 КПК України зазначено, що підозрюваний має право: на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості [131].

Однак, в рамках кримінального-процесуального законодавства не вирішено питання про порядок реалізації права іноземного громадянина, який перебуває в статусі підозрюваного і не володіє мовою, якою здійснюється розслідування, на конфіденційну зустріч зі своїм захисником. Адже, як ми писали – конфіденційність передбачає зустріч без участі третіх осіб, однак спілкування між цими особами без перекладача представляється неможливим.

Тим паче, що в досліджуваній нами темі мова йде про особливого суб'єкта, а саме іноземного громадянина, який може вимагати такого побачення, відповідно до знань свого законодавства. Такі права передбачені законодавством ряду країн. Так, зокрема, відповідно до ч.3 ст. 46 Кримінального кодексу Швейцарії адвокату надано безперешкодне спілкування з підзахисним, який знаходиться у пенітенціарній установі. Однак при зловживанні цим правом керівник такої

установи може заборонити безперешкодне спілкування з підзахисним [247, с. 108].

Крім цього, ст. 50 КПК Нідерландів надає адвокату право необмеженого і безконтрольного доступу (особисто чи шляхом листування) до обвинуваченого, взятого під варту. Водночас, це право захисника може бути обмежено за наявності серйозних підозр у тому, що контакти між обвинуваченим і адвокатом використовуються для перешкоджання розслідуванню [187, с. 269].

Водночас в вищевказаних країнах передбачається участь перекладача, залученого стороною захисту.

Необхідно детально розібратися із поняттям «побачення», яке передбачене КПК України та має різні думки щодо його тлумачення. Якщо згадати думку А. П. Рижакова, то він зазначав, що при характеристиці терміну «побачення» автори тлумачних словників нічого не згадують про можливу розмову між особами, що зустрічаються. Однак коли мова йде про кримінально-процесуальне побачення між захисником та підозрюваним, то варто відразу заявити, що такого не буде, якщо підозрюваному нададуть одну лише можливість зустрітися із захисником і перешкоджають будь-яким шляхом розмові між ними [211, с. 258].

Водночас, А. В. Рагулін, запропонував на законодавчому рівні термін «побачення» замінити на поняття «зустрічі для надання правової допомоги», оскільки останнє в більшій мірі відповідає сенсу та призначенню відвідувань адвокатом підзахисного, який тримається під вартою [210, с. 32].

Узагальнивши дані позиції О. Винокуров вважає, що конфіденційність зустрічей між захисником та обвинуваченим має бути забезпечена правом сторони захисту проводити такі зустрічі наодинці. Крім того, вважає за доцільне доповнити чинний КПК окремою статтею номер 46-1 під назвою «Конфіденційні зустрічі для надання правової допомоги» [29].

Звичайно, що враховуючи особистий досвід на посаді слідчого, ми не можемо погодитися із позицією О. Винокурова в частині доповнення КПК України окремою статтею 46-1, оскільки автор бажає надати таким чином дозвіл на такі зустрічі без дозволу слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду.

Тому, з метою врегулювання питання конфіденційних зустрічей захисника із підозрюваним та одночасної реалізації прав підозрюваного, пропонуємо доповнити п. 3, ч. 3, ст. 42 КПК України словами наступного змісту:

3) на першу вимогу мати захисника і **зустрічі із ним для надання правової допомоги** до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі **зустрічі** без обмеження їх кількості й тривалості **користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом.**

З метою якісного та повного отримання інформації від допитуваного необхідно правильно вибрати місце проведення допиту. Відповідно до ч. 1 ст. 224 КПК України допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати [131]. Однак вчені довели той факт, що особа, опинившись в приміщенні поліції може відразу відмовитися від дачі будь-яких показань. Одним із основних чинників якісного процесуального інтерв'ю є місце його проведення. Так, С. Деркач надав наступні критерії для приміщення при допиті:

- *Конфіденційність.* Доступ до кімнати повинен бути обмежений. Щоб ні у слідчого, ні у допитуваного не було відчуття, що будь-якої миті хтось може увійти.
- *Тиша.* Мобільні та стаціонарні телефони повинні бути вимкнені або переведені у безгучний режим. Необхідно зменшити шум, що виникає від системи опалення, вентиляції, пересувних меблів тощо. Слід переконатися, що ніщо не перешкоджатиме аудіозапису.
- *Мінімалізм.* У кімнаті не має бути зайвих об'єктів, меблів, так званої «поліцейської обстановки», що відволікатиме та ставатиме фізичним і психологічним бар'єром між слідчим і допитуваним.
- *Комфорт.* Кімната має виглядати безпечною та приємною, спонукати до відвертої розмови.

- *Якісні технічні засоби відео- та аудіозапису.* Важливо впевнитися, що всі особи будуть у кадрі, що допитуваний не матиме змоги переміститися з оптимальної точки запису камери [57].

Вважаємо, що дотримуючись таких критеріїв дійсно можна отримати невимушені та правдиві показання від іноземця по факту вбивства.

Важливого значення на процес допиту та отримання правдивих показань, відіграють слідчі ситуації, які складаються на етапі підготовки до допиту. В результаті анкетувань слідчих було виділено наступні типові слідчі ситуації допиту підозрюваного іноземця у вчиненому вбивстві:

- 1) особа визнає себе винним в скоєнні вбивства;
- 2) особа частково визнає свою винну;
- 3) особа не визнає своєї вини у скоєному вбивстві.

Перша з названих ситуацій може існувати в двох варіантах:

- а) обвинувачений дає свідчення про те, що сталося;
- б) обвинувачений відмовився від дачі показань.

Ситуація, коли підозрюваний-іноземець повністю визнає себе виним в скоєнні вбивства і дає повні показання по суті скоєного, є найбільш сприятливою. Разом з тим, така ситуація таїть в собі небезпеку тактичної помилки, пов'язаної з переоцінкою значення «вільних» показань підозрюваного, а тому також передбачає проведення інших С(Р)Д, які б допомогли підтвердити їх достовірність.

Після узагальнення матеріалів кримінальних проваджень по фактах вбивств іноземцями на території України, доводиться констатувати, що більшість норм кримінального процесуального законодавства слідчими дотримуються, водночас криміналістичні рекомендації ігнорують.

Слід мати на увазі, що самі по собі показання підозрюваного, не підтвердженні сукупністю інших доказів, зібраних у провадженні, не можуть розглядатися як допустимий доказ вчинення цією особою інкримінованого йому вбивства. Слідчому необхідно максимально конкретизувати показання підозрюваного іноземця, акцентуючи увагу на факти та обставини, що

підлягають перевірці за допомогою проведення комплексу відповідних С (Р)Д таких, як: допит свідків, інших співучасників (у разі їх наявності), призначення судових експертиз, проведення оглядів, обшуків, слідчого експерименту, пред'явлення для впізнання, а також проведення необхідних негласних С (Р)Д та оперативно-розшукових заходів.

Надзвичайно важливу роль при підготовці та плануванні розслідування має і визначення та забезпечення належного фіксування С(Р)Д техніко-криміналістичними засобами. Кримінально-процесуальне законодавство допускає застосування аудіо- чи відеозапису при виконанні слідчих С (Р)Д. Так, відповідно до ч. 5, ст. 224 КПК України під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис [131]. Проте, ряд авторів неодноразово наголошували на необхідності та доцільності проведення відеозапису під час допиту підозрюваного іноземного громадянина.

Слідчі (розшукові) дії за участю іноземців доцільно фіксувати і за допомогою технічних засобів (фотографування, аудіо- та відеозапису). Відеозапис дозволяє максимально зафіксувати обстановку слідчої (розшукової) дії, вербальні та невербальні комунікації осіб, які беруть у ньому участь. Важливе значення відеозапису зумовлено і тим, що перебування іноземця на території України часто обмежене у часі, і чим більше інформації вдасться отримати, тим успішнішим буде подальше розслідування. Крім того, використання відеозапису може навіть сприяти виявленню фактів завідомо неправдивого перекладу, корекції перекладачем пояснень іноземця стосовно окремих обставин кримінального правопорушення як засобу впливу чи тиску на допитуваного з метою надання останнім показань на користь зацікавлених осіб [161, с. 88].

Вивчення технічних можливостей відео- та аудіозапису засвідчує, що відеозапис має певні переваги, тому що дає змогу з вичерпною повнотою зберегти для слідства та суду те, що не здатний відобразити протокол – об'єктивно фіксує не лише звуковий зміст слідчої (розшукової) дії, а й ті аспекти, які сприймаються зором: міміка та жести особи, яка розмовляє, її загальний фізичний і психічний стани тощо [219, с. 2, 14].

Необхідність і значимість фіксування ходу допиту відмітили і слідчі, які в ході анкетування зазначили: фіксація допиту іноземного громадянина із застосуванням аудіо- або відеозапису має бути обов'язковим (47 %); рішення про фіксування допиту іноземного громадянина із застосуванням аудіо- або відеозапису право слідчого (31%); необхідності у фіксуванні допиту іноземного громадянина за допомогою аудіо- або відеозапису не має (22 %).

Ми підтримуємо думку вказаних науковців та практичних працівників і вважаємо, що при допиті іноземного громадянина застосувати аудіо- або відеозапис має бути обов'язковим. Факт застосування під час допиту аудіо- або відеозапису дасть змогу не лише зафіксувати суть показань підозрюваного, а й «психологічну атмосферу» у якій отримувалися ці показання. Крім цього, це забезпечить, можливість усунення сумнівів, які можуть виникнути в зв'язку з правильністю перекладу після закінчення часу виконання процесуальної дії, а також у разі, коли виникають сумніви щодо сумлінності перекладача. Це може бути також пов'язане з необхідністю усунення інших протиріч, які можуть бути усунені не інакше як шляхом вивчення аудіо-, або відеозапису проведення допиту. На підставі вищевикладеного, пропонуємо доповнити ст. 224 КПК України частиною п'ятою текстом наступного змісту:

5. Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис, *крім випадків обов'язковості застосування аудіо- або відеозапису проведення допиту іноземного громадянина, який не володіє мовою кримінального судочинства.*

Виходячи із запропонованих змін, пропонуємо доповнити також ч. 1 ст. 107 пунктом 2-1 наступного змісту:

Проведення допиту іноземного громадянина, який не володіє мовою кримінального судочинства в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- або відеозаписувальних технічних засобів.

Вважаємо, що врахування таких доповнень усуне різне тлумачення окремих норм КПК України та позитивно вплине на розслідування кримінальних правопорушень за участю іноземних громадян.

Другий етап: *Знайомство із допитуваною особою та встановлення психологічного контакту.*

При встановленні психологічного контакту, необхідно намагатися сформулювати дружні відносини від самого початку. Перш за все, враховуючи статус особи, необхідно пояснити причини, передумови, права, формальні вимоги і порядок проведення С(Р)Д, включаючи інформацію щодо застосування аудіо- або відеозапису проведення допиту.

Таке положення цілком засвідчують результати анкетування, проведеного А. М. Безноскоком. Цей автор вважає важливою передумовою отримання від підозрюваного й обвинуваченого правдивих показань налагодження з ним психологічного контакту. Його встановленню надають виняткового значення як слідчі (83,4 % опитаних пов'язують з налагодженням психологічного контакту з підозрюваним й обвинуваченим отримання достовірних показань), так і засуджені (66,7 % учасників анкетування підтвердили, що дача ними правдивих показань була зумовлена зазначеною обставиною) [15, с. 82].

Однією із проблем в розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України є – наявність у іноземного громадянина психологічного бар'єру, пов'язаного з можливим неадекватним сприйняттям обстановки, дій співробітників правоохоронних органів України, що може спричинити подачу до них необґрунтованих скарг. Крім цього, наявність психологічного бар'єру вказало і 75% опитаних автором працівників поліції. При цьому необґрунтовані скарги та клопотання заявлялися іноземцями в 76% випадків. Наприклад, К. – громадянин Ісламської Республіки Пакистан, підозрюваний за ч. 1 ст. 115, ч. 4 ст. 187 КК України, неодноразово писав скарги в прокуратуру на те, що в момент його затримання до нього була застосована сила, внаслідок чого «він злякався за своє життя» і «зізнався в тому, чого не робив».

Показовою у такій ситуації є загальновідома справа «Саргсян та інші проти України» від 09 січня 2020 року у якій Вартан Джанібекович Саргсян обвинувачувався за вбивство. Справу було розпочато за трьома заявами, поданими до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав

людини і основоположних свобод. Пан Саргсян скаржився за пунктом 1 статті 5 Конвенції на свавільність його затримання та тримання під вартою у квітні та липні 2007 року, а також, що вони були застосовані з прихованим мотивом, зокрема, змусити його дати неправдиві зізнавальні показання у вчиненні вбивства О. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції на неефективне розслідування його скарги на свавільність тримання його під вартою у квітні 2007 року, яку він висунув разом зі скаргою на жорстоке поводження [221].

Аналогічною є рішення у справі «Кулик проти України» від 19 березня 2015 року у якій особа обвинувачувалася за подвійне вбивство та крадіжку майна. Затриманому правоохоронці оформили явку з повинною без присутності адвоката. В подальшому, коли був залучений захисник до участі у справі, то вбивця відразу відмовився від раніше даних показань і заявляв, що всі показання надані під фізичним та психологічним тиском працівників міліції.

У Європейському суді з прав людини, заявник посилаючись на статтю 3 Конвенції, стверджував, що зазнав жорстокого поводження працівників міліції і що не було проведено ефективного розслідування цієї події. Він також скаржився за статтею 13 Конвенції на відсутність цивільно-правового засобу юридичного захисту у зв'язку з його скаргами на жорстоке поводження [220].

В даних справах Європейський суд з прав людини ставав на бік заявників та визнавав порушення процесуальних та матеріальних аспектів статей 3, 13 Конвенції.

Тому, на стадії досудового розслідування, з метою унеможливлення таких ситуацій необхідне вставлення психологічного контакту. Саме встановлення такого контакту – показник якісної підготовки слідчого до допиту.

Необхідно відмітити, що ефективне встановлення психологічного контакту може бути результатом реалізації таких взаємопов'язаних складових: бесіда на другорядні теми, безпосереднє вивчення особистих рис допитуваного в ході спілкування; усунення емоційної напруги та бар'єру недовіри допитуваного до слідчого; звернення до позитивних рис особи допитуваного; опанування слідчим домінуючої ролі та її утримання в складному процесі інтелектуальної взаємодії

[55, с. 260]. При цьому, необхідно пам'ятати, що в конфліктних слідчих ситуаціях, тактика кожного допиту, на нашу думку, має бути індивідуальною, а не шаблонною. Тактика повинна обиратися не лише залежно від умов слідчої ситуації, але й готовності допитуваного давати показання. Саме слідчий, виходячи із конкретної ситуації, обиратиме ті чи інші ефективні тактичні прийоми, які слугуватимуть отриманню об'єктивних та повних показань.

Саме тому, встановлення психологічного контакту, а особливо при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України, на нашу думку, передбачає не просто дистанційну близькість двох людей – слідчого і підозрюваного, але і схожість їх цілей, почуттів, думок, мотивів. Саме це ми припускаємо, коли говоримо про встановлення якісного психологічного контакту.

Проте, встановлення психологічного контакту також і впливає на подальші етапи допиту і взаємопов'язані між собою. В результаті дослідження, нами було виділено наступні елементи компетентності слідчого по встановленню психологічного контакту та проведенню якісного допиту. *Перший – вміння своєчасно і точно визначити тактику допиту.* Так, В. Л. Васильєв вказує на те, що «вибір правильної тактики допиту залежить від визначення спеціального типу допитуваного. Адже одні і ті ж аргументи з різною силою діють на людей різних типів» [25, с. 36].

Важливим у такій ситуації вбачається використання непроцесуальної форми спеціальних знань – отримання консультацій у спеціалістів (психологів), що допоможе слідчому без втрати часу і безпомилково визначити ситуаційно обґрунтований варіант своїх дій та персоніфікувати встановлення психологічного контакту з підозрюваним.

Другий елемент – вміння використання різноманітних тактичних прийомів. У спеціальній літературі з цього приводу існують різні позиції.

На нашу думку, такою, що заслуговує уваги, та є найбільш наближеною в рамках процесуального інтерв'ю щодо іноземця є позиція В. Г. Лукашевича, який до прийомів встановлення психологічного контакту відносить: створення

належної обстановки допиту; допит наодинці; коректна поведінка слідчого як представника держави, виконує важливі суспільні функції; демонстрацію доброзичливості, неупередженого ставлення до допитуваного, що збуджують інтерес до слідчого як партнера по спілкуванню; демонстрацію вміння вислухати до кінця, не підвищувати голос; проведення попередньої бесіди на абстрактну тему; звернення до логічного мислення допитуваного; роз'яснення цілей і завдань допиту; створення обстановки, збудливою інтерес до допиту і його результатами [145, с. 165-167].

Окрім вищесказаних прийомів, актуальними продовжують залишатися наступні прийоми встановлення і вдосконалення психологічного контакту із допитуваним іноземцем:

- демонстрація особистої зацікавленості до зближення, спільності поглядів та інтересів. Виявлення таких інтересів або тотожних позицій сприяє психологічному зближенню і зумовлює його подальший успіх.

- дистанційна близькість. Ситуаційно обґрунтоване скорочення дистанції при спілкуванні може пробудити психологічний контакт. Такий підхід, як відомо, сприяє зародженню довіри між людьми, що спілкуються особами, а в деяких випадках призводить до виникнення тактильного контакту. У ситуації із допитом іноземця важливе значення відіграють такі особистісні якості слідчого, як привітність, доброзичливість, а інколи і люб'язність. Наприклад, у ситуації, коли до слідчого привели підозрюваного іноземця, то доцільним буде вийти із-за столу назустріч особі та запропонувати йому розміститися. При цьому, доречним буде запитати і про задоволеність підозрюваного наявними умовами для проведення допиту.

- звернення до позитивних якостей підозрюваного. Слідчий не повинен соромитися висловлювати своє шанобливе ставлення до переваг особистості підозрюваного, а при необхідності навіть захоплюватися ними. Здатність до «психологічного маневрування» допоможе своєчасно подолати міжособистісний дискомфорт і наблизитися до дружніх відносин. Основний зміст названого

прийому полягає в правильній візуальній діагностиці та оцінці позитивних якостей підозрюваного.

- демонстрація авторитету слідчого. Даний прийом встановлення психологічного контакту спрямований на створення враження у допитуваного про те, що слідчий є професіоналом своєї справи. Авторитет слідчого демонструється шляхом реалізації формату природної поведінки під час допиту. У довірчій формі слідчий може поділитися з підозрюваним спогадами про конкретні кримінальні провадження (в тому числі по аналогічним видам злочинів), які були направлені до суду. При цьому, доречним буде наголосити на співпраці у таких справа підозрюваного та отримання за це мінімального терміну покарання.

Третій елемент компетентності слідчого – його загальнокультурна привабливість. Культура поведінки слідчого, його охайність, ввічливість, уважність, тактовність і інші етичні якості, а також чіткий голос, ясна мова і передбачувані реакції – надійна основа для встановлення і підтримки тривалої і конструктивної комунікативної взаємодії. За допомогою самопрезентації слідчий повинен подбати про формування свого іміджу в фокусі його сприйняття підозрюваним. При цьому, іноземець – підозрюваний повинен розуміти, що його організатор – людина досвідчена, чесна, порядна, принципова та справедлива.

Слід максимально уважно поставитися до використовуваної на допиті лексики, уникати вживання слів, які можуть здатися образливими для іноземця. Так, в одній з кримінальних справ потерпілий – африканець відмовився від участі в очній ставці з обвинуваченим тільки тому, що останній вжив кілька разів слово «негр» [12, с. 27]

Багатьма авторами також виділяється ще один елемент, а саме – уміння створити сприятливі об'єктивні і суб'єктивні умови допиту. Про умови допиту ми писали вище, лише хочемо відмітити, що до таких умов слід віднести:

- наявність відповідного приміщення (хороше освітлення, зручні місця розташування учасників діалогу, мікроклімат (комфортна температура, чисте

повітря та ін.) і його функціональна оптимізація (все необхідне має бути «під рукою») (вказали 89% опитаних слідчих і керівників слідчих підрозділів);

- наявність необхідної оргтехніки для проведення допиту (100%);
- наявність засобів аудіо-, відео фіксації допиту (78%);
- наявність достатнього часу для проведення ґрунтовного допиту (29%);
- мінімізація зовнішні чинників (вимкнути звуковий ефект телефону або самий телефон, розміщення на зовнішній стороні дверей кабінету таблички з написом «Йде допит. Зберігайте тишу!») (74%);

- наявність комунікативної гнучкості у організатора слідчої (розшукової) дії (подолавши інтелектуальний, емоційний, соціальний, морально-етичний, етичний і інші міжособистісні бар'єри, слідчий повинен бути готовий (в силу об'єктивної необхідності) (57%);

- реалізована слідчим здатність враховувати гендерні, психологічні, вікові, соціальні, національні, майнові, професійні та інші індивідуальні відмінності підозрюваного (98%);

- реалізована внутрішня потреба слідчого в нормалізації психологічної атмосфери спілкування (психологічне консультування допитуваного з метою мінімізації у нього актуальних і потенційних негативних психічних станів, обумовлених його кримінально-процесуальним статусом) (76%) [249, с. 223].

При цьому, важливо розуміти, що психологічний контакт є категорія динамічна, що представляє собою не лише встановлення психологічної близькості, але і його підтримка його на наступних стадіях допиту. Тому, далі ми розглянемо третій та четвертий етап допиту в рамках методу процесуального інтерв'ю (*перший довільний виклад (вступ, відкриті питання у форматі TED) та уточнення і розкриття (структура обговорення тем, питання, стратегічне розкриття доказів)*). Водночас, результативність допиту на цій стадії багато в чому буде залежати від використання тактичних прийомів допиту.

Треба сказати, що, не дивлячись на те, що вивчення проблем допиту присвячена велика кількість робіт, проблеми невербального взаємодії учасників даної слідчої дії багато в чому залишаються розробленими. І хоча за останнє

десятиліття намітилася тенденція активного використання знань про невербальної комунікації в процесі допиту, проте рекомендації по їх використанню носять переважно допоміжний характер для стадії встановлення психологічного контакту слідчого з допитуваним особою. Водночас, доводиться констатувати, що у досліджуваній категорії злочинів, допит проводиться за участю перекладача і значення невербального каналу спілкування з допитуваним істотно зростає. На відміну від допиту без участі перекладача, де використання невербальних засобів комунікації є допоміжним інструментом, на допиті за участю перекладача невербальний канал спілкування є паралельним каналом інформаційної взаємодії. А оскільки інформація, що передається по зазначеним каналам, різниться, у слідчого з'являється можливість використовувати відмінності в цій інформації для досягнення тактичних цілей допиту.

Однак, не можна забувати, що інформаційний обмін під час допиту не є одностороннім. Інформація передається і оцінюється як по напрямку «слідчий – допитуваний», так і у напрямку «допитуваний – слідчий».

У разі, якщо допитуваний не володіє мовою судочинства, але йому надано право користуватися послугами перекладача (п. 18, ч.2 ст.42 КПК України), невербальний канал передачі інформації для допитуваного не так актуальний.

У разі якщо ж допитуваний не володіє мовою судочинства, то він і слідчий знаходяться в однаковому становищі. невербальний канал спілкування між слідчим і допитуваним будуть задіяні в максимальному ступені. Допитуваний буде прагнути отримати додаткову інформацію саме з цього каналу, тому слідчому треба бути особливо уважним за своїми немовних дій.

Крім цього, оскільки можливість безпосереднього мовного впливу слідчого на допитуваного в умовах допиту з участю перекладача знижена, змінюється і комплекс тактичних прийомів, які може застосувати слідчий на цій стадії.

В результаті дослідження, тактичні прийоми допиту з участю перекладача нами розділено на наступні групи:

1. Відомі тактичні прийоми, які можна використовувати без попереднього роз'яснення їх суті перекладачеві;

2. Відомі тактичні прийоми, застосування яких вимагає попереднього роз'яснення їх суті перекладачеві;

3. Тактичні прийоми, специфічні тільки для слідчого дії за участю перекладача, оскільки для своєї реалізації вони вимагають активної участі самого перекладача.

До першої групи тактичних прийомів, які можна використовувати без попереднього роз'яснення їх суті перекладачеві, можна віднести тактичні прийоми логічного впливу, які полягають у виявленні невідповідності показань допитуваного дійсності. До них слід віднести:

- пред'явлення доказів, що вимагають від допитуваного деталізації показань, яка призведе до суперечностей між ним і співучасниками (у разі їх участі);
- логічний аналіз протиріч, наявних в показаннях допитуваного;
- логічний аналіз протиріч між інтересами допитуваного і його співучасників;
- доведення безглуздості зайнятій позиції.

Крім цього, до цієї групи можна віднести частину тактичних прийомів емоційного впливу. Тут слід виділити тактичні прийоми, які стосуються емоційної сфери допитуваного, але базуються переважно на логічному переконанні. Це такі тактичні прийоми як:

- переконання в неправильній зайнятій позиції;
- роз'яснення шкідливих наслідків для близьких осіб допитуваної особи;
- вплив на позитивні сторони особистості допитуваного;
- спонукання покаятися і щиросердно зізнатися шляхом роз'яснення як шкідливих наслідків заперечування і брехні, так і сприятливих наслідків визнання своєї провини і активного сприяння слідству;
- послідовність пред'явлення доказів з метою створення у допитуваного враження про повну обізнаність слідчого.

Друга група тактичних прийомів – це тактичні прийоми, застосування яких вимагає попереднього роз'яснення їх суті перекладачеві. До цієї групи слід віднести такі прийоми емоційно-психологічного впливу:

1. Раптовість. У той час, коли допитуваний дає неправдиві показання, йому бажано поставити запитання, яке не стосується предмету допиту або пред'являється доказ, про наявність якого у слідчого він не знав. Це руйнує заготовлену допитуваним систему помилкових відповідей і викликає стрес. Оскільки фактор раптовості пред'явлення доказів або постановки запитання є ключовим, перекладач повинен бути заздалегідь поінформований про такий тактичний прийом.

Крім цього перекладач повинен заздалегідь підготувати переклад слів слідчого при пред'явленні доказів або переведення питання, яке буде для допитуваного задаватися раптово. Інакше, будь-яка затримка перекладача при реалізації слідчим даного тактичного прийому може значно знизити його значимість для досягнення цілей допиту. При цьому, необхідно слідкувати за голосом та рухами підозрюваного. Так, провідний американський вчений-психолог Пол Екман з цього приводу зазначає, що неправдиві показання можуть бути виявлені за словами, голосом, рухами тіла. Обличчя також може бути цінним джерелом інформації, а отже, нерідко передає інформацію двох типів: те, що брехун хоче показати, і те, що він хоче приховати [275, с. 27–29, 55–61, 89].

2. Відвернення уваги. Оскільки деякі допитувані уважно спостерігають за слідчим, намагаючись з'ясувати, що саме його цікавить, слідчий присипляє пильність допитуваної особи тим, що не акцентує уваги на головному запитанні, з приводу якого йому необхідно отримати правдиві свідчення. Слідчий відволікає увагу допитуваного, задаючи йому ряд питань, які не мають істотного значення для розслідування вбивства. В цьому випадку допитуваний стає менш обережний у викладі обставин, що відносяться до основного запитання, і всупереч своїм бажанням дає по ньому правдиві свідчення. При застосуванні даного тактичного прийому, перекладача доцільно заздалегідь проінструктувати про те, щоб зовнішні прояви перекладу певного ряду запитань здійснювалися перекладачем однаково. Зовсім не обов'язково ставити перекладача до відома про «головне запитання слідства», але зовнішня характеристика запитань, що переводяться

перекладачем повинна бути однаковою: інтонація, гучність голосу, темп, невербальні прояви

3. *Пришвидшення темпу.* Даний тактичний прийом застосовується у разі, якщо допитуваний в ході допиту намагається обміркувати і підготувати кожную відповідь, намагаючись, щоб його відповіді не розходилися з відповідями на інші запитання. Для того, щоб збити подібну тактику поведінки допитуваного рекомендується нав'язати допитуваному високий темп допиту. Зрозуміло, що в разі проведення допиту за участю перекладача, темп перекладу повинен відповідати темпу допиту, який задається слідчим. Для цього перекладач повинен бути заздалегідь обізнаний про зміст питань слідчого з тим, щоб їх переказ не викликав у перекладача труднощі і не знижував темп допиту.

4. *Уповільнення темпу.* Іноді на допиті виникає ситуація, коли допитуваний вибирає високий темп мови, щоб за словесним потоком втопити зміст висловлювань, замаскувати деталі події. В цьому випадку, слідчий повинен уповільнити швидкість мовлення допитуваного. Це досягається за рахунок багаторазового уточнення, доповнення, з'ясування одних і тих же обставин. Уповільнення темпу допиту не вимагає від перекладача додаткових зусиль, проте для того, щоб слідчий міг використовувати даний тактичний прийом, перекладач повинен бути ознайомлений з його сутністю.

Крім цього, для якісного застосування тактичних прийомів, пов'язаних з контролем темпу допиту (пришвидшення темпу, уповільнення темп), слідчий повинен заздалегідь до початку допиту обговорити з перекладачем умовні сигнали, подаючи які слідчий буде повідомляти перекладачеві про необхідність прискорити або, навпаки, уповільнити темп перекладу.

І, нарешті, *група тактичних прийомів, специфічна тільки для допиту за участю перекладача.* Участь перекладача в процесуальній дії передбачає можливість використання перекладача для досягнення слідчим тактичних цілей. В даному випадку вплив на допитуваного буде здійснюватися не тільки самим слідчим, а й перекладачем. При цьому, слід зауважити, що подібне використання перекладача не суперечить ні процесуальним, ні морально-етичним нормам.

Відповідно до ч. 5 ст. 68 КПК України, за завідомо неправильний переклад або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків перекладач несе відповідальність, встановлену законом [131]. Так, за завідомо неправильний переклад, зроблений перекладачем наступає кримінальна відповідальність, передбачена ч. 1 ст. 384 КК України. У той же час законом не заборонено, щоб перекладач міг висловлювати своє ставлення до змісту перекладу невербальними засобами. Дана обставина дозволяє використовувати участь перекладача при проведенні слідчих (розшукових) дій для посилення впливу на іноземця. Так, у разі застосування слідчим таких тактичних прийомів, як «Створення враження про обізнаність слідчого», «Створення вираженого розуміння і готовність слідчим допомогти», «Демонстрація щирості», «Актуалізація мотиву самоповаги допитуваного» та інших, перекладач може не тільки перекладати слова слідчого, але і всіляко підкреслювати їх значення зміною тону голосу, сили гучність голосу, жестами та мімікою.

Наприклад, при створенні слідчим свого образу, як людини, якому можна і потрібно довіритися, що тільки слідчий може допомогти допитуваному і це в його силах, навіть просте кивання перекладачем головою на знак згоди при перекладі слів слідчого буде надавати додатковий ефект впливу, оскільки інформація підтверджує правдивість слів слідчого виходить для допитуваного від третьої особи.

Завершуючи допит, слідчий повинен підвести підсумки, завершити фіксування і оцінити допит.

Звичайно, що вибір конкретного тактичного прийому залежить від індивідуальності ситуації, але ми намагалися розглянути ті, які найбільш оптимальні при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. Крім того, цілком очевидно, що тактичні прийоми найчастіше застосовуються не ізольовано, а в комплексі, що становитимуть тактичну комбінацію.

Слід наголосити, що фахівці Експертного центру з прав людини разом із колегами з інших державних та недержавних організацій працюють над

можливістю запровадження процесуального інтерв'ю в українську систему кримінальної юстиції. Вивчаються наявні практики проведення допитів, системи підготовки кадрів для органів Національної поліції досудового розслідування з метою запровадження найкращих закордонних кейсів. Для реального запровадження процесуального інтерв'ю необхідний комплексний системний підхід, що унеможливує ризики дискредитації.

Висновки до розділу 2

Дослідження обставин, що підлягають встановленню та доказуванню при вбивствах, вчинених іноземцями на території України, слід визнати невід'ємним елементом методики розслідування.

Відсутність обставин, що підлягають встановленню в методиці розслідування кримінальних правопорушень, негативно впливає на процес боротьби зі злочинністю, тому криміналістика, а саме її методичні рекомендації повинні відображати всі сторони процесу розслідування, і його мету.

У розслідування вбивств, вчинених іноземцями істотне значення має стан підпорядкованості суб'єкта злочину юрисдикції України чи держави громадянства іноземця.

На основі узагальнення практики, нами виокремлені особливості обставин, що підлягають встановленню у провадженнях, пов'язаних із вбивствами вчиненими іноземцями на території України:

1) Встановлення події вбивства (саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин):

а) чи настала смерть потерпілого;

б) чи є смерть потерпілого насильницькою;

в) чи є смерть, можливо, наслідком самогубства, нещасного випадку або перевищення меж необхідної оборони?

2. Яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство.

3. Час настання смерті та місце вчинення вбивства.

4. Особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, форма вини, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця.

5. Обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання.

Обрання напряму і алгоритму розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, здебільшого залежить від слідчої ситуації, що складається на момент виявлення ознак кримінального правопорушення. Тобто, організація та планування розслідування у конкретному провадженні значною мірою залежить від слідчої ситуації. Тому, алгоритм слідчого, на нашу думку, щодо розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України має бути наступним: оцінка первинної інформації; аналіз слідчої ситуації; висунення версій щодо обставин вчинення кримінального правопорушення; виокремлення тактичних завдань і планування розслідування (враховуючи статус особи злочинця); особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій.

На основі узагальнення практики розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України нами виокремити низку видів типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування:

Перша ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з повідомленням про умисне вбивство, особу злочинця затримано безпосередньо після вчинення злочину, особу потерпілого встановлено, обставини події очевидні та підтверджуються зібраними доказами.

Друга слідча ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з повідомленням про умисне вбивство, особу злочинця встановлено, але не затримано, особу потерпілого встановлено.

Третя слідча ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з отриманням інформації про виявлення трупа з явними ознаками насильницької смерті, особу злочинця не встановлено, але свідки бачили його, особу потерпілого (жертви злочину) встановлено.

Четверта ситуація – кримінальне провадження розпочато за фактом виявлення трупа невстановленої особи з явними ознаками насильницької смерті, злочинця не встановлено, свідки події відсутні.

До складних слідчих ситуацій наступного етапу розслідування можуть бути віднесені наступні:

1. У розпорядженні слідчого достатньо доказів для закінчення розслідування, підозрюваний – іноземець визнає свою вину або визнає свою вину частково. Завдання слідчого полягає в якісному оформленні та долученні до матеріалів кримінального провадження всіх доказів та складання обвинувального акту – (48 % опитаних).

2. Слідство має докази, достатні для складання обвинувального акту, однак обвинувачений – іноземний громадянин не визнає свою вину. У цьому випадку діяльність слідчого у розслідуванні кримінального провадження, спрямована на перевірку позиції сторони захисту та заявлених клопотань – (34 % опитаних).

3. Доказів, зібраних на початковому етапі розслідування недостатньо для того, щоб вважати розслідування у провадженні закінченим, підозрюваний – іноземець визнає себе винуватим у вчиненому вбивстві і дає показання – (34 % опитаних).

Проведення кожної С(Р)Д, передбаченої КПК України, за участю іноземців має свої як організаційні, так і тактичні особливості. Особливості проведення С(Р)Д, пов'язані із наступними чинниками:

- 1) володіння повного або часткового дипломатичного імунітету деякими іноземцями;
- 2) мовний бар'єр;
- 3) психологічний фактор;
- 4) короткостроковість перебування іноземного громадянина на території України;
- 5) необхідністю співпраці з правоохоронними органами інших держав.

В результаті проведеного дослідження нами виокремлено чотири групи таких осіб, залежно від місця їхнього перебування після вчинення вбивства:

Перша група – іноземці, які знаходяться на території України;

Друга група – іноземці, які після вчинення вбивства покинули територію України і знаходяться на території держав учасниць Європейської конвенції про взаємну допомогу в кримінальних справах..

Третя група – іноземці, які після вчинення вбивства покинули територію України і знаходяться на території держав СНД.

Четверта група – іноземці, які після вчинення вбивства покинули територію України і знаходяться на території інших держав із якими в Україні укладені договори про надання правової допомоги.

В залежності від місця знаходження особи іноземця, яка вчинила вбивство і буде залежати організація та тактика проведення окремих С (Р)Д.

В результаті проведеного нами анкетування, слідчі НП України серед С(Р)Д, які є найефективнішими під час розслідування вбивств вчинених іноземцем на території України вважають такі (за умовами анкетування, відповідь на це питання може охоплювати декілька варіантів): допит – 134 (85,8 %); огляд, зокрема місця події та трупа – 118 (75,6 %); пред'явлення для впізнання, – 107 (62 %); обшук – 97 (56,7 %); освідування – 48 (24,8 %); слідчий експеримент – 34 (16,2 %).

РОЗДІЛ 3 НАСТУПНИЙ ЕТАП РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ, ВЧИНЕНИХ ІНОЗЕМЦЯМИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

3.1. Взаємодія слідчого із вітчизняними та іноземними правоохоронними органами під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України

Швидке виявлення більшості кримінальних правопорушень, їх якісне і повне розслідування, як показує досвід слідчої діяльності, зазвичай неможливе без чітко узгоджених і спільних дій слідчого із різними суб'єктами. Досить важлива тактично і методично правильна налагоджена їх взаємодія при виявленні ознак вчинення та розслідування і вбивств. Особливо ж така співпраця необхідна при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. Необхідно відмітити, що кримінальні правопорушення вчинені іноземцями або відносно іноземців завжди: по-перше, викликають суспільний резонанс та увагу міжнародних партнерів, а по-друге, їх виявлення та розслідування в сучасних умовах боротьби зі злочинністю є пріоритетним завданням правоохоронних органів.

В. В. Топчій та В. Я. Горбачевський, під взаємодією розуміють як узгоджені, такі що ґрунтуються на завданнях кримінального провадження, комплексні (процесуальні й оперативно-розшукові) дії суб'єктів кримінальної процесуальної діяльності, метою яких є розкриття, розслідування і запобігання злочинам, притягнення до відповідальності винних осіб виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону та іншими нормативними актами, що здійснюється при суворому розмежуванні їх компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найбільш ефективного сполучення дозволених для них заходів і відповідного матеріального забезпечення при збереженні таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційних відомостей [239, с. 126].

Говорячи про взаємодію ми не можемо не розглянути її форми. Повна класифікація форм взаємодії можлива з урахуванням різних підстав, що дозволить більш комплексно підійти до зазначеної проблеми. Вона може бути представлена у такому вигляді:

1. У залежності від рівня існування взаємодії доцільно виділяти такі її види:

а) міжнародна взаємодія (на рівні різних держав);

б) міжвідомча взаємодія (на рівні різних органів і підрозділів);

в) внутрішньовідомча взаємодія (на рівні різних підрозділів та органів одного відомства).

Залежно від тривалості здійснення взаємодії: а) епізодична – проведення експертизи, виконання працівником оперативного підрозділу доручення слідчого, залучення спеціаліста для проведення окремої процесуальної дії тощо. Початком виникнення даного виду взаємодії є момент отримання відповідного процесуального рішення (постанови, доручення, клопотання) і закінчується після його виконання; б) тривала – виникає при необхідності вирішення низки завдань, що обумовлено характером і складністю конкретного кримінального правопорушення. Початковим моментом виникнення даного виду взаємодії слід вважати створення слідчої-оперативної групи для досудового розслідування кримінальних правопорушень [1, с. 28].

Звісно, що загальновідомий поділ на правові або процесуальні та організаційні або не процесуальні, дещо умовний, оскільки правові (процесуальні) форми – спільне проведення СРД, доручення слідчого оперативному працівникові, завжди потребують певної організації. Особливістю процесуальної взаємодії є її чітка правова регламентація, а заходи, що вживаються в її межах, пов'язані з отриманням доказової інформації, яка свідчить про причетність особи до вчинення конкретного злочину. Згідно з КПК України, до процесуальних форм взаємодії, що можуть застосовуватися при розслідуванні кримінальних правопорушень на стадії досудового розслідування, відносяться: надання слідчим відповідним оперативним підрозділам доручень на проведення СРД і НСРД; проведення різного виду експертиз тощо [233; 132; 130].

Звичайно, що криміналістичні роботи повинні містити напрями взаємодії слідчого, а тому тут важко не погодитися з Г.А. Матусовським, який справедливо відмічає, що в криміналістиці проблему взаємодії розглядають в розрізі поставлених перед нею завданнями – яким чином побудувати взаємодію суб'єктів розслідування з метою забезпечення найбільш швидкого, повного та ефективного виявлення та використання в розслідуванні слідів злочину [153].

Ми підтримуємо дану позицію і дійсно вважаємо, що ефективна взаємодія буде лише тоді, коли вона буде приносити результат через призму слідової інформації. При цьому, необхідно пам'ятати, що при розслідуванні даної категорії кримінальних проваджень, така слідова інформація може бути отримана в ході взаємодії із широким колом суб'єктів. Такої ж думки і слідчі, які в ході анкетування визначили наступні напрями взаємодії при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України: 1) взаємодія слідчого з оперативними підрозділами (100%); 2) взаємодія слідчого з експертом і спеціалістом (92%); 3) взаємодія слідчого з прокурором (67%); 5) взаємодія слідчого з іншими органами (65%); 6) взаємодія в рамках міжнародного співробітництва (73%) (Додаток А).

При цьому, в ході анкетування було з'ясовано, що при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України, ключове значення мала взаємодія слідчих з: оперативними підрозділами НПУ – 13,5%, у 12,7 % – з прокурором, у 73,8 % – взаємодія в рамках міжнародного співробітництва.

Крім цього, 67,4 % респондентів відзначили, що у відомчих нормативно-правових актах недостатньо впорядковано порядок взаємодії органів та підрозділів правоохоронних органів з метою повного та швидкого розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України; 29,7 %, навпаки, – достатньо і лише 2,9 % – взагалі не визначають.

Оскільки питання взаємодії на стадії досудового розслідування досить ґрунтовно досліджено у працях як процесуального спрямування, так і криміналістичного, тому ми розглянемо лише проблемні аспекти взаємодії

слідчого із різними суб'єктами при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України.

Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами.

Першими, з ким доводиться тісно співпрацювати слідчим – оперативні працівники. При розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України слідчі підрозділи насамперед взаємодіють з іншими підрозділами Національної поліції, а саме оперативними з моменту отримання інформації про вчинене вбивство.

Взаємодію слідчого з іншими органами та підрозділами Національної поліції слід розглядати як врегульовану КПК України, підзаконними, відомчими та міжвідомчими нормативно-правовими актами діяльність цих органів, яка реалізується через комплекс спільних, узгоджених за різними факторами (час, місце, метод, форма, тощо) заходів, спрямованих на забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу [169, с. 218].

Для правильного використання взаємодії в ході розслідування, на основі думок вчених нами запропоновано авторське визначення цього поняття. Так, під взаємодією слідчих з оперативними працівниками при виявленні ознак злочину та розслідуванні кримінальних проваджень, слід розуміти організовану, злагоджену за програмними цілями, плановану за місцем і часом їх спільну діяльність, засновану на законах і підзаконних актах, яка доцільно поєднує оперативно-розшукові та процесуальні функції оперативних працівників з процесуальними діями слідчого, при його керівній і організуючій ролі і чіткому розмежуванні компетенції взаємодіючих суб'єктів.

У першу чергу, така взаємодія регулюється вимогами Інструкції з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України (далі – НПУ) [98].

Крім вищевказаної Інструкції слідчі в своїй діяльності опираються також і на Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні [97]. У вказаній Інструкції є розділ IX. «Особливості організації взаємодії при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених проти життя, здоров'я, статевої свободи та статевої недоторканості особи». Водночас, в результаті аналізу викладених у цій інструкції положень з'ясовано, що там відсутні норми щодо взаємодії при виявленні та розслідуванні вбивств, вчинених іноземцем або відносно іноземця, хоча дана категорія осіб завжди потребувала додаткової уваги. Тому, пропонуємо внести зміни у відповідну інструкцію шляхом доповнення переліку осіб у п.3 розділу IX.

Так, п. 3 – В апаратах ГУНП для оперативного виїзду на місце вчинення вбивств з обтяжливими обставинами чи кримінальних правопорушень проти особи, що викликали суспільний резонанс, стосовно або за участю представників центральних органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, **іноземцями або відносно них**; засобів масової інформації, ... створюються постійно діючі СОГ, які очолюють слідчі спеціалізованих підрозділів розслідування кримінальних правопорушень проти особи слідчого управління ГУНП.

Вважаємо, що внесення змін у вказану Інструкцію сприятиме належному реагуванню на вказані факти та відповідному розслідуванню.

Найбільш розповсюдженою формою взаємодії слідчого з оперативними працівниками є виконання доручень. Необхідно відмітити, що ініціативне проведення більшості оперативно-розшукових заходів оперативними працівниками на сьогодні замінено виконанням доручень слідчого направлених на проведення окремих слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій.

Якщо говорити про сутність поняття «доручення», то сучасний тлумачний словник української мови визначає доручення як:

- 1) дію за значенням доручати; справу, доручену кому-небудь; завдання;

2) документ, що дає кому–небудь право діяти від імені особи, яка видала цей документ; довіреність. Слово «доручати» тлумачиться як покладати на когось виконання чого–небудь [26].

Ю. П. Аленін у своїй роботі рекомендує слідчому не зловживати правом доручати виконання процесуальних дій оперативним підрозділам, тому що їх відпрацювання зменшує час для виконання їх основних обов'язків, що передбачені Законом України «Про оперативно–розшукову діяльність» [5, с. 191].

Згідно з ч. 2 ст. 41 КПК України, під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Співробітники оперативних підрозділів (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України) не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора [131].

Однак в практичній діяльності слідчі стикалися із проблемою обліку таких доручень та контроль за їх виконанням. Саме з цією метою було зроблений перший крок для вирішення даної проблеми. Так, для обліку доручень на проведення слідчих (розшукових) дій розпочала роботу інформаційна підсистема «Слідство: доручення». Методичними рекомендаціями щодо порядку роботи з електронною карткою обліку доручень на проведення слідчих (розшукових) дій в інформаційній підсистемі «Слідство: доручення» Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України [155] врегульовано порядок внесення відомостей до інформаційних ресурсів ІПС під час складання доручень на проведення слідчих (розшукових) дій авторизованими користувачами структурних підрозділів МВС України та його територіальних органів, які згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України забезпечують досудове розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до їх підслідності [174, с. 83]. Однак, в ході практичної діяльності вказана інформаційна підсистема не запрацювала на повну, оскільки відбулося реформування міліції в поліцію і нормативна база застаріла. Сьогодні, є

актуальним відновлення роботи вказаної інформаційної підсистеми, з метою якісної та своєчасної взаємодії, тому вважаємо за необхідне продовжити роботу у цьому напрямі та відновити роботу вказаної інформаційної підсистеми шляхом внесення змін та доповнень до нормативно-правових актів, які регулюють його функціонування.

Звичайно, що слідчі доручають провидити окремі слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії, але, вважаємо, що при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України коло таких дій має бути обмежене. Виконання доручено часто здійснюється некомпетентно, з багатьма процесуальними порушеннями, що не тільки не приносить реальної користі, а й може утруднити подальше збирання доказів. Серед науковців не має єдиної думки щодо переліку С (Р)Д, які можуть бути доручені оперативному підрозділу. Ми підтримуємо тих учених, які вважають, що співробітнику оперативного підрозділу при розслідуванні даної категорії злочинів можуть доручатися проведення лише НС(Р)Д. Слідчий повинен сам проводити С (Р)Д, які вимагають глибоких знань матеріалів провадження або дозволять отримати важливі дані для розслідування та доведення вини особи.

Враховуючи вищевикладене, назріла необхідність закріплення в законі положення про те, за яких умов доручення про проведення С (Р)Д та НС(Р)Д, оперативно-розшукових чи інших процесуальних дій може бути дано оперативним підрозділам. Зокрема, такими умовами можуть бути неможливість слідчого провести такі дії особисто, необхідність одночасного проведення декількох слідчих (розшукових) дій, необхідність поєднання слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів.

Взаємодія слідчого з прокурором.

Відповідно до ст. 131–1 Конституції України (далі – КУ) прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;

3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [120].

Якщо говорити про розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України, то доцільно згадати нормативно-правові акти, якими регулюються взаємодія слідчого та прокурора.

По-перше, відповідно до Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення, затвердженого наказом Офісу Генерального прокурора України від 30.06.2020 № 298, взаємодія між слідчим та прокурором відбувається завдяки електронному обміну інформацією про стан кримінального провадження, яке відображаються в Єдиному реєстрі досудових розслідувань [195].

По-друге, відповідно до п. 3 Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини про факт насильницької смерті людини невідкладно повідомляється прокурор. У таких випадках слідчий, прокурор проводять огляд місця події та трупа в порядку, передбаченому статтями 237, 238 Кримінального процесуального кодексу України, з обов'язковим застосуванням фотозйомки (за необхідності – відеозйомки) і складанням схеми (плану, креслення) оглянутого місця [197]. Водночас, виходячи із практики оглядів місць події по фактам вбивств вчинених іноземцем або відносно іноземця, то у 80 % випадків проводився відеозапис. Вважаємо, що у ситуації, коли вбивство було вчинено іноземцем або ж відносно іноземця, то використання відеозапису слід визнати обов'язковим. На підставі вищевикладеного, пропонуємо п. 3 вказаного порядку викласти у наступній редакції: ... про факт насильницької смерті людини невідкладно повідомляється прокурор. У таких випадках слідчий, прокурор проводять огляд місця події та трупа в порядку, передбаченому статтями 237, 238 Кримінального процесуального кодексу України, з **обов'язковим застосуванням відео та фотозйомки і складанням план-схеми оглянутого місця.**

По-третє, згідно Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні, керівники органів прокуратури упродовж доби інформують керівників прокуратури вищого рівня про кримінальні правопорушення та події, які набули суспільного резонансу, і здійснюють за потреби виїзди на місце події для забезпечення якісного проведення невідкладних першочергових слідчих (розшукових) дій [198]. Водночас, вважаємо, що редакція попереднього Наказу, яка регулювала дану діяльність більше відображала організацію взаємодії слідчого з прокурором та позитивно впливала на організацію роботи прокурорів на початку досудового розслідування. Так, відповідно до п. 2.7. керівники повинні були інформувати керівників органів прокуратури вищого рівня спеціальним повідомленням, а також чергового прокурора підрозділів приймання, опрацювання та аналізу оперативної інформації Головного управління нагляду за додержанням законів у кримінальному провадженні Генеральної прокуратури України та галузевих підрозділів прокуратур обласного рівня у визначеному порядку про надходження повідомлень про кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки, терористичні акти, бандитизм, катастрофи, аварії, вибухи, пожежі та інші події, унаслідок яких заподіяно значну матеріальну шкоду або сталася загибель людей, умисні вбивства, вчинені при обтяжуючих обставинах і в умовах неочевидності, кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами та злочинними організаціями, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, народними депутатами України, суддями, керівниками правоохоронних органів і вчинені проти них, **особливо тяжкі кримінальні правопорушення, вчинені іноземцями і проти них**, а також стосовно журналістів у разі перешкоджання їхній законній професійній діяльності, про інші кримінальні правопорушення, які набули в суспільстві негативного резонансу.

2.9. Керівникам органів прокуратури виїжджати на місце події за фактами кримінальних правопорушень, передбачених пунктом 2.7 цього наказу,

забезпечивши якісне проведення огляду, організацію невідкладних першочергових слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій [201].

Тому, вбачаємо за необхідне внести зміни в Наказ «Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні» № 51 від 28.03.2019 року передбачивши викладені вище повноваження.

Не зважаючи на нормативне врегулювання взаємодії слідчого з органами прокуратури, на практиці виникають проблеми, з якими часто стикаються слідчі у своїй повсякденній діяльності. Це пояснюється, як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами. На це звертають увагу і слідчі. Так при інтерв'юванні слідчих були встановлені наступні причини неякісної взаємодії слідчого із прокурором при розслідуванні вбивств вчинених іноземцем на території України: затягування погодження процесуальних рішень прокурором (67,1%); затягування погодження прокурором запиту слідчого про міжнародну правову допомогу або передання кримінального провадження (21,6%); плінність кадрів прокуратури і відсутність практичного досвіду (12,3%) (Додаток А). Все це свідчить про необхідність реформування органів прокуратури. На цьому наголошує і Л. В. Омельчук та О. О. Колосов, які зазначають, що хоча прокуратура України постійно зазнає змін, реформування, що супроводжується відповідними змінами у нормативно-правовому регулюванні її діяльності, вона не є ідеально побудованою. У суспільному та політичному житті України постійно відбуваються зміни і тому перш за все прокуратура має бути мобільною та готовою до швидких змін і перебудови, але при цьому це не має впливати на якість виконання свого основного завдання органами прокуратури – захисту прав і свобод особи та держави [168, с. 247]

Взаємодія в рамках міжнародного співробітництва.

Участь іноземного громадянина в скоєнні вбивства вносить свої корективи в його розслідування. Пов'язано це із тим, що у таких обставинах розслідування вбивства може бути ускладнене потребою виконання певного кола С(Р)Д та інших дій за допомогою отримання міжнародної правової допомоги.

Якщо говорити про розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, то тут не можна обійти стороною взаємодію слідчого із правоохоронними органами іноземних держав. Ось тут і доводиться констатувати, що така взаємодія пов'язана зі значними труднощами. Це зумовлено низкою як об'єктивних факторів, так і суб'єктивних факторів.

Тут важко не погодитись з Ю. М. Черноус, яка вказує на те, що в умовах протидії організованій міжрегіональній злочинності особливої актуальності набувають питання взаємодії підрозділів поліції з іншими підрозділами, правоохоронними органами України і міжнародними правоохоронними органами, державними установами та організаціями, недержавними установами і підприємствами, а також організації обміну оперативно-розшуковою інформацією [265, с. 232].

Питанням міжнародної взаємодії у протидії злочинності у чинному КПК України приділена значна увага, про що свідчить розділ IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження». Аналіз положень зазначеного розділу дає можливість стверджувати, що взаємодія здійснюється у таких напрямках: а) міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій – глава 43; б) видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) – глава 44; в) кримінальне провадження у порядку перейняття – глава 45; г) визнання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб – глава 46 [131].

Слід зазначити, що міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях щодо вбивств іноземцями на території України не єдиний вид правової допомоги. Поряд з нею, в рамках міжнародного співробітництва також виявляється правова допомога в сфері оперативно-розшукової або адміністративної діяльності, проте, міжнародна правова допомога у кримінальних провадженнях є одним з найбільш розвинених видів міжнародного співробітництва в боротьбі зі злочинністю, в тому числі за ступенем правового врегулювання, а також практичної розвиненості даного інституту.

Для кримінально-процесуальної складової розслідування вбивств, вчинених іноземними громадянами, за умови, коли потрібно отримання доказів на території інших держав, чільну роль відіграє міжнародна правова допомога у кримінальному провадженні, так як це єдиний спосіб забезпечення допустимості такого роду доказів. Недотримання процедур, встановлених міжнародними договорами кримінально-процесуального характеру і відповідними нормами національного кримінально-процесуального права, не забезпечують допустимість доказів, отриманих на території іншої держави.

Необхідно відмітити, що на сьогодні Україна має надзвичайну широку договірну баз. При цьому, в результаті анкетуванні слідчих, осанні відмітити, що найбільш зручною правовою підставою при зверненні за наданням міжнародної допомоги для сторін є спеціалізований двосторонній договір про правову допомогу у кримінальних провадженнях 86 %. Такі договори укладені із двадцяти двома різними державами з різних регіонів світу.

Слід зазначити, що, незважаючи на досить високий рівень розвитку такого інституту як правова допомога у кримінальних провадженнях, в світі є велика різноманітність підходів в такому вигляді міжнародного співробітництва.

Основне завдання договорів про взаємну правову допомогу у кримінальних провадженнях полягає в тому, щоб створити правові можливості взаємодії компетентних органів України та інших держав з метою ефективного здійснення кримінального правосуддя у провадженнях, які мають міжнародний елемент, у вигляді, наприклад, іноземного громадянина – особи злочинця.

В даному випадку виникають різні слідчі ситуації, які тягнуть необхідність виконання не тільки певного кола С(Р)Д, але і прийняття таких рішень, які і не передбачаються кримінально-процесуальним законодавством при розслідування вбивств.

Як показало дослідження, слідчі ситуації найчастіше визначаються місцем знаходження іноземного громадянина, який вчинив вбивство:

- іноземний громадянин, який вчинив вбивство знаходиться на території України;

- іноземний громадянин, який вчинив вбивство знаходиться на території держави, громадянином якої він є;

- іноземний громадянин перебуває за межами юрисдикції України, але не на території держави свого громадянства.

Тому, залежно від слідчої ситуації і буде визначатися перелік необхідних процесуальних дій. Усі дії, які можуть бути проведені у межах міжнародної правової допомоги, можуть бути умовно розділені на дві групи: а) процесуальні дії, передбачені КПК України; б) процесуальні дії, передбачені міжнародними договорами України [246, с. 13].

1. Процесуальні дії, передбачені КПК України. Якщо почати говорити про процесуальні дії, то необхідно відмітити, що поняття процесуальних дій є досить широким, адже традиційно до процесуальних відносять будь-які дії, що передбачені КПК України. Ситуація ускладнюється тим, що, за умови міжнародної правової допомоги, згідно зі ст. 561 КПК України, на території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені Кодексом або міжнародним договором. Тобто, мова йде про більш широке коло процесуальних дій, ніж це тлумачиться традиційно – а саме, процесуальні дії, що передбачені КПК України та міжнародними договорами України. Міжнародні договори України по-різному визначають перелік таких дій [263, с. 286].

Як зазначає Ю. М. Чорноус, законодавство України та іноземних держав по-різному визначає види процесуальних дій. Проте з метою узгодженого тлумачення дій, які можуть бути проведені у межах міжнародної правової допомоги, згідно законодавством України, міжнародних договорів, використовується термін «процесуальні дії». Відповідно, процесуальними є дії, які направлені на досягнення завдань кримінального провадження, передбачені кримінальним процесуальним законодавством України і здійснювані у відповідності з його приписами. Отже, термін «процесуальні дії» за умов міжнародної правової допомоги, інших питань міжнародного співробітництва є

узагальненим, що сприяє однозначному розумінню та вирішенню поставлених завдань [263, с. 293–294].

У той же час, відповідно до ст. 6 Мінської конвенції 1993 року з Протоколом 1997 року, Договірні Сторони надають одна одній правову допомогу шляхом виконання процесуальних та інших дій, передбачених законодавством запитуваної Договірної Сторони, зокрема: складання та пересилки документів, проведення оглядів, обшуків, вилучення та передачі речових доказів, проведення експертизи, допиту сторін, третіх осіб, підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, свідків, експертів, розшуку осіб, здійснення кримінального переслідування, видачі осіб для їх притягнення до кримінальної відповідальності або приведення вироку до виконання, визнання та виконання судових рішень у цивільних справах, вироків у частині виконання цивільного позову, виконавчих написів, а також шляхом вручення документів [114].

Типовим договором про взаємну допомогу в галузі кримінального судочинства, прийнятим резолюцією 45/117 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р., у межах правової допомоги рекомендовано проведення таких заходів: отримання свідоцьких показань та заяв від окремих осіб; сприяння у наданні затриманих або інших осіб для дачі свідоцьких показань або наданні допомоги у проведенні розслідувань; надання судових документів; проведення розшуків і арештів майна; обстеження об'єктів і ділянок місцевості; надання інформації і речових доказів; надання оригіналів чи завірених копій відповідних документів і матеріалів, в тому числі банківських, фінансових, юридичних і ділових документів [235].

Якщо розглядати відповідність вказаних міжнародних договорів із законодавством України, то можна відмітити, що законодавство України не встановлює вичерпного переліку процесуальних дій та заходів, які можуть бути проведені у порядку надання правової допомоги. Вони передбачені у главі 20 (слідчі (розшукові) дії) та главі 21 (негласні слідчі (розшукові) дії) КПК України. Перелік процесуальних дій не вичерпується посиланням на процесуальні дії,

різновиди та порядок яких визначені КПК. Процесуальні дії можуть бути встановлені й у міжнародному договорі [132, с. 1107].

Науковці також не зупиняються у дослідженні даної проблематики. На сьогодні існує дуже поширена проблема щодо віднесення певного переліку СРД в рамках міжнародного співробітництва. Враховуючи тему нашого дослідження ми підтримуємо думку Ю. М. Черноус, яка до процесуальних дій, які передбачені КПК України відносить:

– процесуальні дії, проведення яких безпосередньо передбачено у межах міжнародного співробітництва, згідно з розділом IX КПК України: вручення документів (статті 542, 564); зберігання та передання речових доказів і документів (ст. 549); тимчасова передача (ст. 565); виклик особи, яка перебуває за межами України (ст. 566); допит шляхом проведення відео- або телефонної кореспонденції (ст. 567); розшук, арешт та конфіскація майна (ст. 568); контрольована поставка (ст. 569); прикордонне переслідування (ст. 570);

– СРД: допит (ст. 224), пред'явлення особи, речей для впізнання (статті 228–229); обшук (ст. 234); огляд (ст. 237); огляд трупа, в тому числі пов'язаний з ексгумацією (статті 238, 239); слідчий експеримент (ст. 240); освідування особи (ст. 241); залучення експерта та проведення експертизи (статті 242–244); отримання зразків для експертизи (ст. 245);

– НСРД: втручання у приватне спілкування (ст. 258); збереження інформації (ст. 259); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264); дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269); моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1); аудіо-, відео контроль місця (ст. 270); контроль за вчиненням злочину (ст. 271); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої

групи чи злочинної організації (ст. 272); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274);

– інші процесуальні дії, передбачені КПК України: залучення особи до провадження як потерпілого (ст. 55), цивільного позивача (ст. 61), цивільного відповідача (ст. 62), їх представників (статті 58, 59, 63, 64), перекладача (ст. 68); експерта (ст. 69), спеціаліста (ст. 71); вручення повістки про виклик (ст. 135); тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159); тимчасове вилучення майна (статті 167, 168); арешт майна (ст. 170); вручення письмового повідомлення про підозру (ст. 278) та інші [263, с. 289–291].

В ході вивчення матеріалів кримінальних проваджень щодо вбивств вчинених іноземцями на території України, нами були виділені наступні процесуальні дії, які найчастіше проводяться в рамках міжнародно-правової допомоги: допит (89%); тимчасовий доступ до речей та документів (49%); слідчий експеримент (34%); обшук (32%); отримання зразків для експертизи (32%); пред'явлення особи, речей для впізнання (12%) (Додаток Б).

Водночас при розслідуванні даної категорії злочинів доводиться констатувати, що успіх міжнародного співробітництва у більшості випадків залежить від своєчасності та оперативності надання міжнародно-правової допомоги. У ситуаціях, коли іноземець, який вчинив вбивство знаходиться за межами України, зумовлюють необхідність розробки ефективних механізмів і процедур надання (отримання) правової допомоги у кримінальному провадженні даної категорії.

Так, згідно ч. 2 ст. 562 КПК України у разі якщо при зверненні за допомогою в іноземній державі необхідно виконати процесуальну дію, для проведення якої в Україні потрібен дозвіл прокурора або суду, така процесуальна дія потребує надання відповідного дозволу прокурором або судом у порядку, встановленому цим Кодексом, лише у разі, якщо це передбачено міжнародним договором або є обов'язковою умовою надання такого виду допомоги за законодавством запитуваної сторони. При цьому строк дії такого дозволу не обмежується, а належно засвідчена копія дозволу долучається до матеріалів запиту [131].

Враховуючи дане положення необхідно відмітити, що, у разі звернення до компетентного органу іноземної держави з метою вилучення документів до запиту про міжнародну правову допомогу необхідно додавати копію ухвали слідчого судді, якою надано дозвіл на проведення відповідної процесуальної дії. Тобто, до запиту необхідно надати належно засвідчену копію ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів або, наприклад, ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи.

Водночас, згідно зі ст. 164 КПК України «Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів»

1. В ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено:

1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів;

2) дата постановлення ухвали;

3) положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу;

4) прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів;

5) назва, опис, інші відомості, які дають можливість визначити речі і документи, до яких повинен бути наданий тимчасовий доступ;

6) розпорядження надати (забезпечити) тимчасовий доступ до речей і документів зазначених в ухвалі особі та надати їй можливість вилучити зазначені речі і оригінали або копії документів, якщо відповідне рішення було прийнято слідчим суддею, судом;

7) строк дії ухвали, який не може перевищувати двох місяців з дня постановлення ухвали, за виключенням ухвал, постановлених на виконання вимог [частини другої](#) статті 562 цього Кодексу;

8) положення закону, які передбачають наслідки невиконання ухвали слідчого судді, суду [131].

Виходячи із цієї норми на практиці розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, у разі надання допомоги у рамках

міжнародного співробітництва виникають проблеми із п. п. 1 та 4. Тобто, в ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів обов'язково має бути зазначено прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів, та прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи або найменування юридичної особи, які мають надати тимчасовий доступ до речей і документів.

Така ж позиція законодавця і в ст. 235 КПК України «Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи». Так, відповідно до ч. 2 Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про:

- 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук;
- 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала;
- 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку;
- 5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;
- 6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

Тобто, якщо у ст. 164 КПК України законодавець передбачив виключення щодо ухвал, постановлених на виконання вимог частини другої статті 562 цього Кодексу, то жодних виключень із цього правила не передбачено у порядку надання міжнародної правової допомоги на території іноземних держав.

Тобто строк дії таких ухвал не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали. Однак, виконання таких ухвал у строк до одного місяця, виходячи із практики розслідування вбивств є практично неможливий. Пояснюється це тим, що: по-перше, необхідний досить тривалий час для перекладу даних документів, по-друге, бюрократичний етап процедури погодження та скерування запиту про міжнародну правову допомогу

центральним органом України; по-третє, надходження документів для виконання посадовій особі іноземного правоохоронного органу та безпосередньо його виконання.

Водночас, необхідно враховувати і ч. 2 ст. 553 КПК України в якій декларовано, що відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, не можуть визнаватися судом допустимими, якщо запит компетентного органу України був переданий запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого цим Кодексом або міжнародним договором України [131].

Цікавою є позиція В.В. Дернового, який писав, що при скеруванні запиту про міжнародну правову допомогу у супровідному листі позивною є практика надання роз'яснень про те, що долучену до матеріалів запиту про міжнародну правову допомогу ухвалу необхідно розглядати в якості преюдиції, оскільки українське процесуальне рішення у даному випадку є підтвердженням того, що український суд перевіряв наявність підстав для проведення процесуальної дії відповідно до законодавства України та санкціонував його. Однак, незважаючи на вказані роз'яснення, у практичній діяльності непоодинокими є випадки, коли компетентні органи іноземних країн у відповідь на запити про міжнародну правову допомогу скеровують листи про неможливість їх виконання у зв'язку із закінченням терміну дії ухвали суду. Зокрема, такі листи надходили як відповіді на запити про міжнародну правову допомогу від правоохоронних органів Австрійської Республіки, Латвійської Республіки, Республіки Казахстан та низки інших країн [58, с. 304].

На підставі вищевикладеного та з метою покращення ефективності надання міжнародно-правової допомоги у кримінальних провадженнях до редакції ст. ст. 164, 235 КПК України необхідно внести зміни та викласти їх у наступних редакціях:

«Стаття 164. Ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів

1. В ухвалі слідчого судді, суду про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зазначено:

1) прізвище, ім'я та по батькові особи, якій надається право тимчасового доступу до речей і документів, *за виключенням ухвал, постановлених на виконання вимог частини другої статті 562 цього Кодексу;*

«Стаття 235. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи

2. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених цим Кодексом, а також містити відомості про:

1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали, *за виключенням ухвал, постановлених на виконання вимог частини другої статті 562 цього Кодексу;*

Вищевказані пропозиції для внесення змін та доповнень до ст. ст. 164 та 235 КПК України слугуватимуть підвищенню ефективності розслідування кримінальних проваджень, які вчинені іноземцями. Адже в таких провадженнях є значний масив доказів, які можуть знаходитися за кордоном, та виключить ризики невиконання запитів про міжнародну правову допомогу.

2. Процесуальні дії, передбачені міжнародними договорами України

Необхідно відмітити, що до другої групи процесуальних дій, проведення яких у межах міжнародної правової допомоги передбачено міжнародними договорами України, можуть, наприклад, відноситися: опитування (ст. 4 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах 1992 р.) [60, с. 225–257]; розшук, арешт та конфіскація майна чи доходів, отриманих злочинним шляхом; одержання заяв; спостереження, в тому числі електронне (ст. ст. 12–14, 18, 20 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.) [111, с. 554–606]; визначення місцезнаходження осіб і предметів, включаючи їх ідентифікацію (ст. 2 Договору між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах 2002 р.) [62]; здійснення розшуку і вилучення (ст. 1 Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 2002 р.) [63]; термінове

збереження комп'ютерних даних, які зберігаються; термінове збереження і часткове розкриття даних про рух інформації; обшук і арешт комп'ютерних даних, які зберігаються; збирання даних про рух інформації у реальному масштабі часу; перехоплення даних змісту інформації (ст. ст. 16–21 Конвенції про кіберзлочинність 2001 р.) [112]; проведення обшуку й накладення арешту, а також заморожування; виявлення, заморожування та відстеження доходів від злочинів; вилучення активів (ст. 46 Конвенції ООН проти корупції 2003 р.) [110] та інші дії, залежно від змісту конкретного міжнародного договору, що є підставою для співробітництва. [264, с. 98].

Тобто, у міжнародних договорах може бути чітко обумовлене коло процесуальних дій, які здійснюються в порядку надання правової допомоги, але не обмежується переліком кримінальних проваджень, за якими така допомога надається. В інших випадках обсяг процесуальних дій може бути розширено за рахунок дій, пов'язаних зі збиранням доказів. Таким чином, обсяг співробітництва залежить від правової підстави, на основі якої запитуюча сторона звертається до запитуваної сторони. Наприклад, виключно питання боротьби з організованою злочинністю можуть бути предметом запиту, якщо запит надсилається із зазначенням такої правової підстави, як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) [132, с. 1088].

В результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що у провадженнях про вбивство, вчинене іноземцем найчастіше допомога надавалася щодо: опитування (76%); розшук, арешт та конфіскація майна чи доходів, отриманих злочинним шляхом; одержання заяв; спостереження, в тому числі електронне (64%).

3.2. Використання допомоги Інтерполу та Європолу під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України

В ході розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України, слідчі підрозділи, з метою повного та всебічного розслідування повинні взаємодіяти не лише з правоохоронними органами України та правоохоронними органами іноземних держав, а й міжнародними організаціями. Так, відповідно до п. 10 Інструкції у разі необхідності проведення окремих слідчих (розшукових) дій на території іншої держави слідчий (дознавач) за погодженням з прокурором надсилає до уповноваженого (центрального) органу України запит про міжнародну правову допомогу у кримінальному провадженні відповідно до розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України. При прийнятті рішення про направлення цього запиту уповноваженому (центральному) органу запитуваної сторони слідчий (дознавач) інформує про направлення запиту про міжнародну правову допомогу Департамент Інтерполу та Європолу Національної поліції України [97].

Взаємодія із закордонними правоохоронними органами почала здійснюватися за допомогою утвореної 07 вересня 1923 р. Міжнародної комісії кримінальної поліції, яка із прийняттям у 1956 році відповідного Статуту [226] була перейменована у Міжнародну організацію кримінальної поліції – Інтерпол. СРСР вступив до Інтерполу 27 вересня 1990 р., а Україна – 04 листопада 1992 р. 15 жовтня 1996 р. Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) запросила Інтерпол приймати участь у її сесіях і роботі у якості спостерігача [188]. Інтерпол являє собою міжнародну міжурядову організацію, яка володіє певними ознаками, що визначають її статус як суб'єкта міжнародного права та учасника міжнародних відносин [218, с. 14]. 25 березня 1993 р. Уряд України приймає постанову про Національне центральне бюро Інтерполу (далі – НЦБ), згідно зі пункту 1 якої взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби

із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу [200].

Структура Інтерполу передбачає функціонування в кожній державі-члені НЦБ – підрозділу, який безпосередньо забезпечує міжнародне співробітництво правоохоронних органів своєї держави в рамках Інтерполу. По суті, це «опорні пункти» Інтерполу «на місцях». Організаційні моделі НЦБ різні, оскільки їх структуру визначає кожна держава самостійно. У США, наприклад, НЦБ перебуває у складі Міністерства юстиції, у Великобританії – столичного поліцейського формування – Скотланд-Ярду. У Франції та Італії НЦБ входять до Генеральних дирекцій кримінальної поліції МВС, а в Бельгії відповідні функції виконує Генеральний секретаріат судових представників Міністерства юстиції [45, с. 235]. У Швейцарії обов'язки Національного центру Інтерполу покладаються на Федеральне управління поліції.

Щодо України, то таким «опорним пунктом» на місцях є НЦБ Інтерполу України (Робочий апарат Укрбюро Інтерполу), що є самостійним структурним підрозділом у структурі НПУ [179]. Після утворення у 2015 році НПУ Робочий апарат Укрбюро Інтерполу був включений до структури центрального органу управління НПУ та протягом наступних трьох років, уже в структурі НПУ, був двічі реформований. Відповідно, відбувалися зміни в нормативних адміністративно-правових актах, що регламентують його діяльність [172, с. 191]. Відповідно до п.п. 32 п. 4 Положення про Національну поліцію (2015 р.) Національна поліція «здійснює представництво та забезпечує виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі» [172].

У 2017 році, вже в структурі НПУ, Робочий апарат Укрбюро Інтерполу був реорганізований в Департамент Інтерполу та Європолу НПУ та утворений Департамент міжнародного поліцейського співробітництва. Основним завданням, НЦБ Інтерполу є безпосереднє представництво та забезпечення виконання зобов'язань України в Міжнародній організації кримінальної поліції – Інтерполі [172, с. 193–194].

Основним документом, яким регулювалася взаємодія у даному напрямі була Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів 1997 року, яка регламентувала: 1) порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій з окремих категорій злочинів (п. 2); 2) ідентифікацію та перевірку осіб за обліками поліцій зарубіжних країн (п. 3); 3) міжнародний розшук каналами Інтерполу (п. 4); 4) особливості взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн каналами Інтерполу при виконанні кримінально-процесуальних дій по розкриттю та розслідуванню злочинів (п. 5) [99; 262, с. 198].

Однак, вказана інструкція, яка на сьогодні ще не втратила чинність, має значні недоліки і не відповідає вимогам сьогодення. Для підвищення ефективності такої взаємодії потрібно здійснювати оперативний збір, передачу, обробку і аналіз інформації, що може бути досягнуто за рахунок застосування сучасних інформаційних технологій, організації взаємодії інформаційних систем як на національному, так і міжнародному рівнях. Важливим завданням такої взаємодії, є розробка і апробація єдиних підходів до аналізу даних, що містяться в різномірних інформаційних ресурсах. Тому така проблема, безсумнівно, вимагала свого ретельного вивчення. Зокрема, у вищевказаній інструкції не було врегульовано належним чином питання щодо ідентифікації особи. Так, при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України, у 24% випадках необхідно було встановити особу затриманого (Додаток А). Відповідна процедура ідентифікації особи була унормована у вказаній Інструкції, а саме надавалися фото та відбитки пальців затриманого. Однак слідчі, в ході свого анкетування, звертали увагу про неможливість ідентифікації через ДНК профіль, а також проблемами із проведення криміналістичних досліджень. Пояснювалося це відсутністю норм в вказаній інструкції. Тому, значним проривом у цьому напрямі можна сміливо вважати нову Інструкцію про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної

організації кримінальної поліції – Інтерпол. Відповідно до розділу 2, ч. 2 цілями міжнародного співробітництва з використанням інформаційної системи Інтерполу є:

- установлення місцезнаходження осіб, які розшукуються, з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої видачі (екстрадиції);

- установлення місцезнаходження осіб чи об'єктів, що становлять інтерес для правоохоронних органів України чи інших держав-членів Інтерполу;

- надання чи отримання інформації, що стосується розслідування злочинів, кримінального минулого або злочинної діяльності осіб;

- надання чи отримання інформації з метою попередження про осіб, події, об'єкти, способи вчинення злочинів, що становлять реальну загрозу публічній безпеці та порядку й можуть завдати істотної шкоди майну чи громадянам;

- ідентифікація осіб чи невідомих трупів;

- проведення криміналістичних досліджень;

- надання чи отримання інформації з питань публічної безпеки і порядку;

- ідентифікація загроз, організованих груп та злочинних організацій, тенденцій розвитку злочинності;

- обмін досвідом з питань боротьби із злочинністю та правоохоронної діяльності [100].

Саме завдяки цій інструкції правоохоронні органи України мають використовувати можливості взаємодії із Інтерполом на повну. Необхідно відмітити, що структурним підрозділом апарату МВС, який забезпечує виконання завдань і функцій, покладених на МВС, щодо здійснення міжнародного співробітництва та забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у структурних підрозділах забезпечує Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції. Взаємодія оперативних підрозділів у протидії злочинам проти моральності з правоохоронними органами інших держав забезпечується Департаментом міжнародного поліцейського співробітництва НПУ [194].

Важливим питанням при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України також є їх розшук, затримання, а в подальшому і доставлення до органу досудового розслідування. Хоча, на практиці відомі випадки проведення спеціального досудового розслідування. Поряд із проблемними питаннями спеціального досудового розслідування, нагальним є проблема оголошення особи у міжнародний розшук. Необхідно відмітити, що це питання потребує уваги як законодавців, так і об'єктивного підходу суддів, адже недосконалість законодавства та неврегульованість окремих його положень може призводити до порушення чи обмеження прав, свобод та законних інтересів громадян.

На дану проблему звертає увагу і Л. В. Омельчук, яка вважає, що підставою для спеціального провадження в окремих випадках може стати оголошення особи в регіональний розшук. Проте необхідно передбачити, що оголошення в регіональний (державний) розшук є підставою (серед інших) для спеціального досудового розслідування лише щодо особи, яка переховується в Україні на території проведення антитерористичної операції чи операції Об'єднаних сил, а також на території анексованої АР Крим [167, с. 188].

Щодо питання міжнародного розшуку, то слід відмітити, що єдиним документом, який регламентував питання міжнародного розшуку була (хоча на офіційному сайті ВРУ не вказано про втрату чинності) «Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів», згідно якої:

4.3. Міжнародному розшукові з ініціативи правоохоронних органів України підлягають:

4.3.1. Особи, які виїхали за межі України і ухиляються від кримінальної відповідальності та відбуття покарання за злочини, за які згідно з чинним законодавством або судовим вироком, що набув законної сили, передбачене (призначене) покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше шести місяців;

4.3.3. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні і щодо яких отримана інформація про вчинення ними злочинів на території інших держав.

4.4. Підставою для міжнародного розшуку громадян України є запит правоохоронного органу, надісланий до НЦБ. У запиті повинна бути викладена повна та об'єктивна інформація про події, факти на розшукуваних осіб [99].

У новій «Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол», взагалі нічого не сказано про міжнародний розшук. Так у розділі IV. Порядок запитування публікації оповіщень Генеральним секретаріатом Інтерполу

1. Уповноважений підрозділ запитує публікацію Генеральним секретаріатом Інтерполу Червоного оповіщення щодо осіб, які розшукуються з метою їх затримання, арешту, обмеження свободи пересування та подальшої видачі (екстрадиції) в Україну.

Публікація Червоного оповіщення запитується за таких умов:

вчинене особою діяння кваліфіковано як злочин відповідно до Кримінального кодексу України;

особу в установленому законодавством порядку оголошено **в розшук** правоохоронними органами України [100].

Водночас, в чинному КПК України не закріплено процесуального порядку оголошення особи в міжнародний розшук в рамках кримінального провадження, окрім згадки про нього у ряді статей (ч. 5 ст. 139; ч. 6 ст. 193, ч. 2 ст. 297-1; п. 4 ч. 2 ст. 297-2; ч.ч. 1, 3 ст. 297-4; ч. 3 ст. 323 КПК України). Вказана ситуація призводить до різного тлумачення міжнародного розшуку як в наукових колах, так і в практичній діяльності. Так, зокрема, на практиці набули широкого застосування випадки, згідно з якими, особу вважають оголошеною у міжнародний розшук з моменту винесення постанови про оголошення підозрюваного в розшук, а не з моменту оголошенням особи в розшук каналами Інтерполу. Обґрунтовують свою позицію слідчі тим, що відповідно до ч. 1 ст. 281

КПК України, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук [131].

Водночас, слідчі не враховують той факт, що поняття «розшуку» має надто широке тлумачення, адже особу можна оголосити в державний, міждержавний або міжнародний розшук. Як відмічає А. Трекке, рішення про оголошення особи у міжнародний розшук на підставі запиту НЦБ Інтерполу в Україні приймає лише Генеральний секретаріат Інтерполу або Національне центральне бюро Інтерполу відповідної країни. Окрім того, здійснення міжнародного розшуку підозрюваних або обвинувачених і внесення їх в базу даних Інтерполу являє собою комплекс відповідних заходів, які має вчинити слідчий (детектив) або прокурор, одним, але не виключним, з яких є прийняття постанови про оголошення особи в міжнародний розшук. Після виконання відповідного комплексу заходів на підставі циркуляру правоохоронного органу для внесення особи в базу даних Міжнародної організації кримінальної поліції, НЦБ Інтерполу в Україні звертається із запитом безпосередньо до Генерального Секретаріату [241].

Водночас, необхідно відмітити, що однієї постанови слідчого, прокурора недостатньо для прийняття Генеральним Секретаріатом Інтерполу рішення про публікацію червоного повідомлення щодо розшуку іноземця за вчинений злочин. Для запиту публікації Генеральним секретаріатом Інтерполу Червоного оповіщення слідчі підрозділи повинні направити уповноваженому підрозділу формуляр для запиту публікації Червоного оповіщення, а також таку інформацію та документи:

- стислий і зрозумілий опис злочину, вчиненого особою, яка розшукується, зокрема час, місце, спосіб та інші суттєві обставини вчинення злочину (друкований текст обсягом до однієї тисячі знаків, у тому числі в перекладі на одну з робочих мов Інтерполу), а також інформацію про особисту участь особи у вчиненні злочину, мотиви, з яких його вчинено, та завдану шкоду;

- положення статті Кримінального кодексу України, за якою кваліфікується злочин;

- відомості про максимально можливе покарання, передбачене статтею Кримінального кодексу України, призначене судом покарання або невідбуту частину покарання відповідно до вироку суду;

- місцезнаходження за кордоном особи, яка розшукується, якщо інше не передбачено чинними міжнародними договорами України (за наявності), або дані, які вказують на можливе перебування за кордоном особи, яка розшукується (підтверджена інформація про виїзд особи, яка розшукується, за межі України або про наявність в особи родинних та інших зв'язків за межами України тощо);

- завірену копію витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань;

- завірену копію письмового повідомлення про підозру або обвинувального акта (у тому числі в перекладі на одну з робочих мов Інтерполу);

- завірену копію постанови про оголошення розшуку особи (постанови про зупинення досудового розслідування);

- завірену копію ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (у тому числі в перекладі на одну з робочих мов Інтерполу) на стадії досудового розслідування;

- завірені копії ухвали суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та ухвали про оголошення розшуку особи (у тому числі в перекладі на одну з робочих мов Інтерполу) на стадії судового розгляду;

- завірену копію обвинувального вироку суду, яким особу засуджено до позбавлення волі, з підтвердженням набуття ним законної сили (у тому числі в перекладі на одну з робочих мов Інтерполу), на стадії виконання вироку;

- завірену копію документа, що підтверджує громадянство, посвідчує особу чи її спеціальний статус, або заяви-анкети для внесення інформації до Єдиного державного демографічного реєстру;

- відомості про можливі варіанти транслітерації прізвища, імені, по батькові особи, яка розшукується, та можливі варіанти їх написання іноземними мовами;

- копію доручення Держприкордонслужбі щодо розшуку в пунктах пропуску особи, яка розшукується;
- фотозображення особи, яка розшукується, із зазначенням можливої дати фотографування;
- копію дактилоскопічної карти (за наявності);
- ДНК-профіль згідно з додатком 2 до цієї Інструкції (за наявності) [100].

Тобто, лише після виконання вищевказаних положень та надання вищевказаних відповідних матеріалів Генеральний секретаріат Інтерполу може прийняти рішення про оголошення особи у міжнародний розшук. Однак, в практичній діяльності виникають спірні судові рішення у таких ситуаціях. Так, відповідно до ухвали від 26.02.2020 у справі №991/1274/20, слідчий суддя задовільнив клопотання про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування на підставі перебування особи у міжнародному розшуку. Сторона захисту відстоювала свою позицію тим, що слідчими не встановлено факту оголошення ОСОБА_1 у міжнародний розшук. Так захисник зазначає, що сам лише факт винесення постанови про оголошення особи у міжнародний розшук не є підставою для висновку, що така особа у встановленому порядку оголошена у міжнародний розшук. Відповідно до Правил Інтерполу оголошенням особи в міжнародний розшук слід вважати публікацію щодо неї картки-оповіщення червоного кольору, яка надає повноваження на встановлення місцезнаходження розшукуваної особи, здійснення її арешту та екстрадиції. Проте такої публікації щодо ОСОБА_1 здійснено не було. Згідно з відповіддю, отриманою на запит до Контрольної комісії по управлінню картотекою Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, ОСОБА_1 не є об'єктом переслідування. Надані до клопотання докази на підтвердження факту оголошення у міжнародний розшук вважає недопустимими, оскільки вони не містять засвідченого належним чином перекладу, що відповідно позбавляє можливості зрозуміти, які обставини ці документи підтверджують або спростовують.

Водночас слідчий суддя задовільнив клопотання на підставі того, що із змісту ч. 2 ст. 297-1 та ч. 1 ст. 297-4 КПК України вбачається, що для надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування орган слідства має довести факт оголошення підозрюваного у міждержавний та/або міжнародний розшук. Тобто наведені положення КПК України не зобов'язують при вирішенні питання про здійснення спеціального досудового розслідування доводити факт перебування особи в розшуку, йдеться лише про оголошення в міждержавний та/або міжнародний розшук. Чинний КПК України не визначає, якими саме доказами має бути доведено, що особа перебуває у розшуку, однак регламентує, що про оголошення розшуку (державного, міждержавного, міжнародного) органом досудового розслідування має бути винесена відповідна постанова (ч. 2 ст. 281 КПК України) [251].

Отже, міжнародна організація Інтерпол, звичайно, що є однією з найвпливовіших та найважливіших міждержавних організацій, враховуючи ті функції, які на неї покладені і які вона виконує. Вказана організація допомагає в розслідуванню великого масиву кримінальних правопорушень, що вчиняються по всіх куточках світу. Саме завдяки інформації, яка надходить до локальних баз даних від країн-учасників, стає можливим здійснювати ефективний розшук осіб майже у всіх куточках Землі. Однак, незважаючи на все це, міжнародна організація Інтерпол має певні недоліки у своїй роботі, які ми висвітлили у вказаному підрозділі. Усунувши їх, вказана організація зможе на всі 100% виконувати свої функції, а країни-учасники – ними користуватися.

В сьогоденні умовах, які склалися в Україні, співпраця поліції із всіма можливими міжнародними організаціями набуває важливого значення. Україна намагається стати європейською країною і в рамках кримінального судочинства. Підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [120] має місце і взаємодія з Європолем. Офіційно Європол був заснований 26 липня 1995 року, коли на виконання ст. 29 Маастрихтського договору [64] Радою Європейського Союзу було схвалено Конвенцію про створення Європейського поліцейського відомства

(далі – Конвенція про Європол). Основне завдання діяльності Європолу – здійснення загальної координації процесів співпраці поліцейських органів країн-членів ЄС та виконання функції щодо підтримки та посилення діяльності поліцейських органів та інших правоохоронних органів держав-членів Союзу, а також їх співробітництва у запобіганні та протидії тяжкої злочинності, тероризму і тих форм злочинності, що посягають на загальні інтереси, які виступають об'єктом політики Європейського Союзу [173]. Як зазначає В. В. Войников, його створення викликало необхідність більш тісного співробітництва європейських країн у галузі боротьби зі злочинністю [43, с. 61].

Необхідно зазначити, що основним завданням Євросоюзу в правоохоронній сфері є створення єдиної правової бази, зокрема щодо спільних розслідувань і операцій. Це завдання ускладнюється тим, що в ряді держав, в силу відмінності національного законодавства, в цьому напрямку потрібне проведення значної роботи. Багато в чому цей стан справ зумовлено новизною і загальним характером міжнародно-правових норм про спільні розслідування, а також відсутністю знань про вже наявний в світі досвід правового регулювання спільних розслідувань і діяльності спільних слідчих груп. Прагнучи стати учасником, 14 грудня 2016 р. в Нідерландах укладено Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво. Метою цієї Угоди є встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолем з метою підтримки України та держав-членів Європейського Союзу в запобіганні і боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом та іншими формами міжнародної злочинності у сферах злочинності, визначених у [статті 3](#), зокрема шляхом обміну інформацією між Україною та Європолем. Так, в ст. 3 вказаної угоди вказано, що співробітництво в рамках цієї Угоди поширюється на всі сфери злочинності, перелічені в [Додатку 1](#), в межах мандату Європолу включаючи пов'язані з ними злочини [243].

Відповідно до вказаної угоди, обмін інформацією між Україною та Європолем здійснюється через Національний контактний пункт. В Україні таким пунктом є Департамент міжнародного співробітництва МВС України.

З метою налагодженої та швидкої взаємодії між сторонами в рамках Угоди в ст. 9 зазначено, що сторони домовилися посилювати співробітництво в рамках цієї Угоди шляхом відрядження офіцера(-ів) зв'язку від України. Європол на власний розсуд також може прийняти рішення щодо відрядження власного офіцера(-ів) зв'язку до України [243]. З метою реалізації вказаних положень, в 29.10.2019 року Наказом № 950 МВС України було затверджено «Порядок направлення офіцерів зв'язку до Європейського поліцейського офісу». Завданням офіцерів зв'язку в Європолі є підтримка і координація взаємодії між компетентними органами України, Європолом та компетентними органами держав – членів Європейського Союзу у сферах, віднесених до компетенції Європолу [181]. Тобто, на сьогодні Україна рухається правильним напрямком на шляху входу до Європейської спільноти і використання їх можливостей у розслідування кримінальних правопорушень.

Крім цього, ще у травні 2000 р Радою ЄС прийнята Конвенція про взаємну правову допомоги у кримінальних справах держав-членів Європейського союзу (далі – Конвенція 2000 р.) Згідно п. 1 ст. 13 цієї Конвенції компетентні органи її сторін на основі взаємної угоди можуть створити спільні слідчі групи (далі – ССГ) для розслідування злочинів на території одного або декількох держав-членів ЄС. Відповідно до ч. 1 ст. 63 Конвенції спільні слідчо-оперативні групи можуть створюватися з метою швидкого та всебічного розслідування злочинів, скоєних одним або декількома особами на територіях двох і більше договірних сторін або зачіпають їх інтереси. Створення такої групи оформляється згідно зі ст. 60 Конвенції, тобто за правилами оформлення доручення про надання правової допомоги у кримінальній справі, з тієї лише різницею, що на прийняття рішення про це відводиться визначений термін – 15 діб з моменту отримання пропозиції про створення групи. У разі згоди на створення групи запитувана Сторона зі свого боку надає списки посадових осіб, що включаються до цієї групи. Після створення спільної слідчо-оперативної групи взаємодія її членів між собою відбувається вже безпосередньо, вони узгоджують основні напрямки розслідування, проведення слідчих дій, розшукових або оперативно-розшукових

заходів, обмінюються отриманою інформацією (ч. 4 ст. 63 Конвенції). Слідчі дії, розшукові або оперативно-розшукових заходи здійснюються членами спільної слідчо-оперативної групи тієї договірної сторони, на території якої вони проводяться (ч. 5 ст. 63 Конвенції) [115].

Однак, в ході аналізу положень ст. 63 вказаної Конвенції ми виявили деякі суперечливі моменти. До них слід віднести наступні: по-перше, група має лише координатора її діяльності, але не керівника (ч. 4 ст. 63 Конвенції); по-друге, члени спільної слідчо-оперативної групи однієї договірної сторони можуть за згодою установи юстиції іншої договірної сторони лише брати участь у проведенні слідчих дій, розшукових та оперативно-розшукових заходів на території іншої сторони чи бути присутнім при його проведенні.

Крім цього, ще одним документом, який регламентує засади взаємодії працівників Національної поліції з Європолем є Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (далі – Інструкція)[97]. Відповідно до вказаної Інструкції, за необхідності проведення досудового розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на території декількох держав або таких, що порушують інтереси цих держав, слідчий відповідно до статті 571 КПК України направляє запит до Генеральної прокуратури України, яка розглядає та вирішує питання про створення спільної слідчої групи. Про прийняття рішення щодо створення такої групи слідчий інформує Департамент Інтерполу та Європолу Національної поліції України [97].

Спільні слідчо-оперативні групи представляють великий інтерес з огляду на те, що у Європейського союзу і у Європолі зокрема, накопичився значний досвід у розслідуванні резонансних злочинів і чималий досвід взаємодії з різними поліцейськими організаціями саме у формі спільних розслідувань. Саме тому, у разі необхідності, вважаємо що слідчі можуть залучати можливості Європолу при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України.

Спільне розслідування і діяльність ССГ не є широко поширеною практикою. Але у випадках вчинення злочинів проти інтересів ЄС в цілому або декількох держав-членів діяльність ССГ вельми ефективна. Спільні слідчі групи створювалися компетентними органами Великобританії, Нідерландів, Франції та Іспанії – для розслідування кримінальної справи про незаконний обіг наркотиків, а правоохоронні органи Франції та Іспанії разом розслідували справу про тероризм.

Практика діяльності останніх років свідчить про те, що і правоохоронні органи країн-учасниць СНГ починають поступово використовувати ССГ при розслідуванні злочинів, які стосуються інтересів більш як однієї держави [143].

Відповідно до Додатку 1 Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво [243], Національна поліція може взаємодіяти із Європолем і у разі вчинення вбивства, що є актуальним для нашого дисертаційного дослідження. Прикладом початку такої взаємодії України із Європолем є доручення Президента України міністру закордонних справ Павлу Клімкіну запросити до розслідування вбивства Шеремети Європол []. Крім цього, у 2017 році слідчі Європолу були залучені до допомоги в розслідуванні іншого резонансного вбивства мальтійської журналістки Дафне Каруани Галісії.

Однак більш широкому поширенню такої практики навіть у необхідних випадках перешкоджає відсутність достатньої правової бази, що дає змогу правоохоронним органам різних країн формувати спільні слідчі групи і проводити спільні розслідування. Функціонування слідчих груп є досить дорогим, що обмежує сферу застосування даного роду співробітництва, яке стосується досить складних кримінальних проваджень, в рамках яких розслідуються особливо небезпечні злочини, що мають міждержавний характер.

Ще один аспект, який стосується Європолу і діяльності національних підрозділів пов'язаний із наступним. Відповідно до ч. 6 розділу VII вищевказаної Інструкції, у разі якщо затримана особа підозрюється у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, дактилоскопічна карта затриманого обов'язково

надсилається до Департаменту Інтерполу та Європолу Національної поліції України або підрозділів Інтерполу та Європолу ГУНП (в електронному форматі .nst) для перевірки за обліками Генерального секретаріату Інтерполу [97].

Однак, враховуючи те, що Україна йде шляхом приведення національного законодавства до Європейських стандартів і використання цих стандартів при розслідуванні, вважаємо за необхідне привести у відповідність деякі положення вищевказаної Інструкції. Так, відповідно до Інструкції про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол [100] для публікації оповіщень Генеральним секретаріатом Інтерполу необхідно надавати крім дактилокарт і ДНК-профіль (за наявності). Вважаємо, що надання ДНК-профілю сприятиме швидшій ідентифікації особи у разі гострої необхідності. Тому, ч. 6 вказаної інструкції необхідно викласти у наступному змісті: разі якщо затримана особа дактилоскопічна карта та *ДНК-профіль* затриманого обов'язково надсилається ...

Отже, на сьогодні поступово відбувається трансформація механізмів співробітництва із міжнародними організаціями: від міжурядової взаємодії держав-членів ЄС, регульованого міжнародними договорами або здійснюваного на неформальній основі, до регламентованої законодавчими актами інститутів ЄС спільної діяльності національних поліції і спеціалізованих установ. Організація взаємодії слідчих з правоохоронними органами інших держав забезпечується через Департамент міжнародного співробітництва МВС та Департамент міжнародного поліцейського співробітництва НПУ. Така взаємодія направлена на обмін оперативною, криміналістичною та іншою інформацією про злочини, виконання запитів та доручень, взаємного сприяння в проведенні СРД, НСРД, а також обміну досвідом роботи.

3.3. Тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій на наступному етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України

Під час розслідування будь-якого кримінального провадження важливе значення мають етапи розслідування, їх кількість, які постійно викликають дискусію серед криміналістичних наукових шкіл. Ще більшу дискусію викликає питання розмежування таких етапів, а відповідно – початок одного і закінчення іншого.

Особливо гостро це питання стоїть при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцем на території України. Пояснюється це: по-перше, особливим учасником кримінального провадження; по-друге, типовою ситуацією пов'язаною із місцем перебування особи, яка вчинила вбивство (іноземцем). Проте, ми вважаємо, що з криміналістичного погляду, СРД можуть і проводяться (про що вказують під час анкетування слідчі) на наступному етапі розслідування. Тому, сформувані приблизний перелік СРД, які проводяться на початковому етапі розслідування, а які на наступному практично неможливо, оскільки їх перелік та послідовність будуть конкретно залежати від слідчої ситуації та обставин розслідуваної події.

У таких кримінальних провадженнях, на наш погляд недоцільно ототожнювати початковий етап розслідування із початком досудового розслідування. На наш погляд, момент початкового етапу розслідування починається із учинення уповноваженою службовою особою процесуальних та інших дій після виявлення ознак кримінального провадження.

Оскільки початковий етап розслідування ми розглядали у попередньому розділі нашого дисертаційного дослідження, тому зупинимося на наступному етапі розслідування.

Перехід до наступного етапу розслідування не можна ототожнювати із процесуальним рішенням уповноваженої особи. Наступний етап може наступити після вирішення всіх завдань початкового етапу розслідування.

Зокрема, В. В. Тіщенко пропонує такий перелік завдань початкового етапу розслідування злочинів:

1. Виявлення і фіксація доказової інформації щодо злочину, який розслідується по «гарячих слідах».

2. Вжиття заходів для запобігання втраті доказової інформації, що міститься в слідах, документах, інших об'єктах, її своєчасне виявлення та фіксація.

3. З'ясування й оцінка сформованої після порушення кримінальної справи слідчої ситуації.

4. Виявлення джерел інформації про розслідуваний злочин.

5. Визначення напряму розслідування і розробка плану розслідування.

6. Обрання форми і методів взаємодії з органами і службами, що здійснюють оперативно-розшукову роботу.

7. Пошук і одержання інформації про механізм і обстановку вчиненого злочину.

8. Збирання і вивчення відомостей про особистість потерпілого.

9. Пошук, одержання й аналіз інформації про осіб, що вчинили злочин, їхній розшук і затримання [238, с. 137].

Такої ж думки і А. Мазур, яка вважає, що саме вирішення завдань розслідування та слідча ситуація визначають межі етапів розслідування. Не потрібно «прив'язуватись» до певного процесуального рішення, як і до вирішення якогось одного завдання, оскільки це може позначитись на повноті та ефективності розслідування. Звісно, потрібно враховувати, що не завжди проведення всіх необхідних, на думку слідчого, дій приведе до вирішення поставлених перед розслідуванням завдань. Не вирішення поставлених завдань може бути зумовлене і виникненням несприятливої слідчої ситуації. У цьому випадку невирішені завдання підлягають «перенесенню» на подальший етап

розслідування та вирішуються слідчим вже за допомогою ширшого арсеналу засобів і методів [149].

СРД, які найчастіше проводяться на початковому етапі розслідування ми розглянули у другому розділі нашого дисертаційного дослідження. Так, в результаті проведеного нами анкетування, слідчі НП України серед гласних С(Р)Д, які є найефективнішими під час розслідування вбивств вчинених іноземцем на території України вважають такі (за умовами анкетування, відповідь на це питання може охоплювати декілька варіантів): допит – 134 (85,8 %) (в тому числі і одночасний допит); огляд, зокрема місця події та трупа – 118 (95,6 %); пред'явлення для впізнання, – 107 (62 %); обшук – 97 (56,7 %); слідчий експеримент – 34 (16,2 %).

В результаті аналізу вироків, винесених судами України в кримінальних провадженнях по даній категорії злочинів, відповідно до Єдиного державного реєстру судових рішень, протягом 2012-2020 року, було встановлено, що найчастіше обвинувачення в суді у кримінальних провадженнях ґрунтувалося на підставі проведення таких СРД: слідчий огляд, який охоплює: огляд місця події, огляд трупа, речей і документів, допит: свідків, підозрюваного (их); одночасний допит; призначення судових експертиз; пред'явлення для впізнання; слідчий експеримент; обшук. Враховуючи вищевикладене, вважаємо за необхідне розглянути ще такі найбільш поширені СРД, як пред'явлення для впізнання, одночасний допит та призначення судових експертиз, які проводяться при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України і які ми не розглядали в другому розділі нашого дисертаційного дослідження.

Відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК України слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні [131].

Для якісного та об'єктивного розслідування будь-якого кримінального провадження слідчий повинен використовувати весь комплекс СРД та НСРД, які не повинні проводитися вибірково, а системно. У процесуальній та криміналістичній літературі є різна класифікація СРД. З криміналістичної точки

зору, враховуючи вимоги КПК України, Ю. М. Чорноус вважає, що слідчі (розшукові) дії різняться залежно від відображень (матеріальних та ідеальних). Так звані німі свідки злочину є джерелом матеріальних слідів-відбитків, а люди – носіями ідеальних слідів-відбитків, що зберігаються в їхній пам'яті. З огляду на це, розрізняють такі слідчі (розшукові) дії: вербальні, невербальні, змішаного характеру [268, с. 23–24].

Враховуючи позицію Ю. М. Чорноус ми розпочнемо із розгляду такої СРД, як пред'явлення для впізнання. *Пред'явлення для впізнання*. Серед СРД при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України, на думку 107 (62 %) опитаних респондентів, також має місце пред'явлення для впізнання.

У чинному КПК України проведення пред'явлення для впізнання регулюється ст. ст. 228–232. Водночас, кримінально-процесуальний закон не дає визначення поняттю «пред'явлення для впізнання», а визначення, наявні в юридичній літературі, відрізняються достатньою різноманітністю.

Оскільки метою нашого дослідження не є обґрунтування запропонованих визначень і пропозиція власного формулювання визначення «пред'явлення для впізнання», ми вважаємо, що визначення, запропоноване авторами у підручнику з криміналістики (2020 році) заслуговує найбільшій уваги. Так, пред'явлення для впізнання – це слідча (розшукова) дія, яка полягає у демонстрації потерпілому, свідку або підозрюваному в передбаченому законом порядку об'єкта, який, за версією суб'єкта розслідування, особа спостерігала раніше та зберегла у пам'яті його образ, з метою встановлення його тотожності [124, с. 470]

В результаті аналізу матеріалів кримінальних проваджень по фактам вбивств, вчинених іноземцями на території України було встановлено, що при їх розслідуванні для впізнання пред'являються такі об'єкти: живі особи (89%), рідше – речі (28%) та інше (приміщення, ділянки місцевості) – (11%) (Додаток Б).

Крім цього, в результаті аналізу матеріалів кримінальних проваджень, по фактам убивств вчинених іноземцями, пред'явлення для впізнання за участю останніх проводилося в 86 % випадків. Серед них пред'явлення для впізнання іноземців проводилося в 74 % випадків, особи, які впізнавали були іноземці – у

46 % випадків, при цьому впізнання іноземцями живих осіб проводилося в 66 % випадків, впізнання особи за фотографіями – у 34 % випадків. При проведенні пред'явлення для впізнання були присутні: перекладач – у 100 % випадків, захисник підозрюваного – у 100 % (Додаток Б).

Оскільки наше дослідження має особливості щодо об'єкту пред'явлення для впізнання, тому детально зупинимося на цій класифікації. Стосовно такої класифікації, ми поділяємо думку Є.Д. Лук'янчикова, який розмежував пред'явлення для впізнання за суб'єктом (свідку, потерпілому в тому числі і малолітнім, підозрюваного, обвинуваченому) і за об'єктом (осіб і предметів) та зазначав, що на практиці зустрічаються інші види пред'явлення для впізнання залежно від об'єкта (тварин, птахів, приміщень, трупів, ділянок місцевості) [147, с. 19].

Взагалі, пред'явлення для впізнання – досить складна в тактичному і організаційному плані С (Р) Д. При його проведенні від слідчого вимагається неухильне дотримання імперативних вимог кримінально-процесуального закону, що носять тактичний характер і забезпечують процесуально «чистий» процес впізнання. До таких можна віднести положення Закону, що стосуються:

1. Підготовки до пред'явлення для впізнання;
2. Безпосередньо проведення самої процедури пред'явлення для впізнання;
3. Фіксації і оцінки результатів впізнання.

Підготовки до пред'явлення для впізнання. Розглянемо особливості пред'явлення для впізнання тільки традиційних його об'єктів. Згідно ч. 1 ст. 228 КПК України перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу,

яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи [131].

Однак, до тлумачення цієї норми виникає запитання. Слідчий перед пред'явленням для впізнання опитує особу про зовнішній вигляд і прикмети, про що складає протокол. Але який протокол не конкретизовано. Звичайно, що це допит особи, яка впізнає. У даній категорії кримінальних проваджень особа, яка буде впізнавати може бути іноземним громадянином, тому його допит проводиться з дотриманням загальних вимог до допиту іноземця, викладених вище у роботі, а саме необхідно залучити перекладача. При цьому необхідно враховувати, що законодавець додатково конкретизує предмет допиту, орієнтуючи слідчого на встановлення двох груп обставин: 1) особливості зовнішності особи; 2) обставини, за яких вона спостерігала особу.

Проте, не слід забувати і наступне. Процес впізнання людиною може бути виконаний у двох його різновидах, а саме: шляхом симультанного (синтетичного) впізнання та сукцесивного (аналітичного) впізнання. При симультанному впізнанні висновок особи, яка впізнає, робиться шляхом загального сприйняття об'єкта без аналізу його ознак. Сукцесивне впізнання здійснюється шляхом розумового виділення окремих ознак, які запам'яталися, елементів, деталей, які після цього синтезуються в загальний образ, внаслідок чого і робиться висновок про схожість чи відмінність певних об'єктів [67, с. 176].

Тому, основне завдання попереднього допиту перед пред'явленням для впізнання полягає в тому, щоб в максимально оновити в пам'яті допитуваного уявні образи, необхідні для вирішення завдань слідчого. Для цього слідчий використовує різні тактичні і психологічні прийоми. Однак, однієї актуалізації уявного образу для якісного проведення пред'явлення для впізнання ще не досить. Допитуваний повинен зуміти цей образ якісно описати, тому слідчому доцільно ознайомити допитуваного з таким поняттям як «Криміналістичні ознаки зовнішності людини» і його складові, а також з термінологією словесного портрету. Зрозуміло, що особа не володіє системою криміналістичного опису зовнішності і буде відчувати серйозні труднощі з її практичним застосуванням.

Це ж повною мірою стосується і перекладача, який залучається слідчим для участі в попередньому допиті перед пред'явленням для впізнання. Тому слідчі стикаються із проблемою отримання від допитуваної особи, яка не володіє мовою судочинства, системного опису ознак зовнішності особи через проблеми правильного їх перекладу.

Тому, на наш погляд, ще до початку допиту, бажано напередодні, слідчий повинен надати перекладачеві відповідну криміналістичну літературу з тим, щоб у перекладача був час ознайомитися з використовуваною термінологією і розібратися з її застосуванням.

Крім цього, завданням слідчого на попередньому допиті є і уточненні та деталізації характерних ознак об'єкта. Якщо особа, яка буде впізнавати – іноземець і не може назвати точні прикмети і особливості, за якими він запам'ятав обличчя або предмет, слідчий надає йому допомогу в поживленні пам'яті. З цією метою можуть використовуватися асоціації, демонстрація малюнків частин людського тіла, фотознімків людей і інших об'єктів пред'явлення для впізнання, запозичених з довідкових книг і посібників, створення обстановки і умов, в яких сприймався об'єкт. При цьому слід уникати постановки навідних запитань. А особливо – категорично забороняється показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання.

Показовим у цій ситуації є рішення Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду України від 18 грудня 2019 р по справі № 761/2021/16-к. Згідно якого відбулося порушення вимог ч. 1, 2, 6, 7 ст. 228 КПК України. Так, з показань потерпілої ОСОБА_2 та свідка ОСОБА_3 вбачається, що обвинуваченого перед впізнанням, яке було здійснено у відділенні міліції, пред'явили потерпілій на вулиці. При цьому інші особи для впізнання їй не пред'являлися в цей час. Також потерпіла вказала, що впізнання на досудовому розслідуванні по фотознімкам відбулося за її участі вже після того, як працівник міліції попередньо продемонстрував їй на вулиці затриманого ОСОБА_1, як схожого по її описам чоловіка, якого вона пізніше впізнавала в ході слідчої дії. Зазначала, що особи, які пред'являлися їй для впізнання, мали інші ознаки

зовнішності за тілобудовою, по віку, зросту, були старші за ОСОБА_1. Також під час впізнання були відсутні поняті. Сам же ОСОБА_1 заперечував щодо вчинення злочину відносно потерпілої ОСОБА_2. Також він зазначав про те, що його повторно представили для впізнання потерпілій серед осіб, які за зовнішністю не були подібні до нього, мали суттєві відмінності [183].

При підготовці до проведення впізнання слід також враховувати, що особа, яка впізнає – іноземний громадянин може мати хибне уявлення про процедуру пред'явлення для впізнання і його доказове значення. З метою виключення необґрунтованих скарг і заперечень, слідчому вже в ході попереднього допиту доцільно роз'яснити іноземцю сутність і правові наслідки пред'явлення для впізнання. При необхідності, в ході попереднього допиту необхідно з'ясувати чи бажає особа, щоб впізнання проводилося в умовах, що виключають його візуальне спостереження, якщо відповідне клопотання ще не було заявлено.

Ще одним тактичним прийомом пожвавлення пам'яті впізнаючого деякі автори називають – ознайомлення допитуваного з його показаннями даними в ході допиту. Однак такий тактичний прийом при певних умовах може поставити під сумнів процес впізнання і знизити його доказове значення. Тому, ознайомлення з даними раніше показаннями слід залишати як запасний варіант і використовувати тільки в крайньому випадку, коли інші тактичні прийоми актуалізації спогадів виявилися недостатньо ефективними.

Ще однією, не менш важливою проблемою пред'явлення для впізнання при розслідуванні вбивств вчинених іноземцем на території України, є проблема вибору статистів. Відповідно до КПК України – особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі [131]. Тобто, необхідно підбирати статистів таким чином, щоб враховувати особливості зовнішності (наприклад, наявність особливостей зовнішності у представників деяких національностей). Дана вимога стосується також національної і расово-етнічної приналежності особи, яка підлягає впізнанню. Однак вирішальним фактором в підборі статистів повинно бути не формальний

збіг національної або расово-етнічної приналежності, а їх зовнішня схожість. Зауважимо, що вимога подібності стосується не лише зовнішності, але й їх одягу.

Безпосередньо проведення самої процедури пред'явлення для впізнання. Залежно від процесуального статусу учасників судочинства і мови, для перекладу з якої і на яку залучається перекладач, можна виділити наступні ситуації, що вимагають участі перекладача в пред'явленні для впізнання, а відповідно будуть впливати і на стадію безпосереднього його проведення:

- 1) особа, яку впізнають не володіє мовою судочинства;
- 2) особа, яка буде впізнавати і особа, яку будуть впізнавати не володіють мовою судочинства.

Розглянемо тактичні особливості проведення пред'явлення для впізнання в кожному із зазначених випадків. Щодо першої ситуації, то необхідно відмітити, що оскільки кримінально-процесуальний закон передбачає проведення впізнання на основі візуального сприйняття впізнаючого, то інші особи (статисти), що пред'являються разом з особою, повинні мати з ним зовнішню схожість (за зростом, віком, статурою, ознаками зовнішності та інш.). Закон не вимагає, щоб статисти підбиралися з урахуванням ступеня володіння мовою судочинства. Однак, ця мовна різниця може негативно вплинути на вибір особи, яка впізнає, оскільки особи, які володіють або не володіють мовою судочинства, будуть по-різному сприймати переклад. Тобто, особа, яка не потребує послуг перекладача, практично ніяк не реагуватиме на переклад, оскільки він для нього неінформативний. У свою чергу, особа, яка потребує послуг перекладача, буде більше реагувати саме на переклад, ніж на усне мовлення. Ця реакція проявляється в повороті очей, голови чи навіть корпусу слухача в сторону перекладача, найчастіше особи, для яких здійснюється переклад, не зводять очей з особи перекладача до закінчення висловлювання, яке перекладається. Щоб уникнути можливості зчитування подібних невербальних проявів впізнаючим, ми вважаємо за доцільне розташовувати перекладача в розглянутій нами ситуації позаду особи. В цьому випадку невербальні дії особи, яка впізнає будуть менш вираженими, оскільки в поле його прямого сприйняття розташовується не

перекладач, а особи, які підлягають впізнанню. Крім цього, у особи, яка впізнає не буде можливості оцінити, по відношенню до кого спрямовані невербальні прояви.

Крім цього, статисти повинні бути проінструктовані про те, як їм реагувати на вказівки слідчого в умовах перекладу, щоб не виділятися за ознакою володіння (не володіння) мовою. Ця різниця може проявитися якщо, наприклад, особи, яка впізнає попросить, щоб пред'явлені для впізнання особи встали, повернулися. Статисти, сприйнявши вказівку слідчого, піднімуться, а особа, що пред'являється для впізнання, ще буде продовжувати сидіти, оскільки переклад завжди здійснюється із запізненням. Тому при підготовці статистів, слідчий повинен роз'яснити їм, що вони повинні виконувати адресовані їм вказівки тільки після того, як прозвучить переклад.

Щодо другої ситуації, коли особа, яка буде впізнавати і особа, яку будуть впізнавати не володіють мовою судочинства, то можливо виділити два варіанти:

1) особа, яка буде впізнавати і особа, яку будуть впізнавати володіють різними мовами,

2) особа, яка буде впізнавати і особа, яку будуть впізнавати володіють однією мовою, але не мовою кримінального судочинства.

Якщо особа, яка буде впізнавати і особа, яку будуть впізнавати володіють різними мовами, то слідчому необхідно забезпечити участь в даній С(Р)Д двох перекладачів, кожен з яких буде забезпечувати переклад з використанням своєї «робочої» мови. В цьому випадку пред'явлення для впізнання слід проводити з урахуванням викладених нами вище рекомендацій.

Тактика проведення пред'явлення для впізнання за участю перекладача в ситуації, коли особа, яка буде впізнавати і особа, яку будуть впізнавати володіють однією мовою також буде характеризуватися своєрідністю. Перш за все, треба сказати, що чинне кримінально-процесуальне законодавство не накладає ніяких обмежень на кількість перекладачів, які залучаються до участі в С (Р) Д. Крім цього, кримінально-процесуальний кодекс не вимагає представлення різних перекладачів особам, які володіють однією мовою, але

мають різний процесуальний статус. Тобто можлива ситуація, коли слідчий залучає до участі в пред'явленні для впізнання двох перекладачів з однією «робочою» мовою: одного особі, яка буде впізнавати і одного особі, яку будуть впізнавати. Хоча, на наш погляд, залучення двох перекладачів є не раціональним, оскільки в значній мірі ускладнює організаційні питання підготовки та проведення розглянутого С(Р)Д. Крім того, респонденти відмітили, що однією із проблем з якими доводиться стикатися на практиці при розслідуванні даних проваджень є:

– відсутність на практиці перекладача в складі НПУ, щоб забезпечував переклад процесуальних документів, матеріалів кримінального провадження (98 %);

– відсутність фінансування на залучення перекладача у кримінальному провадженні (100 %). (Додаток А).

У той же час, не дивлячись на те, що інтереси деяких учасників судочинства суперечать один одному (наприклад, «свідок-підозрюваний»), ми вважаємо за можливе залучення до участі в пред'явленні для впізнання одного перекладача. Пояснюється це тим, що перекладач не відноситься ні до сторони захисту, ні до сторони обвинувачення. Сутність його процесуальної участі – це забезпечення комунікації учасників досудового розслідування за допомогою ретрансляції їх висловлювань засобами різних мов.

Однак, для того, щоб виключити можливість непрямого впливу перекладача на вибір особи, яка буде впізнавати, слідчий повинен вирішити такі завдання: виключити можливість невербальної комунікації між перекладачем і особами, для яких здійснюється переклад, і створити умови, при яких перекладач не знатиме, де розташовується особа, яка буде пред'являтися для впізнання. Найпростіший варіант вирішення цих завдань – розмістити перекладача в приміщенні, де проводиться упізнання, за ширмою. В цьому випадку візуальний контакт між учасниками виключається.

3. Фіксації і оцінки результатів впізнання.

Фіксація результатів пред'явлення для впізнання є заключним етапом цієї СРД. Так, відповідно до ч. 1 ст. 231 КПК України, про проведення пред'явлення для впізнання складається протокол згідно з вимогами цього Кодексу, у якому докладно зазначаються ознаки, за якими особа впізнала особу, річ чи труп, або зазначається, за сукупністю яких саме ознак особа впізнала особу, річ чи труп [131]. Протокол – основний спосіб фіксації, а додатковими способами фіксації можуть бути аудіо-, відеозапис або фотофіксація СРД. Вивчення матеріалів кримінальних проваджень за досліджуваною категорією злочинів дає нам можливість дійти висновку, що слідчі вкрай рідко використовують відеозапис. Так, під час проведення впізнання особи використовувалися: фотозйомка (18%); відеозапис (3%). Тому, з метою об'єктивності проведення пред'явлення для впізнання та можливості подальшої оцінки ходу СРД вбачаємо за необхідне фіксувати за допомогою відеозапису впізнання іноземця для впізнання.

Ще однією СРД в рамках допиту, яка має свої особливості є одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. Так, одночасний допит – це «слідча (розшукова) дія, що полягає у допиті по черзі у присутності один одного двох чи більше вже допитаних за однаковими обставинами кримінального провадження осіб, аналізі й безперервному порівнянні (співставленні) показань для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях з метою перевірки отриманих доказів у кримінальному провадженні» [170, с. 4].

Слід зазначити, що дана СРД проводиться лише у тих випадках, коли є розбіжності в показаннях осіб. На це звертає увагу і І.А. Жалдак, яка відмічає, що одночасний допит проводиться лише за умови, якщо в показаннях двох чи більше вже допитаних осіб встановлені розбіжності, при цьому слід зважати, що у кримінальному провадженні мають значення не будь-які розбіжності у показаннях, а лише ті розбіжності, що стосуються тих обставин вчиненого злочину, які є предметом доказування [77, с. 54]. Такі твердження не безпідставні, адже в змісті абзацу другого ч. 9 ст. 224 КПК зазначено, що «викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини

кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, ...що стосуються предмета допиту» [77, с. 126].

Саме, щодо важливості «розбіжностей» тривалий час виникають наукові суперечки. У роботах великої кількості науковців, зокрема, Р. С. Белкіна [18], В. Г. Гончаренка [134], В. О. Коновалової [118, 125–134], В. Ю. Шепітько [271] та інших, вказується, що суперечності, для усунення яких має проводитись очна ставка (адаптуючи до одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб), повинні бути «істотними». Однак, ні в КПК України 1960 р., ні в КПК України 2012 р. відсутня вказівка законодавця на те, що розбіжності у показаннях вже допитаних осіб мають бути «істотними». Отже, таким чином стає зрозуміла мета цієї СРД. Однак, в літературі криміналістичного та кримінального спрямування цю мету так і відзначають. Але не всі. Так, в ході свого дослідження І. А. Жалдак встановили, що причинами розбіжностей у показаннях раніше допитаних осіб здебільшого були: свідома брехня принаймні одного із учасників (70,2 % слідчих); сумлінна помилка принаймні одного із учасників (13,2 %); у 16,6 % випадків дійсну причину розбіжностей визначити не вдалось [77, с. 199].

Як і будь-яка СРД, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб складається із трьох етапів: підготовчого, робочого та заключного. В ході дослідження було встановлено, що більшість слідчих не готуються до одночасного допиту двох чи більше допитаних осіб. Причинами такої ситуації є: переоцінка свого професіоналізму; недооцінка ефективності СРД; брак часу в слідчій діяльності.

На нашу думку, слідчі в ході своєї діяльності постійно повинні знаходити час на підготовку до проведення будь-якої СРД, а тим паче для одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Ще більшої актуальності це питання набирає, якщо одним із фігурантів провадження є іноземець. Специфіка проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за участю іноземців полягає в окремих проблемах, які пов'язані з певними умовами властивими особистостях цих громадян. Так, іноземці відчувають труднощі у володінні мовою судочинства та знаходяться в певному психологічному стані,

пов'язаному із незнанням законодавства країни перебування. Тому, на нашу думку, якщо у кримінальному провадженні виникає необхідність проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб за участю іноземця, то в даному випадку краще відмовитися від її проведення, оскільки закон надає таке право суб'єкту розслідування (відповідно до ч. 9 ст. 224 КПК України, слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях) [131].

Крім того, проводячи дослідження практики розслідування даної категорії злочинів, слід констатувати, що проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб не найкращий спосіб усунення істотних протиріч, що є в показаннях раніше допитаних осіб. Приймаючи рішення про проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, особа яка провадить розслідування діє, як правило, в ситуації тактичного ризику. Так, для прийняття рішення про проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, слідчому необхідно заздалегідь твердо переконатися в тому, чи готовий свідок до зустрічі з підозрюваним іноземцем і чи не змінить він дані їм показання під час допиту. Тобто, необхідно запобігти можливості зміни показань свідка.

Так, згідно з вивчення практики розслідування кримінальних проваджень даної категорії і думки різних вчених слід стверджувати, що коли існує ймовірність, що результати одночасного допиту можуть зашкодити інтересам розслідування, то від його проведення краще відмовитися і спробувати усунути ці суттєві протиріччя іншим шляхом, наприклад, проведенням додаткового допиту підозрюваного чи свідка, з пред'явленням наявних у провадженні доказів.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб слід проводити тільки у випадках, позитивного її результату. Готуючись до проведення цієї СРД, суб'єкту розслідування слід заздалегідь зібрати достовірну інформацію про морально-вольові якостях її учасників та про їх готовність до участі в ній. Зокрема, при підготовці до одночасного допиту, слідчий знаючи анкетні дані осіб, що беруть участь, повинен враховувати національну приналежність

допитуваних, особливості політичного устрою в державі їхнього походження, віросповідання цих осіб.

Наступною проблемою, яка може виникати перед суб'єктом розслідування у кримінальних провадженнях – незнання мови судочинства. При цьому, учасниками одночасного допиту можуть бути не один, а відразу два іноземця, яким необхідно надати перекладачів. Ця проблема полягає в пошукових діях слідчого для встановлення осіб, які володіють знанням конкретної мови, на якій іноземець хоче давати показання.

Проблему залучення перекладача ми розглядали раніше, тому зупинимося лише на аспектах його участі під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. При розслідуванні кримінальних правопорушень, вчинених іноземними громадянами або з їх участю, спочатку має бути визначено, яким саме повинен бути переклад, точним, вільним або смисловим. Це все буде залежати від проведеної СРД і її цілей, а також від того, усний це переклад або переклад тексту документа. При цьому в усному перекладі є значущим психологічна обстановка, а також вид СРД.

Точний переклад є значущим для перекладу документів, що пред'являються іноземному громадянину, який притягається до кримінальної відповідальності, при допиті іноземного громадянина доцільніше вдатися до змістового перекладу, при проведенні одночасного допиту вбачається за доцільне рекомендувати слідчому здійснювати смисловий переклад.

Однак проведення одночасного допиту пов'язано із ситуацією протидії сторін, і в даному випадку необхідно врахувати, наскільки один із суб'єктів може вплинути на іншого. В одних випадках одночасний допит доцільно проводити у вигляді питань і відповідей, обмежуючи можливість загострення протиріч, в інших, навпаки, може бути доцільним дати можливість сторонам активно спілкуватися між собою, застосувавши синхронний переклад. В даному випадку має значення гострота дискусії, яка, за певних обставин, може сприяти досягненню поставленої мети, при інших – призвести до того, що результат одночасного допиту може виявитися негативним.

Отже, перед одночасним допитом необхідно визначитися, в якій формі буде здійснюватися переклад, синхронно або послідовно. Синхронний переклад дозволяє зберегти напруження протиріч, але в ході цієї СРД можуть бути, наприклад, виявлені додаткові, раніше невідомі обставини скоєння злочину. Разом з тим, при синхронному перекладі одночасного допиту досить складним може виявитися здійснення контролю за її ходом, в зв'язку з чим, як видається, застосування синхронної форми перекладу при проведенні одночасного допиту має супроводжуватися аудіо- чи відеозаписом. Це дозволить в подальшому, шляхом проведення додаткових допитів, з'ясувати деякі подробиці, пов'язані з вчиненням злочину й іншими, важливими для розслідування злочину обставинами.

У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне, при проведенні одночасного допиту, що має конфліктний характер, протокол його проведення складати після проведення СРД, що може бути забезпечено використанням технічних засобів (аудіо- чи відеозапису). І як ми відзначали раніше, при допиті іноземного громадянина застосування аудіо- або відеозапису має бути обов'язковим.

Ще однією проблемою є кількість осіб, які можуть бути одночасно допитані. На сьогодні, це питання досить дискусійне. Серед наукових робіт відсутні будь-які посилення на кількість осіб, яких можна одночасно допитати. Однак, більшість науковців вважають, що ця кількість має бути обмежена двома особами. Так, зокрема, С. Ю. Карпушин акцентує на цьому назвою підрозділу дисертаційного дослідження : «2.2. Проведення одночасного допиту двох вже допитаних осіб» [105, с.109]. Здебільшого, дослідники відзначають зростання ризиків втрати контролю над проведенням слідчої (розшукової) дії внаслідок одночасного допиту більшої кількості осіб [170, с.14].

Однак, науковці-процесуалісти зазначають, що кількість осіб, які одночасно можуть бути допитаними – може бути більше, ніж двоє, й, насправді, це залежить тільки від рішення посадової особи, яка веде на даному етапі кримінальне провадження. Вказане твердження прослідковуються в роботах І. О. Поліванової [176, с.312], С. Ю. Карпушина [105, с.112].

Оскільки в ході одночасного допиту буду брати участь іноземний громадянин, то доцільно буде розглянути цю процедуру в інших державах. Одночасний допит лише двох осіб передбачено у судочинстві, Вірменії [244], Іспанії [283] та Литви [84]. Однак, Кримінальний процесуальний кодекс Польщі [286], Франції [282] та Російської Федерації [245] не обмежують кількість осіб, які можуть бути одночасно допитані.

Крім цього, є цікавою практика судових рішень у цьому напрямку. Після ознайомлення рішеннями Європейського суду з прав людини стає зрозумілим, що таку СРД проводять як із двома особами, так і більше. Так, у справі «Мюллер проти Франції» Патрік Мюллер обвинувачується у шести збройних пограбуваннях і спробах збройного пограбування, вчинених спільно з братом... Хоч обидва обвинувачені визнали злочини, вони послідовно намагалися виправдати інших співучасників і спільників, обвинувачених у злочинному змовленні. Це означало необхідність проведення численних розслідувань, допитів та очних ставок з метою встановлення точної ролі кожного з дванадцяти обвинувачених у ході провадження, яке було особливо складним з огляду на цілий ряд злочинних діянь, вчинення яких ставилося за вину обвинуваченим особам [223]. У матеріалах справи «Круслен проти Франції» суддя-слідчий м. Тулузи провів очну ставку трьох осіб [224].

На нашу думку, при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями, проведення одночасного допиту більше, ніж з двома особами не допустимо. Це підтверджується і даними, отриманими в ході анкетування слідчих. Так, кількість осіб для проведення їх одночасного допиту становить: дві особи (68,5 %), три особи (25,7 %), чотири особи (4,6 %), п'ять осіб (1,2%). За 1,2% ніхто не зазначив (Додаток А).

Отже, перед проведенням одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб за участю іноземного громадянина доцільно визначити співвідношення соціального статусу сторін, особливо, якщо це співгромадяни іноземця, який буде притягається до кримінальної відповідальності. При певних обставинах, коли

висока ступінь отримання негативного результату, можливо, відмовитися від виконання даної СРД.

Ще одним шляхом отримання фактичних даних щодо обставин вчинення вбивства іноземцем – є використання спеціальних знань. Саме завдяки належному володінню слідчими необхідними спеціальними знаннями, досвідом, а також навичками можливо отримати найвищий результат під час розслідування. Однак, факт володіння слідчими спеціальним знаннями, не означає, що він їх може належним чином застосувати, а як результат і процесуально оформити.

Традиційно спеціальні знання трактують як знання і навички, отримані під час фахової освіти та /або практичної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, використовувані визначеними законом учасниками процесу в межах наданих кожному з них повноважень для розв'язання за певною процедурою процесуальних завдань [47, с. 24]

Спеціальні знання в кримінальному провадженні можуть застосовувати *спеціалісти*, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях, *експерти* під час проведення судових експертиз, тобто у формах, передбачених кримінально-процесуальним законодавством [141, с. 3].

Однак, доводиться констатувати, що за формою відображення виокремлено наступні форми спеціальних знань: 1) визначені та регламентовані КПК України; 2) визначені, проте не регламентовані КПК; 3) не визначені і не регламентовані КПК України.

Враховуючи те, що розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України завжди викликає підвищену увагу, тому проаналізуємо лише форму, яка визначена та врегульована КПК України.

Ким же використовуються спеціальні знання під час розслідування:

- перекладачем (сурдоперекладачем) (статті 29, 68 КПК України);
- слідчим, спеціалістом, що бере участь під час проведення слідчих (розшукових) дій (частина 7 статті 237 КПК України);
- судово-медичним експертом або лікарем в ході огляду трупа (стаття 238 КПК України);

- судово-медичним експертом або лікарем (при необхідності) під час освідування (стаття 241 КПК України);

- експертом якого залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту (статті 69, 242–245 КПК України).

Стосовно знання мови судочинства можливими є два варіанти планування ходу розслідування та застосування тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій. Перший – це коли особа не володіє мовою судочинства. У цьому разі необхідно всі слідчі (розшукові) дії проводити за обов'язковою участю перекладача та захисника. Другий – коли особа володіє мовою судочинства. У цій ситуації участь захисника не є обов'язковою, а в послугах перекладача немає необхідності [151, с. 261]. Проте у таких випадках потрібно точно встановити саме факт вільного володіння тією мовою, якою проводиться розслідування, а не наявність базових знань.

Участь перекладача під час проведення СРД ми неодноразово розглядали в нашому дисертаційному дослідженні, тому зупинятися на цьому не будемо.

При розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями використовувати такі спеціальні знання можливо виходячи із діяльності спеціаліста та експерта. Діяльність таких осіб у кримінальному процесуальному законі чітко розмежована.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [131].

Допомога спеціаліста потрібна для дослідження слідів, ознак, доступних безпосередньому спостереженню; він діє під прямим керівництвом слідчого; результат його діяльності не є самостійним джерелом доказів, а фіксується в процесуальному акті, складеному слідчим або приєднаному ним до справи – це головні відмінності спеціаліста від експерта [160, с. 318–319].

Щодо експерта, то відповідно до ч.1 ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або

іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [131]. Таке розмежування міститься у законодавчій сфері.

Виходячи із вищевикладеного, враховуючи діяльність таких процесуально незалежних осіб, як спеціаліст та експерт маємо констатувати той факт, що при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України їх діяльність відіграє ключову роли для процесу доказування.

Відправною точкою використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях по фактам убивств, вчинених іноземцями на території України є залучення спеціаліста на огляд місця події. Використання спеціаліста на цьому етапі допоможе проаналізувати місця події, а як результат можливість моделювання механізму злочину та обставин його вчинення.

Під час огляду місця події спеціаліст має широкі можливості застосувати свої знання. Такими особами виступають інспектор-криміналіст та технік-криміналіст органів досудового розслідування Національної поліції. Крім вказаних осіб спеціалістом може виступати і судовий експерт Експертної служби МВС України.

Виокремлюють такі основні напрями використання знань зазначених фахівців:

- 1) дослідження матеріально фіксованих слідів-відображень: а) слідів людини (рук, ніг, взуття, зубів тощо) – дає змогу висувати версії щодо ознак учасників події (статі, віку, зросту, ваги, особливостей ходи, стану здоров'я, специфічних прикмет та інших індивідуальних характеристик, їхньої поведінки на місці події); б) слідів знарядь, інструментів, холодної зброї – допомагає сформулювати попередні висновки про застосовані предмети й інструменти, механізм їх дії на об'єкт (перешкоду, жертву), напрямок їх руху, спосіб застосування; одержати певні орієнтовні дані про особу вбивці (його професію,

вік, стать, зріст, комплекцію, фізичну силу, навички, наявність певного досвіду тощо); в) слідів транспортних засобів – надає інформацію, яка допоможе визначити вид, марку, модель автомобіля чи іншого транспортного засобу, його індивідуальні особливості; механізм події, напрям руху, можливості утворення ушкоджень, наявних на тілі потерпілого; г) слідів контактної взаємодії інших матеріальних об'єктів і тварин, що дає змогу з'ясувати механізм їх взаємодії, діагностувати напрямок, силу впливу, відтворити розвиток події загалом;

2) дослідження слідів застосування вогнепальної зброї – надає можливість попередньо сформулювати припущення про напрямок, дистанцію пострілу, механізм злочину й місце розташування особи, яка стріляла, послідовність пострілів, ознаки застосованої зброї;

3) дослідження вузлів і петель – дає змогу діагностувати професійні навички їх виконавця, пов'язані із заняттям спортом, бойовою справою, видом трудової діяльності: морською, рибальською, будівельною, пожежною, монтажною, ткацькою справою, хірургічною практикою, кріпленням струн на музичних інструментах тощо;

4) дослідження зовнішніх ознак слідів крові – сприяє попередньому визначенню умов і механізму їх утворення, власне механізму події, що відбулась [3, с. 250].

Крім цього, для проведення повного та об'єктивного огляду місця події, бажано залучати кінолога із службово-розшуковою собакою. Залучення такого спеціаліста для пошуку запахових слідів, що пов'язані з подією злочину, надає суттєву допомогу під час розслідування злочину, особливо в разі, коли злочинець зник з місця вчинення злочину. Завдяки пошуковому собаці ефективність огляду збільшується втричі [53, с. 186].

В ході розслідування даної категорії злочинів, слідчі повинні враховувати і психологічний фактор, який може сповільнювати процес розслідування. Так, іноземець, який підозрюється у вчинення вбивства може неправильно сприймати обстановку, проявляти недовіру до правоохоронних органів, а деколи навіть не розуміти їх. Банальне не знання законодавства України може відобразитися на

протидії у розслідуванні. У таких ситуаціях слідчі повинні діяти на упередження та усувати такі факти. Допомогати у таких ситуаціях повинен захисник, а у разі необхідності психолог. Лише залучивши до розслідування професійного психолога можна отримати дані, що дають змогу зрозуміти та правильно оцінити особливості психічної діяльності та виявів людини, які мають значення для висновків правового характеру [152, с. 106].

На нашу думку, під час розслідування вбивств вчинених іноземцем на території України, залучення такого спеціаліста є необхідним та виправданим. Так, О. М. Васильєв і Л. М. Карнеєва, посилаючись на відсутність у законі прямої вказівки на можливість залучення спеціаліста до допиту, вказують про відсутність обмежень з цього приводу [24, с. 64]. Проте, не всі науковці підтримують таку позицію. Так, М. І. Порубов, зазначав, що присутність спеціаліста під час допиту порушує обстановку довіри між слідчим і допитуваним [180, с. 104].

Окремі вчені пропонують не лише використовувати допомогу відповідних спеціалістів під час підготовки та проведення допиту, а й отримувати її в письмовому виді [154, с. 84].

В ході розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, слідчому доводиться залучати велику кількість судових експертів шляхом призначення судових експертиз. Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [206]. В результаті вчинення іноземцем вбивства, залишається велика кількість слідчої інформації, що дозволяє слідчим можливість використати весь комплекс судових експертиз. Так, в результаті узагальнення слідчо-судової практики у даній категорії злочинів, було встановлено, що під час розслідування призначаються та проводяться наступні експертизи: судово-медична (100 %); комплексна психолого-психіатрична експертиза (86,2 %); судова імунологічна (53,8 %); судова медико-криміналістична (42,6 %); судова цитологічна (39,7 %);судово-дактилоскопічна (28,7 %); судово-трасологічна

(25,8 %); судова експертиза холодної зброї (16,3 %); судово-балістична (12,2 %). Використання можливостей таких експертиз сприятимуть успішному доведенню вини підозрюваних іноземців.

Необхідно відмітити, що призначення та проведення судових експертиз під час розслідування вбивств, вчинених іноземцем на території України, провадиться із урахуванням Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 8 січня 1998 року № 53/5 [193].

В ході розслідування слідчий зобов'язаний призначити експертизу у таких випадках: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 6) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [131].

Судово-медична експертиза трупа під час розслідування умисних вбивств, учинених при перевищенні меж необхідної оборони, є обов'язковою для призначення, адже лише вона спроможна надати слідчому відповіді щодо причини смерті потерпілого. Слідчий при підготовці судово-медичної експертизи повинен в залежності від наявних у нього матеріалів орієнтуватися на постановку таких питань, які можуть при їх вирішенні дати найбільш повну інформацію. Судово-медичну експертизу трупа проводять з метою отримання відповідей на такі питання:

- чи є на тілі тілесні ушкодження, який характер і локалізація ушкоджень, що були заподіяні потерпілому;
- які ушкодження заподіяно прижиттєво, а які – посмертно;
- яка давність заподіяння ушкоджень;

- до якого ступеня тяжкості належать прижиттєво заподіяні тілесні ушкодження;
- чи можливим було заподіяння ушкоджень власною рукою потерпілого;
- чи збігаються характер і локалізація ушкоджень на тілі потерпілого з характером та локалізацією ушкоджень на його одязі;
- яка безпосередня причина смерті потерпілого;
- чи наявні ознаки активного або пасивного переміщення потерпілого після заподіяння ушкоджень;
- чи є на трупі ознаки зміни його розташування та пози після настання смерті?

Перелік запитань не є вичерпним, але ми вважаємо, що вищезазначені питання є основою проведення судово-медичної експертизи трупа. За потреби можна призначити додаткову, комплексну або комісійну експертизу [53, с. 191]. Слід зазначити, що існує ймовірність знищення деяких біологічних зразків людини (шкіри, крові, органів) у зв'язку з певним періодом часу, що призведе до неможливості проведення додаткових експертиз, тому слідчому під час проведення цієї слідчої дії, слід ретельно та з повною відповідальністю підготувати запитання, що стосується справи [51, с. 122].

Одне із ключових місць, що підтверджено результатами слідчо-судової практики (86,2 %), під час розслідування кримінальних проваджень щодо вбивств, вчинених іноземцями займає використання психологічних та психіатричних знань. Ці знання використовуються шляхом призначення та проведення комплексної психолого-психіатричної експертизи.

На законодавчому рівні питання психолого-психіатричної експертизи врегульовано: Законом України «Про психіатричну допомогу» від 22 лютого 2000 року [204], Порядком проведення судово-психіатричної експертизи, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 травня 2018 року № 865, відповідно до яких – предметом СПЕ є психічний стан особи у певні юридично значимі проміжки часу. Психічний стан особи у певні юридично значимі проміжки часу визначається з метою надання відповіді на запитання,

поставлені особою або органом, яка (який) залучила(в) експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи [182]. Крім цього, відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5, судово-психологічна експертиза має на меті встановити ті особливості психічної діяльності й такі їх вияви в поведінці особи, які мають юридичне значення та викликають певні правові наслідки [193]. Тобто, перед призначенням такого виду дослідження доцільно вивчити основні засади цих законодавчих документів, з метою недопущення помилок, які будуть негативно впливати на процес розслідування досліджуваної нами категорії злочинів.

Необхідно відмітити, що основними напрямками таких досліджень під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями можна віднести:

1. Встановлення індивідуально-психіатричних особливостей особи (підозрюваного).
2. Встановлення факту перебування особи в стані фізіологічного афекту у момент вчинення вбивства.
3. Встановлення факту перебування особи до моменту вчинення або в момент вчинення вбивства емоційному стані.
4. Встановлення індивідуально-психологічних особливостей особливостей особи (підозрюваного).

Науковці виділяються три групи фактичних підстав, які можуть послужити приводом до їх проведення.

Так, перша група підстав включає сумнів з приводу осудності або здатності особи до моменту проведення досудового розслідування у провадженні розуміти свої дії або керувати ними.

Друга група – дані про особливості поведінки, які вказують на психічну хворобу.

Третя підстава – повідомлення самого громадянина про свої хворобливі переживання і суб’єктивні відчуття: зорові або слухові галюцинації чи інші незвичайні відчуття [229, с. 114–116].

На основі вищевикладених напрямків можна і визначити основний перелік найбільш поширених питань, які необхідно з’ясувати під час призначення комплексної психолого-психіатричної експертизи, є таким:

- чи страждала особа під час інкримінованого їй діяння психічним розладом, внаслідок якого вона не могла в той період усвідомлювати свої дії або керувати ними;

- до якої категорії хворобливих станів належить цей психічний розлад – хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства, іншого хворобливого стану психіки;

- чи страждає особа на конкретний момент на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними;

- чи потребує особа застосування до неї примусових заходів медичного характеру, якщо так, то яких саме;

- чи страждає особа на хронічний алкоголізм або наркоманію [68, с. 214–215].

- які індивідуально-психологічні особливості має особа;

- чи має особа індивідуально-психологічні особливості, які суттєво вплинули на характер її протиправних дій: підвищена агресивність, підкореність, жорстокість, нерішучість, етичні орієнтації, соціальні установки, мотиваційна сфера);

- які психологічні особисті якості та провідні мотиваційні чинники поведінки має особа;

- чи могли індивідуально-психологічні особливості особи суттєво вплинути на її поведінку під час скоєння нею злочину [193].

Звичайно, що вказаний перелік запитань не виключний, а лише приблизний. Кількість питань та їх формулювання буде залежати від конкретної слідчої ситуації та професійності слідчого, який буде здійснювати розслідування.

Під час психіатричного дослідження підозрюваного у вчиненні вбивства з'ясовується таке: є підстави думати, що особа має психічні захворювання; є ознаки наявних психічних розладів; вид психічного захворювання; чи дозволяє психічний стан хворого проводити з ним слідчі (розшукові) дії; чи є підозрюваний хронічним алкоголіком чи наркоманом і потребує він лікування та ін. [69, с. 224].

Результати таких експертиз мають важливе значення для процесу розслідування та притягнення осіб до відповідальності. Так, В. Л. Ортинський та Л.Ф. Гула під час вивчення слідчо-експертної діяльності в окремих регіонах України (Львівська, Рівненська, Тернопільська області) встановили, що в розслідуванні убивств у підозрюваних 80 % було виявлено психічні відхилення, зокрема: психопатія – у 35 %, шизофренія – 20 %, дебільність – 12 %, наслідки органічних захворювань центральної нервової системи – 5 %, хронічний алкоголізм – 7 %, епілепсія – 2 % [171].

Під час розслідування згвалтувань досить часто призначається *судово-біологічна* експертиза може бути призначена у разі необхідності дослідити одяг потерпілої або підозрюваного для виявлення групової належності плям крові, слини та інших виділень людського організму [4, с. 102].

На вирішення експерта можна поставити такі питання:

- а) чи є на досліджуваних предметах (одягу та ін.) кров;
- б) якщо кров належить людині, то до якої групи вона належить;
- в) яка статева належність крові у плямі;
- г) чи збігається ця кров за групою із представленими зразками крові підозрюваного й потерпілої особи;
- г) яке регіональне походження крові;
- д) яка давність утворення плям крові;
- е) чи належить кров конкретній особі [163, с. 258–259].

Проте, доводиться констатувати, що при проведенні даного дослідження слідчі стикаються із проблемою. Це підтверджується результатами слідчо-судової практики (97% опитаних). Так, експерт-психіатр зобов'язаний на основі рішення

суду обстежувати підозрюваних у вбивстві зі встановлення їхніх психічних станів [230, с. 102]. Спеціаліст із психіатрії має право перед проведенням експертизи ознайомитися зі всіма матеріалами щодо підозрюваного (вчиненого вбивства, його затримання, поведінка в камері тощо) [96, с. 33–45]. Проблема полягає у тому, що особа – іноземець і часто не володіє мовою судочинства, а у експертних установах, які проводять такі дослідження відсутня посада перекладача. Відповідно, якщо підозрюваному (іноземцю) призначать стаціонарну психолого-психіатричну експертизу, то необхідно буде погоджувати питання із перекладачем щодо його участі у такій експертизі у експертній установі.

Після виявлення на тілі або одязі потерпілого слідів біологічного походження, виникає необхідність встановлення статевої належності клітинних елементів, що перебувають на предметах, якими була заподіяна травма, а також плям крові й волосся. У таких випадках слід провести цитологічне дослідження.

На вирішення цитологічної експертизи можна поставити такі питання: а) яка статева належність волосся і часток тканин людини; б) чи є на одязі, тілі й у піднігтьовому вмісті потерпілої особи й підозрюваного тканеві й інші біочастинки людини, якій вони належать; в) яке регіональне походження цих часток, чи мають вони групову специфічність; г) яке регіональне походження слідів крові та ін. [125, с. 321].

Крім цього, сліди біологічного, а інколи і хімічного походження на одязі потерпілого є об'єктами судово-хімічних, судово-медичні й інші експертизи одягу. Щодо пошкоджень одягу, пов'язаних із спричиненими тілесними ушкодженнями людині, то вони належить до компетенції судової медико-криміналістичної експертизи. В ході такого дослідження встановлюється характер пошкоджень і механізм їх утворення, а також вирішується питання, щодо ідентифікацією знаряддя, яким заподіювалася смерть, за пошкодженнями, що є одязі..

Для отримання більш точного результату про походження біологічних слідів від конкретного злочинця призначається судово-медична *молекулярно-генетична експертиза речових доказів*, яка досліджує безпосередній носій

спадкових ознак ДНК та за останні роки стає все більш популярною. Зразками біологічного матеріалу для порівняльного дослідження можуть слугувати будь-які біологічні тканини людини, що містять ДНК [70, с. 23].

Отже, наведений вище перелік експертиз та питання, які можуть вирішуватися в ході їх проведення, під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України не є вичерпним. Лише, виходячи із слідчої ситуації, яка складається на певному етапі розслідування, слідчий основі свого внутрішнього переконання буде визначати перелік необхідних досліджень та запитань по них для об'єктивного та повного вирішення завдань кримінального судочинства. При цьому, особливу увагу необхідно звернути на дотримання вимог закону при призначенні і проведенні судових експертиз. Відповідно до вимог КПК України слідчий повинен ознайомити підозрюваного із постановою про призначення судової експертизи, а також роз'яснити йому його права. Враховуючи те, що іноземець може не володіти мовою, якою здійснюється судочинство, необхідно надавати повний переклад постанови про призначення експертизи. Аналогічно слід забезпечити його право знайомитися і з висновком експертизи.

Висновки до розділу 3.

При розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України, ключове значення мала взаємодія слідчих з: оперативними підрозділами НПУ – 13,5%, у 12,7 % – з оперативними підрозділами інших органів, у 73,8 % – з працівниками міжнародних правоохоронних органів.

Умовами взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні даної категорії злочинів: об'єктивні умови (слідча ситуація, що склалася на момент взаємодії, обстановка взаємодії, науково-технічне і матеріальне забезпечення взаємодії, організаційне забезпечення взаємодії, інформаційне забезпечення взаємодії); суб'єктивні умови (кваліфікація слідчого,

психологічний стан, готовність суб'єктів до взаємодії, оцінка суб'єктами стану і перспектив взаємодії, оцінка суб'єктами взаємодії ситуації, що склалася).

В рамках нашого дослідження запропонована наступна класифікація форм взаємодії слідчого з оперативними підрозділи при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України:

- *за принципом закріплення форм взаємодії в кримінально-процесуальному законодавстві* (процесуальні та організаційні форми взаємодії);

- *по суб'єктам взаємодії* – взаємодія з суб'єктами, які беруть участь в процесі в силу посадових обов'язків (співробітники кримінальної поліції або оперативні підрозділи СБУ, прикордонної служби);

- *за стадіями кримінального процесу* – взаємодія при отриманні повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення і взаємодія при проведенні досудового розслідування.

Необхідність отримання правової допомоги від іншої держави в рамках розслідування вбивств, вчинених іноземними громадянами, дозволяє говорити, що інститут міжнародної правової допомоги у кримінальних провадженнях є важливим інструментом в розслідуванні.

ВИСНОВКИ:

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні та формуванні методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни й мають теоретичну і практичну значущість. До основних результатів, належать такі положення:

1. За результатами проведеного аналізу стану наукових досліджень, встановлено, що проблема розслідування злочинів, вчинених іноземцями, розглядається у дослідженнях з кримінального права та кримінології. Широке коло проблемних питань, пов'язаних із розслідуванням вбивств, висвітлено в дисертаціях, монографіях, підручниках, навчальних посібниках, наукових статтях, інших публікаціях. Однак, ці праці не стосувалися специфіки розслідування вбивств, вчинених іноземцями, ґрунтувались на не чинному законодавстві, не повною мірою враховували та не відповідали потребам правозастосовної практики. На основі аналізу наукових праць та емпіричного матеріалу, виокремлено та систематизовано проблеми, які можуть виникати в ході розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. частину з яких можливо буде розв'язати шляхом формування теоретично-методологічних основ криміналістичної методики їх розслідування.

2. Враховуючи особливості правового статусу іноземців, які вчинюють вбивство на території України, працівники правоохоронних органів під час проведення досудового розслідування, повинні керуватися нормами національного та міжнародного законодавства. Правова основа розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, складається із: міжнародних договорів, що регламентують права людини; міжнародних договорів про правовий статус іноземців; міжнародних договорів про боротьбу з міжнародними злочинними діяннями та ін. Обґрунтовано, що основоположні норми і принципи міжнародно-правових актів щодо правового регулювання захисту прав, свобод і

законних інтересів іноземців ґрунтуються на загально визнаних міжнародних і європейських правових стандартах, носять системний характер, мають правозахисний характер. Зазначені чинники повинні враховуватися під час правового регулювання досудового розслідування як для забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, так і досягнення завдань кримінального судочинства.

3. Криміналістична характеристика вбивств, вчинених іноземцями – сукупність взаємозалежних, динамічних загальних та індивідуальних ознак вчиненого злочину, які відображають об'єктивну інформацію про спосіб вчинення злочину, у поєднанні зі способами готування і приховування слідів вчинення вбивства; обстановку вчинення вбивства – місце, час, умови та інші обставини, що є типовими для обстановки вчинення злочину цієї категорії; знаряддя і засоби злочину; мотиви й мета вчинення злочину; слідова картина вчиненого злочину або типові матеріальні сліди злочину та механізм їх утворення; особа потерпілого; особа злочинця (іноземець), на підставі якої визначаються напрями розслідування вбивств, вчинених іноземцями.

Доведено, що особливості особи злочинця-іноземця безпосередньо впливають на зміст методики розслідування вбивств. На підставі аналізу практики виявлення та розслідування цих злочинів, а також результатів судового розгляду відповідних справ, особа злочинця-іноземця класифікована за такими підставами:

1) за часом перебування в Україні: а) іноземці, які постійно проживають в країні (65,6 %); б) іноземці, які досить тривалий час перебувають в країні та мають реєстрацію (студенти, аспіранти, представники фірм, журналісти, особи дипломатичного корпусу (10,3 %); в) іноземці, які короткочасно перебувають в Україні іноземці (туристи, члени екіпажів суден, спортсмени, артисти, транзитні пасажери (24,1%);

2) за наявності реєстрації: а) іноземці, які правомірно знаходяться на території України (44,3%); б) іноземці, які правомірно в'їхали на територію

України, але прострочили візу (37,5%); в) іноземці, які нелегально перетнули кордон України (18,2%);

3) в залежності від мети перебування в Україні: а) іноземці, які прибули до України у службових справах (12,3 %); б) іноземці, які прибули через бізнес інтереси (55,2 %); в) іноземці, які прибули з особистих справ (за запрошеннями родичів, знайомих, студенти (11,2 %); г) іноземці, які прямують транзитом (21,3 %).

4) в залежності від громадянства іноземця: а) громадяни країн близького зарубіжжя – 87,6%; б) громадяни країн далекого зарубіжжя – 12,4%. Серед громадян близького зарубіжжя необхідно виділити громадян Росії – 26,6%, Таджикистану – 15,7%, Азербайджану – 7,4%, Грузії – 9,2%, Вірменії – 5,3%, Молдови – 6,1%, Киргизстану – 5,9%, Білорусі – 4,5%, Казахстану – 3,9% і Узбекистану – 2,9%. Злочинці – громадяни країн далекого зарубіжжя: Афганістану – 8,2%, Китаю – 1,2%, Індії – 0,6%, Ізраїлю – 0,3%, Польщі – 0,9%, Туреччини – 1,2%.

Загальну картину доповнюють соціально-демографічні дані злочинців-іноземців: більшість вбивств були вчинені чоловіками – 78,6%; типовий вік злочинців – від 24 до 30 років (50%). При цьому 21,9% злочинців страждало алкоголізмом, а 11,2% – на наркоманію.

Установлено, що у кримінальних провадженнях за фактом вбивств, вчинених іноземцями на території України ключове значення має мотив та мета учинення злочину як складова характеристики особи злочинця, що допомогло скласти уявлення про її внутрішнє спонукання до вчинення злочину. Результати емпіричного дослідження показали, що злочинна діяльність іноземців є полімотивною. Найпоширенішим мотивом до вчинення вбивства, скоєного іноземцем є корисливий мотив (56,7%); забезпечення себе певними благами, документами чи наркотичними речовинами – 17,2%; неприязні відносини між винним та потерпілим – 15,2%; хуліганські мотиви – 6,1%; учинення злочину з метою приховати інший злочин або полегшення його вчинення – 2,5%; захист

себе або інших осіб / свого майна або майна інших осіб – 2,1%; ревнощі – 0,2% та ін.

4. При розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України, істотне значення має підпорядкованість суб'єкта злочину юрисдикції України чи держави громадянства іноземця. На основі узагальнення практики, нами виокремлені особливості обставин, що підлягають встановленню у кримінальних провадженнях: 1) встановлення події вбивства (що саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин); 2) яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство; 3) час настання смерті та місце вчинення вбивства; 4) особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця; 5) встановлення обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу підозрюваного, обтяжують чи пом'якшують покарання.

Проблемні питання під час доказування у кримінальних провадженнях за фактами вбивств, вчинених іноземцями, є: особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, форма вини, мотив і мета вчинення – враховуючи статус іноземця (34,2 %); встановлення події вбивства (саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин) – 26,5%; яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство – 22,3%; час настання смерті та місце вчинення вбивства – 12,1%.; інше – (4,9 %)

5. Встановлено, що обрання напряму і алгоритму розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України, залежить від слідчої ситуації, що складається на момент виявлення ознак вбивства (87,9% опитаних). Тому, алгоритм слідчого, щодо розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України полягає у: оцінці первинної інформації; аналізу слідчої ситуації; висуненню версій щодо обставин вчинення вбивства; виокремленню тактичних завдань і плануванню розслідування (враховуючи статус іноземного громадянина); особливістю проведення окремих слідчих (розшукових) дій і тактичних операцій.

На основі узагальнення практики розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України нами виокремити низку типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування:

Перша ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з повідомленням про умисне вбивство, особу злочинця затримано безпосередньо після вчинення злочину, особу потерпілого встановлено, обставини події очевидні та підтверджуються зібраними доказами.

Друга слідча ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з повідомленням про умисне вбивство, особу злочинця встановлено, але не затримано, особу потерпілого встановлено.

Третя слідча ситуація – кримінальне провадження розпочато у зв'язку з отриманням інформації про виявлення трупа з явними ознаками насильницької смерті, особу злочинця не встановлено, але свідки бачили його, особу потерпілого (жертви злочину) встановлено.

Четверта ситуація – кримінальне провадження розпочато за фактом виявлення трупа невстановленої особи з явними ознаками насильницької смерті, злочинця не встановлено, свідки події відсутні.

До слідчих ситуацій наступного етапу розслідування можуть бути віднесені наступні:

1. Слідчим проведено комплекс процесуальних дій, пов'язаних з можливістю направлення до суду обвинувального акта, підозрюваний – іноземець визнає свою вину або визнає свою вину частково (63,2 % опитаних);

2. Слідчим проведено комплекс процесуальних дій, пов'язаних з можливістю направлення до суду обвинувального акта, однак підозрюваний – іноземний громадянин не визнає свою вину. У цьому випадку діяльність слідчого, спрямована на перевірку позиції сторони захисту та заявлених клопотань – (23,7 % опитаних);

3. Всі фактичні обставини кримінального правопорушення не встановлені, щоб вважати розслідування у провадженні закінченим, хоча підозрюваний –

іноземець визнає себе винуватим у вчиненому вбивстві і дає показання – (13,1 % опитаних).

б. Виокремлено та надано криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляду місця події, допиту, одночасного допиту двох або більше вже допитаних осіб, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту) із врахуванням: 1) особливого кримінального процесуального статусу іноземця і наявності у нього додаткових процесуальних гарантій, а також із особистості іноземця (наявність дипломатичного імунітету; 2) не володіння мовою кримінального провадження; 3) відсутність психологічного контакту; 4) короткостроковість перебування іноземця на території України; 5) необхідність співпраці з правоохоронними органами України);

В результаті проведеного нами анкетування, слідчі НП України серед С(Р)Д, які є найефективнішими під час розслідування вбивств вчинених іноземцем на території України вважають такі: допит – 134 (85,8 %); огляд, зокрема місця події та трупа – 118 (75,6 %); пред'явлення для впізнання, – 107 (62,7 %); обшук – 97 (56,7 %); освідування – 48 (24,8 %); слідчий експеримент – 34 (16,2 %), що дозволяє ставити їх пріоритетними процесуальними діями в структурі методики розслідування вбивств, вчинених іноземцями.

В результаті вивчення матеріалів кримінальних проваджень та анкетувань працівників оперативних та слідчих підрозділів, найбільш розповсюдженими НС(Р)Д, які проводилися при вбивстві, вчиненим іноземцем на території України були наступні: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України) – 31,3%; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (263 КПК України) – 24,1%; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України) – 23,6%; аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК України) – 12,5 %; зняття інформації з електронних інформаційних систем без відома її власника, володільця або утримувача (ст. 264 КПК України) – 5,3 %; інші – 3,2%. Доведено, що найбільшого поширення на сьогодні набуває така НС(Р)Д, як аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України). Пояснюється це тим, що слідчі бажають якнайшвидше отримати інформацію від підозрюваного щодо обставин

вчинення, у тій ситуації коли останній не співпрацює з органами досудового розслідування. Проте, часто обирають спосіб реалізації вказаних ухвал із певними порушеннями. Так, місцями проведення такої НС(Р)Д є: службові кабінети працівників оперативних підрозділів – (44%), приміщення ізоляторів тимчасового тримання – 37 %; інші місця – 19 %.

Доведено, що важливого значення в ході розслідування вбивств, вчинених іноземцями має внутрішньокамерна розробка, яка не врегульована в рамках КПК України. На основі емпіричного матеріалу запропоновано шляхи реалізації матеріалів внутрішньокамерних розробок для виконання завдань кримінального провадження.

Крім вищевказаної проблеми, що стосується розслідування вбивств, вчинених іноземцем на території України, то ще однією проблемою при проведенні НС(Р)Д є залучення перекладача до їх проведення, а саме щодо документування та розсекречення протоколів/ухвал (як приклад проведення аудіо, відео контроль особи). Іноземець спілкується на іноземній мові, а залучити перекладача КПК України не можливо, оскільки в останнього відсутній допуск до державної таємниці. Тому запропоновано передбачити штатних перекладачів в Головних управліннях поліції областей України.

7. Огляд місця події під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України має ряд особливостей. Обґрунтовано склад СОГ та визначено, участь спеціалістів, враховуючи ситуації: а) коли особа, де буде проводитися огляд не володіє мовою, якою здійснюється кримінальне судочинство; б) коли на підготовчому етапі огляду місця події в розпорядженні слідчого є інформація про те, що огляд місце події буде включати в себе і огляд документів, оформлених на іноземній мові. У таких ситуаціях спеціаліст, який володіє необхідною мовою, буде брати безпосередню участь в дослідженні матеріальних об'єктів на місці події.

8. На основі судово-слідчої практики України та враховуючи Європейську практику розглянуто особливості допиту підозрюваного (іноземного громадянина) на основі моделі «процесуального інтерв'ю». Як результат,

запропоновано залучити кращий іноземний досвід щодо удосконалення тактики допиту підозрюваного (іноземця), а саме надано пропозиції щодо запровадження до вітчизняної практики методу «процесуального інтерв'ю». Окремо зосереджено увагу на одночасному допиті двох чи більше вже допитаних осіб в ході якого вважаємо за доцільне, протокол його проведення складати після проведення, що може бути забезпечено обов'язковим використанням технічних засобів (аудіо- чи відеозапису). Доведено, що при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями, проведення одночасного допиту більше, ніж з двома особами не рекомендується. Це підтверджується і даними, отриманими в ході анкетування слідчих. Так, кількість осіб для проведення їх одночасного допиту становить: дві особи (68,5 %), три особи (25,7 %), чотири особи (4,6 %), п'ять осіб (1,2%). Одночасно, виникає проблема актуального перекладу змісту допиту.

9. Пред'явлення для впізнання під час розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України (62,9%) є важливою і складною слідчою (розшуковою) дією. Встановлено, що залежно від процесуального статусу учасників судочинства і мови, для перекладу з якої і на яку залучається перекладач, можна виділити наступні ситуації, що вимагають участі перекладача під час пред'явлення для впізнання: 1) особа, яку впізнають не володіє мовою судочинства (79,6%); 2) особа, яка буде впізнавати і особа, яку будуть впізнавати не володіють мовою судочинства (20,4%). На основі вказаних ситуацій виокремлено тактичні особливості проведення пред'явлення для впізнання.

10. Встановлено, що при розслідуванні вбивств вчинених іноземцями на території України, ключове значення мала взаємодія слідчих з: оперативними підрозділами – 13,5%, у 12,7 % – з прокурором, у 73,8 % – взаємодія в рамках міжнародного співробітництва та із всіма можливими суб'єктами взаємодії.

Умовами взаємодії слідчого з оперативними підрозділами при розслідуванні даної категорії злочинів: об'єктивні умови (слідча ситуація, що склалася на момент взаємодії, обстановка взаємодії, науково-технічне і матеріальне забезпечення взаємодії, організаційне забезпечення взаємодії, інформаційне забезпечення взаємодії); суб'єктивні умови (кваліфікація слідчого, психологічний

стан, готовність суб'єктів до взаємодії, оцінка суб'єктами стану і перспектив взаємодії, оцінка суб'єктами взаємодії ситуації, що склалася).

11. Визначено міжнародну правову допомогу, як найбільш поширену форму міжнародного співробітництва в ході досудового розслідування. З метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги територіях інших країн можуть проводитися процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором.

Водночас при розслідуванні даної категорії злочинів доводиться констатувати, що успіх міжнародного співробітництва у більшості випадків залежить від своєчасності та оперативності надання міжнародно-правової допомоги. У ситуаціях, коли іноземець, який вчинив вбивство знаходиться за межами України, зумовлюють необхідність розробки ефективних механізмів і процедур надання (отримання) правової допомоги у кримінальному провадженні даної категорії.

Доведено необхідність залучення можливостей міжнародної організації Інтерполу, яка є однією з найвпливовіших та найважливіших міждержавних організацій, враховуючи ті функції, які на неї покладені і які вона виконує. Водночас, виявлено проблемні аспекти оголошення особи у міжнародний розшук і використання в подальшому можливостей Інтерполу.

12. Встановлено, що основними формами використання спеціальних знань під час досудового розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України є залучення спеціаліста (педагога, психолога, судово-медичного експерта, інспектора-криміналіста) для надання допомоги під час пошуку, виявлення, фіксації та вилучення слідів злочину, а також перевірки й оцінки доказів в ході розслідування. До видів експертиз, які найчастіше призначають під час розслідування аналізованого злочину, належать: судово-медична (100 %); комплексна психолого-психіатрична експертиза (86,2 %); судова імунологічна (53,8 %); судова медико-криміналістична (42,6 %); судова цитологічна (39,7 %); судово-дактилоскопічна (28,7 %); судово-трасологічна (25,8 %); судова експертиза холодної зброї (16,3 %); судово-балістична (12,2 %). Використання

можливостей таких експертиз сприятимуть успішному доведенню вини підозрюваних іноземців.

13. В результаті дослідження виокремлено колізійні аспекти чинного законодавства та сформовано пропозиції по їх усуненню.

1) З метою врегулювання питання конфіденційних зустрічей захисника із підозрюваним та одночасної реалізації прав підозрюваного, пропонуємо доповнити п. 3, ч. 3, ст. 42 КПК України словами наступного змісту:

3) на першу вимогу мати захисника і **зустрічі із ним для надання правової допомоги** до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі **зустрічі** без обмеження їх кількості й тривалості **користуючись у разі необхідності послугами перекладача в порядку, передбаченому цим Кодексом.**

2) Пропонуємо доповнити ст. 224 КПК України частиною п'ятою текстом наступного змісту:

5. Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис, **крім випадків обов'язковості застосування аудіо- або відеозапису проведення допиту іноземного громадянина, який не володіє мовою кримінального судочинства.**

Виходячи із запропонованих змін, пропонуємо також доповнити також ч. 1 т. 107 пунктом 2-1 наступного змісту:

Проведення допиту іноземного громадянина, який не володіє мовою кримінального судочинства в обов'язковому порядку фіксується за допомогою звуко- або відеозаписувальних технічних засобів.

3) З метою дотримання прав та свобод громадян, збереження процесуальних гарантій учасників кримінального провадження та якісного і своєчасного розслідування, запропоновано доповнити Статтю 213. Повідомлення інших осіб про затримання пунктом 2⁻¹ такого змісту:

«У разі затримання іноземного громадянина уповноважена службова особа, що здійснила затримання, зобов'язана негайно повідомити про це прокурора, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється

розслідування, який в свою чергу повідомляє Міністерство закордонних справ України, а копії протоколів затримання відправити до Національної поліції та Служби безпеки України.

Вважаємо, що врахування таких доповнень усуне різне тлумачення окремих норм КПК України та позитивно вплине на розслідування кримінальних правопорушень за участю іноземних громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламський С. Є., Юхно О. О., Лук'яненко Ю. В. Взаємодія слідчого з іншими органами і підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень : навч. посіб. / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : ХНУВС, 2017. 152 с.
2. Абрамова Н. Г. Особенности назначения и проведения судебных экспертиз при расследовании убийств. *Известия Тульского государственного университета*. Серия : Экономические и юридические науки. 2015. Вып. 2, ч. II. С. 17–23.
3. Алексейчук В. И. Экспресс-анализ на месте происшествия при расследовании убийств. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи* : матеріали наук.-практ. конф. (22–23 квіт. 2004 р.) / за ред. В. В. Сташиса. Київ ; Харків, 2004. С. 249–251.
4. Аленин Ю. П. Выявление и расследование очагов преступлений: теория и практика : монография. Одесса : Юрид. ин-т Одес. гос. ун-та, 1996. 267 с.
5. Аленин Ю. П. Процессуальные особенности производства следственных действий : монография. Киев : Центрально – Украинское изд-во, 2002. 264 с.
6. Аналітична довідка про основні тенденції розвитку безпекової ситуації в Україні та стан виконання пріоритетних завдань центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Міністром, за 2018 рік. Київ : ДНДІ МВС України, 2018. 95 с.
7. Антощук А. О. Криміналістична характеристика вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини. *Митна справа*. 2012. № 2, ч. 2. С. 430–433.
8. Антощук А. О. Огляд місця події при виявленні трупа новонародженої дитини. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 243–250.

9. Антошук А. О. Початковий етап розслідування вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 18 с.
10. Арбузкин А. М. Государственно-правовой статус иностранцев в зарубежных социалистических странах Европы : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. М., 1980. 24 с.
11. Ахмедшин Р. Л. Криминалистическая характеристика личности преступника : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Томск, 2006. 48 с.
12. Бастрыкин А., Александрова О. Особенности допроса иностранных граждан на предварительном следствии. *Законность*. 2004. № 3. С. 30–32.
13. Бахин В. П. Криминалистическая характеристика преступлений как элемент расследования. *Вестник криминалистики*. 2000. Вып. 1. С. 17–22.
14. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посіб. Київ : Правник, 1997. 67 с.
15. Безносюк А. М. Гарантії достовірності показань підозрюваного та обвинуваченого : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 224 с.
16. «Безпечне місто»: в Києві запрацював новий аналітичний модуль розпізнавання облич – КМДА. 5 Канал : [сайт]. URL : <https://www.5.ua/kyiv/bezpechne-misto-v-kyievi-zapratsiuvav-novyi-analitychnyi-modul-rozpiznavannia-oblych-kmda-186722.html>
17. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. М. : Юристъ, 1997. Т. 1. Общая теория криминалистики. 408 с.
18. Белкин Р. С. Курс советской криминалистики : пособие для вузов МВД СССР. М. : Акад. МВД СССР, 1978. Т. 2. Частные криминалистические теории. 410 с.
19. Бородин С. В. Рассмотрение судом уголовных дел об убийствах. М. : Юрид. лит., 1964. 211 с.
20. Бояров В. І. Деякі особливості розслідування вбивств на замовлення. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 33–40.

21. Бояров В. І. Особливості методики розслідування вбивств, скоєних в умовах протистояння злочинних угруповань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2000. 15 с.
22. Броневицька О. М. Фазова модель процесуального інтерв'ю. *IV Львівський форум кримінальної юстиції «Кримінальна юстиція: quo vadis?»*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (20–22 верес. 2018 р.) / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2018. С. 14–16.
23. Вайнгард А. Уголовная тактика. Руководство к расследованию преступлений / [пер. с нем. под ред. и с прим. В. И. Лебедева]. Санкт-Петербург : Весника полиции, 1912. 271 с.
24. Васильев А. Н., Карнеева Л. М. Тактика допроса при расследовании преступлений. М. : Юрид. лит., 1970. 208 с.
25. Васильев В. Л. Психологические основы организации труда следователя. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1976. 56 с.
26. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : Перун, 2009. 1728 с.
27. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності : підручник. Київ : Атіка, 2006. 740 с.
28. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : Правник – НАВСУ, 1999. 126 с.
29. Винокуров О. Проблеми реалізації права захисника на конфіденційне побачення з підозрюваним. *Національний юридичний журнал : теорія і практика*. 2016. № 3. С. 187–190. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2016/3/40.pdf>
30. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 03 серпня 2018 року у справі №754/15457/16-к, провадження № 1-кп/754/44/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75941756>

31. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 1-150/2011 від 17 травня 2012 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/26229172>

32. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва у справі № 755/3594/16-к від 03 червня 2019 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82142930>

33. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 15 квітня 2014 р. у справі № 755/5905/14-к, провадження № 1-кп/755/245/14. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/39636652>

34. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 22 травня 2019 року у справі № 370/393/19, провадження № 1-кп/367/318/2019. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81930362>

35. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 28 травня 2019 року у справі № 369/420/17, провадження № 1-кп/369/536/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82545260>

36. Вирок Коломийського міськрайонного суду Івано-Франківської області у справі № 346/12/13- к від 15 лютого 2013 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29367883>

37. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 05 січня 2017 року у справі № 509/5223/15-к, провадження №1-кп/521/731/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/66074787>

38. *Вирок Шевченківського районного суду м. Львова у справі № 466/9158/14-к від 07 травня 2015 року. Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/44173771>

39. Від допиту до інтерв'ю з підозрюваними в тероризмі: в напрямку нового світогляду. URL: https://drive.google.com/file/d/14SS7s8ge_ohANNXco7Nwi2cb5T8fhnHc/view

40. Віденська конвенція про дипломатичні зносини : прийнята 18 квіт. 1961 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048
41. Віденська Конвенція про консульські зносини : прийнята 24 квіт. 1963 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_047
42. Віденська Конвенція про представництво держав у їх відносинах з міжнародними організаціями універсального характеру : прийнята 14 берез. 1975 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_254
43. Войников В. В. Европейское полицейское ведомство (Европол) : история, задачи, структура. *Российская юстиция*. 2005. № 2. С. 20–22.
44. Галенская Л. Н. Правовое положение иностранцев в СССР. М. : Междунар. отношения, 1982. 160 с.
45. Говійко Є. А. Структура та функції міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 232–237.
46. Голубяк І. Методи розпізнавання облич: короткий огляд. URL: <http://itcm.comp-sc.if.ua/2017/Holubiak.pdf>
47. Гончаренко В. Г. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 2 (9). С. 22–34.
48. Горбачевський В. Я. Теоретико-прикладні засади розкриття умисних вбивств з кваліфікуючими ознаками : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2009. 576 с.
49. Громовий А. О. Заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення як передумова для початку досудового розслідування. *Часопис Академії адвокатури України*. 2013. № 4. С. 1–6.
50. Гросс Г. Руководство к расследованию преступлений. М. : Народный комиссариат внутренних дел РСФСР, 1930. 142 с.

51. Груздь О. І. Проведення судово-медичної експертизи трупа при розслідуванні вбивств. *Теорія і практика судової експертизи* : матеріали круглого столу, 12 квіт. 2016 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 120–121.

52. Груздь О. І. Розслідування умисних вбивств, учинених при перевищенні меж необхідної оборони : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 20 с.

53. Груздь О. І. Розслідування умисних вбивств, учинених при перевищенні меж необхідної оборони осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 247 с.

54. Гузей В. М. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисних вбивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 33–41.

55. Давиденко В. С. Розслідування насильницьких злочинів, вчинених військовослужбовцями : проблеми тактики та методики : монографія. Київ : Атіка, 2010. 272 с.

56. Денисова А. С. Уголовно-правовое значение орудий и средств совершения преступлений : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. М., 2005. 202 с.

57. Деркач С. Як місце проведення допиту може допомогти або завадити слідчому. *S. Процесуальне інтерв'ю* : [сайт]. URL: <https://site.ua/investigative.interview/22037/>

58. Дерновий В. В. Особливості здійснення міжнародно-правової допомоги у кримінальних провадженнях, пов'язаних із розслідуванням злочинів, вчинених із залученням іноземців. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 302–306.

59. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2013–2018 рр. : службовий документ / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2019. 124 с.

60. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу і правові відносини у цивільних і кримінальних справах : підпис. 13 груд. 1992 р. *Правові основи міжнародної діяльності МВС України* : зб. міжнар. – правових договорів документів : в 2 т. / МВС України ; Відділ міжнародних зв'язків. Київ, 1997. Т. 1. С. 225–257.

61. Договір між Україною і Республікою Польща про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах : ратифіковано постановою Верховної Ради України від 04 лют. 1994 р. № 3941-ХІІ. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616_174

62. Договір між Україною та Республікою Індія про взаємну правову допомогу в кримінальних справах : підпис. 3 жовт. 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 2, ч. 1–2. Ст. 112.

63. Договір між Україною та Федеративною Республікою Бразилія про взаємну правову допомогу у кримінальних справах : підпис. 16 січ. 2002 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 45. Ст. 3052.

64. Договір о Европейском Союзе : подписан 07 февраля 1992 г. *Кашкин С. Ю., Кутафин О. Е., Четвериков А. О. Европейский Союз : основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями* / [пер. с англ. А. О. Четвериков] ; под ред. С. Ю. Кашкина. М., 2008. С. 166–210.

65. Документи для перетинання державного кордону України. *Державна прикордонна служба України* : [сайт]. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua//dokumenti-dlya-peretinannya-derzhavnogo-kordonu-ukraini//>

66. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 270 с.

67. Дулов А. В., Нестеренко П. Д. Тактика следственных действий. Минск : Вышэйш. шк., 1971. 272 с.

68. Експертизи в судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 388 с.

69. Експертизи у судочинстві України : наук.-практ. посіб. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 504 с.
70. Еремін А. С. Первоначальний етап расследования изнасилования, сопряженного с причинением вреда здоровью : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Краснодар, 2011. 25 с.
71. Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах 1959 року з Додатковими протоколами 1978 та 2001 року до неї : ратифікована Законом України від 16 січ. 1998 р. *Збірник міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 112–232.
72. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню : прийнята Страсбург, 28 лист. 1987 р. ; підпис. 2 трав. 1996 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_068
73. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків : прийнята від 28 трав. 1970 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 252–272.
74. Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками : прийнята 30 лист. 1964 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 234–252.
75. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах : прийнята в Страсбурзі, 15 трав. 1972 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 297–327.
76. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Форма № 2 (місячна) : наказ Генеральної прокуратури України від 23 жовт. 2012 р. № 100. *Генеральна прокуратура* : [сайт]. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=114141&libid=100820&c=edit&_c=fo#.

77. Жалдак І. А. Тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 240 с.
78. Журавель В. А. Обставини, що підлягають з'ясуванню, у структурі криміналістичної методики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2010. Вип. 10. С. 12–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2010_10_6
79. Журавель В. А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків, 2008. Вип. 8. С. 102–108.
80. Завгородня Г. В. Криміналістична характеристика злочинних порушень правил охорони або використання надр. *Форум права* : електрон. наук. фахове вид. 2012. № 3. С. 201–205.
81. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343
82. Загородній І. В. Криміналістична класифікація злочинів, пов'язаних із вбивствами. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 10–13.
83. Загородній І. В. Розслідування злочинів, пов'язаних із нанесенням тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 243 с.
84. Закон про ухвалення, затвердження та набуття чинності Кримінально-процесуального кодексу Литовської Республіки : Закон Литовської Республіки від 14 берез. 2002 р., № IX-785. URL: [http://pravo.org.ua/files/_\(2\).pdf](http://pravo.org.ua/files/_(2).pdf)
85. Замула Б. А. Встановлення події вбивства як обставина, що підлягає встановленню на початковому етапі розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 303–306. URL: http://lsey.org.ua/4_2020/4_2020.pdf
86. Замула Б. А. Криміналістична характеристика вбивств, учинених іноземцями на території України. *Knowledge, Education, Law and Management*. 2018. № 4 (24). С. 296–304.

87. Замула Б. А. Мотив кримінального правопорушення – елемент, що підлягає встановленню при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матеріали III-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 лют. 2020 р.). Київ-Маріуполь, С. 119–122.

88. Замула Б. А. Необхідність дослідження проблеми розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології* : матеріали міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 146–148.

89. Замула Б. А. Роль міжнародних договорів у процесі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4, т. 1. С. 290–295.

90. Замула Б. А. Типові слідчі ситуації розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України та напрями їх вирішення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 2. С. 108–112.

91. Зарубей В. В. Психологія проведення допиту іноземних підозрюваних (обвинувачених) при розслідуванні крадіжок, учинених іноземцями. *Правознавець* : [сайт]. URL: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/5355/%C2>

92. Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 19 с.

93. Иванов В. И. Расследование убийств, совершенных в драке : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1964. 18 с.

94. Иванова В. В. Преступное насилие : учеб. пособ. для вузов. М. : ЮИ МВД РФ ; Книжный мир, 2002. 83 с.

95. Іваниця А. В. Криміналістична характеристика та особливості розслідування вбивств через необережність : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетровськ, 2015. 20 с.

96. Ілейко В. Р., Канищев А. І. Спирні питання законодавчого та нормативного регулювання комплексної судової психолого-психіатричної експертизи в Україні : посібник. Київ : Думка, 2014. 234 с.

97. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: [http:// https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text](http://https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text)

98. Інструкція з організації діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України 06 лип. 2017 р. № 570. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0919-17>

99. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів : затв. наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09 січ. 1997 р. № 3/1/2/5/2/2. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97#Text>

100. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами України інформаційної системи Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України, Офісу Генерального прокурора, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 17 серп. 2020 р. № 613/380/93/228/414/510/2801/5. *ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE35132.html

101. Іщенко А. В. Методологічні та організаційні проблеми розвитку криміналістичних наукових досліджень : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 1996. 37 с.

102. Іщенко А. В., Ієрусалімов І. О., Удовенко Ж. В. Теорія і практика криміналістичного забезпечення процесу доказування в розслідуванні злочинів : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 160 с.
103. Іщук Д. О. Стан наукових досліджень проблем розслідування вбивств, пов'язаних із безвісним зникненням особи. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 213–228. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/128/2/19.pdf>
104. Карпов Н. С. Злочинна діяльність : монографія. Київ : Вид-во Семенко Сергія, 2004. 310 с.
105. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 215 с.
106. Клименко Н. І. Щодо використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів проти життя і здоров'я людини. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. 2000. Вип. 8. С. 129–134.
107. Колмаков В. П. Криминалистические методы расследования и предупреждения преступлений против жизни : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харьков, 1962. 32 с.
108. Комаринська Ю. Б. Методика розслідування навмисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство на залізничному транспорті : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 16 с.
109. Конвенция о привилегиях и иммунитетах Организации Объединенных Наций : принята резолюцией ГА ООН 13 февраля 1946 г. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_150
110. Конвенція ООН проти корупції : прийнята 31 жовт. 2003 р. ; ратифікована Законом України від 18 жовт. 2006 р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 10. Ст. 506.
111. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року : прийнята резолюцією 55/25 ГА ООН від 15 лист. 2000 р. *Збірник*

міжнародних договорів України про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори. Київ, 2006. С. 554–606.

112. Конвенція про кіберзлочинність : прийнята 23 лист. 2001 р. Додатковий протокол від 28 січ. 2003 р. до Конвенції ; ратифіковано із застереженнями і заявами Законом України від 7 верес. 2005 р. № 2824-IV. *Офіційний вісник України.* 2007. № 65. Ст. 2535.

113. Конвенція про передачу засуджених осіб : прийнята 21 берез. 1983 р. з Додатковим протоколом 1997 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори.* Київ, 2006. С. 328–388.

114. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийнята 22 січ. 1993 р. ; ратифікована Законом України від 10 листоп. 1994 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009

115. Конвенція про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах : прийнята 07 жовт. 2002 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_619

116. Конвенція проти катувань та інших жорстоких нелюдських чи ображаючих гідність видів поведження і покарання : прийнята 10 груд. 1984 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085

117. Коновалова В. Е. Допрос: тактика и психология. Харьков : Консум, 1999. 157 с.

118. Коновалова В. Е. Тактика производства очной ставки. *Ученые записки Харьковского юридического института.* Харьков, 1955. Вып. VI. С. 125–134.

119. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія. Харків : Факт, 2001. 311 с.

120. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96–ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

121. Консульська конвенція між Україною і Республікою Білорусь : підпис. 20 січ. 2009 р. ; ратифіковано Законом України від 10 черв. 2009 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112_146

122. Костенко М. В. Криміналістична характеристика вбивств на замовлення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2003. 219 с.

123. Кочура О. О. Про окремі аспекти особливості проведення досудового розслідування за участю іноземців. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 209–213.

124. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пясковського. [2-ге вид., перероб. і допов.]. Харків : Право, 2020. 752 с.

125. Криміналістика : підручник / [В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.] ; за ред. проф. В. Ю. Шепітька. [4-те вид., перероб. і допов.] Харків : Право, 2010. 464 с.

126. Криміналістика : підручник / [К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг, В. М. Плетенець, Ю. А. Чаплинська]. 2-е вид, перероб. і допов. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

127. Криміналістика : підручник. / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексєєв та ін.]. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 544 с.

128. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. професорів М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Київ ; Харків : Юрінком Інтер ; Право, 2001. 416 с.

129. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

130. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

131. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

132. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1328 с.

133. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент.: у 2 т. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

134. Кримінально-процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. [3-є вид., перероб. і допов.]. Київ : Юрисконсульт ; КНТ, 2006. 890 с.

135. Кримінологія : підручник / за заг. ред. Л. Є. Сміяна, Ю. В. Нікітіна. Київ : Нац. акад. упр., 2010. 496 с.

136. Кубарєв І. В. Проблеми організації розслідування вбивств, що вчиняються групою осіб в умовах неочевидності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Донецьк, 2007. 221 с.

137. Кудінов С. С., Шехавцов Р. М., Цибульська О. О Процесуальні та тактичні особливості провадження окремих процесуальних дій з участю іноземців : метод. реком. / за заг. ред. Л. В. Черечукіної. Луганськ : Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 47 с.

138. Кузик Т. М. Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 22 с.

139. Кунтій А. І. Методика розслідування умисного вбивства, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 18 с.

140. Лисиченко В. К. Следственная ситуация и ее значение в криминалистике и следственной практике. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Київ, 1988. Вып. 36. С. 4–9.

141. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Види участія спеціалістів на попередньому слідстві. *Криміналістика і судовая експертиза*. Київ, 1985. Вип. 30. С. 3–8.
142. Литвин В. Роль юридичної науки в удосконаленні механізмів гарантій належної реалізації Європейської конвенції про захист прав людини. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. № 4 (63). С. 3–13.
143. Литвишко П. А. Создание и деятельность совместных следственнооперативных групп в СНГ: текущий этап нормотворчества. *Российский следователь*. 2010. № 4. С. 34–38.
144. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Слідчий огляд: поняття і види. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1 (5). С. 264–270.
145. Лукашевич В. Г. Криміналістическа теорія об'єкції: постановка про-блеми, методика дослідження, перспективи використання : монографія. Київ : Укр. акад. внутр. дел, 1993. 194 с.
146. Лукин Ю. Н. Расследование убийств, совершенных из огнестрельного оружия (первоначальные следственные действия) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1968. 21 с.
147. Лукьянчиков Е. Д. Криміналістическа ідентифікація об'єкції по следам пам'яті. Донецк : Академія, 1998. 78 с.
148. Луцик В. В. РЕАСЕ модель процесуального інтерв'ю. *IV Львівський форум кримінальної юстиції «Кримінальна юстиція: quo vadis?»: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (20–22 верес. 2018 р.) / Львів. держ. ун-т внутр. справ*. Львів, 2018. С. 114–116.
149. Мазур А. Межі початкового етапу розслідування. *Вісник Львівського університету*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 61. С. 435–441. URL. <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2013/10/Вісник-61.pdf>
150. Майстренко М. М. Процесуальне інтерв'ювання як напрямок нового світогляду. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового*

розслідування : тези доп. учасників наук.-практ. семінару, 30 листоп. 2018 р. Львів, 2018. С. 53–55.

151. Мархевка О. В. Підстави та умови залучення перекладача до участі в кримінальному провадженні. *Митна справа*. 2014. № 2 (92), кн. 2. С. 259–277.

152. Марчак В. Я. Використання спеціальних психологічних знань у досудовому слідстві. Чернівці : Рута, 2005. 152 с.

153. Матусовский Г. А. Экономические преступления : криминалистический анализ. Харьков : Консум, 1999. 480 с.

154. Махов В. Н. Использование познаний сведущих лиц при расследовании преступлений. *Проблемы предварительного следствия в уголовном судопроизводстве*. М., 1980. С. 47–63.

155. Методичні рекомендації щодо порядку роботи з електронною картою обліку доручень на проведення слідчих (розшукових) дій в інформаційній підсистемі «Слідство: доручення» Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України : надісл. вказівкою МВС України від 3 жовт. 2014 р. № 21248/Ск. Київ : МВС України, 2014. 34 с.

156. Митрофанов І. І., Лінов В. М. Вбивства (кримінально-правові та медичні аспекти) : навч. посіб. Кременчук : Щербатих О. В., 2010. 256 с.

157. Михайленко А. Я. Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе / ред. А. Л. Цыпкина. Саратов : Саратов. ун-т, 1975. 150 с.

158. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий і відкритий для підписання, ратифікації та приєднання резолюцією 2200 А (XXI) ГА ООН від 16 груд. 1966 р. *Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій*. Амстердам-Київ, 1996. С. 9–19.

159. Мудьюгин Г. Н. Расследование убийств по делам, возбуждаемым в связи с исчезновением потерпевшего : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1962. 17 с.

160. Надгорний Г. М. Проблема розмежування функцій експерта і спеціаліста. *Державно-правова реформа в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. (Листопад, 1997 р.). Київ, 1997. С. 318–321.

161. Назаренко П. Г. Особливості провадження досудового слідства у кримінальних справах за участю іноземців : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 196 с.
162. Настільна книга слідчого : наук. вид. / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. 3-тє вид. переробл. і допов. Київ : Ін Юре, 2011. 736 с.
163. Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. 2-ге вид. перероб. і допов. Київ : Ін Юре, 2008. 728 с.
164. Настільна книга слідчого : наук.-практ. вид. для слідчих і дізнавачів / [М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.]. Київ : Ін Юре, 2003. 720 с.
165. Николайчук И. А. Соккрытие преступлений как форма противодействия расследованию : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Воронеж, 2000. 47 с.
166. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посіб. / [В. П. Бахін, Н. І. Клименко, А. В. Старушкевич та ін.] ; за ред. П. В. Коляди. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 216 с.
167. Омельчук Л. В. Проблемні положення інституту спеціального кримінального провадження в Україні. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. № 15. С.182–191.
168. Омельчук Л. В., Колосов О. О. Потреба реформування прокуратури України як засіб розбудови правової держави. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2019. Вип. 14. С. 243–249.
169. Організаційно-правові засади діяльності слідчих підрозділів Національної поліції України : монографія / [В. Г. Дрозд, А. В. Пономаренко, С. Є. Абламський, Л. В. Гаврилюк та ін.] ; Держ. наук.-досл. ін.-т. Херсон : Гельветика, 2020. 352 с.
170. Організація і тактика одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб : навч. посіб. / [С. С. Чернявський, О. О. Алексєєв, А. А. Вознюк, І. А. Жалдак та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. 66 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/1131>

171. Ортинський В. Л., Гула Л. Ф. Особливості судово-психіатричної експертизи підозрюваного у вчиненні вбивства. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. Серія : Юридичні науки. 2019. Вип. 21. С. 4–9. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19873/ortinskiy.pdf>

172. Паніотов Є. Правовий статус національного центрального бюро інтерполу в структурі Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 191–195.

173. Передерій О. С., Григоренко Є. І. Зміни правового статусу Європейського поліцейського офісу в контексті трансформації інституціонального механізму Європейського Союзу. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2013. № 1042, вип. 1. С. 61–63. URL: <http://international-relations-tourism.karazin.ua/resources/99783cceb8d244eebc3abe2b374429f7.pdf>

174. Перепелиця М. М., Володько К. А. Порядок формування інформаційних пошукових систем у системі МВС. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2016. № 2 (73). С. 75–85.

175. Петрів Ю. П. Використання інформаційно-телекомунікаційних систем в діяльності підрозділів державної прикордонної служби України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (8 листоп. 2019 р.) / [уклад. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. І. Сидорук]. Львів, 2019. С. 121–126. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/08_11_2019.pdf

176. Поліванова І. О. Щодо одночасного допиту кількох уже допитаних осіб. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу*. Харків, 2017. С. 312–314.

177. Положення про базу даних «Відомості про осіб, які перетнули державний кордон України» : затв. наказом Адміністрації державної

прикордонної служби України від 25 черв. 2007 р. № 472. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0765-07>

178. Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні : указ Президента України від 10 черв. 1993 р. № 198/93. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198/93>

179. Положення про Робочий апарат Укрбюро Інтерполу : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 17 жовт. 2014 р. № 1092. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MVS553?an=1&ed=2014_10_17

180. Порубов Н. И. Допрос в советском уголовном процессе. Минск : Вишэйш. шк., 1973. 176 с.

181. Порядок направлення офіцерів зв'язку до Європейського поліцейського офісу : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 29 жовт. 2019 р. № 905. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1158-19#Text>

182. Порядок проведення судово-психіатричної експертизи : затв. наказом Міністерства охорони здоров'я від 8 трав. 2018 р. № 865. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-18#Text>

183. Постанова Верховного Суду від 18 грудня 2019 р. у справі № 761/2021/16-к, провадження № 51-3904км19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505832>

184. Постанова Верховного суду України від 01 берез. 2018 р. у справі № 466/9158/14-к, провадження № 51 - 645 км 18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72525277>

185. Постанова Хотинського районного суду Чернівецької області у справі № 1П-1/09 від 14 травня 2009 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/4707937>

186. Правила в'їзду іноземних громадян (в тому числі, громадян Російської Федерації) в Україну. *Prostopravo.com.ua.* : [сайт]. URL:

https://ua.prostopravo.com.ua/sim_ya/statti/pravila_v_yizdu_inozemnih_gromadyan_v_tomu_chisli_gromadyan_rosiyskoyi_federatsiyi_v_ukrayinu

187. Правовая система Нидерландов / [Э. Бланкенбург, В. В. Бойцова, Л. В. Бойцова и др.]; под ред. В. В. Бойцовой. М. : Зерцало, 1998. 432 с.

188. Предоставление Международной организации уголовной полиции (Интерполу) статуса наблюдателя в Генеральной Ассамблеи : резолюция, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 15 окт. 1996 г. № A/RES/51/1. ООН : [сайт]. URL: http://www.un.org/russian/ga/51/docs/r51_1.htm

189. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку : постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29 черв. 1990 р. *Постанови Пленуму Верховного суду України в кримінальних справах* / [упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова]. Київ, 2010. С. 95–102.

190. Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ : постанова Пленуму Верховного Суду України № 11 від 27 груд. 1985 р. *Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах* / [упоряд.: В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова]. Київ, 2010. С. 49–54.

191. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Статистична інформація. *Генеральна прокуратура України* : [сайт]. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>

192. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «СЛІД» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 16 берез. 2020 р. № 257. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0319-20>

193. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень :

наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

194. Про затвердження Положення про Департамент міжнародного співробітництва та європейської інтеграції Міністерства внутрішніх справ України : затв. наказом Міністерства внутрішніх справ України від 6 черв. 2019 р. № 460. *ІПС ЛІГА:ЗАКОН* : [сайт]. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MVS923?an=1&ed=2019_09_16

195. Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : наказ офісу Генерального прокурора України від 30 черв. 2020 р. № 298. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#n7>

196. Про затвердження Порядку ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11 берез. 2013 р. № 228. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13>

197. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини : наказ Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства охорони здоров'я України, Генеральної прокуратури України від 29 верес. 2017 р. № 807/1193/279. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17#Text>

198. Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України від 28 берез. 2019 р. № 51. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0363-19#Text>

199. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>

200. Про Національне центральне бюро Інтерполу : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1993 р. № 220. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-93-п#Text>

201. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України від 19 груд. 2012 р. № 4гн. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_004900-12#Text

202. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22 верес. 2011 р. № 3773-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

203. Про практику призначення судами кримінального покарання : постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24 жовт. 2003 р. *Вісник Верховного Суду України*. 2003. № 6. С. 14–20.

204. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22 лют. 2000 р. № 1489-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1489-14>

205. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Перший протокол та протоколи № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. N 475/97-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>

206. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038–XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>

207. Протокол до Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах : прийм. 22 січ. 1993 р. ; підпис. 29 берез. 1997 р. ; ратифікован. Законом України від 3 берез. 1998 р. *Збірник міжнародних договорів про правову допомогу у кримінальних справах. Багатосторонні договори*. Київ, 2006. С. 490–499.

208. Процесуальне інтерв'ю в кримінальних справах : навч. матеріали СТІ / розроблено для Норвезьким центром прав людини ; Університетом Осло

спільно з Університетським коледжем поліції Норвегії. Женева, 2017. 12 с. URL: https://cti2024.org/content/images/CTI-Training_Tool_1_UKR.pdf

209. Пясковський В. В. Спосіб учинення злочину як елемент криміналістичної характеристики насильницьких злочинів проти статевої недоторканності неповнолітніх. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 36–46.

210. Рагулин А. В. Право адвоката-защитника на беспрепятственные встречи с доверителем: вопросы теории и практики. *Журнал Евразийская адвокатура*. 2015. № 1 (14). С. 31–40.

211. Рыжаков А. П. Защитник в уголовном процессе: научно-практическое руководство. М. : Экзамен, 2007. 479 с.

212. Саїнчин О. С. Розслідування умисних вбивств: теорія та практика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2011. 38 с.

213. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2008. 588 с.

214. Самойлова О. М. Кількісні та якісні показники умисних вбивств та умисних тяжких тілесних ушкоджень, вчинених особами похилого віку. *Питання боротьби зі злочинністю* : зб. наук. пр. 2015. Вип. 29. С. 224–233.

215. Сафронов С. О. Методика розслідування умисного заподіяння тяжкого і середньої тяжкості тілесних ушкоджень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1999. 229 с.

216. Семенов В. В. Методика розслідування вбивств, прихованих інсценуванням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 20 с.

217. Синчук В. Л. Кореляційні залежності між елементами криміналістичної характеристики та їх використання у методиці розслідування вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2004. 20 с.

218. Смелік В. Б. Міжнародно-правові засади інституційної системи Інтерполу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2006. 21 с.

219. Сокиран М. Ф. Процесуальні і тактичні питання використання звуко-, відеозапису в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2008. 20 с.

220. Справа «Кулік проти України» (Заява № 10397/10) : рішення Європейського суду з прав людини від 19 берез. 2015 р. ; остат. 19 черв. 2015 р. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1438179941CASE%20OF%20KULIK%20v.%20UKRAINE.pdf>

221. Справа «Саргсян та інші проти України» (Заява № 54012/07 та 2 інші) : рішення Європейського суду з прав людини від 09 січ. 2020 р. *Судова влада України. Верховний Суд* : [сайт]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Sargsyan_vs_Ukraine.pdf

222. Справа «Михайлюк та Петров проти України» (Заява № 11932/02) : рішення Європейського суду з прав людини від 10 груд. 2009 р. ; остат. 15 січ. 2010 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_500

223. Справа «Мюллер проти Франції» (№ 21802/93) : рішення Європейського суду з прав людини від 17 берез. 1997 р., Страсбург. *Український портал практики Європейського суду з прав людини* : [сайт]. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=29>

224. Справа Круслена (№ 11801/85) : рішення Європейського суду з прав людини від 27 берез. 1990 р. *Український портал практики Європейського суду з прав людини* : [сайт]. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=432>

225. Старушкевич О. В. Криміналістична характеристика злочинів : навч. посіб. Київ : Правник – НАВСУ, 1997. 41 с.

226. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерполу : набув чинності 13 черв. 1956 р. ; станом на 1 січ. 1986 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142

227. Стецик Б. В. Методика розслідування незаконної лікувальної діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09. Львів, 2016, 245 с.

228. Столітній А. В. Особливості початку досудового розслідування за ухилення від сплати аліментів на підставі подань (повідомлень) державної виконавчої служби. *Актуальні проблеми держави і права*. 2015. Вип. 75. С. 175–181.
229. Судебная психиатрия : учебник / под ред. проф. А. С. Дмитриева, Т. В. Клименко. М. : Юристъ, 1998. 408 с.
230. Судова медицина та психіатрія : навч. посіб. для підгот. до іспитів. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 212 с.
231. Таблица подписей и ратификации договора 030. Европейская конвенция о взаимной правовой помощи по уголовным делам : по сост. на 31 берез. 2021 р. *Совет Европы* : [сайт]. URL: https://www.coe.int/ru/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/030/signatures?p_auth=qZ3Tij1e
232. Тагаев Н. Н. Судебная медицина : учебник / под общ. ред. проф. А. М. Бандурки. Харьков : Факт, 2003. 1254 с.
233. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Київ : Алерта, 2014. 768 с.
234. Тимчишин Д. М. Використання науково-технічних засобів у розслідуванні вбивств : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 260 с.
235. Типовий договір про взаємну допомогу в галузі кримінального судочинства із Факультативним протоколом, що стосується доходів від злочинів : прийнятий резолюцією 45/117 ГА ООН від 14 груд.1990 р. *ООН. Конвенции и соглашения* : [сайт]. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/mutual_assistance.shtml
236. Тіщенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монографія. Одеса : Юрид. літ., 2002. 360 с.
237. Тіщенко В. В. Слідчі ситуації в методиці розслідування злочинів: поняття, класифікація, значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2004. Вип. 22. С. 961–965.

238. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
239. Топчій В. В., Горбачевський В. Я. Взаємодія правоохоронних органів у запобіганні транснаціональній організованій злочинності в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 4. С. 121–129.
240. Торопов С. О., Сафонов Д. А. Криміналістична характеристика злочинів, передбачених ст. 270-1 КК України. *Форум права* : електрон. наук. фах. вид. 2012. № 3. С. 758–762.
241. Тракке А. Міжнародний розшук очима суддів ВАКС: чи потрібен їм Інтерпол? *Закон і Бізнес* : [сайт]. URL: <https://zib.com.ua/ua/142473-mizhnarodniy-rozshuk-ochima-suddiv-vaks-chi-potriben-im-inte.html>
242. Уваров В. Г. Міжнародно-правові стандарти у кримінальному процесі України : монографія. Харків : НікаНова, 2014. 416 с.
243. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво : учинено в м. Гаага 14 груд. 2016 р. *Офіційний вісник України*. 2017. № 62. Ст. 2192.
244. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Армения : принят 01 июля 1998 г. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/Armenia_CPC_am2006_ru%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Armenia_CPC_am2006_ru%20(1).pdf)
245. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : принят 18 дек. 2001 г. № 174-ФЗ ; в ред. от 03 июля 2019 г. *Консультант Плюс – надежная правовая поддержка* : [сайт]. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/
246. Уголовно-процессуальный кодекс Украины : науч.-практ. comment. / под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю. П. Аленина. [2-е изд., исправ. и доп.]. Харьков : Одиссей, 2005. 968 с.
247. Уголовный кодекс Швейцарии / [науч. ред., предисл. и пер. с нем. канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой]. СПб. : Юридический центр Пресс, 2002. 350 с.

248. Удалова Л. Д. Теоретичні засади отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 433 с.

249. Установление психологического контакта как организационно-тактическая особенность в деятельности следователя при производстве допроса подозреваемого / [В. О. Зверев, А. Б. Соколов, О. Г. Половников, В. В. Кожевников, С. В. Прокурова]. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2019. Т. 24, № 2 (77). С. 219–226.

250. Ухвала Апеляційного суду Київської області від 08 липня 2015 року у справі № 373/2790/14-к, провадження № 11-кп/780/775/15. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/46488641>

251. Ухвала Вищого антикорупційного суду від 26 лютого 2020 року по справі № 991/1274/20, провадження № 1-ксс/991/1301/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87950851>

252. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси по справі Справа№522/4757/16-к від 04 квіт. 2016 р. Кримінальне провадження № 12016140080000997. *Zakon online* : [сайт]. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/57123477>

253. Федоров Ю. Д. Осмотр места происшествия при обнаружении трупа с признаками насильственной смерти : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 1965. 19 с.

254. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : наук.-метод. посіб. [2-ге вид. випр., допов.]. Київ : [б. в.], 2015. 208 с.

255. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Київ : Фурса С. Я., 2007. 52 с.

256. Хавхун С. Процесуальне інтерв'ю та його етапи. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. volume 3. С. 42–46.

257. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2011. 496 с.

258. Чернявський С. С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.

259. Чорноус Ю. М. Використання досягнень науки та техніки в експертній діяльності. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 62–69.

260. Чорноус Ю. М. Криміналістична характеристика злочинів міжнародного характеру. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 1 (17). С. 34–40.

261. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 31 с.

262. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення досудового слідства у справах про злочини міжнародного характеру : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 556 с.

263. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан, 2017. 491 с.

264. Чорноус Ю. М. Міжнародна правова допомога: зміст та питання удосконалення реалізації. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 95–101.

265. Чорноус Ю. М. Особливості взаємодії при розслідуванні злочинів міжнародного характеру. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. О. Е. Дідоренка*. 2012. № 1 (58). С. 231–239.

266. Чорноус Ю. М. Особливості тактики слідчих (розшукових) дій за участю іноземців. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2 (24). С. 62–69.

267. Чорноус Ю. М. Поняття міжнародного співробітництва у діяльності з розслідування злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету*. 2010. № 3 (70). С. 271–278.

268. Черноус Ю. М. Тактика слідчих (розшукових) дій згідно з науковими поглядами М. В. Салтевського. *З нагоди 100-річчя від дня народження професора М. В. Салтевського* : зб. матеріалів круглого столу, (м. Харків, 30 жовт. 2017 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2017. С. 22–24.
269. Шепитько В. Ю. Допит : наук.-практ. посіб. Харків : Нац. юрид. акад. України, 1998. – 36 с.
270. Шепитько В. Ю. Особенности расследования заказных убийств. *Криминалистика. Криминалистическая тактика и методика расследования преступлений* / под ред. В. Ю. Шепитько. Харьков, 2001. С. 252–256.
271. Шепитько В. Ю. Довідник слідчого. [3-є вид., перероб. і допов.]. Київ : Ін Юре, 2008. 208 с. (Бібліотека слідчого).
272. Шепитько В. Ю. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник. Харків : Право, 1998. 376 с.
273. Щербакова Г. В. Початковий етап розслідування розбоїв, вчинених з метою заволодіння приватним майном громадян : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2006. 213 с.
274. Щербатых Е. А. Криминалистическая характеристика умышленного причинения вреда здоровью как основа формирования методики профессиональной защиты. *Закон и право*. 2009. № 7. С. 92–95.
275. Экман Пол. Психология лжи. Руководство по выявлению обмана в деловых отношениях, политике и семейной жизни / [пер. с англ.]. Киев : Логос, 1999. 224 с.
276. Яблоков Н. П. Криминалистическая характеристика преступлений как составная часть общей криминалистической теории. *Вестник Московского университета*. Серия 11. Право. 2000. № 2. С. 10–16.
277. Якимчук Б. В. Влияние правового статуса иностранцев на тактику проведения их допроса. *Психопедагогика в правоохранительных органах*. 2011. № 2 (45). С. 9–18.

278. Якимчук Б. В. До питання про правовий статус іноземців під час провадження досудового слідства в Україні. *Віче*. 2012. № 6 (315). С. 31–32.

279. Яковенко М. О. Розслідування нерозкритих грабежів та розбоїв минулих років : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2011. 227 с.

280. Яковлев Я. М. Расследование убийств : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Душанбе, 1960. 17 с.

281. Яковчук С. В. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розслідування серійних вбивств : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2014. 20 с.

282. Code de procédure pénale (France). URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&da teTexte=29990101>

283. Código de Legislación Procesal (España). URL: BOE040_Codigo_de_Legislacion_Procesal.pdf

284. Criminal Procedure Code of Romania: Law of 1 July 2010 № 135. URL: http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes/Romania_CPC_am2014_EN.pdf.

285. Criminal Procedure Code of the Republic of Bulgaria. 2005. URL: http://www.vks.bg/english/vksen_p04_03.htm

286. Kodeks postępowania karnego. Dz.U. 1997 Nr 89 poz. 555. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf>

287. Juwei L., Konstantinos N. P., Venetsanopoulos A. Face recognition using kernel direct discriminant analysis algorithms. *IEEE Transactions On Neural Networks*. January 2003. Vol. 14, № 1, P. 117–126.

288. Viola P. Rapid object detection using a boosted cascade of simple features. *IEEE Conf. on Computer Vision and Pattern Recognition*, V. 1, Kauai, Hawaii, USA. 2001. P. 511–518.

ДОДАТКИ

Додаток А

Узагальнення результатів анкетування слідчих органів Національної поліції, проведеного в межах дослідження розслідування умисних вбивств, учинених іноземцями на території України

№ з/п	Запитання анкети	Відповіді слідчих НПУ (185 осіб, %)
1.	Ваша посада	
	слідчий; ст. слідчий;	75,6 %
	начальник (заступник начальника) слідчого управління (відділу, відділення);	24,4%
2.	Стаж роботи:	
	до 5 років	26,4 %
	від 5 до 10 років	53,5 %
	більше 10 років	20,1 %
3.	Чи маєте Ви досвід розслідування умисних вбивств, вчинених іноземцями?	
	так	12,3 %
	ні	87,7 %
4.	Чи є необхідним формування криміналістичної методики для ефективності розкриття та розслідування умисних вбивств, вчинених іноземцями?	
	так	73,2%
	ні	26,8%
	не знаю, що таке криміналістична методика	0%
5.	Які елемент найважче доказувати у кримінальних правопорушеннях пов'язаних із вбивством вчинених іноземцем?	
	особа злочинця, винність у вчиненні вбивства, форма вини, мотив і мета вчинення	34,2%
	встановлення події вбивства (саме відбулося – насильницьке заподіяння смерті чи настання смерті з інших причин)	26,5%
	яким способом, за допомогою яких засобів чи знарядь учинено вбивство	22,3%
	час настання смерті та місце вчинення вбивства	12,1%
	Інше	4,9 %

6.	Характеристика якого з елементів криміналістичної характеристики вбивства вчиненого іноземцем найбільш важлива з огляду на практичну діяльність слідчого?	
	слідова картина	38,4 %
	типовий спосіб вчинення злочину	35,3 %
	характеристика особи злочинця	26,3 %
7.	Найпоширенішими мотивами до вчинення вбивства іноземцем є:	
	корисливий мотив	56,7 %
	забезпечення себе певними благами, документами чи наркотичними речовинами	17,2%
	неприятні відносини між винним та потерпілим	15,2%
	хуліганські мотиви	6,1%
	учинення злочину з метою приховати інший злочин або полегшення його вчинення	2,5 %
	захист себе або інших осіб / свого майна або майна інших осіб	2,1%
	ревнощі	0,2%
8.	Чи потрібен етап планування та підготовка до допиту іноземця?	
	через надмірне навантаження у них немає часу на планування і підготовку до допиту	64,2%
	здійснюють планування та підготовку до допиту	28,5 %
	планування та підготовка не відіграють значення на хід та результати допиту	7,3%
9.	Чи мало місце під час розслідування даної категорії кримінальні провадження перекваліфікація?	
	так	6,4 %
	ні	93,6 %
10.	Які слідчі (розшукові) дії найефективніші під час розслідування вбивств вчинених іноземцем на території України?	
	допит	85,8 %
	огляд, зокрема місця події та трупа	75,6 %
	пред'явлення для впізнання	62,7 %
	обшук	56,7 %
	освідування	24,8 %
	слідчий експеримент	16,2 %
11.	Які основні напрями взаємодії при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України ?	
	взаємодія слідчого з оперативними підрозділами	100%
	взаємодія слідчого з експертом і спеціалістом	92%
	взаємодія слідчого з прокурором	67%
	взаємодія слідчого з іншими органами	65%
	взаємодія в рамках міжнародного співробітництва	73%

12.	Чи достатньо впорядковано порядок взаємодії органів та підрозділів правоохоронних органів з метою повного та швидкого розслідування вбивств вчинених іноземцями на території України?	
	недостатньо впорядковано	67,4%
	достатньо визначено	29,7 %,
	взагалі не визначено	2,9%
13.	Які причини неякісної взаємодії слідчого із прокурором при розслідуванні вбивств вчинених іноземцем на території України?	
	затягування погодження процесуальних рішень	67,1%
	затягування погодження прокурором запиту слідчого про міжнародну правову допомогу або передання кримінального провадження	21,6%
	плинність кадрів прокуратури і відсутність практичного досвіду	12,3%
14.	Чи сприяє отриманню позитивних результатів правильне визначення черговості дачі показань учасниками одночасного допиту?	
	так	86 %
	ні	14 %
15.	Яка допустима кількість осіб для проведення їх одночасного допиту?	
	дві особи	68,5 %
	три особи	25,7 %
	чотири особи	4,6 %
	п'ять осіб	1,2%
	1,2%	0%
16.	Чи виникали проблеми із залученням перекладача до участі у кримінальному провадженні?	
	так	78,1 %
	ні	21,9 %
17.	Якщо виникали проблеми із залучення перекладача, то у чому вони полягали?	
	не знали про Реєстр перекладачів і ним не користувалися	64,3%
	проблеми відшкодування витрат, пов'язаних з оплатою їх праці	23,5 %
	недостатньої кількості кваліфікованих перекладачів	12,2%
18.	Інші проблеми залучення перекладача	
	відсутність на практиці перекладача в складі НПУ, щоб забезпечував переклад процесуальних документів, матеріалів кримінального провадження	98%
	відсутність фінансування на залучення перекладача у кримінальному провадженні	100%

19.	Яка, на вашу думку, причина низької ефективності розслідування вказаного злочину:	
	відсутність методичного забезпечення по розслідуванню зазначеної категорії проваджень	62,5 %
	відсутність достатнього досвіду у розслідуванні зазначеної категорії проваджень	33,3 %
	суб'єктивні фактори	4,1 %
20.	Складні слідчі ситуації наступного етапу розслідування	
	слідчим проведено комплекс процесуальних дій, пов'язаних з можливістю направлення до суду обвинувального акта, підозрюваний – іноземець визнає свою вину або визнає свою вину частково	63,2 %
	слідчим проведено комплекс процесуальних дій, пов'язаних з можливістю направлення до суду обвинувального акта, однак підозрюваний – іноземний громадянин не визнає свою вину. У цьому випадку діяльність слідчого, спрямована на перевірку позиції сторони захисту та заявлених клопотань	23,7 %
	всі фактичні обставини кримінального правопорушення не встановлені, щоб вважати розслідування у провадженні закінченим, хоча підозрюваний – іноземець визнає себе винуватим у вчиненому вбивстві і дає показання	13,1 %
21.	Ефективні терміни доручення оперативними співробітниками	
	не більше 10 діб	20,6 %
	від 10 до 25 діб	30,3 %
	більше 25 діб	8,3 %
	немає різниці який період, все одно більшість доручень виконується формально	40,8 %
22.	Причиною формальним виконанням доручень є:	
	не вистачає часу на їх виконання, але вони намагаються	16,6 %
	не вистачає контролю з боку керівництва підрозділу	35,2 %
	неналежне ставлення до своїх обов'язків	38,9 %
	відсутність мотивації	9,3 %

Додаток Б

**Окремі результати узагальнення вивчених 96 кримінальних проваджень
щодо умисних вбивств, учинених іноземцями на території України**

№ з/п	Вирішуване завдання	Отримані результати (кількість, %)
1.	Стать особи злочинця	
	чоловік	89,7 %
	жінка	11,3 %
2.	За часом перебування в Україні особа злочинця поділяються:	
	іноземці, які постійно проживають в країні	65,6 %
	іноземці, які досить тривалий час перебувають в країні та мають реєстрацію (студенти, аспіранти, представники фірм, журналісти, особи дипломатичного корпусу)	10,3 %
	іноземці, які короткочасно перебувають в Україні іноземці (туристи, члени екіпажів суден, спортсмени, артисти, транзитні пасажери)	24,1%
3.	За строком перебування на території України	
	до трьох днів	34,2%
	від трьох до тридцяти днів	26,4%
	від 30 днів до 6 місяців	29,3%
	понад 6 місяців	19,3%
4.	За наявності реєстрації, іноземці розподіляються:	
	іноземці, які правомірно знаходяться на території України	44,3%
	іноземці, які правомірно в'їхали на територію України, але прострочили візу	37,5%
	іноземці, які нелегально перетнули кордон України	18,2%
5.	В залежності від мети перебування в Україні іноземці поділяються:	
	іноземці, які прибули до України у службових справах	12,3 %
	іноземці, які прибули через бізнес інтереси	55,2 %
	іноземці, які прибули з особистих справ (за запрошеннями родичів, знайомих, студенти)	11,2 %
	іноземці, які прямують транзитом	21,3 %
6.	Громадянство особи злочинця:	
	громадяни країн близького зарубіжжя	87,6 %
	громадяни країн далекого зарубіжжя	12,4 %

7.	Громадянство країн близького зарубіжжя :	
	Росії	26,6%
	Таджикистану	15,7%
	Азербайджану	7,4%
	Грузії	9,2%
	Вірменії	5,3%
	Молдови	6,1%
	Киргизстану	5,9%
	Білорусі	4,5%
	Казахстану	3,9%
Узбекистану	2,9%	
8.	Злочинці – громадяни країн далекого зарубіжжя :	
	Афганістану	8,2%
	Китаю	1,2%
	Індії	0,6%
	Ізраїлю	0,3%
	Польщі	0,9%
	Туреччини	1,2%
9.	Чи знайомі між собою злочинець та потерпілий:	
	злочинець знайомий із потерпілим	56,3%
	між собою не знайомі	43,7%
10.	Основні знаряддя вчинення вбивств:	
	вогнепальна зброя (нарізна, гладкоствольна тощо)	33,1%
	гострі предмети	24,4%
	тупі предмети, предмети матеріального світу	24,2%
	власна мускульна сила нападаючого	15,3%
11.	Дії іноземців щодо слідів вчинення вбивства	
	приховування	41,2%
	знищення	12,4%
	маскування	9,1%;
	фальсифікація	6,3%
	інсценування обставин злочину	18,9%
	не вживали ніяких дій	12,1%
12.	Чи перебувала у стані алкогольного сп'яніння особа злочинця під час вчинення злочину	
	так	36,4 %
	ні	63,6 %
13.	Результати проведення допиту підозрюваного	
	він визнає себе винним у вчиненні злочину	16,5 %
	заперечує свою причетність до вчинення злочину	83,5 %

14.	Проводилися такі судові експертизи:	
	судово-медична (трупа)	100 %
	комплексна психолого-психіатрична експертиза	86,2%
	судова імунологічна	53,8%
	судова медико-криміналістична	42,6%
	судова цитологічна	39,7%
	судово-дактилоскопічна	28,7%
	судово-трасологічна	25,8 %
	судова експертиза холодної зброї	16,3 %
	судово-балістична	12,2 %
15.	Типові сліди виявлені та вилучені на місці події	
	труп потерпілого	100 %
	зброя й засоби злочину	57,6 %
	сліди біологічного походження (кров, волосся, нашарування поту, нігті, та інші)	43,5 %
	трасологічні сліди (сліди взуття, тканини, транспортних засобів)	32,9 %
16.	Найбільш поширеними слідчими (розшуковими) діями у кримінальних провадженнях вказаної категорії є:	
	слідчий огляд	100 %
	допит	100 %
	призначення експертиз	100 %
	слідчий експеримент	70,6 %
	пред'явлення для впізнання	25,8 %
	освідування	18,8 %

АКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник начальника Головного
слідчого управління НП України
полковник поліції

 Руслан ДУДАРЕЦЬ
 10 09 2020 р.

АКТ

впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України матеріалів дисертації ад'юнкта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Замули Богдана Анатолійовича «Методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України»

Комісія у складі: головного інспектора відділу криміналістичного забезпечення ГСУ НП України підполковника поліції Абракова Максима, заступника начальника відділу криміналістичного забезпечення ГСУ НП України майора поліції Проскурні Романа, начальника відділу криміналістичного забезпечення ГСУ НП України підполковника поліції Малиша Ігоря склала цей акт про те, що матеріали дисертації ад'юнкта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ Замули Богдана Анатолійовича «Методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України» можуть бути використані Головним слідчим управлінням Національної поліції України під час підготовки нормативних документів та методичних рекомендацій щодо удосконалення криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, а також під час проведення занять у системі службової підготовки.

Для практичної діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України важливе значення мають висновки, пропозиції та рекомендації, що відображені за змістом низки наукових робіт Б.А. Замули. До основних із них слід віднести:

1. Замула Б. А. Роль міжнародних договорів у процесі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 290–295.

2. Замула Б. А. Криміналістична характеристика вбивств, учинених іноземцями на території України. *KELM. Knowledge. Education. Low. Management. Lodz (Poland)*. 2018. № 4(24). С. 296–304.

3. Замула Б. А. Необхідність дослідження проблеми розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України. *Актуальні проблеми*

криміналістики та судової експертології: матер. міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 146–148.

4. Замула Б. А. Проблеми використання в практиці розслідування вбивств сучасних науково-технічних засобів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. II-ої наук.-практ. конф. (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2019 р.). Київ-Маріуполь : 2019. С. 46–48.

5. Замула Б. А. До питання засобів та знарядь учинення вбивства. *Актуальні питання криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 295–297.

6. Замула Б. А. Використання слідової інформації на місці події при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства* : матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14-15 лют. 2020 р.). Харків. 2020. С. 107–109.

7. Замула Б. А. Мотив кримінального правопорушення – елемент, що підлягає встановленню при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. III-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2020 р.). Київ-Маріуполь, 2020. С. 119–122.

**Головний інспектор відділу
криміналістичного забезпечення
ГСУ НП України
підполковник поліції**

Максим АБРАКОВ

**Заступник начальника відділу
криміналістичного забезпечення
ГСУ НП України
майор поліції**

Роман ПРОСКУРНЯ

**Начальник відділу
криміналістичного забезпечення
ГСУ НП України
підполковник поліції**

Ігор МАЛИШ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор

Станіслав ГУСАРЄВ

07.05.2020.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

**результатів дисертації Замули Богдана Анатолійовича на тему:
«Методика розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території
України» на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право» в освітній процес Національної академії
внутрішніх справ**

Комісія у складі: т.в.о. начальника відділу організації та координації освітнього процесу, підполковник поліції Колодейчак С.І. (голова), завідувача кафедри кримінального процесу, доктора юридичних наук, полковника поліції Макарова М.А., завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента, підполковника поліції Самодіна А.В. та завідувача кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права, кандидата юридичних наук, доцента, полковника поліції Левченко Ю.О. склала цей акт про те, що результати дисертації Замули Б.А. впроваджені в освітній процес академії.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Замули Б.А. містять науково обґрунтовані теоретико-методологічні положення та практичні рекомендації впроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема під час підготовки лекцій, навчальних і практичних посібників, методичних рекомендацій, тестових завдань і дидактичних матеріалів з навчальних дисциплін «Криміналістика» та «Методика розслідування кримінальних правопорушень», при проведенні різних видів занять із відповідних дисциплін у процесі підготовки бакалаврів та магістрів за спеціальністю 081 «Право», а також у системі підвищення кваліфікації працівників Національної поліції України та Міністерства внутрішніх справ України згідно із затвердженими МВС України навчальними програмами.

Голова комісії:

 Станіслава КОЛОДЕЙЧАК

Члени комісії:

 Марк МАКАРОВ

 Артем САМОДІН

 Юрій ЛЕВЧЕНКО

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Замула Б. А. Криміналістична характеристика вбивств, учинених іноземцями на території України. *KELM. Knowledge. Education. Law. Management. Lodz (Poland)*. 2018. № 4 (24). С. 296–304.

2. Замула Б. А. Роль міжнародних договорів у процесі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 4. Т. 1. С. 290–295.

3. Замула Б.А. Встановлення події вбивства як обставина, що підлягає встановленню на початковому етапі розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. №4, 2020. С. 303-306
URL: http://lsej.org.ua/4_2020/4_2020.pdf

4. Замула Б.А. Типові слідчі ситуації розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України та напрями їх вирішення. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 2'2020. С. 108–112.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Замула Б. А. Необхідність дослідження проблеми розслідування вбивств, учинених іноземцями на території України. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології*: матер. міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 22 листоп. 2018 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 146–148.

6. Замула Б. А. До питання засобів та знарядь учинення вбивства. *Актуальні питання криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 295–297.

7. Замула Б. А. Використання слідової інформації на місці події при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного*

законодавства :матер. міжн. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14-15 лют. 2020 р.). Харків. 2020. С. 107–109.

8. Замула Б. А. Проблеми використання в практиці розслідування вбивств сучасних науково-технічних засобів. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. II-ої наук.-практ. конф. (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2019 р.). Київ-Маріуполь : 2019. С. 46–48.

9. Замула Б. А. Мотив кримінального правопорушення – елемент, що підлягає встановленню при розслідуванні вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики* : матер. III-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, м. Маріуполь, 27 лют. 2020 р.). Київ-Маріуполь, 2020. С. 119–122.

10. Замула Б. А. Слідчі (розшукові) дії на початковому етапі розслідування вбивств, вчинених іноземцями на території України. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ. Нац. акад. внутр. справ, 2020. С. 185–188.